Promo - LEX

Promovarea Democraţiei şi a Drepturilor Omului

RAPORT
DREPTURILE OMULUI ÎN MOLDOVA

ДОКЛАД
ПРАВА ЧЕЛОВЕКА В МОЛДОВЕ

REPORT
HUMAN RIGHTS IN MOLDOVA

Retrospectiva anilor 2009-2010

CIVIL RIGHTS DEFENDERS

Chișinău 2011

Promo - LEX

Promovarea Democrației şi a Drepturilor Omului

RAPORT
DREPTURILE OMULUI ÎN MOLDOVA
2009-2010

ДОКЛАД
ПРАВА ЧЕЛОВЕКА В МОЛДОВЕ
2009-2010

REPORT
HUMAN RIGHTS IN MOLDOVA
2009-2010

Chișinău 2011

LA ELABORAREA RAPORTULUI CU PRIVIRE LA SITUAȚIA DREPTURILOR OMULUI ÎN REPUBLICA MOLDOVA AU CONTRIBUIT (ÎN ORDINEA CAPITOLELOR):

Sorina Macrinici; Vadim Vieru; Vladislav Gribincea și Nadejda Hriptievschi; Natalia Cazacu și Ivan Țurcan; Vasile Spinei; Doina Costin; Alexandru Postica; Florin Gîscă; Lina Acălugăriței; Elena Draghici; Pavel Postica; Cornelia Cozonac; Lilia Potîng și Olga Manole; Vitalie Iordachi; Alexandru Zubco; Iuliana Marcinschi.

Asociația PROMO–LEX
str. Dumitru Rîșcanu, 11/41, Chișinău, Moldova
tel./fax: +373 22/ 45 00 24, tel: 44 96 26
e-mail: info@promolex.md
www.promolex.md

Pentru corespondență:
C.P. 89, MD-2012 Chișinău, Moldova

Design & Prepress: IM Media Distribution SRL
MD-2012 Chișinău, Moldova, str. A. Sciusev 76/6
Tel.: +373 22 240-214; Fax: +373 22 844-881
E-mail: office@mediadistribution.md
Coperta: Copyright © 2011, IM Media Distribution SRL
Procesare computerizată: Luchița Gaby (079555654, 060197774)

SE DISTRIBUIE GRATUIT

Descrierea CIP a camerei Naționale a Cărții

Prezentul Raportului este dedicat situației drepturilor omului în R. Moldova în perioada 2009-2010, și este la a IV-a ediție. Fiecare capitol descrie și analizează principalele încălcări ale unor drepturi și libertăți fundamentale, dar și evoluțiile pozitive în vederea promovării respectării acestora. De asemenea, este făcută și o analiză a modificărilor cadrului normativ, iar în încheiere pe lângă concluzii sunt trasate o serie de recomandări în vederea îmbunătățirii situației drepturilor omului în R. Moldova.

Asociația Promo-LEX aduce mulțumiri tuturor persoanelor și organizațiilor care au contribuit la elaborarea Raportului.

Raportul Drepturile Omului în Moldova 2009-2010 este rezultatul unui proiect realizat în colaborare cu Civil Rights Defenders. Punctele de vedere exprimate în Raport reflectă opinia și poziția autorilor. Acestea nu pot fi interpretate sub nici o formă ca reflectând poziția Asociației Promo-LEX și a Civil Rights Defenders.

CUPRINS / ОГЛАЛЕНИЕ / CONTENTS

RAPORT 4

1. DREPTUL LA VIAȚĂ, DREPTUL DE A NU FI SUPUS RELELOR TRATAMENTE . . . 11
2. LIBERTATEA ȘI SIGURANȚA PERSOANEI, DREPTURILE DEȚINUȚILOR . . . 20
3. ACCESUL LIBER LA JUSTIȚIE, DREPTUL LA UN PROCES ECHITABIL ȘI PREZUMȚIA NEVINOVĂȚIEI . . . 31
4. DREPTUL LA PROPRIETATE PRIVATĂ . . . 42
5. DREPTUL LA INFORMAȚIE ȘI TRANSPARENȚA PROCESULUI DECIZIONAL . . . 52
6. LIBERTATEA DE EXPRIMARE . . . 59
7. LIBERTATEA DE GÂNDIRE, DE CONȘTIINȚĂ ȘI DE RELIGIE . . . 72
8. LIBERTATEA DE INTRUNIRE ȘI DE ASOCIERE . . . 79
9. DREPTUL LA EDUCAȚIE . . . 89
10. DREPTUL LA MUNCĂ, PROTECȚIE SOCIALĂ ȘI OCROTIREA SĂNĂTĂȚII . . . 102
11. DREPTUL DE A ALEGE ȘI DE A FI ALES . . . 110
12. DREPTURILE COPILULUI . . . 119
13. VIOLENȚA ÎN FAMILIE . . . 133
14. DREPTUL LA RESPECTAREA VIEȚII PRIVATE ȘI DE FAMILIE . . . 148
15. DREPTURILE RECRUȚILOR ȘI ALE MILITARILOR . . . 156
16. INTERZICEREA DISCRIMINĂRII . . . 165

ДОКЛАД 180

1. ПРАВО НА ЖИЗНЬ, ПРАВО НЕ БЫТЬ ПОДВЕРГНУТЫМ ЖЕСТОКИМ ВИДАМ ОБРАЩЕНИЯ . . . 187
2. ПРАВО НА СВОБОДУ И ЛИЧНУЮ НЕПРИКОСНОВЕННОСТЬ, ПРАВА ЗАКЛЮЧЕННЫХ . . . 197
3. СВОБОДНЫЙ ДОСТУП К ПРАВОСУДИЮ, ПРАВО НА СПРАВЕДЛИВОЕ СУДЕБНОЕ РАЗБИРАТЕЛЬСТВО И ПРЕЗУМПЦИЯ НЕВИНОВНОСТИ . . . 209
4. ПРАВО НА ЧАСТНУЮ СОБСТВЕННОСТЬ . . . 222
5. ОСУЩЕСТВЛЕНИЕ ПРАВА НА ИНФОРМАЦИЮ И ОБЕСПЕЧЕНИЕ ПРОЗРАЧНОСТИ ПРОЦЕССА ПРИНЯТИЯ РЕШЕНИЙ . . . 233
6. СВОБОДА ВЫРАЖЕНИЯ МНЕНИЯ . . . 241
7. СВОБОДА МЫСЛИ, СОВЕСТИ И РЕЛИГИИ . . . 255
8. СВОБОДА СОБРАНИЙ И ОБЪЕДИНЕНИЙ . . . 264
9. ПРАВО НА ОБРАЗОВАНИЕ . . . 276
10. ПРАВО НА ТРУД, СОЦИАЛЬНОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ И ОХРАНУ ЗДОРОВЬЯ . . . 290
11. ПРАВО ИЗБИРАТЬ И БЫТЬ ИЗБРАННЫМ . . . 299
12. ПРАВА РЕБЕНКА . . . 310
13. НАСИЛИЕ В СЕМЬЕ . . . 326
14. ПРАВО НА УВАЖЕНИЕ ЧАСТНОЙ И СЕМЕЙНОЙ ЖИЗНИ . . . 343
15. ПРАВА ПРИЗЫВНИКОВ И ВОЕННОСЛУЖАЩИХ . . . 351
16. ЗАПРЕТ ДИСКРИМИНАЦИИ . . . 361

REPORT 378

1. RIGHT TO LIFE, RIGHT NOT TO BE SUBJECTED TO ILL-TREATMENT . . . 385
2. THE RIGHT TO LIBERTY AND SECURITY OF THE PERSON, PRISONERS' RIGHTS . . . 394
3. FREE ACCESS TO JUSTICE, RIGHT TO A FAIR TRIAL AND PRESUMPTION OF INNOCENCE . . . 404
4. THE RIGHT TO PRIVATE PROPERTY AND ITS PROTECTION . . . 415
5. THE RIGHT OF ACCESS TO INFORMATION AND DECISIONAL TRANSPARENCY . . . 425
6. FREEDOM OF EXPRESSION . . . 431
7. FREEDOM OF THOUGHT, CONSCIENCE AND RELIGION . . . 443
8. FREEDOM OF ASSEMBLY AND ASSOCIATION . . . 451
9. THE RIGHT TO EDUCATION . . . 461
10. THE RIGHT TO WORK, SOCIAL PROTECTION AND HEALTH CARE . . . 473
11. THE RIGHT TO VOTE AND TO BE ELECTED . . . 481
12. RIGHTS OF THE CHILD . . . 490
13. DOMESTIC VIOLENCE . . . 503
14. THE RIGHT TO RESPECT FOR ONE'S PRIVATE AND FAMILY LIFE . . . 518
15. RIGHTS OF CONSCRIPTS AND MILITARY SERVICE PERSONNEL . . . 525
16. PROHIBITION OF DISCRIMINATION . . . 534

Promo - LEX

Promovarea Democrației şi a Drepturilor Omului

RAPORT

DREPTURILE OMULUI ÎN MOLDOVA 2009-2010

Chișinău 2011

CUPRINS

1. DREPTUL LA VIAȚĂ, DREPTUL DE A NU FI SUPUS RELELOR TRATAMENTE 11

1.1. Dreptul la viață 11
1.2. Dreptul de a nu fi supus relelor tratamente 13
1.3. Fenomenul relelor tratamente 13
1.4. Încălcările din aprilie 2009 și investigarea acestora 16

2. LIBERTATEA ȘI SIGURANȚA PERSOANEI, DREPTURILE DEȚINUȚILOR 20

2.1. Libertatea și siguranța persoanei în Republica Moldova . . 20
2.2. Libertatea și siguranța persoanei în regiunea transnistreană a Republicii Moldova 24
2.3. Drepturile deținuților 26
Concluzii și recomandări 29

3. ACCESUL LIBER LA JUSTIȚIE, DREPTUL LA UN PROCES ECHITABIL ȘI PREZUMȚIA NEVINOVĂȚIEI 31

3.1. Chestiuni generale 31
3.2. Accesul liber la justiție 32
3.3. Dreptul la un proces echitabil 34
3.4. Prezumția nevinovăției 39
3.5. Evenimentele din aprilie 2009. 40
3.6. Reformele în domeniul justiției 41

4. DREPTUL LA PROPRIETATE PRIVATĂ 42

4.1. Problema foștilor deportați 45
4.2. Procesul de restituire a depunerilor bănești 46
4.3. Dreptul de autor 46
4.4. Încălcări ale dreptului de proprietate în regiunea transnistreană a Moldovei 47
4.5. Privatizarea și naționalizarea 48
4.6. Sechestrarea bunurilor 49
Concluzii 50

5. DREPTUL LA INFORMAȚIE ȘI TRANSPARENȚA PROCESULUI DECIZIONAL 52

5.1. Legislație 52
5.2. Percepția accesului la informație și a transparenței în procesul decizional 53
5.3. Informarea, consultarea și participarea cetățenească în procesul decizional 56
Concluzii și recomandări 57

6. LIBERTATEA DE EXPRIMARE 59

6.1. Evoluția cadrului normativ 59
6.2. Comportamentul administrației publice 63
6.3. Practica juridică 67
6.4. Media Factsheet. Regiunea transnistreană 69
Concluzii și recomandări 70

7. LIBERTATEA DE GÂNDIRE, DE CONȘTIINȚĂ ȘI DE RELIGIE 72

7.1. Recunoașterea libertății de conștiință 73
7.2. Exercitarea drepturilor cultelor și părților lor componente 75
7.3. Abuzuri în libertatea de conștiință 77
Concluzii 78

8. LIBERTATEA DE INTRUNIRE ȘI DE ASOCIERE 79

8.1. Exercitarea libertății de întrunire 80
8.2. Libertatea de asociere 85
Recomandări 88

9. DREPTUL LA EDUCAȚIE 89

9.1. Reforma sistemului național de învățământ 89
9.2. Nivelul pre-școlar 91
9.3. Nivelurile școlar și liceal 94
9.4. Nivel universitar și post-universitar 98
Concluzii și recomandări 99

10. DREPTUL LA MUNCĂ, PROTECȚIE SOCIALĂ ȘI OCROTIREA SĂNĂTĂȚII 102

10.1. Dreptul la muncă 102
10.2. Dreptul la protecția socială 104
10.3. Dreptul la ocrotirea sănătății 107

11. DREPTUL DE A ALEGE ȘI DE A FI ALES 110

11.1. Organizarea scrutinelor naționale în perioada anilor 2009-2010 110
11.2. Evoluția cadrului normativ 112
11.3. Litigii electorale 114
11.4. Realizarea dreptului la vot de către categorii distincte de alegători 115
11.5. Aspecte procedurale de realizare a dreptului la vot. . . 116
Concluzii și recomandări 117

12. DREPTURILE COPILULUI 119

12.1. Dreptul la identitate 119
12.2. Achitarea indemnizației unice la naștere 121
12.3. Ajutorul social pentru familiile defavorizate 122
12.4. Copiii și justiția 124
12.5. Delicvența juvenilă 126
12.6. Traficul de copii și scoaterea ilegală din țară a copiilor. . 128
12.7. Dreptul la educație 129
12.8. Incluziunea socială 131
Recomandări 131

13. VIOLENȚA ÎN FAMILIE 133

13.1. Obligațiile asumate în cadrul dreptului internațional . . 134
13.2. Cadrului Normativ Național 135
13.3. Evoluția cadrului Normativ 137
13.4. Date statistice oficiale 139
13.5. Probleme cheie în Implementarea Legii 45-XVI 141
13.6. Situația cu privire la violența în familie în Regiunea Transnistreană 144
13.7. Reabilitarea victimelor violenței în familie 145
Concluzii și recomandări 146

14. DREPTUL LA RESPECTAREA VIEȚII PRIVATE ȘI DE FAMILIE 148

14.1. Interceptarea convorbirilor telefonice 149
14.2. Confidențialitatea informațiilor medicale 151
14.3. Dreptul la apartenența unui grup etnic ca element al dreptului la respectarea vieții private 152
14.4. Protecția datelor cu caracter personal în cazul în care prelucrarea este necesară în legătură cu înfăptuirea justiției 153
Concluzii 155

15. DREPTURILE RECRUȚILOR ȘI ALE MILITARILOR 156

15.1. Obligațiunea militară și drepturile recruților 156
15.2. Situația tinerilor recruți din regiunea transnistreană . . 158
15.3. Drepturile membrilor forțelor armate 161
15.4. Serviciul civil (de alternativă) 162
Concluzii 164

16. INTERZICEREA DISCRIMINĂRII 165

16.1. Legislația anti-discriminare 165
16.2. Persoanele care trăiesc cu HIV 166
16.3. Minoritățile sexuale / LGBT 168
16.4. Romii 170
16.5. Femeile 172
16.6. Vârstnicii. 174
16.6. Persoanele cu dizabilități 176
16.7. Minoritățile etnice și religioase. 177
Recomandări 179

INTRODUCERE

Primele documente internaţionale cu privire la respectarea drepturilor omului au fost semnate de către autorităţile moldoveneşti încă din primele zile ale independenţei. Pe parcursul anilor, Moldova a aderat practic la toate organizaţiile şi actele importante în materie de drepturi fundamentale ale omului. Cu toate acestea, procesul de aplicare în practică a noilor standarde totuşi a durat prea mult, deşi legislaţia a fost racordată destul de rapid.

Această slăbiciune sistematică şi lipsa unui efort politic concertat a dus la crearea unui climat şi atmosferă negativă în interiorul ţării. Moldova s-a adâncit în problemele sociale, economice şi politice, fiind cea mai săracă ţară din Europa, iar corupţia, impunitatea şi sărăcia rămân cele mai grave obstacole în calea respectării drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale omului.

Anul 2009 va rămâne în istorie datorită evenimentelor post-electorale din aprilie. Întreaga responsabilitate pentru acele dramatice evenimente revine autorităţilor. În primul rând, pentru că nu au fost în stare să asigure ordinea publică şi să garanteze securitate protestatarilor paşnici. În al doilea rând, autorităţile în mod direct şi indirect au încălcat drepturile omului prin reţineri, arestări şi condamnări ilegale în masă, maltratări şi tratament degradant şi inuman, soldate cu numeroase victime, inclusiv decese în condiţii dubioase.

Deşi opoziţia a preluat puterea în septembrie 2009, înregistrându-se numeroase promisiuni, apoi dezbateri, investigaţii, dezvăluiri, imagini, declaraţii ale martorilor sau victimelor, persoanele vinovate de aceste crime nu au fost identificate, cercetate penal şi, respectiv, nu au fost sancţionate. Fenomenul impunităţii a determinat societatea să ceară reforme ireversibile, în special, pentru justiţia din Moldova.

În general, în perioada 2009-2010, Moldova atesta, din nou, o evoluţie pozitivă în vederea implementării unor reforme menite să asigure respectarea drepturilor şi libertăţilor fundamentale în teritoriul controlat de autorităţile constituţionale. S-au depus eforturi în vederea stopării torturii. Astfel, chiar dacă izolat au mai fost raportate asemenea cazuri, trebuie remarcat atitudinea autorităţilor, care a fost diferită după schimbarea puterii.

Noile autorităţi au manifestat mai multa deschidere pentru dialog şi colaborare cu presa şi societatea civilă. În acest sens, situaţia cu privire la accesul liber la informaţie, transparenţa decizională, libertatea de exprimare, precum şi respectarea dreptului de a alege şi a fi ales a înregistrat o evoluţie pozitivă.

Totodată, reformele iniţiate în 2009 nu au fost în stare să corecteze o serie de multiple alte probleme, care direct sau indirect afectează situaţia anumitor drepturi şi libertăţi ale omului în Moldova. Datorită unor anchete ineficiente dreptul la viaţă nu este în totalitate asigurat. Relele tratamente, condiţiile de detenţie sau siguranţa şi securitatea persoanei în Republica Moldova rămân probleme ce urmează în mod eficient şi prioritar a fi rezolvate de către societate şi autorităţi.

Violenţa în familie, traficul de fiinţe umane, intoleranţa şi excluziunea socială,

etc., reprezintă probleme răspândite cărora, de cele mai dese ori, autorităţile nu au fost capabile să le facă faţă. Femeile, copiii, minorităţile, persoanele cu dizabilităţi sau refugiaţii continuă să fie grupuri marginalizate. Cu toate acestea, adoptarea legii antidiscriminare care trebuia să fie adoptată încă în 2007, continuă să fie amânată.

Totuşi, cele mai serioase şi grave încălcări ale drepturilor şi libertăţilor fundamentale au loc în regiunea transnistreană a R. Moldova. Putem afirma cu certitudine că, în mare parte, problema transnistreană este rădăcina multor probleme cu care se confruntă populaţia şi autorităţile moldoveneşti. Deşi, anunţată a fi prioritară pentru toate guvernările din Moldova de până acum, nici un Guvern şi nici o forţă politică din ţară nu au fost capabile să propună soluţii eficiente pentru a rezolva ecuaţia dată. Mai mult, autorităţile R. Moldova tacit şi-au declinat practic orice responsabilitate pentru situaţia drepturilor omului din acest spaţiu.

În cel mai bun caz, autorităţile constituţionale se limitează la monitorizarea îngustă şi sporadică a situaţiei din teritoriu sau intentează dosare penale, care contrar legislaţiei naţionale, în scurt timp sunt suspendate şi arhivate.

Asociaţia Promo-LEX insistă asupra faptului că drepturile omului nu sunt negociabile, iar în aceste condiţii în Moldova avem peste 500.000 oameni (cetăţeni ai Moldovei, Ucrainei, Rusiei şi UE) care sunt discriminaţi. Pentru această masă de oameni Moldova nu a creat mecanisme constituţionale eficiente. Populaţia din regiunea transnistreană nu are acces elementar la justiţia naţională. 500.000 de oameni nu au instrumente credibile şi eficace pentru a-şi apăra drepturile şi libertăţile fundamentale.

Autorităţile şi Guvernul R. Moldova eronat tratează aceste probleme prin prisma dialogului politic, motivându-şi inacţiunile prin lipsa controlului asupra acestui spaţiu. Federaţia Rusă nu manifestă interes în vederea promovării şi apărării drepturilor omului în acest teritoriu. Dimpotrivă, Moscova continuă să îşi menţină în acest teritoriu forţele armate şi să ofere necondiţionat suport financiar, economic, militar sau politic administraţiei ilegale din regiune.

La rândul lor, organizaţiile internaţionale, în mare parte şi în mod logic adoptă comportamentul şi atitudinea Guvernului central, limitându-se la monitorizarea situaţiei. Astfel, de cca.20 ani locuitorii din regiunea transnistreană a R. Moldova rămân ostatici ai jocurilor geopolitice, fiind lipsiţi de remedii legale şi eficiente.

Ion MANOLE
Director Executiv, Asociaţia Promo-LEX

SUMAR

Comparativ cu anii precedenţi, în perioada 2009-2010, în R. Moldova se atestă o tendinţă de îmbunătăţire a situaţiei cu privire la respectarea drepturilor omului. Totuşi, există încă foarte multe probleme sistemice şi sistematice care afectează în mod negativ exercitarea deplină a drepturilor şi libertăţilor fundamentale.

Prezentul raport oferă o imagine cu privire la situaţia drepturilor omului în Republica Moldova în perioada 2009-2010. Raportul include 16 capitole şi a fost elaborat de un grup de experţi care reprezintă 9 organizaţii neguvernamentale în domeniul drepturilor omului. Unele capitole oferă recomandări.

Eşecul statului de a investiga în mod eficient cazurile de deces reprezintă o problemă serioasă pentru R. Moldova. Relele tratamente continuă să fie aplicate de către reprezentanţii forţelor de ordine cu scopul obţinerii declaraţiilor auto-incriminatoare de la persoanele reţinute. Investigarea plângerilor de rele tratamente este ineficientă, iar sancţionarea unor astfel de acte prea blândă. Condiţiile de detenţie în închisori şi izolatoarele de detenţie preventivă continuă a fi rele.

După evenimentele tragice din aprilie 2009, s-a înregistrat o modestă tendinţă pozitivă în domeniul reformelor şi respectării dreptului la libertatea şi siguranţa persoanei. Prin adoptarea noului Cod Contravenţional s-a redus semnificativ numărul măsurilor privative de libertate în R. Moldova. Lărgirea aplicabilităţii pedepselor alternative la detenţie a dus la faptul că numărul persoanelor deţinute în instituţiile penitenciare este într-o continuă scădere.

Pedepsele cu privaţiune de libertate pentru minori rămân încă destul de severe, iar cele alternative care au efecte mai bune asupra copiilor, se aplică încă destul de rar.

Autorităţile nu au reuşit să investigheze în mod eficient şi să aducă în faţa justiţiei pe cei responsabili de abuzurile din aprilie 2009. Astfel, acţiunile unor oficiali, reprezentanţi ai Procuraturii şi ale unor instanţe judecătoreşti au contribuit la păstrarea fenomenului de impunitate.

În 2010 R. Moldova a înregistrat regrese la capitolele funcţionarea justiţiei şi lupta împotriva corupţiei. Deşi legislaţia R. Moldova garantează accesul la justiţie, echitatea procedurilor judiciare şi prezumţia nevinovăţiei, în practică aceste drepturi sunt frecvent încălcate. Nerespectarea legislaţiei se datorează, în special, corupţiei şi pregătirii insuficiente a judecătorilor, sensibilităţii lor excesive faţă de realităţile politice, practicilor judecătoreşti neuniforme, precum şi eforturilor insuficiente ale organului de autoadministrare judecătorească. În perioada 2009-2010 au fost întreprinse unele măsuri pentru redresarea situaţiei în justiţie, cum ar fi facilitarea accesului la justiţie, introducerea sistemului de distribuire electronică a dosarelor, publicarea hotărârilor judecătoreşti în internet, îmbunătăţirea modului de citare a părţilor, reducerea numărului hotărârilor irevocabile casate, sau crearea executorilor privaţi.

Cea mai gravă problemă la capitolul încălcări ale drepturilor şi libertăţilor

fundamentale rămâne a fi situaţia locuitorilor din regiunea transnistreană a R. Moldova. Populaţia regiunii rămâne discriminată în ceea ce priveşte tratamentul egal în faţa legii şi accesul la instituţiile şi serviciile Statului.

În perioada 2009-2010 au fost înregistrate numeroase cazuri de aplicare a torturii şi relelor tratamente în penitenciare, arest şi detenţie ilegală, precum şi răpiri de persoane. Colaborarea neoficială a poliţiei constituţionale cu reprezentanţii miliţiei ilegale în vederea transmiterii de persoane continuă să prezinte îngrijorări.

Libertatea de exprimare, asociere, întrunire, precum şi libertatea de conştiinţă rămân a fi persecutate şi sancţionate dur de către administraţia regiunii. Cazul lui Ernest Vardanean – jurnalist acuzat de către administraţia regiunii de trădare de „stat" şi spionaj în favoarea R. Moldova fiind un exemplu relevant în acest sens.

Dreptul la proprietate reprezintă o problemă serioasă pentru majoritatea locuitorilor regiunii fiind înregistrate cazuri de lipsire ilegală de proprietate.

Autorităţile constituţionale au eşuat în investigarea cazurilor respective şi sancţionarea persoanelor responsabile.

Locuitorii regiunii, în lipsa unui mecanism viabil de apărarea a drepturilor omului, rămân a fi lipsiţi de acces la justiţie şi de dreptul la un proces echitabil, fiind ostaticii unei situaţii politice.

După alegerile parlamentare din 5 aprilie 2009, nu s-a reuşit alegerea preşedintele ţării. Iar aceasta, a dus la o adâncă criză politică, remarcată prin organizarea a două scrutine de alegeri parlamentare anticipate şi un referendum constituţional. Criza politică a servit şi drept catalizator pentru a opera diverse modificări importante la legislaţia electorală.

În perioada de raportare Comisia Electorală Centrală a început implementarea şi testarea Registrului Electronic al Alegătorilor. Începând cu scrutinul din primăvara anului 2009 se observă o creştere mică dar constantă a prezenţei alegătorilor la urnele de vot. Pe de altă parte, autorităţile mai sunt criticate pentru indiferenţa sau reticenţa cu care tratează anumite categorii distincte de alegători.

Îngrădirea accesului la informaţie continuă să reprezinte o problemă şi un impediment pentru participarea cetăţenilor în procesul decizional. Acest fapt se datorează lipsei unui mecanism complex de implementare riguroasă a legislaţiei privind accesul la informaţie. Solicitanţii continuă să primească refuzuri neîntemeiate la cereri de acces la informaţie, precum şi răspunsuri cu depăşirea termenului prevăzut de legislaţie. Informaţiile furnizate sunt fie incomplete, fie formale. Cu toate acestea, în perioada 2009-2010 Statul nu a sancţionat nici un funcţionar public pentru încălcarea legislaţiei respective. Conform unui sondaj realizat de Centrul „Acces-info" în 2010, la nivel central, cele mai închise instituţii în acest sens rămân a fi Procuratura Generală, instanţele de judecată, Ministerul Afacerilor Interne şi Serviciul de Informaţii şi Securitate.

Anul 2009 a fost marcat de intoleranţa autorităţilor la critică şi opinii disidente. În schimb, anul 2010 a fost semnificativ printr-o deschidere declarată a autorităţilor de la Chişinău faţă de valorile şi principiile democratice. Astfel, odată

cu adoptarea Legii cu privire la libertatea de exprimare în 2010 situaţia la acest capitol a devenit mai reconfortantă. Defăimarea nu mai constituie o infracţiune şi nu cade sub incidenţa Codului Penal. În acelaşi timp, în perioada 2009-2010, în foarte multe situaţii, îngrădirea acestei libertăţi a depăşit scopul legitim. Consiliul Coordonator al Audiovizualului, de asemenea, a înregistrat progrese, dar vulnerabilitatea acestei instituţii la ingerinţele politice, economice şi de interes reprezintă una dintre cele mai grave probleme ale audiovizualului public.

Exercitarea libertăţii de întrunire nu a întâmpinat aproape nici o piedică în anul 2010. În privinţa libertăţii de asociere, au fost eliminate barierele birocratice de înregistrare a asociaţiilor. În rezultat, numărul asociaţiilor înregistrate a crescut constant, iar în 2010 acesta a fost de 6 ori mai mare decât în 2008.

În perioada 2009-2010, s-a constatat o uşoară îmbunătăţire a procedurilor de înregistrare a cultelor religioase şi părţilor lor componente.

Începând cu septembrie 2010 violenţa în familie a obţinut statut de infracţiune penală. Acest fapt fiind un pas important în combaterea violenţei împotriva femeilor. Cu toate acestea problema violenţei în familie continuă să fie tratată în mod superficial şi cu ignoranţă de către autorităţi, în mod special, la nivel local. Practica judiciară neuniformă la nivel naţional, de asemenea afectează în mod negativ implementarea politicilor publice în domeniul combaterii violenţei în familie.

În perioada de referinţă aşa şi nu a fost adoptată o legislaţie complexă în domeniul discriminării care să definească discriminarea directă şi indirectă, să stabilească sancţiuni şi despăgubiri corespunzătoare şi să prevadă necesitatea împărţirii sarcinii probatorii. Astfel, persoanele cu dizabilităţi, persoanele ce trăiesc cu HIV/SIDA, minorităţile sexuale, femeile, persoanele în etate, minorităţile etnice şi religioase continuă să fie supuse discriminării şi relelor tratamente.

În R. Moldova continuă să existe familii întregi fără acte de identitate. Problema e mai agravantă în comunităţile cu populaţie de etnie romă. În unele localităţi cca.20% din copii nu au acte de identitate şi nici nu merg la şcoală. Rămâne problematică şi perfectarea actelor de identitate în cazul naşterilor la domiciliu.

CAPITOLUL 1 DREPTUL LA VIAȚĂ, DREPTUL DE A NU FI SUPUS RELELOR TRATAMENTE

În Republica Moldova dreptul la viaţă este garantat. În acelaşi timp, cazurile de deces nu sunt investigate corespunzător. În 2010, Curtea Europeană a Drepturilor Omului (CtEDO) a condamnat Moldova în trei cauze pentru violarea art.2 al Convenţiei pentru apărarea drepturilor omului şi a libertăţilor fundamentale (CEDO) (dreptul la viaţă) în urma omisiunii de anchetare eficientă a cauzelor deceselor.

Relele tratamente persistă şi constituie un fenomen răspândit în R. Moldova. Acestea sunt aplicate cel mai des de către ofiţerii de poliţie cu scopul de a extrage declaraţii autoincriminatoare de la persoanele reţinute. Investigarea plângerilor de rele tratamente adesea este ineficientă. În cazurile de condamnare a actelor de rele tratamente, sancţiunile impuse de către judecători sunt prea blânde. Condiţiile de detenţie în închisori şi izolatoarele de detenţie preventivă continuă a fi rele. Pe parcursul anilor 2009 şi 2010, CtEDO a adoptat 15 hotărâri de condamnare a R. Moldova în urma violării art.3 CEDO (interzicerea torturii).

1.1. Dreptul la viaţă

Statul Republica Moldova garantează fiecărui om dreptul la viaţă. Pedeapsa cu moartea este abolită.[1] Totuşi, cazurile de deces nu sunt anchetate eficient, obiectiv şi într-un termen rezonabil.

La 15 martie 2009, un poliţist l-a împuşcat pe tânărul Alexei Vlas, de 29 de ani, în scara unui bloc din Chişinău, fără a trage un foc de avertizare. Ministerul Afacerilor Interne a declarat că poliţistul a împuşcat tânărul după ce acesta l-a rănit cu un cuţit la picior. Totuşi, martorii au susţinut că poliţistul l-a confundat pe Alexei cu o altă persoană şi l-a împuşcat în cap, iar mai apoi, pentru a înscena legitima apărare, s-a rănit singur la picior. Un miting de protest împotriva brutalităţii poliţiei a fost organizat câteva zile mai târziu la Chişinău.[2] Organizaţiile neguvernamentale au cerut autorităţilor efectuarea unei anchete rapide, obiective şi echidistante a circumstanţelor decesului tânărului A. Vlas şi informarea publicului despre desfăşurarea investigaţiilor.[3] Totuşi, autorităţile nu au răspuns acestor solicitări.

În urma demonstraţiilor post-electorale şi a violenţelor din aprilie 2009, cel puţin patru persoane au fost găsite decedate în Chişinău în condiţii suspecte, printre care Valeriu Boboc, Ion Ţîbuleac, Eugen Ţapu şi Maxim Canişev.

Valeriu Boboc, de 23 de ani, a fost găsit mort în noaptea din 7 spre 8 aprilie 2009. El a fost transportat de poliţişti la Spitalul de Urgenţă din Chişinău, unde medicii au constatat decesul. A doua zi a fost efectuată autopsia, în urma căreia s-a constatat că tânărul avea leziuni pe cap, pe corp, hemoragii interne şi o coastă ruptă. Iniţial, Procuratura Generală a anunţat că V. Boboc ar fi murit pentru că s-a intoxicat cu gaz. Mai mulţi martori au susţinut însă că acesta a fost omorât în bătaie

1 Art. 24 din Constituţia Republicii Moldova.
2 http://www.azi.md/ro/story/1807
3 http://www.promolex.md/index.php?module=news&cat=0&item=154

de poliţişti. La cererea familiei şi a avocaţilor, la 15 iunie 2009, cadavrul a fost exhumat şi examinat de un expert britanic, care a constatat că tânărul a murit în urma loviturilor aplicate, posibil cu patul armei. În baza unor înregistrări video, filmate de camerele de pe clădirea Guvernului, cu descinderea în forţă a poliţiştilor asupra manifestanţilor la 7 aprilie 2009, la 6 aprilie 2010, a fost arestat Ion Perju, fost colaborator al Comisariatului General de Poliţie din Chişinău, care a fost învinuit de vătămarea intenţionată gravă a integrităţii corporale sau a sănătăţii, care a provocat decesul victimei (art. 151 Cod Penal). Procesul de judecată continuă.

Ion Ţîbuleac, de 22 de ani, la 8 aprilie 2009, a fost aruncat în curtea Spitalul de Urgenţă din Chişinău, iar medicii au constatat decesul. Iniţial, Procuratura Generală a declarat că tânărul nu a participat la proteste şi că moartea lui a survenit din cauza că s-a electrocutat şi a căzut de pe un stâlp de înaltă tensiune. În aprilie 2010, după ce a fost deschis un dosar penal privind decesul lui I. Ţîbuleac, cadavrul lui a fost exhumat pentru a efectua o nouă expertiză. În mai 2010, Centrul de Medicină Legală a anunţat că, în urma expertizei repetate, s-a constatat că I. Ţîbuleac a murit după ce a căzut de la o înălţime de circa 20 metri. Investigaţiile au constatat că tânărul avea multiple fracturi la ambele picioare, coloana vertebrală şi cutia toracică. Urmărirea penală în acest caz continuă.

Eugen Ţapu, de 26 de ani, a fost găsit mort la 15 aprilie 2009. Potrivit raportului de autopsie din 16 aprilie 2009, decesul tânărului ar fi survenit cu circa 2-3 săptămâni înainte. Procuratura Generală a afirmat că E. Ţapu s-ar fi strangulat cu şireturile de la încălţăminte, deşi el avea aproximativ 80 de kilograme şi pe gâtul lui nu se vedea nici o urmă care ar fi demonstrat acest lucru. Maxim Canişev, de 20 de ani, a fost găsit în lacul Ghidighici la 18 aprilie 2009. Medicii legişti au constatat că tânărul ar fi decedat pe 8 aprilie 2009, având coloana vertebrală traumatizată. Procuratura Generală a afirmat că M. Canişev s-a aruncat singur în lac încă în luna martie 2009. Procuratura Generală a declarat că nu există nici o legătură dintre decesele lui E. Ţapu şi M. Canişev şi protestele din aprilie 2009.

În 2010, CtEDO a adoptat trei hotărâri de condamnare a Republicii Moldova în urma violării art.2 CEDO (dreptul la viaţă) în cauzele *Răilean c. Moldovei, Iorga c. Moldovei şi Anuşca c. Moldovei.* CtEDO a notat că statul are obligaţia pozitivă de a întreprinde măsurile necesare şi rezonabile pentru a asigura probele accidentului care a dus la moartea unei persoane, iar această obligaţie este una de metode, şi nu de rezultat. În aceste cauze, CtEDO a constatat violarea dreptului la viaţă prin prisma aspectului său procedural, considerând că ancheta nu a fost „efectivă" în sensul jurisprudenţei sale din următoarele motive: durată îndelungată a investigaţiei; reclamantul a fost lipsit de posibilitatea de a-şi exercita drepturile sale procedurale prin faptul că nu a fost informat despre drepturile sale procedurale şi deciziile adoptate, nu a fost capabil să conteste aceste decizii, accesul târziu la dosar doar după terminarea urmăririi penale; reclamantul nu a fost recunoscut în calitate de reprezentant al victimei, ceea ce nu i-a permis să aibă acces la materialele dosarului, să recuze ofiţerul de urmărire penală şi să conteste ordonanţele adoptate de acesta; autopsia a fost efectuată doar după jumătate de an de la descoperirea cadavrului, fără explicaţii pentru acest termen.

În regiunea transnistreană a fost înregistrat un caz de presupus omor a lui Alexandru Stomatii, care efectua serviciul militar în așa-zisa armată transnistreană. La 22 mai 2010, el a fost găsit mort, după ce a fost împușcat în regiunea gâtului și a antebrațului. Cu puțin timp înainte de aceasta, A. Stomatii a povestit părinților că este amenințat cu moartea de superiorul său, după ce l-a văzut maltratând un soldat.[4] Inițial, autoritățile transnistrene au declarat că tânărul s-ar fi sinucis. În acest caz, organizația Promo-LEX a depus o cerere la CtEDO în noiembrie 2010, invocând, printre altele, încălcarea dreptului la viață și de a nu fi supus torturii. La începutul lunii iunie 2011, presupusul asasin a fost condamnat și eliberat din sala de judecată prin aplicarea amnistiei.

1.2. Dreptul de a nu fi supus relelor tratamente

1.2.1 Cadrul juridic

Republica Moldova este parte la cele mai importante tratate internaționale și europene care interzic tortura și relele tratamente. În 2005, Codul Penal a fost completat cu art.309/1 care incriminează tortura. Definiția torturii corespunde art.1 al Convenției Organizației Națiunilor Unite împotriva torturii și altor pedepse ori tratamente cu cruzime, inumane sau degradante (CAT). Totodată, "tortura" este inclusă în calitate de circumstanță agravantă în câteva articole ale Codului Penal. În vederea implementării prevederilor Protocolului Opțional la CAT, în 2008, a fost creat Mecanismul Național de Prevenire a Torturii, care include pe de o parte avocații parlamentari, iar pe de altă parte – Consiliul Consultativ, constituit dintr-un avocat parlamentar desemnat și membri ai societății civile.

1.3. Fenomenul relelor tratamente

1.3.1. Relele tratamente

Relele tratamente sunt adesea aplicate de către ofițerii de poliție cu scopul de a extrage declarații autoincriminatoare de la persoanele reținute.[5] Acest comportament este cauzat, între altele, de indicatorii cantitativi folosiți timp de mulți ani la evaluarea performanțelor comisariatelor de poliție. Potrivit unui studiu realizat de Fundația Soros-Moldova în 2010,[6] în ultimii cinci ani, circa 27,000 (15%) de bărbați au declarat că au fost bătuți după ce au fost reținuți de poliție.

Comitetul ONU împotriva Torturii și-a exprimat îngrijorarea cu privire la „acuzațiile numeroase și întemeiate de aplicare pe larg a torturii și a altor forme de maltratare față de persoanele aflate în custodia poliției"[7] și a cerut autorităților să condamne public și fără echivoc tortura. De asemenea, Comitetul și-a exprimat preocuparea privind faptul că pretinsele rele tratamente sunt folosite pentru extrage-

4 Raport privind practicile de drepturile omului în Moldova în 2010, realizat de Departamentul de Stat al SUA, 8 aprilie 2011, http://www.state.gov/g/drl/rls/hrrpt/2010/eur/154439.htm

5 Raportul Raportorului Special ONU pentru tortură și alte forme crude, inumane sau degradante de tratament sau pedeapsă, Manfred Nowak, Misiune în Republica Moldova, 12 februarie 2009, (A/HRC/10/44/Add.3) pag. 11, http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G09/107/71/PDF/G0910771.pdf?OpenElement

6 "Raport analitic asupra victimizării. Repere pentru elaborarea politicilor penale în Moldova", Fundația Soros–Moldova, 2010, pag. 75, http://soros.md/files/publications/documents/Victimisation%20Survey.pdf

7 Concluziile Comitetului ONU împotriva Torturii, 29 martie 2010 (CAT/C/MDA/CO/2), pag. 3.

rea mărturiilor şi a informaţiilor în calitate de probe în cadrul urmăririi penale, în pofida schimbărilor legislative şi organizaţionale efectuate de R. Moldova.

Potrivit art.94 Cod de Procedură Penală, mărturiile obținute cu aplicarea relelor tratamente nu pot fi admise în calitate de probă în cadrul procesului de judecată. Totuşi, organizaţiile internaţionale[8] au notat că au primit numeroase plângeri precum că aceste mărturii sunt luate în consideraţie în cadrul procesului de judecată şi că oficialii care au extras declaraţii autoincriminatoare nu au fost pedepsiţi pentru aceasta.

Victimele maltratărilor şi martorii sunt frecvent intimidaţi şi cererile de protecţie a martorilor sunt adesea respinse de judecătorii de instrucţie.[9] Pe de altă parte, protecţia martorilor este asigurată de Ministerul Afacerilor Interne, ceea ce duce la ineficienţa mecanismului în cazurile aplicării relelor tratamente de către poliţie.

În multe cazuri de plângeri privind abuzurile poliției, examinarea medicală are loc cu întârzieri şi calitatea acesteia este pusă la îndoială de către victime. Medicii legişti au tendinţa să înregistreze doar leziunile vizibile, fără o descriere a versiunii faptelor expusă de victime şi fără investigări suplimentare. De asemenea, o posibilă traumă psihologică nu este luată în calcul de către medici. Aceasta duce la documentarea insuficientă, având în vedere faptul că, în ultimii ani, metodele de aplicare a maltratărilor au evoluat şi nu lasă urme fizice vizibile. Medicii legişti au nevoie de instruire specială privind documentarea maltratărilor conform standardelor internaţionale şi a Protocolului de la Istanbul.[10] Mai mult decât atât, Centrul de Medicină Legală trebuie să fie echipat corespunzător.

Pe parcursul anilor 2009 şi 2010, CtEDO a adoptat 12 hotărâri de condamnare a R. Moldova în urma violării art.3 CEDO, care se referă la maltratarea reclamanţilor de către poliţie (*Gurgurov c. Moldovei, Buzilov c. Moldovei, Pădureț c. Moldovei, Brega c. Moldovei,*), investigarea neadecvată a plângerilor de maltratare (*Breabin c. Moldovei, Petru Roşca c. Moldovei, Parnov c. Moldovei, Popa c. Moldovei, Mătăsaru şi Savițchi c. Moldovei*), sancţionarea neadecvată a persoanelor care au aplicat tortura (*Valeriu şi Nicolae Roşca c. Moldovei şi Pădureț c. Moldovei*) şi acordarea de către instanţele judecătoreşti naţionale a unor compensaţii insuficiente pentru violarea art.3 CEDO (*Ciorap (nr. 3) c. Moldovei*).

Experţii internaţionali[11] şi societatea civilă au recomandat de mai multe ori crearea unei autorităţi independente care va investiga prompt şi aprofundat plângerile de maltratare. În noiembrie 2010, Procuratura Generală a adoptat un ordin prin care a instituit procurori speciali pentru investigarea plângerilor de rele tratamente în toate oficiile teritoriale şi cele specializate. Potrivit acestui ordin, procu-

8 Concluziile Comitetului ONU împotriva Torturii, 29 martie 2010 (CAT/C/MDA/CO/2), pag. 10, http://www2.ohchr.org/english/bodies/cat/docs/co/CAT.C.MDA.CO.2.pdf

9 "Sub acoperirea impunităţii. Raport despre reacţia autorităşilor moldoveneşti la violenţele poliţiei în timpul protestelor post-electorale din aprilie 2009", Fundaţia Soros-Moldova, 2009, pp. 61-62, http://soros.md/files/publications/documents/ENTRENCHING%20IMPUNITY%20%20By%20Clarisa%20Bencomo.pdf

10 "Protocolul de la Instanbul. Manual de investigare efectivă şi documentare asupra torturii şi a altor tratamente crude, inumane sau degradante sau pedepse",2004, http://www.ohchr.org/Documents/Publications/training8Rev1en.pdf

11 Raportul Raportorului Special ONU pentru tortură şi alte forme crude, inumane sau degradante de tratament sau pedeapsă, Manfred Nowak, Misiune în Republica Moldova, 12 februarie 2009, (A/HRC/10/44/Add.3), http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G09/107/71/PDF/G0910771.pdf?OpenElement

rorii implicaţi în investigarea relelor tratamente nu vor fi angajaţi în alte activităţi de investigaţie, pentru a le asigura independenţa. O secţie specială de combatere a torturii a fost creată în cadrul Procuraturii Generale. Totuşi, nu este clar care sunt atribuţiile şi responsabilităţile acestei secţii.

1.3.2. Impunitatea

În practică, relele tratamente sunt calificate mai degrabă ca "exces de putere sau depăşirea atribuţiilor de serviciu" (art.328 (2) c) Cod Penal), decât ca "tortură" (art.309/1 Cod Penal). De asemenea, tortura constituie infracţiune mai puţin gravă, iar organizarea sau instigarea acţiunilor de tortură şi în cazul prezenţei circumstanţelor agravante este calificată ca şi infracţiune gravă.

Termenul de prescripţie în cazul comiterii infracţiunii de tortură constituie cinci ani şi, respectiv, 15 ani în cazul organizării sau instigării acţiunilor de tortură sau în prezenţa circumstanţelor agravante. CtEDO a constatat o violare a art.3 CEDO în cauza *Pădureţ c. Moldovei* (hotărâre din 5 ianuarie 2010) pe motiv că persoana acuzată de torturarea reclamantului a fost eliberată de răspundere penală prin aplicarea termenului de prescripţie. CtEDO a subliniat că nici o prescripţie nu trebuie să fie aplicată cazurilor de tortură din partea agenţilor statului.

Potrivit raportului anual al Procuraturii Generale pe anul 2009,[12] în anul 2009, au fost iniţiate 66 de urmăriri penale privind relele tratamente, în 104 cazuri a fost dispusă neînceperea urmăririi penale şi opt dosare penale au fost transmise în instanţele de judecată.

Potrivit raportului anual al Procuraturii Generale pe anul 2010,[13] în 2010, procurorii au iniţiat 110 urmăriri penale privind plângerile de rele tratamente, dintre acestea 48 în baza art.309/1 Cod Penal. În 2010, procurorii au transmis în instanţele de judecată 45 de dosare privind aplicarea relelor tratamente. În alte 59 de cazuri urmărirea penală a fost încetată. La data de 1 ianuarie 2011, în 87 de cazuri urmărirea penală era pendinte. Pe parcursul anului 2010, instanţele de judecată au pronunţat 12 sentinţe de condamnare în cauzele privind aplicarea relelor tratamente.

Deşi Codul Penal prevede că relele tratamente se sancţionează cu privaţiunea de libertate, în practică, judecătorii suspendă condiţionat executarea pedepsei cu închisoarea, considerând că reeducarea torţionarilor este posibilă fără privarea acestora de libertate. În primele patru luni ale anului 2009, doar o persoană din 16 condamnate pentru aplicarea relelor tratamente a fost efectiv încarcerată în urma condamnării.[14] O asemenea sancţionare blândă vine în contradicţie cu standardele CtEDO.[15] CtEDO a constatat o violare a art.3 CEDO în cauza *Valeriu şi Nicolae Roşca c. Moldovei* (hotărâre din 20 octombrie 2009) pe motiv că suspendarea executării pedepsei pentru aplicarea relelor tratamente nu asigură un efect descurajant suficient pentru a preveni astfel de acte în viitor.

12 Raportul de activitate a Procuraturii Generale pe anul 2009, pag. 40, http://procuratura.md/file/Raport%202009.pdf
13 Raportul de activitate a Procuraturii Generale pe anul 2010, pag. 53, http://procuratura.md/file/4.Raport%202010.pdf
14 Erik Svanidze, "Combaterea relelor tratamente și a impunității și investigarea eficientă a relelor tratamente", Chișinău, 2009, pag. 64.
15 În cauza *Gafgen c. Germaniei* (hotărâre din 1 iunie 2010), CtEDO a notat (în para. 124) că, pentru acte de brutalitate grave și intenționate aplicare de către agenții statului, încarcerarea ar fi mai potrivită decât amenda sau alte sancțiuni non-privative.

1.4. Încălcările din aprilie 2009 și investigarea acestora

1.4.1. Evenimentele din aprilie 2009

Situația privind tortura și relele tratamente în Moldova în anul 2009 a fost marcată de alegerile parlamentare care au avut loc în aprilie 2009, care au fost urmate de ciocniri violente dintre forțele de securitate și protestatari. La 7 aprilie 2009, în timpul demonstrațiilor post-electorale, au fost incendiate și devastate clădirile Președinției și Parlamentului.

Potrivit informațiilor oficiale, între 7 și 12 aprilie 2009, poliția a reținut cel puțin 571 de persoane. În același timp, circa 68 de persoane au fost reținute de poliție, dar nu au fost înregistrare în registrele comisariatelor de poliție.[16] O mare parte din persoanele care au fost arestate după 7 aprilie 2009 susțin că au fost oprite și agresate pe stradă, în instituții de învățământ, la locul de muncă, de către colaboratori ai poliției îmbrăcați în civil, care nu s-ar fi legitimat, și apoi au fost duse la comisariatele de poliție în automobile fără inscripții. Majoritatea celor reținuți erau bărbați (95%) și doar aproximativ 5% erau femei. Vârsta medie a celor reținuți era de 25 de ani, 9% fiind minori, 78% având vârsta cuprinsă între 18 și 30 de ani.[17] Majoritatea dintre aceste persoane a fost acuzată de comiterea contravențiilor administrative. În timpul demonstrațiilor violente, au fost răniți 274 de polițiști.[18]

Organizațiile neguvernamentale locale[19] și internaționale,[20] precum și organizațiile internaționale[21] care au vizitat Moldova, au constatat numeroase cazuri de aplicare a torturii și a relelor tratamente asupra persoanelor private de libertate după evenimentele din aprilie 2009.

Presupusele maltratări fizice au inclus lovituri cu pumnii și picioarele, lovituri cu bastoane de cauciuc, cu bâte de lemn, cu patul armei de foc sau cu alte obiecte contondente. Unele persoane au afirmat că relele tratamente la care au fost supuse au fost suficient de grave sau prelungite, astfel încât să le facă să-și piardă cunoștința cel puțin o dată și/sau au avut ca rezultat fracturi sau afecțiuni durabile ale sistemului nervos. Multe persoane au afirmat că au fost amenințate cu violența fizică sau chiar cu execuția sumară, abuzate verbal și/sau supuse tratamentului umilitor, un exemplu fiind dezbrăcarea în prezența colaboratorilor de poliție de sex masculin a unor deținute de sex feminin, care, fiind goale, au fost impuse să facă genuflexiuni în mod repetat, pentru pretinsul scop de a verifica dacă nu ascund vreun obiect în interiorul corpului.[22] Persoanele arestate au afirmat ulterior că au fost puși să treacă

16 Raportul Comisiei Parlamentare de anchetă pentru elucidarea cauzelor și consecințelor evenimentelor de după 5 aprilie 2009, pag. 88.

17 Ibid., pag. 90.

18 Ibid., pag. 97.

19 "Sub acoperirea impunității. Raport despre reacția autorităților moldovenești la violențele poliției în timpul protestelor post-electorale din aprilie 2009", Fundația Soros-Moldova, 2009, http://soros.md/files/publications/documents/ENTRENCHING%20IMPUNITY%20%20By%20Clarisa%20Bencomo.pdf, http://www.lhr.md/rapoarte/do/raport.idom.credo.tortura.2009.pdf

20 "Tortura și alte forme de maltratare de către poliție: încă "e doar normal" în Moldova", Amnesty International, 2009, http://www.amnesty.org/en/library/asset/EUR59/009/2009/en/1b2df020-bf3d-4bfb-9bb9-c7ea620d562a/eur590092009eng.pdf

21 Raport efectuat de Comitetul European pentru Prevenirea Torturii și Tratamentelor și a Pedepselor Inumane și Degradante (CPT) privind vizita în Moldova între 27 și 31 iulie 2009, 14 decembrie 2009, (CPT/Inf (2009) 37), http://www.cpt.coe.int/documents/mda/2009-37-inf-eng.pdf

22 Raport de Thomas Hammarberg, Comisar pentru Drepturile Omului al Consiliului Europei, ca urmare a vizitei în Republica Moldova din 25-28 aprilie 2009, 17 iulie 2009, (CommDH(2009)27), https://wcd.coe.int/wcd/com.instranet.InstraServlet?Index=no&command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=1348627&SecMode=1&DocId=1428664&Usage=2

printr-un ”coridor” de polițiști care îi loveau cu pumnii şi picioarele şi cu bastoane de cauciuc, denumit în presă ”coridorul morții”.

Majoritatea persoanelor arestate au fost private de dreptul lor de a-şi anunța rudele despre reținere, de a avea acces la un avocat (unor avocați li s-a interzis accesul la clienții lor) şi la un medic. Examinarea medicală a persoanelor reținute era superficială şi, de regulă, se petrecea în prezența personalului din comisariatele de poliție. De asemenea, examinarea medicală a avut loc după câteva zile de la reținere şi în cartelele medicale nu se regăseau declarațiile persoanelor arestate.[23] Din acest motiv, victimele torturii şi relelor tratamente au înregistrat şi documentat rănile de pe corpul lor doar după ce au fost eliberate sau transferate în penitenciare.

În primele zile după 7 aprilie 2009, membrilor Consiliului Consultativ pentru Prevenirea Torturii li s-a interzis accesul în câteva comisariate de poliție,[24] în pofida dreptului acestora la acces necondiționat în locurile de detenție.

În aprilie 2010, Guvernul a creat o Comisie pentru identificarea victimelor evenimentelor din aprilie 2009 şi mecanismelor pentru a le ajuta. La 15 octombrie 2010, Guvernul a adoptat Hotărârea nr.956 ”cu privire la ajutorarea persoanelor care au avut de suferit în urma evenimentelor din 7 aprilie 2009”[25] şi a decis acordarea compensațiilor pentru 14 persoane civile şi patru ofițeri de poliție. Totuşi, aceste acțiuni nu au fost făcute publice suficient şi, din acest motiv, foarte puține victime ale torturii au beneficiat de aceste ajutoare. Principalul centru de reabilitare din Chişinău rămâne însă a fi Centrul de Reabilitare a Victimelor Torturii ”Memoria”, un ONG care este finanțat din străinătate.

1.4.2. Investigarea brutalității poliției din aprilie 2009

Procuratura a înregistrat 108 plângeri privind brutalitatea de care poliția a dat dovadă în aprilie 2009. Din numărul total al plângerilor, în 58 de cazuri au fost inițiate urmăriri penale, dintre care în 29 de cazuri – în baza art.309/1 Cod Penal, iar în 17 cazuri – în baza art.328 (2) (a) Cod Penal. 27 de dosare penale împotriva a 43 de polițiști au fost transmise în instanța de judecată.[26] Totuşi, aceste date statistice sunt prezentate diferit în diverse surse oficiale. Mai mult decât atât, o mare parte din victimele torturii asistate de organizații neguvernamentale, cum ar fi Centrul de Reabilitare a Victimelor Torturii ”Memoria” şi altele, nu au depus plângeri de aplicare a relelor tratamente în aprilie 2009 pentru că le era frică şi nu aveau încredere în sistemul de justiție.

Doar 14 ofițeri de poliție au fost suspendați din funcție pe durata urmăririlor penale, iar această măsură a rămas valabilă doar pentru nouă dintre aceştia, după contestarea suspendării la judecătorii de instrucție. Investigațiile s-au petrecut foarte lent şi avocații s-au plâns de deficiențe ale urmăririlor penale conduse de către procurori. Doar un judecător a fost concediat în urma erorilor comise la examinarea cauzelor legate de evenimentele din aprilie 2009 (pentru petrecerea proceselor de judecată în incin-

23 Raport efectuat de Comitetul European pentru Prevenirea Torturii și Tratamentelor și a Pedepselor Inumane și Degradante (CPT) privind vizita în Moldova între 27 și 31 iulie 2009, 14 decembrie 2009, (CPT/Inf (2009) 37), pag. 15.

24 Raport cu privire la activitatea Mecanismului Național de Prevenire a Torturii în anul 2009, pag. 14.

25 http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=336392

26 Comitetul ONU pentru Drepturile Omului, Informația primită din partea Republicii Moldova privind implementarea observațiilor Comitetului (CCPR/C/MDA/CO/2/Add.1), 4 februarie 2011, pag. 3, http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrc/docs/followup/CCPR-C-MDA-CO-2-Add1.doc

ta comisariatelor de poliție și eliberarea mandatelor de arest ilegale, fără probe). Altor doi judecători nu le-a fost prelungit mandatul la expirarea termenului de cinci ani.

La sfârșitul lunii aprilie 2011, zece polițiști erau achitați în legătură cu evenimentele din aprilie 2009, iar în privința unui polițist procesul penal a fost încetat în legătură cu tragerea la răspundere contravențională. Astfel, în decembrie 2010, doi ofițeri de poliție (Gheorghe Vutcariov și Alexandru Mocanu) au fost condamnați de Judecătoria Grigoriopol în legătură cu evenimentele din aprilie 2009. Gh. Vutcariov a fost condamnat pentru exces de putere (art.328 (2) (a) Cod Penal) și fals în acte publice (art.332 Cod Penal) la patru ani de privațiune de libertate și la cinci ani de suspendare din funcție, executarea pedepsei fiind suspendată pe un termen de cinci ani. A. Mocanu a fost condamnat pentru exces de putere (art.328 (2) (a) Cod Penal) la doi ani de privațiune de libertate și la doi ani de suspendare din funcție, executarea pedepsei fiind suspendată pe un termen de cinci ani. Ulterior, la 27 aprilie 2011, Curtea de Apel Chișinău i-a achitat pe ambii polițiști pe toate capetele de acuzare. Decizia Curții de Apel Chișinău a fost contestată la Curtea Supremă de Justiție. Procesul este în continuare pendinte.

Există cauze pendinte în care apar nume de oficialități, și anume Gheorghe Papuc, fostul ministru al Afacerilor Interne, și Vladimir Botnari, fostul comisar general al municipiului Chișinău, cărora le-a fost înaintată învinuirea de neglijență în serviciu soldată cu consecințe grave (art.329 Cod Penal) la 3 martie 2010; Iacob Gumeniță, fostul șef al poliției municipale, care a fost arestat la 15 aprilie 2010, fiind învinuit de depășirea atribuțiilor de serviciu (art.328 Cod Penal); precum și Valentin Zubic, fostul ministru adjunct al Afacerilor Interne, care, la 2 martie 2011, a fost învinuit de neglijență în serviciu (art.329 Cod Penal) soldată cu decesul lui Valeriu Boboc și alte urmări grave.

Comisia Parlamentară de anchetă pentru elucidarea cauzelor și consecințelor evenimentelor de după 5 aprilie 2009 a fost creată în octombrie 2009. Totuși, de la începutul activității, ea a fost finanțată insuficient și nu a dispus de suficiente resurse umane. Ca rezultat, Comisia a început să activeze efectiv din ianuarie 2010. Concluziile Comisiei sunt destul de vagi și au fost făcute publice mult mai târziu decât a fost anunțat inițial. Totuși, chiar și recomandările clare și specifice au fost ignorate de autorități.

1.4.3 Condițiile de detenție

Atât închisorile, cât și izolatoarele de detenție preventivă din cadrul comisariatelor de poliție oferă condiții de detenție care contravin standardelor internaționale. Existența acestor condiții de detenție este motivată prin lipsa resurselor financiare.

Cele mai grave probleme din punctul de vedere al condițiilor de detenție în penitenciarele din Republica Moldova constituie supraaglomerarea; lipsa luminii naturale în celule; lipsa ventilației în celule, care sunt îmbibate cu fum de țigară și în care persistă umezeala; deținuții nu sunt asigurați cu apă potabilă permanentă și nu au posibilitatea să-și mențină igiena zilnică; riscul de contaminare cu tuberculoză și alte boli; temperatura joasă din celule în timpul iernii, pereții fiind acoperiți cu mucegai, calitatea și cantitatea inadecvată a hranei, care se prepară în condiții de igienă sub nivel adecvat; accesul redus la serviciile medicale; lipsa medicilor specializați în penitenciare; lipsa utilajului medical.[27] În penitenciarele din R. Moldova, la 1 ianuarie 2010, se aflau 6,535 de persoa-

27 Centrul pentru Drepturile Omului în Moldova, Raport privind respectarea drepturilor omului în Moldova în anul 2010, pp. 142-168, http://ombudsman.md/md/anuale/

ne private de libertate, iar la 1 ianuarie 2011 – 6,324 de persoane private de libertate.[28]

Autoritățile au recunoscut de nenumărate ori că penitenciarul nr.13 din municipiul Chișinău este aglomerat peste măsură și că Guvernul planifica să închidă această instituție. La 10 iulie 2008, Parlamentul a adoptat Legea nr.177 privind asigurarea construcției unui penitenciar.[29] Ministerul Justiției urma să anunțe organizarea unui concurs pentru selectarea unui investitor care ar fi asigurat construcția unui penitenciar în conformitate cu standardele internaționale, în schimbul dobândirii dreptului de proprietate asupra terenului pe care se află actualmente penitenciarul nr.13. Cu toate acestea, nici o măsură nu a fost întreprinsă în acest sens. În 2010, au fost renovate cinci celule de detenție preventivă pentru minori din penitenciarul nr.13, inclusiv sala de forță. Lucrările de renovare au costat aproximativ 400 de mii de lei, bani alocați din bugetul Ministerului Justiției.

În anul 2010, a fost suspendată activitatea a 11 izolatoare de detenție preventivă din comisariatele de poliție,[30] iar două izolatoare au fost închise.[31] Guvernul a adoptat o hotărâre, nr.511 la 22 iunie 2010, prin care a alocat 2,200,000 de lei pentru reparația a 30 de izolatoare de detenție preventivă din cadrul comisariatelor de poliție ale Ministerului Afacerilor Interne. Totuși, în majoritatea cazurilor, încăperile izolatoarelor de detenție preventivă sunt situate în continuare în subsolurile edificiilor comisariatelor de poliție, de aceea, ele nu vor fi niciodată în măsură să ofere condiții adaptate deținerii persoanelor plasate în detenție preventivă.[32]

Atât Comitetul European pentru Prevenirea Torturii și a Pedepselor sau Tratamentelor Inumane sau Degradante (CPT), în urma vizitelor din 2007 și 2009, cât și Raportorul Special ONU pentru tortură și alte forme crude, inumane sau degradante de tratament sau pedeapsă, în urma vizitei sale din 2008, au recomandat transferarea izolatoarelor de detenție provizorie din subordinea Ministerului Afacerilor Interne în subordinea Ministerului Justiției. Cu toate acestea, Ministerul Justiției a declarat că nu poate prelua responsabilitatea asupra izolatoarelor de detenție preventivă din cauza condițiilor de detenție severe și lipsei resurselor financiare pentru a le remedia. În același timp, Ministerul Justiției a declarat că planifică construcția a opt case de arest pe întreg teritoriul R. Moldova, care va rezolva problema condițiilor de detenție din izolatoare.

Pe parcursul anilor 2009 și 2010, CtEDO a adoptat cinci hotărâri de condamnare a Republicii Moldova în urma violării art.3 CEDO, care se referă la condiții proaste de detenție *(Străisteanu și Alții c. Moldovei, Gavrilovici c. Moldovei, I.D. c. Moldovei)* și neacordarea asistenței medicale adecvate persoanelor deținute *(Paladi c. Moldovei, Oprea c. Moldovei)*. De asemenea, CtEDO a comunicat Guvernului R. Moldova câteva cauze[33] în care reclamanții se plâng de condițiile de detenție. În aceste cauze, Guvernul a fost întrebat între altele dacă recunoaște că există o problemă sistemică în acest domeniu.

28 http://www.penitenciar.gov.md/ro/statistica.html
29 http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=328646
30 Izolatoarele de detenție preventivă din cadrul comisariatelor de poliție Ialoveni, Donduşeni, Străşeni, Criuleni, Ştefan-Vodă, Glodeni, Ceadîr-Lunga, Dubăsari şi Călăraşi.
31 Izolatorul de detenție preventivă din cadrul Direcției Generale Servicii Operative a Ministerului Afacerilor Interne și cel din cadrul comisariatului de poliție din Leova.
32 Centrul pentru Drepturile Omului în Moldova, Raport privind respectarea drepturilor omului în Moldova în anul 2010, pag. 175, http://ombudsman.md/md/anuale/
33 *Segheti c. Moldovei*, nr. 39584/07; *Iudin c. Moldovei*, nr. 7347/04; *Savca c. Moldovei*, nr. 17963/08; și *Străsteanu c. Moldovei*, nr. 18928/08 și nr. 40699/08.

CAPITOLUL 2 LIBERTATEA ȘI SIGURANȚA PERSOANEI, DREPTURILE DEȚINUȚILOR

În perioada de referinţă, dreptul la libertatea şi siguranţa persoanei în R. Moldova a fost încălcat de către instituţiile statului - poliţie, procuratură, instituţii de detenţie, care ar fi trebuit de fapt să asigure respectarea acestuia.

În prima parte a capitolului sunt prezentate practicile ilegale care au avut loc în 2009, an în care poliţia a continuat să înfăptuiască, ca şi în anii precedenţi, acţiuni nejustificate de privare de libertate. În cadrul capitolului este analizată situaţia din a doua jumătate a anului 2009 şi cea din 2010, când numărul reţinerilor ilegale a scăzut semnificativ, ca rezultat al adoptării unui nou Cod contravenţional şi a iniţierii unor reforme în cadrul MAI.

Vom analiza, de asemenea, situaţia din regiunea transnistreană, zonă în care au loc cele mai grave încălcări ale dreptului la libertate şi siguranţă individuală din R. Moldova. Aici, instituţiile de detenţie au fost înfiinţate de către o administraţie ilegală, care de 20 ani înregistrează grave probleme la capitolul respectării drepturilor omului.

În perioada 2009-2010, în R. Moldova au avut loc mai multe cazuri, care au atras atenţia, atât în interiorul ţării cât şi în exteriorul ei, asupra problemelor grave în ce priveşte libertatea şi siguranţa individului. Este vorba de cazuri de răpiri de persoane de pe teritoriul din estul ţării de către serviciile secrete din regiune, ori predarea ilegală a acestora de către reprezentaţii forţelor constituţionale.

În a doua parte a capitolului vom analiza situaţia în domeniul drepturilor deţinuţilor din perioada anilor 2009-2010. Vom trece în revistă schimbările pozitive calitative şi cantitative, în special în domeniul asigurării unor condiţii de detenţie mai bune. Schimbările pozitive au avut loc pe fondul recomandărilor instituţiilor internaţionale - în special Recomandarea Comitetului de Miniştri privind Regulile Penitenciare Europene,[1] Recomandarea Comitetului de Miniştri privind detenţia provizorie, condiţiile de detenţie, precum şi aplicarea garanţiilor contra abuzului.[2] Cu toate acestea, situaţia deţinuţilor este în continuare complicată în ceea ce priveşte asigurarea cu condiţii de detenţie conform standardelor minime internaţionale. Potrivit Comitetului ONU împotriva Torturii, condiţiile de detenţie în unele penitenciare sunt critice.

2.1. Libertatea şi siguranţa persoanei în Republica Moldova

Legislaţia naţională reglementează temeiul şi procedura de reţinere a persoanei, durata reţinerii, garanţiile persoanei reţinute şi procedura de atac. Totuşi, în perioada de raportare au avut loc mai multe încălcări care sugerează faptul că actele normative sunt ineficiente şi imperfecte. Consiliul Europei a sugerat Republicii Moldova mai multe recomandări în ce priveşte modificarea legislaţiei ce ţine

1 Adoptată de Comitetul de Miniştri a Consiliului Europei, la data de 11 ianuarie 2006.
2 Adoptată de Comitetul de Miniştri a Consiliului Europei, la data de 27 septembrie 2006.

de libertatea şi securitatea persoanei, în special abrogarea vechiului Cod de contravenţii administrative şi adoptarea unui nou Cod contravenţional. În acest sens, la 24 octombrie 2008, prin Legea nr.218-XVI a fost adoptat Codul contravenţional al Republicii Moldova care a înlocuit Codul contravenţiilor administrative.[3] Noul Cod contravenţional a intrat în vigoare pe 31 mai 2009, după ce au avut loc numeroase cazuri de încălcare a dreptului la libertate şi siguranţa persoanei în urma protestelor violente de după alegerile parlamentare din 5 aprilie 2009. Este de remarcat că prin intermediul noii legi au fost modificate normele care reglementează instituţia reţinerii şi a arestului administrativ. Potrivit noilor prevederi legale, persoana poate fi condamnată la maxim 15 zile de privare de libertate, o perioadă care poate fi prelungită până la 30 de zile în cazul în care ea a comis mai mult de o contravenţie.[4] O noutate este că noul Cod contravenţional este format din două părţi: Cartea I – Dreptul Material şi Cartea a II-a – Procesul Contravenţional, ambele fiind divizate în partea generală şi partea specială. Dreptul material este divizat de procedură aceasta aducând claritate în aplicarea normelor şi nu admite abuzuri din partea forţelor de ordine. Codul Contravenţional conţine prevederi referitoare la participanţi, procesul contravenţional, autorităţile competente să soluţioneze cauzele contravenţionale, şi măsurile procesuale de constrângere.

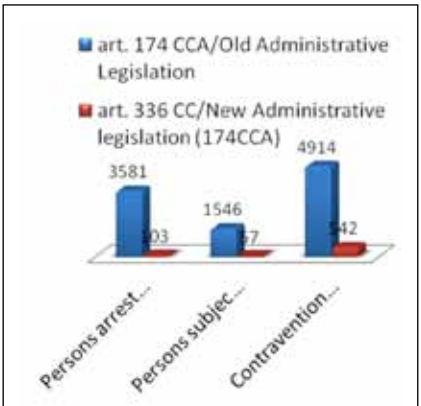

Graficul 1. Grafic comparativ/ Aplicarea aceluiaşi articol – legislaţia veche/legislaţia nouă

Ca rezultat al implementării efective a noului Cod contravenţional, în perioada 2009-2010 s-a redus semnificativ numărul proceselor verbale întocmite de către poliţişti în urma reţinerii persoanelor, în comparaţie cu anii precedenţi. Spre exemplu, conform datelor oferite de Ministerul Afacerilor Interne, în anul 2009, în baza art.336 CC *Nesubordonarea cu rea-voinţă dispoziţiei sau cererii legitime a colaboratorului organelor de ocrotire a normelor de drept,* au fost întocmite 368 de procese-verbale contravenţionale, fiind reţinute 69 persoane şi doar 20 persoane fiind supuse arestului contravenţional. În temeiul aceluiaşi articol, în 2010 au fost întocmite 174 procese-verbale contravenţionale, fiind reţinute 34 persoane, iar 37 persoane fiind supuse arestului contravenţional. În 2008, când era aplicată legislaţia contravenţională veche, în temeiul art.174 CCA *Nesubordonarea cu rea-voinţă dispoziţiei sau cererii legitime a colaboratorului poliţiei,* au fost întocmite 4914 procese-verbale contravenţionale, fiind reţinute 3581 persoane şi fiind supuse arestului contravenţional 1546 persoane. Astfel, cel puţin cantitativ, numărul proceselor-verbale contravenţionale, al reţinerilor şi al arestărilor contravenţionale a scăzut semnificativ. Situaţia este similară şi în cazul altor temeiuri, cum ar fi *ultragierea colaboratorului organelor de ocrotire a normelor de drept, opunerea de rezistenţă,*

3 Adoptat prin Legea R.S.S. Moldoveneşti din 29 martie 1985.
4 Secţiunea 38(4) din Codul Contravenţional al Republicii Moldova, http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=330333

sau încălcarea legislaţiei privind întrunirile (în 2009-2010 au fost reţinute doar 4 persoane în temeiul noului cod). Cele expuse denotă faptul că adoptarea lui a fost benefic pentru asigurarea respectării dreptului la libertate şi siguranţa persoanei.

Problema reţinerii procesual-penale rămâne actuală. În rapoartele anterioare ale Asociaţiei "Promo-LEX"[5] s-a menţionat necesitatea modificării art.166 CPP în scopul evitării reţinerilor abuzive, fapt ce nu a fost realizat.

Cu siguranţă, putem afirma că dreptul la libertatea şi siguranţa persoanei a fost încălcat pe scară largă în aprilie 2009. Acţiunile au avut loc în urma protestelor de după scrutinul din 5 aprilie 2009. Demonstranţii au protestat atunci faţă de rezultatul alegerilor parlamentare. Cifra exactă a persoanelor reţinute, abuzate sau decedate nu a fost stabilită.

Numărul persoanelor reţinute în perioada post-electorală, potrivit:

1. MAI – 206 persoane în ordine contravenţională, 107 persoane în ordine procesual penală;

2.Procuratura Generală către Comisia Ţurcan – 128 de persoane reţinute în ordine contravenţională, 120 de persoane reţinute în ordine procesual penală;[6]

3. Procuratura Generală către Comisia Nagacevschi - 182 de persoane reţinute în ordine procesual penală;

4.Primăria Chişinău către Comisia Nagacevschi – 328 de persoane reţinute în ordine contravenţională şi procesual penală;[7]

5. Studiul Fundaţiei SOROS – 674 de persoane;[8]

6. Institutul pentru Drepturile Omului – 467 de persoane.[9]

Organele administraţiei publice, forţele de ordine şi instanţele de judecată au încălcat dreptul la libertatea şi siguranţa persoanei în procesul "restabilirii ordinii de drept"10 prin reţinerea masivă a persoanelor din Piaţa Marii Adunări Naţionale şi a teritoriului adiacent. Aceasta denotă amploarea încălcărilor şi haosul creat. În conformitate cu registrele de evidenţă a persoanelor deţinute de MAI, s-a constatat că cele mai multe persoane au fost arestate în perioada 7-9 aprilie 2009. Reţineri în legătură cu evenimentele din centrul capitalei au avut loc şi în perioada 10-12 aprilie. Unele persoane reţinute au fost transferate – cu încălcarea prevederilor legislaţiei – la comisariatele de poliţie din localităţi din nordul şi sudul ţării, aflate la o distanţă de aproximativ 150 de km de Chişinău. Persoanele transferate nu erau din acele localităţi. Aceste proceduri au majorat *de facto* termenul reţinerii şi de limitare a libertăţii persoanei. Fiind eliberate, victimele nu au fost asigurate cu transport sau resurse financiare pentru a se deplasa la locul reţinerii sau la domiciliu.

În acţiunile de reţinere a persoanelor au fost implicaţi angajaţi ai unor comisa-

5 Promo-LEX, Raport – Drepturile Omului în Moldova – 2007 – 2008, Chișinău, 2009, pag. 17, http://promolex.md/upload/publications/ro/doc_1259134469.pdf

6 Raportul Comisiei Nagacevschi, Scribd. Web, pag. 87, http://www.scribd.com/doc/31032609/raport7Aprilie

7 Raportul Comisiei Nagacevschi, Scribd. Web, pag. 87, http://www.scribd.com/doc/31032609/raport7Aprilie

8 Bencomo Clarisa, Sub acoperirea impunității - Raport despre reacția autorităților moldovenești la violența Poliției în timpul violențelor post-electorale din aprilie 2009, Soros Foundation Moldova, Chișinău (Bons Offices), 2009, Pag. 10, http://soros.md/files/publications/documents/ENTRENCHING%20IMPUNITY%20%20By%20Clarisa%20Bencomo.pdf

9 Raportul Comisiei Nagacevschi, Scribd. Web., pag. 87, http://www.scribd.com/doc/31032609/raport7Aprilie

10 Idem.

riate de poliţie din diferite sectoare ale municipiul Chişinău, Poliţiei Rutiere, Serviciului Pază de Stat, Procuraturii, angajaţi ai aparatului MAI. În unele cazuri de reţinere a fost implicat şi Batalionul de Poliţie cu Destinaţie Specială "Fulger". Cele mai multe reţineri erau efectuate de către reprezentanţi ai forţelor de ordine îmbrăcaţi în haine civile, fără ca aceştia să se legitimeze, ceea ce constituie o încălcare gravă a legislaţiei. Indicaţii directe referitoare la acţiunile de menţinere a ordinii veneau de la Preşedintele R. Moldova în exerciţiu din acea perioadă, Vladimir Voronin, fapt prin care acesta şi-a depăşit atribuţiile constituţionale.[11]

Motivele invocate pentru a deplasa persoanele la comisariate au fost prevederile art.166 CPP – Reţinerea. În calitate de alte motive de reţinere au mai fost şi sintagme neprocesuale[12] şi neprevăzute de lege, acţiunile fiind ilegale, fapt dedus din procesele-verbale de reţinere prezentate de către Comisia de Anchetă pentru elucidarea cauzelor şi consecinţelor evenimentelor de după 5 aprilie, condusă de către deputatul Vitalie Nagacevschi, în continuare Comisia Nagacevschi.

Durata medie de reţinere a persoanelor în comisariate a fost de 22 ore. Pentru unele categorii de contravenţii cu un grad prejudiciabil redus în raport cu altele cu un grad prejudiciabil mai mare, durata de reţinere a fost de 45 de ore.[13] Durata medie de reţinere în cazurile de contravenţii era mai mare, în comparaţie cu durata medie de reţinere în cazurile de bănuieli de săvârşire a unei infracţiuni.[14] Persoanelor reţinute nu le-au fost respectate drepturile şi garanţiile procesuale prevăzute de lege[15] în timpul reţinerii (dreptul la avocat, dreptul la un proces de judecată echitabil, interdicţia torturii şi a tratamentelor inumane).

Pentru prima dată în istoria statului Republica Moldova, procesele de judecată în privinţa persoanelor reţinute şi bănuite de către poliţie în săvârşirea unor contravenţii sau infracţiuni au fost judecate în incinta comisariatelor de poliţie. Judecătorii au invocat prevederile art.32 al CPP RM, acesta fiind interpretat extensiv, lezând drepturile procesuale ale persoanelor reţinute. Mai mult, judecătorii au examinat formal cauzele şi au emis mai multe încheieri cu text similar, fiind înlocuite doar datele persoanelor. Formalitatea a fost probată prin numărul mare de încheieri emise timp de câteva minute. Astfel, spre exemplu, judecătorul Gh. Morozan a examinat şi emis 4 încheieri şi a eliberat 4 mandate de arest la 10 aprilie 2009, întru-un timp record de numai 51 minute (intervalul orelor 21.10 – 22.01). [16]

Cazul lui M.A. Extras din audieri:[17] Pe 7 spre 8 am fost reţinut de poliţie pe la 00.30, de persoane în civil. M-au ţinut 3 zile la Comisariatul de poliţie Centru, ... am fost judecat în Comisariatul de Poliţie... judecata mea a durat 30 de secunde...

11 Raportul Comisiei Nagacevschi, Scribd. Web., pag. 86, http://www.scribd.com/doc/31032609/raport7Aprilie
12 Ex. "str. Ștefan cel Mare, din fața Parlamentului, pentru verificare, pentru clarificare, din biroul nr.".
13 Ex. art. 174/6 Codul de Contravenții Administrative (abrogat), Ultragierea colaboratorului de poliție.
14 Ex. 17 ore - contravenții, 9 ore – bănuieli în cazul săvârșirii unei infracțiuni de jaf.
15 Ex. Art. 66, art. 67 Codul de Procedură Penală a Republicii Moldova, http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=326970
16 Promo-LEX, Drepturile Omului și Instituțiile Democratice în perioada post-electorală în Moldova 6 aprilie – 1 iunie 2009, Chișinău, 2009, pag. 56, http://www.promolex.md/upload/publications/ro/doc_1258617509.pdf
17 Raportul Comisiei Nagacevschi, Scribd. Web., pag. 100, http://www.scribd.com/doc/31032609/raport7Aprilie

Referitor la comportamentul unor instituţii, constatăm că Procuratura Generală nu a verificat dacă acţiunile angajaţilor Direcţiei poliţiei judecătoreşti a MAI au fost legale, precum şi legalitatea indicaţiilor fostului ministru adjunct de Interne V. Zubic privind transferarea persoanelor sancţionate administrativ în izolatoarele de detenţie preventivă ale comisariatelor raionale. La fel, nu au fost investigate toate cazurile privind supunerea persoanelor arestate şi reţinute torturii şi pedepselor inumane şi degradante. Persoanele vinovate de reţinerile ilegale ale participanţilor la demonstraţii nu au fost pedepsite. Acest fapt pune în evidenţă o altă problemă foarte gravă pentru Republica Moldova – lipsa independenţei instituţiei procuraturii.

Consiliului Superior al Magistraturii nu a examinat în totalitate plângerile depuse de persoanele arestate sau sancţionate administrativ care invocă faptul că au informat judecătorii despre acţiunile de maltratare, iar aceştia nu au întreprins nici o acţiune de prevenire a torturii şi relelor tratamente. Acţiunile CSM au fost contestate de către mai multe organizaţii neguvernamentale.[18]

2.2. Libertatea şi siguranţa persoanei în regiunea transnistreană a Republicii Moldova

Chiar dacă autorităţile constituţionale nu deţin controlul de facto asupra unei părţi importante din teritoriul său, garantarea dreptului la libertatea şi securitatea persoanei în regiunea transnistreană este o obligaţie exclusivă a statului Republica Moldova. Aceasta a fost reiterată şi prin hotărârea Ilaşcu ş.a. c. Moldova şi Rusia, pronunţată de CtEDO în 2004. Pentru regiunea transnistreană a R. Moldova, gravitatea problemei constă în faptul că lipsirea de libertate a persoanelor este efectuată de către structuri care şi-au asumat atribuţii ale organelor de drept şi justiţie. Prerogative de reţinere şi izolare arbitrară a persoanelor în estul ţării o deţin structuri neconstituţionale precum: miliţia(poliţie), gărzi populare, „ministerul securităţii", „vama", „grăniceri", inclusiv „militarii". Conform normelor locale, acestea sunt învestite după caz şi cu atribuţii de investigaţii şi urmărire penală.

Victime frecvente ale regimului din stânga Nistrului sunt diverse categorii de persoane, locuitori sau vizitatori ai acestei regiuni. Acţiunile procesuale ilegale realizate asupra persoanelor reprezintă o farsă profitabilă financiar pentru cei care servesc administraţia de la Tiraspol. Multe dintre victimele regimului declară că au plătit diverse sume de bani sau le-au fost solicitate astfel de sume atât pentru condiţii mai bune de detenţie, cât şi pentru eliberarea lor din detenţia ilegală.[19]

În acest spaţiu al R. Moldova, în lipsa oricărui control sau a unor instrumente eficiente şi legale de apărare a drepturilor omului, tinerii din familii social-vulnerabile sunt victime sigure. După reţinerea lor (de iure este vorba de răpire), ei sunt izolaţi pe un termen îndelungat (1-6 ani) fără a fi asigurate careva drepturi. Uneori, rudele află despre „detenţia" lor peste câteva zile sau chiar săptămâni. Deţinuţii nu au posibilitate să depună plângeri, în special către autorităţile constituţionale şi in-

18 Promo-LEX şi IDOM au testat mecanismul existent de tragere la răspundere a judecătorilor, http://www.promolex.md/index.php?module=news&item=298

19 http://www.promolex.md/index.php?module=news&item=252

stituţiile internaţionale. În majoritatea cazurilor cunoscute avocaţilor şi juriştilor de pe ambele maluri ale Nistrului, presupusele instanţe judecătoreşti din regiune au emis „mandate de arest" pentru un termen nelimitat, fără a se lua în consideraţie faptul presupus ori circumstanţele atenuante. Aplicarea măsurilor alternative „arestului" nu se practică.

La 10 octombrie 2009, 90 de persoane „deţinute" în izolatorul de detenţie preventivă din oraşul Tiraspol au declarat greva foamei ca rezultat al torturii şi tratamentelor inumane şi degradante. Mai multe persoane au fost „deţinute" mai mult de 9 zile, fără asigurarea întrevederii cu avocatul.

O problemă gravă este colaborarea *neoficială* a poliţiei constituţionale cu reprezentanţii miliţiei ilegale în vederea transmiterii de persoane. Cazurile nu sunt aduse la cunoştinţa opiniei publice, rezultând din caracterul ilegal al acestor fapte. Astfel, organele de drept ale R. Moldova în loc să apere şi să protejeze cetăţenii şi persoanele aflate pe teritoriul R. Moldova, colaborează cu structurile ilegale, iar uneori transmit persoane către aceste structuri în vederea sancţionării lor pentru presupuse fapte. Mai mult, în loc să identifice soluţii în vederea asigurării drepturilor garantate de Constituţia R. Moldova şi documentele internaţionale la care Moldova este parte, autorităţile constituţionale preferă să devină complici ai unor grave abuzuri săvârşite împotriva drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale omului. Unele victime au afirmat că au fost răpite de poliţie de pe teritoriul controlat de autorităţile constituţionale, fiind predate „miliţiei" fără a întocmi careva acte procesuale obligatorii pentru orice situaţie de reţinere. În aceste cazuri au fost intentate dosare care se află, în prezent, la etapa de urmărire penală. Totodată, deoarece persoanele suspecte continuă să activeze în cadrul forţelor de ordine, opinia publică consideră că dosarele au fost intentate formal.

În 2009, cetăţeanul C.N. a fost predat de colaboratorii poliţiei către „miliţia transnistreană" chiar în apropierea Comisariatului de poliţie din Tighina în vederea instrumentării unui dosar penal. Astfel, tânărul a fost „condamnat" de „instanţa regională" de la Tighina la 10 ani privaţiune de libertate. Poliţiştii vinovaţi nu au fost atraşi la răspundere penală, deşi Asociaţia Promo-LEX a sesizat fapta.

Cetăţeanul F.I. a fost răpit de lângă o instituţie de detenţie din Chişinău şi a fost transportat la sediul „miliţiei" din Dubăsari, iar peste 5 luni a fost „condamnat" la 8 ani „privaţiune de libertate" de către „instanţele" din regiune.[20]

Printre victimele acestui fenomen sunt şi reprezentanţi ai forţelor de ordine constituţionale. Acest fapt alarmează şi sugerează că autorităţile constituţionale nu sunt capabile să asigure protecţie nici reprezentanţilor săi. Situaţia descrisă sugerează grave probleme la capitolul securitatea şi siguranţa persoanei şi respectiv funcţionarea sistemului de drept în Republica Moldova.

Autorităţile constituţionale s-au arătat adesea incapabile să asigure protecţia

20 Cazurile sunt preluate din practica Asociaţiei Promo-LEX.

victimelor atunci când li s-a solicitat acest lucru. În aceste condiţii, victimele erau nevoite să părăsească regiunea pentru o perioadă nedeterminată. Între timp, ele erau „anunţate în căutare" de către structurile ilegale din regiune. În lipsa oricărui suport din partea autorităţilor constituţionale, victimele nu au altă soluţie decât să părăsească Republica Moldova. Prizonieratul politic continuă a fi aplicat în regiunea transnistreană. Este vorba despre răpirea lui Ilie Cazac şi a jurnalistului Ernest Vardanean. Ambii au fost „acuzaţi de spionaj" în favoarea Republicii Moldova şi au fost condamnaţi la 14 şi respectiv 15 ani de închisoare. Ilie Cazac şi Ernest Vardanean sunt cetăţeni ai R. Moldova. Astfel, avem o situaţie pe cât de comică pe atât de dramatică. Doi cetăţeni ai R. Moldova au fost răpiţi, „judecaţi şi condamnaţi" pe teritoriul Republicii Moldova pentru spionaj în favoarea R. Moldova, de către persoane care deţin cetăţenia R. Moldova însă sunt angajaţi ai unor structuri neconstituţionale. Primele cazuri de răpire sau de încălcare a dreptului la libertatea şi siguranţa persoanei în regiunea transnistreană se atestă încă din 1991. Situaţia s-a agravat odată cu izbucnirea conflictului armat în regiune, însă cazurile de răpire au continuat şi după semnarea Acordului moldo-rus de încetare a focului şi de transmitere a deplinelor împuterniciri structurilor de menţinere a păcii.[21]

După preluarea controlului de către regimul ilegal, drepturile fundamentale şi garanţiile persoanelor rămase în regiune a fost lipsite de orice sens. Administraţia separatistă a creat un mediu informaţional agresiv şi insuportabil, susţinut de un sistem militarizat.

2.3. Drepturile deţinuţilor

2.3.1. Sistemul penitenciar din Moldova

Procesul de aliniere la Standardele Consiliului Europei a cadrului normativ în domeniul sistemului penitenciar este unul de durată. Sunt necesare reforme atât ale cadrului legislativ, cât şi ale celui instituţional. E nevoie în special de instruirea personalului şi asigurarea tehnico-materială a diverselor activităţi.

Regimul detenţiei persoanei în dreptul intern este determinat de caracterul normei încălcate de către o anumită persoană, fie penale sau contravenţionale. Actualmente nu există reglementări bine conturate privind detenţia contravenienţilor şi condamnaţilor. Codul de executare nu face o distincţie clară, care ar separa aceste categorii de persoane.

La nivel de politici publice în domeniul sistemului penitenciar, autorităţile Republicii Moldova, în conformitate cu recomandările Comitetului de Miniştri al CoE[22] au realizat măsuri de ajustare a actelor normative, printre ultimele fiind adoptarea Hotărârii Guvernului R. Moldova nr.827 din 10.09.2010 privind organizarea şi funcţionarea organelor de probaţiune, prin care s-a creat Oficiul Central de probaţiune pe lângă Departamentul Instituţiilor Penitenciare; precum şi Regulamentul de ac-

21 Promo-LEX, Libertatea şi Securitatea Persoanei în Regiuni de Conflict. Chişinău, 2009, pag. 16, www.promolex.md/upload/publications/ro/doc_1257436825.pdf

22 Recomandarea CoE 914 (1981), cu privire la politicile penale ale statelor membre, Recomandarea CoE nr.R-22 (2000) referitoare la implementarea Regulilor Europene privind măsurile şi sancţiunile comunitare, Rezoluţia CoE nr.76 privind „Alternative la pedeapsa închisorii".

tivitate al acestei structuri, ceea ce face posibilă lărgirea aplicabilității pedepselor alternative la detenție.

Ca rezultat al realizării acestor și a altor politici, numărul persoanelor deținute în instituțiile penitenciare este într-o continuă scădere, fapt apreciat pozitiv, în condițiile în care instituțiile de detenție din Moldova sunt suprapopulate. În regiunea transnistreană nu au fost și nu sunt realizate reforme în domeniul penitenciar din motiv că regiunea nu acceptă aplicarea legislației naționale și recomandările instituțiilor internaționale.

Graficul 2. Numărul total de deținuți în instituțiile penitenciare din Moldova în perioada 2006-2010

Cu toate acestea, în Republica Moldova numărul persoanelor private de libertate la 100 de mii de locuitori este de două ori peste media din țările membre ale Consiliului Europei (CoE). În Moldova (cu excepția regiunii transnistrene) această cifră constituie circa 175 persoane, în regiunea transnistreană acest indicator este de 564[23] de persoane în condițiile în care populația regiunii este de 527.500[24] conform ultimului recensământ realizat în regiune de către administrația de la Tiraspol. În țările membre ale CoE, acest indicator este în medie de 105 persoane.[25]

În bugetul de stat pentru anul 2009 au fost prevăzute resurse financiare pentru întreținerea și dezvoltarea sistemului instituțiilor penitenciare, în sumă de 251,879.5 mii lei.[26] Pentru anul 2010, în bugetul de stat au fost prevăzute 230,788 de mii de lei, cheltuielile fiind reduse. Chiar dacă au fost realizate progrese în îmbunătățirea condițiilor de detenție, unele instituții de detenție rămân supra-aglomerate. Conform Raportorului Special al Comitetului pentru Prevenirea Torturii al Consiliului Europei, în anul 2009 însăși autoritățile au indicat că instituția nr.13 din Chișinău este supra-aglomerată. În ziua vizitei, în penitenciar erau deținute 931 de persoane, capacitatea instituției fiind de 600.[27]

Igiena personală și alimentația deținuților rămâne în continuare proastă. Comitetul pentru Tortură a menționat această problemă de mai multe ori în rapoartele sale cu referire la Republica Moldova.[28] Potrivit raportului, probleme comune

23 Fișă informativă a MJ, RMN, http://guinpmr.narod.ru/index.htm

24 Rezultatele recensământului din Transnistria. Studiul limbilor pe Internet: Cele mai bune practici și beneficii, http://www.languages-study.com/demography/pridnestrovie.html

25 La nivel global - Rata populației din penitenciare raportat la 100.000 din populația națională, http://www.prisonstudies.org/info/worldbrief/wpb_country.php?country=155

26 Legea Bugetului de Stat pe anul 2009 nr.244-XVI din 21.11.2008, anexa 7, http://www.fisc.md/common/lege/acte_legislative/legi/244_ro.pdf

27 Raport către Guvernul R. Moldova privind vizita efectuată în Moldova de către Comitetul European Pentru Prevenirea Torturii, pag. 13, http://www.cpt.coe.int/documents/mda/2011-08-inf-rum.pdf

28 Raport al Raportorului Special pentru Tortură și Alte Forme Crude, Inumane sau Degradante de Tratament sau Pedeapsă, Manfred Nowak, pag. 12, http://www.un.md/key_doc_pub/doc/romanian/A%20HRC%2010%2044%20Add%203%20torture%20Moldova_ROM.pdf

în toate penitenciarele de detenţie preventivă îndelungată sunt condiţiile igienice rele, accesul limitat la îngrijire medicală şi lipsa medicamentelor, precum şi riscul de contaminare cu tuberculoză şi alte boli. În Raportul Special se constată că bugetele pentru anii 2009 şi 2010 pentru produse alimentare practic s-au dublat în comparaţie cu alţi ani, urmând să crească în continuare.

În instituţiile penitenciare nr.8 şi nr.12 din oraşul Tighina, au fost constatate stocuri sărace de produse alimentare, accesul limitat la duş - o dată la fiecare 10 sau 15 zile - din cauza lipsei de cărbune pentru încălzirea apei. S-a constatat că Guvernul a realizat eforturi substanţiale în vederea îmbunătăţirii bazei materiale a penitenciarelor din Tighina.[29] Odată cu semnarea Acordului moldo-rus din 21 iulie 1992 de încetare a focului, or. Tighina devine Zonă de Securitate cu regim sporit şi este controlat atât de forţele constituţionale cât şi de către structurile ilegale. Ulterior, controlul de facto asupra acestei localităţi a fost preluat practic în totalitate de către structurile ilegale de la Tiraspol. Astfel, penitenciarele nr.8 şi nr.12 din Tighina au devenit instrumente de şantaj pentru administraţia. Aceste instituţii rămân obiectul unor presiuni împotriva autorităţilor constituţionale, care se văd obligate să asigure în condiţii dure atât funcţionarea normală a instituţiilor cât şi condiţii adecvate pentru detenţia persoanelor aflate acolo. Astfel, deşi penitenciarul nr.8 din Tighina este deconectat din 2003 de la energia electrică, iar transportarea alimentelor şi cărbunilor de multe ori întârzie, fiind supuse diferitor proceduri ilegale de către administraţia ilegală, deocamdată, autorităţile constituţionale sunt capabile să asigure condiţii minime pentru detenţia persoanelor. Administraţia ilegală din regiune insistă ca instituţiile penitenciare nr.8 şi nr.12 din Tighina să fie evacuate.[30] Mecanismul de menţinere a păcii, instaurat în regiune după războiul moldo-rus din 1992, nu este capabil să garanteze locuitorilor regiunii drepturi, libertăţi, stabilitate şi dezvoltare.

2.3.2. Sistemul penitenciar din regiunea de Est

„Instituţiile de detenţie" din regiunea transnistreană nu fac parte din sistemul penitenciar al Republicii Moldova. Din aceste considerente, experţii consideră că acestea nu sunt altceva decât locuri private (neoficiale) de detenţie, unde datorită impunităţii totale, au loc încălcări grave ale drepturilor omului, persoanele fiind torturate şi ţinute fără asistenţă juridică elementară, asistenţă medicală şi hrană. Drepturile omului nu au hotare şi dificultatea cu care se încearcă rezolvarea conflictului în regiune nu scuză impunitatea cu care regimul separatist a transformat Transnistria în GULAG".[31] Autorităţile constituţionale sau alte persoane nu au acces liber în aceste instituţii, inclusiv organismele internaţionale decât cu permisiunea administraţiei de la Tiraspol. Prin urmare, detenţia persoanelor în instituţiile penitenciare din regiune poate fi considerată de natură privată, unde drepturile fundamentale ale persoanelor aflate acolo sunt lipsite de orice protecţie sau garanţii.

29 Raport către Guvernul R. Moldova privind vizita efectuată în Moldova de către Comitetul European pentru Prevenirea Torturii, pag. 13, http://www.cpt.coe.int/documents/mda/2011-08-inf-rum.pdf

30 Accesul în penitenciarele nr. 8 și nr. 12 din Tighina continuă să fie blocat, http://www.protv.md/stiri/social/accesul-in-penitenciarele-nr-8-i-12-din-tighina-continua-sa-fie.html

31 http://www.promolex.md/index.php?module=news&item=252

Condiţiile de detenţie în regiunea transnistreană

Potrivit declaraţiilor unor beneficiari ai Asociaţiei Promo-LEX, deţinuţii unui penitenciar din oraşul Tighina au o alimentaţie foarte proastă. Mâncarea conţine viermi şi gunoaie. Deţinuţii refuză să mănânce pe motiv că în mâncare sunt introduse substanţe chimice. Toaleta din celulă este de fapt un vas cu capac.

În unul dintre penitenciarele din oraşul Tiraspol există doar iluminare artificială, de intensitate mică, iar razele solare nu pătrund în încăpere. În aceeaşi celulă pot fi deţinute persoane care suferă de boli contagioase (precum HIV-SIDA şi tuberculoză). Nu există paturi suficiente, din această cauză deţinuţii dorm pe rând. Saltele, de asemenea, nu există.[32]

„Sistemul instituţiilor penitenciare" din regiunea transnistreană este format din trei închisori, o colonie pentru minori şi o colonie pentru femei. În 2009, în aceste locuri îşi „ispăşeau pedeapsa" 3,061 de persoane condamnate. În anul 2010 cifra era de 2,968 de persoane. Dintre acestea – 178 femei în 2009, 165 femei în anul 2010, respectiv 82 minori în anul 2009 şi 83 minori în 2010. Din surse neoficiale, numărul deţinuţilor ar fi mult mai mare, în special în izolatoarele provizorii, având în vedere suprapopularea acestora. Suprafaţa medie pentru un deţinut se presupune că este de aproximativ 2 m^2.[33]

În perioada 2009-2010 s-au înregistrat multiple cazuri de încălcare a drepturilor şi libertăţilor persoanelor aflate ilegal în „instituţiile penitenciare" din regiune. Administraţia regiunii depune eforturi în vederea creării unor obstacole în calea comunicării victimelor cu avocaţii sau organizaţiile pentru drepturile omului naţionale sau cele internaţionale. Mai mult, asupra persoanelor care sesizează opinia publică despre problemele lor sunt exercitate presiuni.

Concluzii şi recomandări

În spaţiul controlat de autorităţile constituţionale, după evenimentele din aprilie 2009, se înregistrează o modestă tendinţă pozitivă în domeniul reformelor şi respectării dreptului la libertatea şi siguranţa persoanei de către autorităţile Republicii Moldova.

O reformă importantă a fost adoptarea unei noi legi contravenţionale care a redus cantitativ numărul măsurilor privative de libertate.

Cu toate acestea, încălcări grave au avut loc în aprilie 2009 în perioada ce a urmat după protestele postelectorale. Mai grav este faptul că foarte puţine persoane, din rândul forţelor de ordine, precum şi din rândul protestatarilor (dacă se deţin suficiente probe) au fost pedepsite în legătură cu protestele violente de după alegerile parlamentare din 5 aprilie 2009. Astfel, autorităţile moldoveneşti nu au reuşit să

32 Raport către Guvernul Republicii Moldova privind vizita efectuată în Republica Moldova de către Comitetul European pentru Prevenirea Torturii si Tratamentelor sau Pedepselor Inumane sau Degradante (CPT) din 21 - 27 iulie 2010, pag. 14, http://www.cpt.coe.int/documents/mda/2011-08-inf-rum.pdf

33 www.pmr.name/catnews/nr2-pridnestrove/38610-v-pridnestrove-namereni-reshit-problemu-plohih-usloviy-dlya-grajdan-v-izolyato-rah-vremennogo-soderjaniya.htm

investigheze în mod eficient şi să aducă în faţa justiţiei pe cei responsabili de aceste abuzuri. Acţiunile unor oficiali, reprezentanţi ai Procuraturii şi ale unor instanţe judecătoreşti au contribuit la păstrarea fenomenului de impunitate.[34]

În 2010, reprezentanţii forţelor de ordine şi de anchetă manifestă un comportament şi atitudine mult mai adecvată în legătură cu privarea persoanelor de libertate şi necesitatea aplicării acesteia. Pe viitor urmează să se înregistreze o dinamică moderată ca rezultat al reformelor demarate în cadrul MAI privind demilitarizarea acestei instituţii precum şi demararea mai multor reforme. Din cauza instabilităţii politice, nu a fost anunţată vreo reformă a altor instituţii de drept şi securitate cum ar fi Procuratura, Serviciul de Informaţii şi Securitate precum şi al sistemului judecătoresc.

La nivel de politici publice, încep a fi aplicate tot mai des alternativele la detenţie. Prin aceasta se rezolvă parţial problema suprapopulării penitenciarelor. Moldova ar trebui să dezvolte parteneriate public-privat în sistemele de închisori (întreprinderi în cadrul instituţiilor penitenciare, închisori private) pentru a rezolva problema bazei materiale proaste, a condiţiilor de detenţie, precum şi a suprapopulării închisorilor, pe motivul că numărul de deţinuţi este unul mare în comparaţie cu bugetul Departamentului Instituţiilor Penitenciare. Aplicarea alternativelor la detenţie urmează a fi o prioritate în politica penală.

În regiunea transnistreană se înregistrează o agravare a situaţiei în privinţa libertăţii şi siguranţei persoanei. Aceasta se manifestă prin „reţinerile" abuzive ale persoanelor de către „structurile" din regiune. Autorităţile constituţionale ale R. Moldova nu au fost capabile să se implice pentru a face faţă obligaţiilor sale pozitive privind garantarea şi protejarea drepturilor fundamentale ale omului. Aceasta denotă necesitatea creării unui mecanism ce ar garanta accesul la justiţie şi drepturile fundamentale locuitorilor din regiunea transnistreană. Autorităţile constituţionale trebuie să sisteze practica de predare a persoanelor de către poliţia constituţională către miliţia ilegală.

34 Bencomo Clarisa, Sub acoperirea impunității - Raport despre reacția autorităților moldovenești la violența Poliției în timpul violențelor post-electorale din aprilie 2009, Soros Foundation Moldova, Chișinău, 2009, pag. 53, http://soros.md/files/publications/documents/ENTRENCHING%20IMPUNITY%20%20By%20Clarisa%20Bencomo.pdf

CAPITOLUL 3

ACCESUL LIBER LA JUSTIȚIE, DREPTUL LA UN PROCES ECHITABIL ȘI PREZUMȚIA NEVINOVĂȚIEI

Deşi legislaţia R. Moldova garantează accesul la justiţie, echitatea procedurilor judiciare şi prezumţia nevinovăţiei, în practică aceste drepturi sunt frecvent încălcate. Nerespectarea legislaţiei se datorează mai multor factori, în special corupţiei şi pregătirii insuficiente a judecătorilor, sensibilităţii lor excesive faţă de realităţile politice, practicilor judecătoreşti neuniforme, precum şi eforturilor insuficiente ale organului de autoadministrare judecătorească. Încălcarea frecventă a acestor drepturi este confirmată şi de comportamentul judecătorilor în aprilie 2009, când câteva sute de persoane au fost reţinute, iar apoi judecate în comisariatele de poliţie cu numeroase încălcări. Deşi în perioada 2009-2010 au fost întreprinse unele măsuri pentru redresarea situaţiei în justiţie, cum ar fi facilitarea accesului la justiţie, introducerea sistemului de distribuire electronică a dosarelor, publicarea hotărârilor judecătoreşti în internet, îmbunătăţirea modului de citare a părţilor, reducerea numărului hotărârilor irevocabile casate, sau crearea executorilor privaţi, lucrurile în justiţie nu s-au schimbat substanţial. Din contra, încrederea în justiţie a scăzut, iar potrivit Freedom House, în anul 2010 R. Moldova a înregistrat regrese la capitolele funcţionarea justiţiei şi lupta împotriva corupţiei.[1] La sfârşitul anului 2010, Guvernul a anunţat reforme importante în domeniul justiţiei.

3.1. Chestiuni generale

Constituţia R. Moldova garantează accesul la justiţie, echitatea procedurilor judiciare şi prezumţia nevinovăţiei.

Sistemul judecătoresc din R. Moldova este format din judecătorii, curţi de apel şi Curtea Supremă de Justiţie (CSJ). În judecătorii există judecători de instrucţie, care examinează plângerile împotriva acţiunilor organului de urmărire penală şi autorizează arestul şi unele măsuri de investigaţie. R. Moldova are şi o Curte Constituţională (CC), care, formal, nu face parte din sistemul judecătoresc şi care se pronunţă asupra chestiunilor de natură constituţională. Judecătorii sunt numiţi în funcţie, la propunerea Consiliului Superior al Magistraturii (CSM), de către Preşedintele ţării, iniţial pe un termen de cinci ani, iar ulterior reconfirmaţi de Preşedinte până la atingerea vârstei de 65 de ani. Promovarea judecătorilor la curţile de apel, inclusiv în funcţia de preşedinte sau vicepreşedinte de judecătorie sau curte de apel, se face prin decret prezidenţial, la propunerea CSM, adoptată cu majoritatea membrilor săi. Promovarea în funcţia de judecător la CSJ, inclusiv în funcţia de preşedinte sau vicepreşedinte al CSJ, se face prin hotărâre de Parlament. Selectarea candidaţilor în vederea numirii în funcţia de judecător sau a promovării se face de către CSM, în lipsa unor criterii clare. Preşedintele sau Parlamentul poate refuza propunerea CSM, cu indicarea motivelor. CSM propune repetat candidatura pentru reconfirmare doar dacă judecătorul o solicită în scris şi solicitarea este aprobată cu votul a 2/3 din membri CSM. Propunerea repetată a CSM este obligatorie pentru Preşedinte/Parlament. CSM este organul împuternicit să sancţioneze disciplinar judecătorii.

1 www.lhr.md/rapoarte/general/freedom.house/freedom.house.2010.pdf

Mecanismul existent de reconfirmare a fost ajustat în anul 2005. În perioada 2002-2005, Preşedintele putea refuza, fără a prezenta motive, reconfirmarea judecătorului în funcţie, refuz care nu putea fi contestat în judecată. Refuzul repetat al Preşedintelui de reconfirmare în funcţia de judecător constituia temei de eliberare din funcţie a judecătorului. În perioada 2002-2003, prin această procedură au fost eliberaţi circa 60 de judecători.[2] În octombrie 2009, Parlamentul a adoptat o declaraţie în care se menţiona că în anii 2002-2003 au fost excluşi din justiţie, pe criterii politice, un număr considerabil de judecători oneşti şi promovate persoane obediente guvernării, iar corpul de judecători nu s-a opus intimidării şi presiunii politice din partea guvernării.[3]

Judecătorii sunt obligaţi prin lege să-şi păstreze imparţialitatea. În cazul apariţiei unor circumstanţe care ar putea pune la îndoială imparţialitatea sa, judecătorul este obligat să se abţină de la judecarea cauzei. Părţile în proces pot cere recuzarea judecătorului, cerere care urmează a fi examinată de un alt judecător. Părţile recuză des judecătorii. Totuşi, majoritatea cererilor de recuzare sunt respinse.

Cea mai mare provocare pentru imparţialitatea judecătorilor este corupţia. Salariile judecătorilor nu le pot asigura un trai decent.[4] Pentru a combate corupţia, au fost introduse publicarea obligatorie de către judecători a declaraţiilor de venit şi proprietăţi şi distribuirea aleatorie a dosarelor în instanţă. Începând cu anul 2008, declaraţiile judecătorilor sunt publicate pe pagina web a CSM. Totuşi, mecanismul existent de declarare a veniturilor şi proprietăţilor este confuz, iar mecanismul de verificare pare a fi ineficient.[5]

Potrivit studiilor sociologice,[6] în perioada 2002-2008 încrederea în justiţie nu a depăşit niciodată 41%. De obicei, în justiţie aveau încredere 29-32% din populaţie.

3.2. Accesul liber la justiţie

Art.20 din Constituţie garantează oricărei persoane dreptul la satisfacţie efectivă din partea instanţelor judecătoreşti împotriva actelor ce violează drepturile, libertăţile şi interesele sale legitime. Aceeaşi normă prevede că nici o lege nu poate îngrădi accesul la justiţie.

Deşi prevederile Constituţiei interzic îngrădirea accesului la justiţie, prin legi posterioare Constituţiei, a fost exclusă competenţa instanţelor judecătoreşti de a examina legalitatea unor acte administrative.[7] Astfel, după anul 2001 nu puteau fi contestate în justiţie deciziile Preşedintelui ţării şi ale Parlamentului de eliberare din funcţia de judecător. În aprilie 2010, CC şi-a schimbat practica, sugerând

2 International Commission of Jurists, Moldova: The Rule of Law in 2004, Report of the Centre for the Independence of Judges and Lawyers, Annex I, pag. 6.

3 Hotărârea Parlamentului nr.53-XVIII, din 30 octombrie 2009.

4 Salariul lunar brut al unui judecător din prima instanţa este cca 260 euro, al unui judecător de la curţile de apel - cca 330 euro, iar al unui judecător din CSJ – cca 380 euro.

5 Aparent, în 2009 nici un oficial nu a fost sancţionat pentru incorectitudini în declararea veniturilor şi proprietăţii.

6 Spre exemplu Barometrul Opiniei Publice, www.ipp.md

7 Potrivit art.4 al Legii contenciosului administrativ, nu pot fi atacate în instanţa de judecată actele administrative cu caracter individual, emise de Parlament, de Preşedinte şi de Guvern ce ţin de alegerea, numirea şi destituirea din funcţiile publice exponente ale unui interes politic sau public deosebit.

că actele de eliberare din funcţie a judecătorilor pot fi contestate la CC.[8] În pofida schimbării practicii CC, Parlamentul a încercat să elimine numirea şi eliberarea judecătorilor, precum şi a conducătorilor de instanţe judecătoreşti din controlului judecătoresc. Această iniţiativă a fost la scurt timp declarată neconstituţională.[9]

Orice persoană poate intenta un proces civil şi compărea în orice instanţă judecătorească din Moldova fără a fi, în mod obligatoriu, reprezentată de un profesionist. La moment, ea poate fi asistată în proces, pe cont propriu, de orice persoană, chiar şi fără studii juridice. Totuşi, din 2012, în caz că va dori un reprezentant, persoana va putea fi asistată în proces doar de către avocaţi.[10] În dosarele penale sunt admişi să reprezinte interesele persoanelor acuzate doar avocaţii.

R. Moldova a înregistrat progrese după intrarea în vigoare a Legii cu privire la asistenţa juridică garantată de stat, pe 1 iulie 2008. Legea a creat un sistem nou de asistenţă juridică garantată de stat. A fost extins dreptul la asistenţă juridică garantată de stat, prin prevederea expresă a dreptului la un avocat a oricărei persoane reţinute în cadrul unui proces penal sau contravenţional, indiferent de starea financiară a persoanei. A fost prevăzută posibilitatea acordării asistenţei juridice garantate de stat şi în cauzele contravenţionale şi civile. De asemenea, Legea a prevăzut posibilitatea acordării asistenţei juridice primare, reprezentând un tip nou de asistenţă pentru R. Moldova, menită să ridice nivelul conştiinţei juridice a populaţiei. În 2009 şi 2010, noul sistem de asistenţă juridică garantată de stat funcţiona doar în cauzele penale. Asistenţa juridică garantată de stat în cauzele contravenţionale şi civile va intra în vigoare la 1 ianuarie 2012. Calitatea asistenţei juridice garantate de stat a rămas redusă.

Pentru examinarea acţiunilor civile în instanţa judecătorească, în marea majoritate a cazurilor, urmează a fi plătită taxa de stat. Este la discreţia instanţelor judecătoreşti de a scuti persoanele fizice de această taxă, în cazul în care constată că persoana nu este în stare să o plătească. Până în 2010, legea nu permitea scutirea de taxa de stat a persoanelor juridice. Această interdicţie fiind exclusă în 2010[11] ca urmare a unei hotărâri a Curţii Europene a Drepturilor Omului (CtEDO).[12] De regulă, instanţele judecătoreşti manifestă generozitate la acordarea acestor scutiri.

Art.53 din Constituţie garantează dreptul persoanei prejudiciate, prin act administrativ sau proceduri penale, la repararea pagubei de către stat. Judecătorii acordă compensaţii morale doar în cazurile expres prevăzute de lege, iar mărimea acestor despăgubiri este foarte mică,[13] rar depăşind suma de 1,000 euro. În iulie 2010, CtEDO a condamnat Moldova pentru că instanţele judecătoreşti au acordat compensaţii morale insuficiente pentru detenţia în condiţii proaste şi neacordarea

8 Prin Hotărârea CC nr.10 din 16 aprilie 2010 .

9 La 21 mai 2010, Parlamentul a completat Legea contenciosului administrativ cu o anexă care prevederea lista persoanelor exceptate de la adresarea în instanţa judecătorească. Această listă includea judecătorii, preşedinţii şi vicepreşedinţii instanţelor judecătoreşti. Prin hotărârea CC nr.29 din 21 decembrie 2010, includerea acestor categorii de persoane în lista dată a fost declarată neconstituţională.

10 Legea nr.102, din 28 mai 2010.

11 Legea nr.167, din 9 iulie 2010.

12 Hotărârea CtEDO în cauza *Tudor-Comerț c. Moldovei*, 4 noiembrie 2008.

13 US Department of State 2010 Human Rights Report: Moldova, http://www.state.gov/g/drl/rls/hrrpt/2010/eur/154439.htm

asistenţei medicale.[14] În pofida acestei condamnări, practicile judecătoreşti însă au rămas neschimbate.

3.3. Dreptul la un proces echitabil

În legislaţia R. Moldova să regăsesc marea majoritate a garanţiilor unui proces echitabil. Judecătorii urmează a fi independenţi şi imparţiali, iar constituirea tribunalelor ad-hoc este interzisă, nimeni nu poate fi atras la răspundere pentru acţiuni care la momentul comiterii nu constituiau un delict, procesele judiciare sunt publice, dreptul la apărare şi egalitatea parţilor în instanţa judecătorească este garantat prin lege, judecătorii urmează să-şi motiveze hotărârile, iar hotărârile primei instanţe pot fi contestate. Deşi aceste garanţii sunt conforme standardelor internaţionale, în perioadă de referinţă, în practică, au existat multe probleme.

a. Independenţa judecătorilor

Potrivit unor relatări credibile, până în toamna anului 2009, deşi acest lucru nu este prevăzut de lege, se instituise o practica prin care şeful statului, înainte să reconfirme un judecător în funcţie după primii 5 ani de activitate, cerea opinia poliţiei, procuraturii şi administraţiei din localitatea respectivă. Până în 2010, Preşedintele refuza frecvent reconfirmarea judecătorilor. El invoca drept motiv pentru refuz argumente care puteau submina independenţa judecătorilor, cum ar fi: comportamentul inadecvat faţă de poliţişti,[15] pronunţarea unor hotărâri în detrimentul autorităţilor[16] sau achitarea nemotivată a persoanelor acuzate.[17]

În perioada 2008-2009, Procurorul General a solicitat de mai multe ori sancţionarea disciplinară a judecătorilor pentru tergiversarea redactării sentinţelor neconvenabile procuraturii,[18] deşi hotărârile motivate se redactează cu întârziere în marea majoritate a cauzelor. Asemenea situaţii au existat şi în anul 2010.[19]

După schimbarea guvernării în 2009, se pare că imixtiunea executivului în procesul de numire şi promovare a judecătorilor nu a fost atât de intensă. Totuşi, practicile din anii 2002-2003 de „curăţire a sistemului", coroborate cu implicarea plenară până la nivel de Preşedinte a ţării în reconfirmarea judecătorilor, cu promovarea în funcţii a persoanelor cu tendinţe de a fi obediente executivului, procedura greoaie şi, uneori, improprie de reconfirmare şi promovare a judecătorilor, precum şi cu solicitările procuraturii de sancţionare a judecătorilor, au dus la înrădăcinarea tendinţei, în rândul judecătorilor, de evitare a confruntărilor cu autorităţile şi reprezentanţii organelor de drept.

b. Imparţialitatea judecătorilor

Din 2006, distribuirea aleatorie a dosarelor în instanţele de judecată a devenit

14 Hotărârea CtEDO în cauza *Ciorap nr. 2 c. Moldovei*, 20 iulie 2010.
15 Hotărârea CSM nr. 29/3, din 26 februarie 2009 şi 154/7, din 21 mai 2009.
16 Hotărârea CSM nr. 227/11, din 26.06.2008.
17 Hotărârea CSM nr. 30/3, din 26 februarie 2009.
18 Hotărârile CSM nr. 204/10, din 5 iunie 2008 şi nr. 121/5 din 30 aprilie 2009.
19 Potrivit raportului de activitate al CSM pentru anul 2010, în anul 2010 Procurorul General a pornit 11 din totalul de 52 de proceduri disciplinare pornite împotriva judecătorilor.

obligatorie. În 2007, CSM a adoptat regulamentul cu privire la distribuirea aleatorie a dosarelor, care se bazează pe regula „primul dosar înregistrat – primul dosar distribuit", dosarul fiind distribuit judecătorului sau completului permanent, potrivit listei stabilite la începutul fiecărui an. Totuși, CSJ a constituit complete permanente de judecători abia începând cu 2010.[20] Din 2009, în instanțele judecătorești a fost instalat un program care permite distribuirea aleatorie electronică a dosarelor. Introducerea acestui program a provocat rezistența multor președinți de instanță. Din acest motiv, distribuirea electronică a dosarelor este lăsată la discreția președintelui instanței. La sfârșitul anului 2010, în majoritatea instanțelor judecătorești distribuirea dosarelor nu se făcea electronic. În 2010, o comisie formată din judecători a constatat că la CSJ existau probleme cu înregistrarea consecutivă și distribuirea dosarelor civile și economice.[21]

Corupția afectează grav actul de justiție. Aproape jumătate din persoanele care compar în instanță dau mită. În medie, un judecător cere sau acceptă mită de 4 ori pe lună.[22] În pofida acestei statistici, din 2001 nici un judecător nu a fost condamnat pentru corupție.

În 2008, în multe cazuri, judecători au dat dovadă de o atitudine excesiv de prietenoasă, fie adversă față de una din părți. Asemenea atitudini s-au exprimat prin comentarii nepotrivite, critica declarațiilor și calificarea întrebărilor ca fiind irelevante, fără a i se acorda părții posibilitatea să explice relevanța lor.[23] Către sfârșitul anului 2010, nu s-a observat o schimbare simțitoare a comportamentului judecătorilor. Potrivit raportului de activitate al CSM pentru anul 2010, în anul 2009 au fost depuse 2,016 plângeri împotriva judecătorilor, iar în anul 2010 - 2,411. În baza plângerilor depuse în 2010, au fost pornite 52 proceduri disciplinare împotriva a 39 de judecători. În privința a 10 judecători au fost aplicate sancțiuni disciplinare, iar în privința a 29 de judecători procedurile au fost sistate.

Nerespectarea regulilor cu privire la distribuirea aleatorie a dosarelor, corupția în rândul judecătorilor și aplicarea rezervată a prevederilor cu privire la răspunderea disciplinară a judecătorilor, coroborate cu motivarea proastă a hotărârilor judecătorești, au alimentat suspiciunile cu privire la imparțialitatea judecătorilor. Către sfârșitul anului 2010, aceste temeri s-au acutizat. În noiembrie 2010, în justiție aveau încredere doar 25.1% din populația R. Moldova, ceea ce este cu 12% mai puțin decât în noiembrie 2009.[24]

20 Prin ordinul președintelui CSJ nr.1, din 10 ianuarie 2010. Până atunci, completele de judecători erau constituite pentru fiecare zi de ședință.

21 La 9 aprilie 2010, președintele-interimar al CSJ a creat o comisie compusă din judecători ai CSJ pentru a evalua dacă în perioada anilor 2006-mai 2010 la CSJ a fost respectată distribuirea aleatorie. Potrivit unei notei informative din 1 iunie 2010, în cazul dosarelor civile, numărul dosarului era acordat de către președintele Colegiului în momentul distribuirii dosarului și nu de către cancelarie după înregistrarea recursului. În cazul dosarelor economice, repartizarea se efectua exclusiv la discreția președintelui Colegiului, fără respectarea consecutivității distribuirii.

22 Redpath Jean, Raport analitic asupra victimizării. Repere pentru elaborarea politicilor penale în Moldova, Fundația Soros-Moldova Chișinău, 2010, pag. 31, http://www.soros.md/files/publications/documents/Victimisation%20Survey.pdf

23 Raportul Final al Programului OSCE de monitorizare a ședințelor de judecată în R. Moldova, pag. 38, http://www.osce.org/moldova/70946

24 Barometru Opiniei Publice din noiembrie 2010, http://www.ipp.md/libview.php?l=ro&idc=156&id=558

c. Publicitatea procedurilor

Potrivit legii, toate procedurile judecătorești sunt publice, cu excepția situațiilor când prin lege sau decizia judecătorului, ședința este declarată închisă. Toate hotărârile judecătorești sunt pronunțate public. Din 2009, instanțele judecătorești au pagini web, pe care trebuie să amplaseze informații utile pentru justițiabili, inclusiv ordinea de zi și hotărârile judecătorești.

În anul 2008, un impediment important în exercitarea dreptului la audiere publică a reprezentat rezistența opusă de unii judecători, avocați ai apărării și procurori. Au fost înregistrate cazuri în care judecătorii declarau ședințele închise, fără a motiva asemenea decizii, în special atunci când prezența terților persoane nu era „dorită". Accesul publicului la judecarea cauzelor în judecătoriile de sector a fost deseori imposibil, deoarece cauzele erau examinate în biroul judecătorului, de regulă prea neîncăpătoare.[25] În perioada 2009-2010 situația a rămas neschimbată. Astfel, pe 16 iunie 2010, un judecător de la Judecătoria Buiucani din Chișinău a închis cu forța ușa biroului său în fața jurnaliștilor care filmau începutul unei ședințe judecătorești publice cu privire la un caz de rezonanță.

Lista dosarelor ce urmează a fi examinate trebuie afișată din timp pe pagina web a instanței judecătorești. Asemenea informații sunt plasate și în locurile pentru afișaj ale instanțelor de judecată. Totuși, informația despre anumite dosare lipsește, fapt ce împiedică realizarea dreptului de audiere publică.

Cel târziu începând din 2010,[26] toate hotărârile judecătorești trebuiau plasate, integral, pe pagina web a instanței care a emis hotărârea, iar accesul la hotărâri este gratuit. În general, instanțele judecătorești plasează hotărârile pe pagina web, însă cu excepții. Cele mai multe hotărâri lipsesc pe pagina web a Curții de Apel Chișinău. De asemenea, modalitatea de plasare a hotărârilor nu asigură accesul efectiv la acestea, deoarece sistemul un permite căutarea după conținut, judecător sau alte criterii utile.

d. Contradictorialitatea procedurilor judiciare

Potrivit legii, contradictorialitatea trebuie să fie asigurată atât la faza judiciară a procedurilor penale, cât și în procedurile civile. În cazul urmăririi penale, acuzarea este obligată să acumuleze probe atât în favoarea, cât și în defavoarea acuzării. În practică, totuși, procurorii rar manifestă interes în a acumula probe care nu le convin. Au fost uneori înregistrate cazuri când procurorii nu au anexat la dosar probele prezentate în cadrul urmăririi penale de către acuzat în susținerea nevinovăției sale.

În cazul solicitării arestării, apărarea are dreptul să ia cunoștință de materialele prezentate în judecată pentru confirmarea necesității arestării. Totuși, în perioada 2009-2010, procurorii prezentau apărării o copie a acestor materiale doar la indicația judecătorului și doar câteva pagini din dosarul penal. În același timp, judecătorului îi era prezentat dosarul penal integral. Obiecțiile constante ale apărării împotriva transmiterii dosarului penal judecătorului au fost, de obicei, respinse de către judecătorul care examina demersul de arestare. Pe de altă parte, martorii solicitați de apărare pentru a combate necesitatea arestării nu sunt audiați de jude-

25 Raportul Final al Programului OSCE de monitorizare a ședințelor de judecată în R. Moldova, pag. 52.
26 Conform Regulamentului CSM din 28 decembrie 2008.

cători, deşi acest lucru a fost criticat de către CtEDO încă în 2005.[27] Faptele trădează atitudinea judecătorilor şi a procurorilor faţă de apărare şi acceptarea ideii că, în cadrul procedurilor de arestare, apărarea poate fi pusă într-o situaţie dezavantajată faţă de acuzare.

După transmiterea dosarului penal în instanţa judecătorească, apărarea are acces la toate materialele dosarului penal. Totuşi, apărarea întâmpină dificultăţi în aducerea martorilor apărării, aceasta fiind o sarcină a procuraturii. Procurorii uneori invocă motivul că martorii apărării nu au putut fi găsiţi, deşi aceştia se află în ţară.

Modul de examinare a cauzelor în instanţele ierarhic superioare, în special la Curtea de Apel Chişinău şi la CSJ, pot trezi suspiciuni din cauza caracterului contradictoriu al procedurilor. Astfel, complete din trei sau cinci judecători examinează câte 40-50 de dosare civile pe zi. Audierea părţilor durează câteva minute, în care acestea rar reuşesc să-şi expună convingător argumentele. În cauzele penale în care acuzatul nu are apărător, instanţa de apel sau recurs propune unuia din câţiva avocaţi prezenţi în sala de judecată să preia dosarul. Ulterior, este consultat inculpatul, care, de obicei, consimte. Avocatului i se acordă câteva minute pentru a se pregăti, iar dosarul este examinat în aceiaşi zi. Fiecare avocat prezent în sală preia în acest mod 10-15 dosare zilnic. Pledoaria avocatului, de obicei, se rezumă la un discurs foarte scurt.

În perioada 2009-2010, ca şi în anii anteriori, una din cele mai serioase deficienţe ale procedurilor civile era înştiinţarea părţilor despre şedinţă. Deşi CPC R. Moldova prevede ca judecătorul să aibă confirmarea primirii citaţiei, în practică, judecătorii nu aveau mereu posibilitatea să obţină o confirmare în acest sens din cauza nealocării fondurilor pentru citarea părţilor cu aviz de primire. Judecătorii prezumau că citaţiile au fost expediate şi primite. Părţile care au pierdut procesul în lipsă au invocat constant în apelul sau recursul lor că nu au primit citaţia, iar instanţele ierarhic superioare au casat frecvent hotărârile contestate din acest motiv. În 2010 a fost observată tendinţa de a cita tot mai des părţile prin scrisori cu aviz de primire.

e. Motivarea hotărârilor judecătoreşti

Deşi legea impune ca toate hotărârile judecătoreşti să fie motivate, motivarea insuficientă a hotărârilor judecătoreşti a reprezentat în perioada de referinţă una din cele mai serioase deficienţe ale justiţiei moldoveneşti. Des, judecătorii reproduceau textul legii în hotărârea judecătorească fără a explica cum această prevedere legală se aplică situaţiei concrete. De asemenea, mulţi dintre judecători nu s-au simţit obligaţi să combată fiecare argument esenţial invocat de una din parţi, creându-se impresia că argumentul nici nu a fost luat în considerare. Carenţele în motivarea hotărârilor judecătoreşti din R. Moldova au fost menţionate de către CtEDO încă în 2005.[28] În două hotărâri, potrivit CtEDO, condamnarea penală nici nu s-a bazat pe probe suficiente.[29] Totuşi, până în 2010, lucrurile nu s-au schimbat considerabil. Deşi se pare că, odată cu publicarea hotărârilor judecătoreşti pe pagina web, calitatea acestora a început să crească, motivarea unui număr considerabil de hotărâri judecătoreşti mai au încă

27 Hotărârea CtEDO în cauza *Becciev c. Moldovei*, 4 octombrie 2005.
28 Hotărâri CtEDO în cauzele *Becciev c. Moldovei* şi Şarban c. Moldovei, ambele din 4 octombrie 2011.
29 Hotărâri CtEDO în cauzele *Grădinar c. Moldovei*, 8 aprilie 2008; şi *Vetrenko c. Moldovei*, 18 mai 2010.

mult până a deveni satisfăcătoare. Motivarea defectuoasă a hotărârilor judecătoreşti se datorează practicilor anterioare de motivare sumară a hotărârilor judecătoreşti, numărului mare de dosare examinate, accentului tradiţional pus de către CSM pe promptitudinea examinării cauzelor, tolerării de către instanţele superioare a hotărârilor prost motivate, dar şi practicilor contradictorii ale CSJ şi lipsei unui control riguros asupra unificării practicii judiciare. Motivarea proastă a hotărârilor se datorează şi lipsei cursurilor de tehnică juridică la facultăţile de drept.

f. Casarea hotărârilor judecătoreşti irevocabile

Până în 2009, judecătorii din Moldova casau cu uşurinţă hotărârile judecătoreşti irevocabile prin intermediul căilor extraordinare de atac. Aparent, ca urmare a acestei jurisprudenţe, numărul cererilor de anulare a hotărârilor irevocabile civile depuse la CSJ a început să se reducă,[30] iar rata cererilor admise de CSJ s-a redus.[31] Totuşi, rata admiterii cererilor de revizuire civile în instanţele ierarhic inferioare rămâne înaltă.[32]

O îngrijorare deosebită trezeşte casarea hotărârilor judecătoreşti irevocabile penale. Deşi datele statistice în acest sens lipsesc, numărul recurgerilor la căile penale extraordinare de atac este mare, iar rata admiterii acestora este ridicată.

În iunie 2010, Codul de procedură penală a suferit modificări, astfel încât temeiurile pentru depunerea recursului în anulare au fost expuse într-o lectură care permite o interpretare foarte largă.

g. Termenul rezonabil de examinare a cauzelor şi executarea hotărârilor judecătoreşti

În general, în R. Moldova examinarea îndelungată a cauzelor este o raritate. Atât în cauzele civile, cât şi în cele penale, prima şedinţă are loc în cel mult 6 săptămâni de la sesizarea instanţei. Examinarea unei cauze de o complexitate medie, în toate cele trei nivele de jurisdicţie (fond, apel şi recurs), nu durează mai mult de 18-24 luni, ceea ce este sub media din ţările vest-europene. Potrivit raportului de activitate al CSM pentru 2010, din cauzele civile restante la 1 ianuarie 2011 (3,376), 6.6% durau mai mult de 12 luni, 2.3% mai mult de 24 luni şi 1.9% mai mult de 36 luni.

Deşi durata examinării unei cauze este acceptabilă per ansamblu, problema persistentă a sistemului moldovenesc constă în anulări şi amânări frecvente ale şedinţelor de judecată. În consecinţă, examinarea cauzelor simple durează exagerat de mult, iar cauzele complexe sunt examinate de o manieră superficială. Spre exemplu, în 2008 şedinţele judiciare erau amânate din cauza neaducerii inculpatului arestat sau a neprezentării dovezii de înştiinţare a părţii, din cauza unei atitudini lejere din partea judecătorilor faţă de cererile de amânare, lipsei de la şedinţă a procurorului, avocatului şi chiar a judecătorului, fie din cauza dificultăţilor în adu-

30 Potrivit rapoartelor de activitate ale CSJ, în anul 2006, Colegiul civil al CSJ a primit 508 cereri de revizuire iar Colegiul economic 162; în 2008 Colegiul civil a primit 544 cereri de revizuire iar Colegiul economic 126 (în 2007, au fost depuse cu 15% mai mult cereri de revizuire decât 2008); în 2009 Colegiul civil a primit 517 cereri de revizuire iar Colegiul economic 108.

31 Potrivit rapoartelor de activitate ale CSJ, în 2006 au fost respinse 88% din cererile de revizuire examinate de către Colegiul civil şi 78,4% din cele examinate de către Colegiul economic; în 2008 au fost respinse 90% din cererile de revizuire examinate de către Colegiul civil şi 91% din cele examinate de către Colegiul economic; în 2009 au fost respinse 95% din cererile de revizuire examinate de către Colegiul civil şi 90% din cele examinate de către Colegiul economic.

32 Potrivit Informaţiei cu privire la activitatea instanţelor judecătoreşti pentru anul 2009, din 1,282 cereri de revizuire examinate de către instanţele judecătoreşti, au fost admise 261 (20.4%).

cerea martorilor.[33] Schimbări esenţiale după 2008 nu au fost. Examinarea cauzelor judiciare este, de asemenea, prelungită prin practica bogată a instanţelor ierarhic superioare civile de a trimite cauza la rejudecare de mai multe ori. Această practică a trezit critica CtEDO încă în 2007.[34] Spre regret, frecvenţa trimiterii cauzelor la rejudecare a rămas neschimbată.[35]

În anii 2009 şi 2010 autorităţile centrale executau hotărârile judecătoreşti în termen de câteva luni, însă nu mai mult de un an de zile, ceea ce nu contravine standardelor internaţionale. O problemă a reprezentat-o totuşi executarea hotărârilor judecătoreşti de către administraţiile locale, 70% din bugetul cărora este suplinit din sursele bugetului de stat. Autorităţile locale plăteau sumele în baza hotărârilor judecătoreşti peste câţiva ani, de obicei după alocarea, special pentru acest scop, a banilor din bugetul de stat.[36]

O problemă aparte a reprezentat-o neexecutarea de către administraţia locală a hotărârilor judecătoreşti privind acordarea spaţiului locativ.[37] La 28 iulie 2009, CtEDO a pronunţat o hotărâre prin care a constatat că mecanismul de acordare a spaţiului locativ de stat în R. Moldova generează încălcări sistemice ale dreptului la un proces echitabil şi a sugerat modificarea lui.[38] În acest sens, la sfârşitul anului 2009, Parlamentul a exclus din legislaţie dreptul majorităţii categoriilor de mai sus la spaţiu locativ de stat.[39] Însă, hotărârile judecătoreşti pronunţate până la acea dată rămân neexecutate.

Pentru a consolida sistemul de executare a hotărârilor judecătoreşti, în 2010 a fost reorganizat sistemul executorilor judecătoreşti.[40] Până atunci, toţi executorii erau angajaţi ai statului şi primeau salarii modeste, activitatea lor fiind des supusă criticilor. Prin aceste modificări, toţi executorii judecătoreşti au devenit privaţi, iar onorariul lor este plătit de beneficiarul de servicii. Perioada de când a fost implementată modificarea este prea scurtă pentru a putea da o apreciere acestei reforme.

3.4. Prezumţia nevinovăţiei

Potrivit art.21 din Constituţie, orice persoană acuzată de un delict este prezumată nevinovată până când vinovăţia sa va fi dovedită în mod legal. Potrivit art.8 CPP R. Moldova, toate dubiile în probarea învinuirii care nu pot fi înlăturate, în condiţiile acestui cod, se interpretează în favoarea acuzatului. În 2010 a intrat în vigoare Legea cu privire la libertatea de exprimare,[41] care reglementează în detaliu modul de efectuare a declaraţiilor sau mesajelor publice care ar putea afecta prezumţia nevinovăţiei. Reglementările de mai sus corespund standardelor internaţionale.

33 Raportul Final al Programului OSCE de monitorizare a şedinţelor de judecată în R. Moldova, în special pp. 60-61

34 Hotărârea CtEDO în cauza *Guşovschi c. Moldovei*, 13 noiembrie 2007.

35 Potrivit Informaţiei cu privire la activitatea instanţelor judecătoreşti pentru anul 2009, din 5,146 de cauze civile examinate în apel, 1,296 (25%) au fost remise la rejudecare. Din 2,369 de cauze examinate de către CSJ, 273 au fost trimise la rejudecare, ceea ce reprezintă 53% din recursurile admise (518).

36 Hotărârile de Guvern nr.287 din 15 aprilie 2010, nr.647 din 20 iulie 2010 sau nr.846 din 21 septembrie 2010.

37 Potrivit legislaţiei R. Moldova în vigoare la 1 ianuarie 2009, un număr mare de categorii de persoane aveau dreptul de a primi gratuit spaţiu locativ de la administraţia localităţii în care activează. Din cauza lipsei fondurilor şi a spaţiului locativ, această obligaţie nu era executată. Din acest motiv, persoanele se adresau în instanţa de judecată, care admiteau acţiunile. În 2009 la CtEDO se aflau pe rol peste 300 astfel de cereri împotriva Moldovei cu privire la neexecutare.

38 Hotărârea CtEDO în cauza *Olaru ş.a. c. Moldovei*, 28 iulie 2009.

39 Prin Legea nr.90-XVIII, din 4 decembrie 2009.

40 Prin Legea 113, din 17 iunie 2010.

41 Legea nr.64, din 23 aprilie 2010, în vigoare din 9 octombrie 2010.

Datorită motivării insuficiente a hotărârilor judecătoreşti, nu este clar în ce măsură dubiile cu privire la probaţiune sunt interpretate în favoarea acuzatului. Având în vedere calitatea proastă a dosarelor penale transmise în instanţa judecătorească şi sarcinile anunţate ale procuraturii[42], rata redusă a achitărilor[43] ar putea sugera contrariul. La acest capitol nu au fost observate evoluţii importante.

Până în 2010, pe paginile web ale organelor de urmărire penală şi procuraturii erau plasate materiale cu privire la urmăririle penale pornite. Aceste materiale conţineau informaţii care permiteau identificarea cu uşurinţă de către public a persoanei acuzate. În aceste materiale se punea accentul univoc pe vinovăţia persoanei, ceea ce era contrar prezumţiei nevinovăţiei. Materiale video produse de către acuzare, cu conţinut similar, erau distribuite presei. Către sfârşitul anului 2010, această practică continua, însă identitatea acuzatului, de obicei, nu era divulgată.

3.5. Evenimentele din aprilie 2009

Pe 7 aprilie 2009, în timpul protestelor din centrul Chişinăului împotriva pretinsei fraudări a alegerilor, au fost vandalizate şi incendiate clădirile preşedinţiei şi parlamentului. Potrivit datelor oficiale, în timpul ciocnirilor dintre protestatari şi poliţie au fost răniţi 274 de poliţişti.[44] Între 7 şi 12 aprilie 2009 poliţia a reţinut cel puţin 571 de persoane.[45] Majoritatea dintre acestea au fost acuzate de comiterea contravenţiilor administrative.

Pentru prima dată, în istoria modernă a R. Moldova, procesele de judecată în privinţa persoanelor reţinute au fost judecate în incinta comisariatelor de poliţie.[46] Şase judecători s-au deplasat în comisariatele de poliţie la solicitarea procurorilor sau a poliţiştilor. Ei au invocat drept motiv că aducerea acuzaţilor în instanţa de judecată era prea împovărătoare. Alţi judecători au refuzat deplasarea în comisariate şi au solicitat aducerea acuzaţilor în sediul judecătoriilor.

Cei 6 judecători au examinat în comisariate solicitările de arestare penală a 130 de persoane,[47] 80% din demersuri au fost admise, în 18% din cazuri arestarea a fost refuzată, cu aplicarea altor măsuri preventive şi doar în 2% din cazuri solicitările au fost respinse.[48] De rând cu demersurile de arestare, cei 6 judecători au examinat în incinta comisariatelor şi acuzaţiile privind comiterea contravenţiilor administrative.

Audierea persoanelor, precum şi informaţiile date publicităţii de către mai multe persoane sancţionate administrativ in aprilie 2009, a demonstrat că majoritatea drepturilor garantate de legislaţia naţională reţinuţilor nu au fost respectate.[49] Şedinţele judiciare au avut loc în birourile comisariatelor în care publicul nu avea acces, ru-

42 Potrivit Raportului de activitate al procuraturii pentru anul 2010 (Raportul Comisiei Parlamentare), pag. 63, unul din obiectivele principale ale procuraturii era îndreptat spre „reducerea cazurilor de pronunţare a sentinţelor de achitare".
43 Potrivit Raportului de activitate al procuraturii pentru anul 2010, p. 64, rata achitărilor a fost de 2.49%.
44 Raportul Comisiei Parlamentare, pag. 97.
45 Ibid., pag. 88.
46 Raportul Comisiei Parlamentare, pag. 101.
47 85 din aceste demersuri au fost examinate de 5 judecători într-o singură zi. Alte 45 de solicitări au fost examinate de celălalt judecător în termen de 3 zile.
48 Raportul comisiei parlamentare, pag. 107.
49 Ibid., pag. 99.

dele nu au fost informate despre reținere, ședințele durau câteva minute, iar apărarea avea doar câteva minute pentru pregătire, celor acuzați de comiterea contravențiilor nu le-a fost oferit avocat, iar motivarea hotărârilor judecătorești era foarte sumară și repetitivă. Numărul mare al dosarelor examinate într-un termen scurt și elementele menționate mai sus indică asupra caracterului inechitabil al acestor procese.

Ulterior, 3 din cei 6 judecători au fost eliminați din sistemul judecătoresc. CSM a conchis că judecarea cauzelor în comisariate nu putea asigura echitatea procedurilor judiciare.[50] În privința altor 3 judecători nu au fost aplicate sancțiuni disciplinare, pe motiv că a expirat termenul de prescripție. O abordare atât de selectivă sugerează că CSM a cedat în fața presiunii din partea opiniei publice.[51]

3.6. Reformele în domeniul justiției

Pe data de 30 octombrie 2009, Parlamentul a adoptat o declarație cu privire la starea în justiție și acțiunile necesare pentru îmbunătățirea situației. În declarație se face referire la legislația imperfectă, trierea judecătorilor în perioada 2002-2003, practicile selective ale CSM, lipsa reacției față de acțiunile ilegale ale judecătorilor, pregătirea proastă, garanțiile sociale insuficiente, sau „sindicalizarea" puterii judecătorești. Parlamentul a solicitat reformarea sistemului judecătoresc, transparență totală în procesul de numire a judecătorilor, instruirea lor adecvată și asigurarea materială corespunzătoare a judecătorilor.

Noul Guvern, format în toamna anului 2009, a promovat o serie de reforme menite să îmbunătățească sistemul de justiție. În special, a fost modificat mecanismul de executare și modul de organizare a avocaturii. Este prematur de a vorbi despre rezultatul acestora. Același Guvern a lansat inițiativa lichidării instanțelor judecătorești economice, inițiativă care însă a fost de 2 ori respinsă de către Parlament, în circumstanțe dubioase.

Guvernul instituit după alegerile parlamentare din noiembrie 2010 a declarat reforma justiției ca prioritate a politicii naționale. Programul guvernului a inclus reformarea sistemului de organizare judecătorească și al procuraturii, a CSJ și a CSM. Principalele dintre aceste schimbări țin de: lichidarea instanțelor specializate și modificarea hărții judecătorești; reducerea numărului judecătorilor în CSJ și transformarea CSJ într-o instanță de casație; excluderea termenului inițial de cinci ani de numire în funcția de judecător; stabilirea criteriilor clare de numire și promovare a judecătorilor; reformarea instituției imunității judecătorilor; instituirea funcției de administrator al instanței judecătorești și transmiterea către acesta a funcțiilor de administrare a instanței în schimbul președinților de instanță; fortificarea sistemului de distribuire aleatorie a dosarelor; asigurarea publicării hotărârilor judecătorești și extinderea accesului public la dosare; sporirea substanțială a remunerării judecătorilor; modificarea competențelor procuraturii, prin concentrarea acestora asupra justiției penale; modificarea procedurii de numire a Procurorului General; etc.

50 Hotărârile CSM nr. 8/1 și 9/1 din 12 ianuarie 2010.

51 Deși a fost sesizat în vara anului 2009, până în noiembrie 2009 CSM nu a întreprins vreo măsură pentru investigarea abaterilor judecătorilor.

CAPITOLUL 4

DREPTUL LA PROPRIETATE PRIVATĂ

Conform art.46 din Constituţia Republicii Moldova şi art.1 din Primul Protocol adiţional la Convenţia pentru apărarea drepturilor omului şi a libertăţilor fundamentale, orice persoană fizică sau juridică are dreptul la protejarea bunurilor sale. În acelaşi articol din Constituţie se spune că "Nimeni nu poate fi lipsit de proprietatea sa, decât pentru o cauză de utilitate publică şi în condiţiile prevăzute de lege".[1]

În perioada de referinţă problemele abordate de cetăţeni la capitolul respectarea dreptului la proprietatea privată şi protecţia acesteia nu diferă substanţial de cele invocate în anii precedenţi. Persistă următoarele încălcări: consecinţele privatizării defectuoase, dreptul de proprietate a foştilor deportaţi şi deţinuţi politici, dreptul de proprietate în regiunea transnistreană a Republicii Moldova, încălcarea dreptului de proprietate a acţionarilor şi asociaţilor, problema restituirii depunerilor băneşti ale deponenţilor băncilor comerciale "Guineea" şi "Investprivatbank" S.A., aplicarea ilegală a sechestrelor. Încălcările înregistrate la capitolul dreptului la proprietate privată sunt cauzate de cadrul normativ imperfect, perioada politică instabilă, sistemul imperfect al justiţiei şi nu în ultimul rând, de mecanismele imperfecte de protecţie a dreptului la proprietate privată.

Subcapitolul „Problema foştilor deportaţi" scoate la iveală o problemă a unei categorii de persoane care se află în vizorul legiuitorului de mai mulţi ani. Averile confiscate nu au fost deocamdată restituite, cauza fiind cadrul normativ imperfect şi lipsa resurselor financiare.

În subcapitolul „Procesul de restituire a depunerilor băneşti" se arată deficienţele acestui proces pe motiv că băncile în proces de lichidare nu au suficiente active pentru a acoperi suma tuturor creanţelor şi pentru că nu se respectă Legea cu privire la garantarea depozitelor persoanelor fizice în sistemul bancar.

În subcapitolul „Dreptul de autor" sunt trecute în revistă încălcările înregistrate în acest domeniu, cele mai multe fiind comise de posturile de televiziune şi la înregistrarea mărcilor comerciale.

În subcapitolul "Privatizarea şi naţionalizarea" este arătată imperfecţiunea întocmirii actelor la etapa iniţială a procesului de privatizare, ceea ce împiedică respectarea dreptului la proprietate privată. Privatizarea patrimoniului de stat, începută în anul 1991, continuă şi în perioada de referinţă. În procesul de privatizare a bunurilor de stat un aspect important constituie evaluarea bunului scos la privatizare.

Subcapitolul „Sechestrarea bunurilor" face referire la încălcarea dreptului la proprietate prin aplicarea unor interdicţii asupra bunurilor care sunt în proprietate privată. Legislaţia în vigoare prevede că proprietarul are drept de posesiune, de folosinţă şi de dispoziţie asupra bunului, însă de multe ori această reglementare este încălcată de interdicţiile sau sechestrele aplicate ilegal sau neproporţional de către instanţele de judecată sau de către executorii judecătoreşti.

1 http://www.parlament.md/CadrulLegal/Constitution/tabid/151/Default.aspx

În subcapitolul „Încălcări ale dreptului de proprietate în regiunea transnistreană a Moldovei" se descrie pe larg situaţia din stânga Nistrului. În perioada de referinţă, organele constituţionale ale R. Moldova nu au întreprins măsuri de garantare a respectării dreptului la proprietate privată pentru cetăţenii din regiunea transnistreană, fiind lipsiţi, astfel, de un instrument legal, constituţional şi credibil de protecţie a proprietăţii.

Dreptul la proprietate este considerat unul din cele mai complete drepturi real. Astfel, legiuitorului îi revine sarcina să reglementeze cât mai complex acest capitol al dreptului civil pentru ca garantarea şi protecţia proprietăţii private să fie în conformitate cu reglementările europene. Deşi R. Moldova a creat cadrul normativ de reglementare şi protecţie a dreptului de proprietate privată astfel încât cetăţeanul să dispună de mecanisme naţionale de revendicare a acestui drept, condamnările la CtEDO privind violarea dreptului de proprietate continuă şi în perioada de referinţă. Aceste condamnări puteau fi evitate dacă autorităţile modificau cadrul normativ, ţinând cont de recomandările propuse de avocaţii parlamentari prin intermediul Centrului pentru Drepturile Omului şi Asociaţia obştească Promo-LEX.[2]

Centrul pentru Drepturile Omului a recomandat în rapoartele sale privind respectarea drepturilor omului începând cu anul 2007 revizuirea „Legii cu privire la indexarea depunerilor băneşti ale cetăţenilor în Banca de Economii" deoarece art.9 al acestei legi prevede indexarea şi plata depunerilor băneşti ale cetăţenilor R. Moldova în filialele Băncii de Economii din localităţile din stânga Nistrului se vor examina după restabilirea relaţiilor financiar-bugetare ale acestor localităţi cu bugetul de stat al R. Moldova. Revizuirea acestei legi se impune astfel încât să fie exclusă orice diferenţă de tratament în faţa legii, asigurând pe picior de egalitate fiecărei persoane realizarea dreptului la proprietate.

Atât Centrul pentru Drepturile Omului, cât şi Asociaţia Promo-LEX au solicitat revizuirea cadrului normativ care vizează reabilitarea persoanelor supuse represiunilor politice, deoarece nu este clar stipulată sursa de finanţare pentru recuperarea valorii bunurilor ce nu pot fi restituite. În perioada vizată nu a avut loc revizuirea cadrului normativ care reglementează reabilitarea persoanelor supuse represiunilor politice, în vederea elaborării unui mecanism eficient şi echitabil de restituire a averii confiscate, precum şi revizuirea "Legii cu privire la indexarea depunerilor băneşti ale cetăţenilor în Banca de Economii" nr.1530 din 12 decembrie 2002.

În perioada 2009-2010, problemele abordate de cetăţeni la capitolul respectarea dreptului la proprietatea privată şi protecţia acesteia nu diferă substanţial de cele invocate în anii precedenţi. În lista lor rămâne încălcarea dreptului de proprietate al foştilor deportaţi şi deţinuţi politici, dreptului de proprietate în regiunea transnistreană, dreptului de proprietate al acţionarilor şi asociaţilor, problema restituirii depunerilor băneşti deponenţilor băncilor comerciale "Guineea" şi "Investprivatbank" S.A., aplicarea ilegală a sechestrelor, exproprieri, încălcarea dreptului de autor, dar şi consecinţele privatizării defectuoase, etc.

Perioada de referinţă este caracterizată printr-o instabilitate politică ce a agra-

2 Raport privind respectarea drepturilor omului în Republica Moldova în anii 2007, 2008, 2009, http://www.ombudsman.md/md/anuale/ , Raport Drepturile omului în republica Moldova anii 2007-2008, http://www.promolex.md/index.php?module=publications

vat şi mai mult activitatea unor comisii, cum ar fi Comisia specială pentru Controlul şi Monitorizarea procesului de restituire a depunerilor băneşti ale deponenţilor Băncii Comerciale „Guineea" S.A. şi a Concernului „Intercapital".

Banca "Intercapital" a falimentat în 1995, având atunci depuneri de circa 22 de milioane lei de la aproximativ două mii de persoane. Banca "Guineea" a falimentat în 1998, iar prejudiciul cauzat celor 12 mii de deponenţi a fost estimat la aproximativ 20 de milioane de lei.

De la falimentarea celor două bănci până în prezent au fost create deja trei comisii speciale în cadrul Parlamentului pentru elucidarea situaţiei deponenţilor. Nici până acum acestea nu au identificat mecanismele care ar contribui la respectarea dreptului de proprietate al deponenţilor. Pe parcursul ultimilor 12 ani, deponenţii au reuşit să obţină doar aproximativ 20% din bani.

Comisiile speciale pentru restituirea averii confiscate, create anume pentru reglementarea aspectelor restituirii proprietăţii private deportaţilor, la fel, nu au elaborat mecanisme de protecţie a proprietăţii private confiscate, iar cele stabilite anterior s-au pomenit a fi inaplicabile.

Cadrul normativ imperfect, instabilitatea politică ce a agravat activitatea acestor comisii, sistemul imperfect al justiţiei i-au motivat pe cetăţenii al căror drept la proprietate a fost violat să se adreseze la CtEDO.

În anul 2009, CtEDO a acceptat 30 de cereri, dintre care opt se refereau la încălcarea acestui articol, iar în anul 2010, din 28 de cereri acceptate, doar o cerere se referă la încălcarea dreptului de proprietate. În perioada de referinţă, se constată nouă condamnări la CtEDO în privinţa încălcării dreptului de proprietate, ceea ce arată o scădere în comparaţie cu perioada 2007-2008, timp în care R. Moldova a fost condamnată de 62 de ori pentru încălcarea dreptului la proprietate privată.

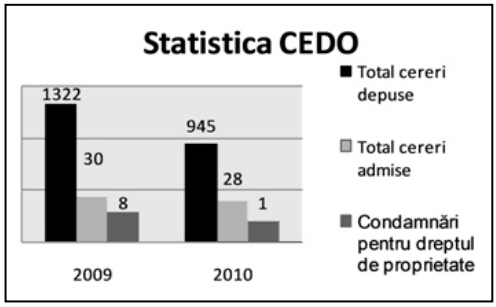

Autorităţile naţionale puteau evita condamnările R. Moldova de către CtEDO în perioada 2009-2010, pentru că ele erau similare celor, asupra cărora Curtea s-a expus anterior.

De exemplu, în anul 2008, R. Moldova a fost condamnată în cazul S.R.L. Dacia c. R. Moldova privind anularea privatizării hotelului Dacia. R. Moldova a fost obligată să restituie hotelul sau să achite reclamantului suma de 7.237.700 de euro cu titlu de prejudiciu material. În anul 2009, R. Moldova mai pierde un dosar similar – Baroul Partener-A c. R. Moldova privind anularea privatizării. Acest dosar a fost remediat între părţi pe cale amiabilă, Guvernul achitând reclamantului 320.000 de euro cu titlu de prejudiciu material şi 8.000 de euro pentru prejudiciul moral.

Chiar dacă încălcarea dreptului de proprietate continuă în perioada vizată, violarea dreptului la proprietate privată nu se regăseşte în topul celor mai încălca-

te drepturi în Moldova. Clasamentul realizat de Heritage Foundation împreună cu Wall Street Journal plasează R. Moldova pe locul 120 din 179 de state din perspectiva libertăţii economice. Conform studiului, R. Moldova a avansat cu cinci locuri, în comparaţie cu anul trecut, obţinând 55,7 puncte.

Un pas important în respectarea dreptului la proprietate privată constituie modificările operate, în 2008, la Legea cadastrului prin care se oferă mai multe garanţii investitorului în construcţii. În registrele de stat se înregistrează bunuri imobile noi şi li se atribuie numere cadastrale provizorii. Fără înregistrarea provizorie a bunului imobil, notarul nu perfectează contractul de investiţii. Contractul de investiţii se înregistrează ulterior la Î.S. „Cadastru" şi doar după încheierea acestor etape, dezvoltatorul are dreptul să solicite bani pentru construcţia imobilului. Astfel, investitorului i se garantează dreptul exclusiv asupra bunului imobil şi, totodată, este soluţionată vechea problemă a vânzărilor multiple. Totuşi, până în prezent, mecanismele de implementare a acestor modificări la nivel de proceduri cadastrale şi operaţiuni notariale nu au fost expuse în mod clar.

4.1. Problema foştilor deportaţi

Problema foştilor deportaţi se află în atenţia legislativului de mulţi ani şi, chiar dacă în anul 2006 statul a modificat Legea cu privire la reabilitarea victimelor represiunilor politice, mecanismul de restituire a averii confiscate, naţionalizate sau luate în alt mod de la aceste persoane nu a fost perfecţionat. Avocaţii parlamentari care examinează această problemă pe parcursul mai multor ani au pledat pentru revizuirea unor aspecte principiale şi importante ale legislaţiei în vigoare.3 Ei atenţionează că modificările operate nu specifică clar sursa financiară de recuperare a valorii bunurilor, iar actele necesare pentru această procedură sunt greu de obţinut şi prezintă dificultatea principală cu care se confruntă solicitanţii.

Cererile de restituire a averii sau de recuperare a valorii acesteia ale victimelor represiunilor politice sunt examinate de către comisii specializate. Ele sunt create de către autorităţile administraţiei publice locale a raioanelor, municipiilor Chişinău şi Bălţi, unităţii teritoriale autonome Găgăuzia, acolo unde persoanele reabilitate locuiau atunci când au fost reprimate.

Deşi aceste comisii au fost create încă în 2006, când Legislativul a avut tendinţe de îmbunătăţire a mecanismului de restituire a averii confiscate sau naţionalizate, ele s-au dovedit a fi ineficiente. În perioada vizată, comisiile au avut un caracter formal. Nu am primit nici un răspuns la interpelarea din 10 iunie 2011 înaintată Guvernului Republicii Moldova referitor la activitatea comisiilor, numărul de cereri examinate şi statutul acestor comisii.

O categorie aparte de persoane victime ale represiunilor politice o constituie persoanele care până la deportare au locuit în regiunea transnistreană a Republicii Moldova. Acestea au şi mai puţine şanse de a-şi realiza dreptul la proprietate deoarece autorităţile constituţionale ale R. Moldova au explicat că problema lor poate fi rezolvată după rezolvarea conflictului transnistrean.

3 Raport privind respectarea drepturilor omului în Republica Moldova în anii 2007, 2008, 2009, http://www.ombudsman.md/md/anuale/

4.2. Procesul de restituire a depunerilor băneşti

Restituirea depunerilor băneşti ale deponenţilor băncii comerciale "Guineea" S.A. şi a Concernului "Intercapital" trebuia să fie monitorizată de Comisia specială creată de Parlament, în anul 2006. Comisia era obligată să studieze dosarele procedurii de lichidare, să identifice şi să analizeze cauzele tergiversării restituirii depunerilor băneşti.[4] Până în prezent Comisia nu a identificat şi analizat cauzele tergiversării restituirii depunerilor băneşti ale deponenţilor, nu a analizat dosarele procedurilor de lichidare şi nu a prezentat un raport Parlamentului asupra procesului de restituire a depunerilor băneşti. Conform informaţiei primite de la Banca Naţională a Moldovei şi Lichidatorul băncii comerciale "Guineea" S.A., această Comisie nu s-a reunit în perioada de referinţă şi nici nu a organizat întâlniri cu deponenţii acestor instituţii. Banca Naţională a continuat să primească plângeri de la deponenţii băncii comerciale "Guineea" S.A., ceea ce arată că problema depunerilor băneşti este actuală, iar mecanismele propuse de stat pentru soluţionarea acestor categorii de persoane sunt ineficiente. Noul Parlament nu a ales în 2010 membrii acestei comisii şi, în prezent, Comisia nu funcţionează.

În perioada vizată a fost încălcat şi dreptul la proprietatea privată al deponenţilor "Investprivatbank" S.A. La 19 iunie 2009, Banca Naţională a Moldovei a retras licenţa Băncii Comerciale „Investprivatbank" S.A. de desfăşurare a activităţii financiare, ceea ce a dus la intentarea procedurii de insolvabilitate a B.C. "Investprivatbank" S.A. Persoanelor fizice le-au fost restituite depozitele. Persoanelor juridice care aveau deschise conturi şi beneficiau de serviciile acestei bănci nu le-au fost însă restituite sumele băneşti din conturi. Potrivit Băncii Naţionale a Moldovei, B.C. „Investprivatbank" S.A. a achitat persoanelor fizice 96,5% din suma totală a depozitelor persoanelor fizice, ceea ce constituie 606,1 milioane lei. Pentru a reuşi acest lucru, B.C. „Investprivatbank" S.A. a beneficiat de un credit de la Banca Comercială „Banca de Economii". Actualmente, administratorul insolvabilităţii încearcă să vândă patrimoniul băncii la un preţ cât mai înalt pentru a putea achita creanţele faţă de creditori. Activele înregistrate pe numele B.C. „Investprivatbank" S.A. nu vor fi suficiente pentru achitarea tuturor creanţelor. Administratorul insolvabilităţii nu a numit însă o dată limită la care se va încheia vânzarea patrimoniului B.C. „Investprivatbank" S.A., pe motiv că licitaţiile organizate eşuează din lipsă de cumpărători.[5] Un aspect negativ al achitării creanţelor faţă de creditori constituie faptul că debitorii B.C. „Investprivatbank" S.A. au iniţiat proceduri de insolvabilitate şi plata creditelor a fost suspendată, iar activele acestor companii vor fi comercializate în cadrul procesului de insolvabilitate. Un proces de insolvabilitate poate dura până la trei ani şi nu este clar dacă vor fi acoperite toate creanţele ca urmare a vânzării activelor.

4.3. Dreptul de autor

În anul 2010 este adoptată o nouă Lege cu privire la dreptul de autor şi drepturile conexe, care o anulează pe cea din 1994. Noul act normativ a fost adoptat în concordanţă cu normele europene şi cu practica altor state. Legea a fost elaborată

4 Hotărîrea Parlamentului nr.9-Xvi din 09.02.2006 privind instituirea Comisie speciale privind controlul şi Monitorizarea procsului de restitzire a depunerilor băneşti ale deponenţilor băncii comerciale "Guineea" SA şi a Concernului "Intercapital".

5 http://www.ipb.md/rom/section/424/

de Agenţia de Stat pentru Proprietatea Intelectuală cu scopul de a stabili mecanisme efective de apărare a dreptului de autor şi a drepturilor conexe precum şi ajustarea legislaţiei naţionale la normele prevăzute de Convenţiile Internaţionale şi ale Directivelor Europene. [6]

Potrivit reprezentanţilor Asociaţiei pentru protecţia drepturilor de autor şi a drepturilor conexe „APOLO", aproape toate posturile de televiziune difuzează filme piratate. Circa 80% din filmele difuzate de cele 17 posturi de televiziune monitorizate sunt piratate. [7]

Pe 9 martie 2011, Concernul „Mosfilm" din Federaţia Rusă a acţionat în judecată Compania de Televiziune „Cotidian" S.A., care are în proprietate postul de televiziune TVC 21 din Republica Moldova, motivând că i-ar fi încălcat drepturile de autor pentru că a difuzat filmele „Операция Ы и другие приключения Шурика"şi "Осенний Марафон".[8] În prezent, litigiul se află la faza dezbaterilor judiciare, iar părţile au solicitat termen pentru a negocia o tranzacţie de împăcare.[9]

Din lipsă de calificare, instanţele de judecată nu aplică de multe ori uniform legislaţia în domeniu, ceea ce duce la emiterea unor hotărâri care încalcă dreptul de autor. Un exemplu în acest sens este cazul din 2010 al companiei americane „Facebook".

„Facebook" se afla în litigiu cu Elena şi Ilie Toma care au solicitat de la Agenţia de Stat pentru Proprietatea Intelectuală înregistrarea mărcii comerciale „Facebook", deşi compania americană, conform Convenţiilor internaţionale[10] are prioritate la înregistrarea mărcii comerciale „Facebook" la nivel mondial. Atât magistraţii de la Curtea de Apel, cât şi cei de la Curtea Supremă de Justiţie au respins însă cererea companiei americane. Judecătorii au invocat faptul că solicitarea familiei Toma este abia la etapa de înregistrare, dar şi că tinerii moldoveni n-au ştiut despre existenţa site-ului „facebook.com".

4.4. Încălcări ale dreptului de proprietate în regiunea transnistreană a Moldovei

În conformitate cu legislaţia R. Moldova, dreptul de proprietate asupra bunurilor imobile urmează a fi înregistrat la Oficiul Cadastral în registrul bunurilor imobile. Dreptul de proprietate asupra bunurilor imobile este recunoscut din momentul înregistrării. În acelaşi timp, bunurile imobile situate în regiunea transnistreană, municipiul Tighina şi unele localităţi din raionul Căuşeni nu se înregistrează la oficiile Cadastrale. Actul normativ ce ar garanta şi apăra dreptul de proprietate pe acest teritoriu al R. Moldova lipseşte în prezent. În regiunea transnistreană funcţionează structuri care înregistrează dreptul de proprietate asupra bunurilor imobile, dar ţi-

6 Directiva nr.2004/48/EC privind respectarea drepturilor de proprietate intelectuală, Directiva 2001/29/CE a Parlamentului European şi a Consiliului din 22 mai 2001 privind armonizarea anumitor aspecte ale drepturilor de autor şi drepturilor conexe în societatea informaţională, Tratatul de la Singapore privind dreptul mărcilor din 2006.

7 http://www.infotag.md/reportaje/587441/

8 Caz din practica Brodsky Uskov Looper Reed & Partners.

9 http://ca.justice.md/services.php?court=2&key=2EC7FB04-5D55-E011-8D77-00215AE0E2B3&case_number=02-2-3847-23032011&lang=ro

10 Convenţia de la Geneva din 1952 cu privire la drepturile de autor.

nând cont de faptul că documentele eliberate de aceste organe nu sunt recunoscute de autoritățile constituționale și nu se află sub jurisdicția lor, cetățenii din această regiune nu pot confirma dreptul de proprietate asupra imobilelor deținute.

În regiunea transnistreană nu este posibil să cumperi terenuri aflate în proprietate privată. Întreprinderile mari sunt nevoite să încheie contracte de locațiune cu autoritățile municipale. Din această cauză, nici o persoană juridică nu este scutită de un eventual refuz la încheierea sau prelungirea contractului de locațiune.[11]

La etapa actuală, în cazul violării dreptului de proprietate privată, persoanele din Estul Republicii Moldova nu se pot adresa în instanțele de judecată constituționale. Presupusele instanțe din regiune sunt completate cu „judecători" numiți de către liderul administrației de la Tiraspol, iar prevederea locală cu privire la garantarea dreptului de proprietate este pur declarativă. Astfel, proprietatea cetățenilor și locuitorilor regiunii transnistrene nu este garantată, ei fiind lipsiți de un instrument legal, constituțional și credibil. Ca rezultat, instanțele regionale emit adesea hotărâri ce încalcă dreptul de proprietate al cetățenilor, fără a indica din ce motiv persoana a fost lipsită de proprietate.

4.5. Privatizarea și naționalizarea

Agenția de Privatizare pe lângă Ministerul Economiei și Comerțului supraveghează procesul de privatizare a patrimoniului de stat. Agenția realizează politica statului în domeniul administrării și deetatizării proprietății publice, activității postprivatizare și exercită funcțiile de proprietar al patrimoniului statului.

Procesul de privatizare a patrimoniului de stat, demarat în anul 1991, a avut un caracter de masă, în perioada respectivă fiind create 45 de fonduri de investiții pentru privatizare și 10 companii fiduciare, care au colectat bonurile patrimoniale de la cetățeni, investindu-le în societăți pe acțiuni. Deși procesul de privatizare a început încă în 1991, unii posesori de certificate de proprietate privată nu pot beneficia în prezent de cotele-părți valorice repartizate, deoarece certificatele au fost întocmite greșit. Este cazul cetățenilor Ceban Mihail, Ceban Nina, Cebotari Minodora care au fost angajați ai S.A. „Orhei-Vin" și care sunt posesori a Certificatelor de proprietate privată. Din certificate lipsește însă evaluarea patrimoniului repartizat, de aceea restituirea cotei valorice în natură este dificilă. Astfel, cotele valorice sunt folosite de întreprinderile create ca urmare a privatizării, iar proprietarii cotelor valorice nu pot dispune, folosi și poseda bunurile care le aparțin, și nici nu primesc despăgubiri echitabile pentru folosirea cotelor valorice.

Acest caz este transmis în prezent în instanța de judecată și este la faza dezbaterilor judiciare.[12] Foștii angajați ai întreprinderilor de stat susțin că administrația S.A. „Orhei-Vin" i-a indus în eroare deoarece nu le-a furnizat informație veridică asupra drepturilor deținătorilor de acțiuni, asupra valorilor nominale deținute, veniturilor obținute, precum și a situației la zi a întreprinderii. Aceste situații au constituit premise pentru utilizarea abuzivă/însușirea valorilor nominale deținute

11 Articolul 18 Cod Funciar al Transnistriei, http://www.justice.idknet.com/web.nsf/767eb8a58ad76a2bc22574d5002acf15/5b2060263cf177f8c22575d700383ae4!OpenDocument

12 Caz din practica Brodsky Uskov Looper Reed & Partners.

de acţionari şi valorificarea lor în scopuri personale. Guvernul nu dispune de nici o strategie de control a activităţilor la etapa postprivatizare.

Procesul de privatizare în stânga Nistrului este reglementat de Legea nr. 338 din 14.10.2004 care asigură interesele patrimoniale ale locuitorilor din regiunea transnistreană. Acest act normativ nu-şi găseşte aplicare în regiunea din stânga Nistrului deoarece angajaţii, precum şi alte persoane în drept să pretindă la patrimoniul unor întreprinderi, nu pot participa la privatizare. Autorităţile din stânga Nistrului nu respectă drepturile cetăţenilor care pot dispune prin lege de patrimoniul întreprinderilor şi înstrăinează aceste întreprinderi către investitorii străini.

În perioada vizată, naţionalizări sau exproprieri nu au fost înregistrate, dar au fost privatizate mai multe bunuri ale statutului între care cinci cinematografe pentru suma de 2,6 milioane lei, terenuri ş.a. În 2010, statul a scos la licitaţie 45 de pachete de acţiuni între care şi cele ale băncilor comerciale „Moldinconbank" şi „Eurocreditbank", ale hotelului Jolly Allon, dar şi ale întreprinderilor „Vibropribor", „Giuvaier", „Energoreparaţii". Aceste bunuri nu au fost privatizate în mare parte pentru că preţul unor pachete de acţiuni a fost exagerat, iar strategia de promovare a licitaţiilor trebuie îmbunătăţită.

4.6. Sechestrarea bunurilor

În perioada de referinţă, la capitolul încălcarea dreptului de proprietate menţionăm aplicarea ilegală a interdicţiilor (sechestru sau ridicarea de bunuri) asupra proprietăţii private.

În unele cazuri aceste interdicţii sunt legale însă neproporţionale, astfel că pentru încasarea unor datorii sunt aplicate sechestre neproporţionale sumei acţiunii, pe bunuri ce depăşesc cu mult valoarea acţiunii. Prin astfel de acţiuni este lezat dreptul de proprietate, deoarece interdicţiile sunt înregistrate la oficiile cadastrale şi respectiv în registre, iar proprietarul nu poate beneficia de acest drept, deşi legislaţia în vigoare prevede că el are drept de posesiune, de folosinţă şi de dispoziţie asupra bunului.[13] Din cauza unor astfel de interdicţii au eşuat tranzacţii de vânzare-cumpărare avantajoase. În ce priveşte ridicarea bunurilor care sunt proprietate privată, menţionăm ca astfel de cazuri au loc de obicei în cadrul unor dosare penale şi sunt ridicate de la proprietar şi recunoscute ca şi corpuri delicte.

Se atestă cazuri când interdicţiile se aplică pe bunurile persoanelor terţe, care nu au nici o legătură cu litigiile în cadrul cărora a fost instituită interdicţia, deşi organele de drept sau instituţiile statului au posibilitatea şi chiar obligaţia să verifice cine este proprietarul bunului. În cadrul dosarului civil de încasare a datoriei în ordine de ordonanţă Natalia Malanici către Igor Caradjov a fost instituit sechestrul pe imobilul ce aparţine terţei persoane Ţînţari Ana. Deşi Î.S. „Cadastru" a confirmat că debitorul Caradjov Igor nu deţine bunuri imobile, executorul judecătoresc a aplicat sechestru pe bunurile terţilor. Acţiunile executorului au fost atacate în instanţa de judecată, cauza se află pe rol la judecătoria Centru. Ţînţari Ana a avut intenţia să co-

13 Cod Civil Republica Moldova, art.315 al (1).

mercializeze imobilul, dar din cauza sechestrului aplicat ilegal nu poate să dispună de proprietatea sa.[14]

Deseori în cazul dosarelor penale persoanele fizice sunt scoase de sub urmărire penală, iar bunurile ce le aparţin continuă să fie ridicate sau sechestrate. În cadrul dosarului penal nr. 2005021942 de învinuire a cetăţeanului Ion Stepuleac a fost ridicat şi sechestrat automobilul „Mercedes-Benz 300 D", care a fost recunoscut drept corp delict. Prin încheierea instanţei de judecată organele de urmărire penală au fost obligate să-i restituie lui Ion Stepuleac automobilul ce-i revine cu drept de proprietate. Procurorul a atacat încheierea de restituire a automobilului, în prezent cauza aflându-se pe rol.

Concluzii

Analiza încălcărilor principiilor dreptului la proprietate privată scoate în evidenţă ineficienţa mecanismelor de garantare şi protecţie a proprietăţii private. În cazul în care instanţa de judecată este sesizată într-o cauză unde se invocă încălcarea principiilor generale cu privire la proprietatea privată, aceasta urmează să aplice corect legea naţională şi recomandările instanţelor de jurisdicţie internaţională. Cetăţeanul are acces nelimitat la mecanismele de asigurare a respectării dreptului la proprietate privată, însă aceste mecanisme nu sunt eficiente. Încălcările din perioada anilor 2009-2010 sunt aceleaşi ca şi în perioadele precedente, ceea ce dovedeşte încă o dată că nu se întreprind măsuri pentru a le evita.

a. Problema foştilor deportaţi

Problema acestei categorii de cetăţeni nu se va rezolva decât atunci, când statul va revizui cadrul normativ ce reglementează despăgubirea victimelor represiunilor politice. Lipsa documentelor în arhive, lipsa unei surse de finanţare concrete, interpretarea eronată a legislaţiei sunt impedimente care stau în calea restituirii averilor sau a recuperării valorii lor de către victimele represiunilor politice. Aşadar, Legea nr.86 din 29.06.2006 privind modificarea şi completarea Legii nr.1225 din 8 decembrie 1992 privind reabilitarea victimelor politice precum şi Regulamentul aprobat prin Hotărârea Guvernului nr.627 din 05.06.2007 urmează a fi revizuite. De asemenea, legiuitorul urmează să stabilească în ce proporţie compensaţiile se achită din contul bugetelor locale şi din contul bugetului de stat.

Caracterul formal al comisiilor specializate - care sunt create de către autorităţile administraţiei publice locale a raioanelor, municipiilor Chişinău şi Bălţi, unităţii teritoriale autonome Găgăuzia, pe al căror teritoriu locuiau persoanele reabilitate în timpul reprimării - urmează a fi transferat în unul eficient, astfel încât cetăţeanul să obţină respectarea dreptului la proprietate privată de la primele sesizări ale autorităţilor, astfel încât să fie evitată cu orice preţ strămutarea litigiului în instanţele de judecată.

b. Procesul de restituire a depunerilor băneşti

Acest proces va fi mai eficient dacă va fi revizuită „Legea cu privire la indexarea depunerilor băneşti ale cetăţenilor la Banca de Economii" nr. 1530 din 12.12.2002,

14 Caz din practica Brodsky Uskov Looper Reed & Partners.

astfel încât toate persoanele care au avut depuneri băneşti să fie tratate în mod egal în faţă legii. Un factor important în restituirea depunerilor băneşti îl constituie respectarea şi aplicarea corectă a „Legii cu privire la garantarea depozitelor persoanelor fizice in sistemul bancar". Banca Naţională urmează să supravegheze strict activitatea băncilor comerciale pentru evitarea intentării procedurii de insolvabilitate, iar în cazul în care insolvabilitatea lor este inevitabilă, urmează să monitorizeze procesele de lichidare a băncilor comerciale, inclusiv a comercializării bunurilor acestora.

c. Dreptul de autor

În anul 2010 a fost adoptată noua Lege cu privire la dreptul de autor şi drepturile conexe care a abrogat Legea din 1994, care este un act normativ îmbunătăţit în domeniu. Cele mai multe încălcări la acest capitol, în perioada de referinţă, au fost comise de către posturile de televiziune care transmit filme cu încălcarea dreptului de autor. Consiliul Coordonator al Audiovizualului urmează să supravegheze strict programul acestor posturi de televiziune şi să solicite contractele încheiate cu autorii filmelor.

O problemă la acest capitol ţine şi de aplicarea incorectă a legislaţiei de către instanţele de judecată. Această problemă poate fi evitată dacă vor fi organizate seminare pentru judecători pentru a stabili o practică unică în domeniul dreptului de autor.

d. Încălcări ale dreptului de proprietate în regiunea transnistreană a Republicii Moldova

Încălcarea dreptului la proprietate în stânga Nistrului se va sfârşi odată cu soluţionarea conflictului transnistrean. Chiar dacă autorităţile constituţionale ale R. Moldova vor dori să ofere mai multe garanţii cetăţenilor din regiunea transnistreană ce ţine de dreptul la proprietate, va fi foarte complicat de implementat mecanismele de aplicare a lor deoarece organele separatiste nu le vor accepta.

e. Sechestrarea bunurilor

Sechestrarea bunurilor are loc în mare parte din cauza reformei în sistemul executării hotărârilor judecătoraşi. Începând cu anul 2010 executorii judecătoreşti sunt privaţi. Ei încearcă să întreprindă cât mai multe acţiuni pentru a executa hotărârile şi astfel, pentru a primi onorariu.

Aceste încălcări se pot evita deoarece registrele bunurilor imobile precum şi cel al transportului auto cuprind informaţie exactă despre proprietarul bunului. Aceste informaţii sunt publice, iar organele care aplică sechestre şi interdicţii au acces nelimitat la bazele de date. Aplicarea sechestrelor ilegale sau neproporţionale este o problemă a sistemului judecătoresc imperfect şi corupt. Sechestru va fi pus numai după ce instanţa a verificat bunul, adică instanţa va afla cine este proprietarul, va dispune evaluarea lui de către organele competente, va afla dacă prin aplicarea sechestrului activitatea proprietarului nu va fi blocată etc. şi numai după aceea va pune sechestrul.

CAPITOLUL 5 DREPTUL LA INFORMAȚIE ȘI TRANSPARENȚA PROCESULUI DECIZIONAL

Articolul 34 din Constituția Republicii Moldova stipulează că dreptul persoanei de a avea acces la orice informație nu poate fi îngrădit. Autoritățile publice sunt obligate să asigure informarea corectă a cetățenilor asupra treburilor publice și asupra problemelor de interes personal. Dreptul la informație nu trebuie să prejudicieze măsurile de protecție a cetățenilor sau siguranța națională. Mijloacele de informare publică, de stat sau private, sunt obligate să asigure informarea corectă a opiniei publice. Mijloacele de informare publică nu sunt supuse cenzurii. Astfel, normele constituționale consfințesc și garantează exercitarea dreptului la informație, servind drept bază pentru adoptarea actelor normative. Totodată, în art.39 alin. (1) se stipulează: „Cetățenii Republicii Moldova au dreptul de a participa la administrarea treburilor publice nemijlocit, precum și prin reprezentanții lor". De asemenea, Moldova dispune de două acte normative importante cum sunt Legea privind accesul la informație nr.982 – XIV din 11.05.2000 și Legea privind transparența în procesul decizional nr.239 – XVII din 13.11.2008.

În acest capitol vom analiza în ce măsură sunt respectate prevederile acestor acte, orientate spre democratizarea societății, care este atitudinea autorităților față de cererile de acces la informație, în ce mod sunt aplicate diverse forme și metode ale participării cetățenești, cum sunt percepute de către reprezentanții autorităților locale și cei ai societății civile, diverse aspecte ale accesului la informație și ale transparenței în procesul decizional și cum pot fi soluționate problemele existente.

5.1. Legislație

Republica Moldova a semnat, a ratificat și este parte la un șir de acte internaționale importante care stipulează norme-cheie privind libertatea de exprimare și accesul la informație. Totodată, în linii generale, legislația națională creează condiții favorabile pentru exercitarea dreptului la informație, fapt recunoscut atât la nivel național, cât și la nivel internațional. Menționăm că au fost elaborate și adoptate de către Parlament în anul 2010 un șir de prevederi noi, în corespundere cu Legea privind transparența în procesul decizional nr.239-XVI din 13.11.2008. Este vorba de modificarea *Legii cu privire la Guvern nr.64-XII din 31.05.1990, Regulamentului Parlamentului adoptat prin Legea nr.797-XIII din 02.04.1996, Legii privind sistemul bugetar și procesul bugetar nr.847-XIII din 24.05.1996, Legii privind actele legislative nr.780-XV din 27.12.2001, Legii privind actele normative ale Guvernului și ale altor autorități ale administrației publice centrale și locale nr.317-XV din 18.07.2003, Legii privind administrația publică locală, nr.436-XVI din 28.12.2006.*

În total, aproximativ 500 de acte legislative și normative ale Republicii Moldova, practic din toate domeniile (activitatea instituțiilor publice, economie, cultură, știință, învățământ, muncă, sănătate, ecologie, relații externe etc.) conțin prevederi referitoare la accesul la informație. De regulă, prevederile sunt în concordanță cu Legea privind accesul la informație. Totuși, anumite acte normative și prevederi

aparte necesită a fi revizuite, modificate şi completate. În această ordine de idei, menționăm necesitatea revizuirii, modificării și completării - conform standardelor internaționale și a Legii privind accesul la informație - a următoarelor documente: *Legea cu privire la secretul de stat nr.245-XVI din 27.11.2008; Legea cu privire la secretul comercial nr.171-XIII din 06.07.94, 1994; Legea cu privire la protecția datelor cu caracter personal nr.17-XVI din 15.02.2007, Legea cu privire la petiționare nr.190-XIII din 19.07.94, Codul audiovizualului nr.260 – XVI din 27.07.2006, Legea privind contracararea activității extremiste nr.54-XV din 21.02.2003, Legea cu privire la publicitate nr.1227 – XIII din 27.06.97, abrogarea Legii presei nr.243-XIII din 26.10.1994.*

5.2. Percepția accesului la informație și a transparenței în procesul decizional

Deşi anul 2010 a fost unul dificil, marcat de desfăşurarea unui referendum național, de alegerile parlamentare anticipate și de o anumită incertitudine postelectorală, rezultatele monitorizării, efectuate de către Centrul „Acces-info", privind aplicarea legislației în domeniul accesului la informației și a transparenței în procesul decizional, relevă în ansamblu, o uşoară îmbunătățire comparativ cu perioada anterioară.

Sunt de menționat eforturile Guvernului privind elaborarea unui şir de modificări la diverse acte normative, care ulterior au fost adoptate de către Parlament, stabilirea unui parteneriat promițător între structuri statale și societatea civilă, realizarea unor acțiuni concrete în domeniul comunicării cu publicul și intra-instituționale, dezvoltarea audiovizualului, anumite activități ale organizațiilor nonguvernamentale în domeniul sensibilizării opiniei publice și educației civice.

Pentru prima dată în ultimii zece ani au fost desecretizate mai multe decizii ale Guvernului comunist privind alocarea din bugetul de stat a unor sume importante de bani pentru diverse activități.

Totodată, a fost creată o pagină web, unde sunt publicate toate deciziile guvernamentale desecretizate, care este actualizată de către Comisia interguvernamentală pentru protecția secretului de stat. Pe pagina web sunt publicate circa 60 de hotărâri ale Guvernelor anterioare, diverse demersuri care au fost desecretizate de actualul Cabinet de Miniștri.[1] Un eveniment important pentru societate l-a constituit transmiterea de la depozitul special al Serviciului de Informație și securitate către Arhiva Națională a numeroase dosare ale persoanelor supuse represiunilor politice în anii 1920 – 1951, documente accesibile deja publicului larg. Faptul în sine constituie „o adevărată schimbare de optică asupra dreptului cetățeanului, asupra accesului neîngrădit la informație și la adevărul istoric", a declarat într-un interviu pentru Radio Europa Liberă, Gheorghe Cojocaru, președintele Comisiei pentru studierea și aprecierea regimului comunist totalitar din Republica Moldova.[2]

Atât în plan național, cât și internațional este recunoscut faptul că Republica Moldova dispune de un cadru legal favorabil pentru asigurarea reală a accesului la

1 http://www.secret.gov.md/md/start/

2 Accesul la informație și transparența în procesul decizional: atitudini, percepții, tendințe. Raport de monitorizare, 2010, Centrul „Acces-info", http://www.acces-info.org.md/index.php?cid=146&lid=933

informaţie şi a transparenţei în procesul decizional. Cu toate acestea există lacune serioase privind implementarea actelor respective. Această stare de lucruri este cauzată atât de lipsa unui mecanism complex de implementare riguroasă a legislaţiei, de iresponsabilitatea unor autorităţi/instituţii publice şi a unor anumiţi funcţionari, cât şi de analfabetismul juridic tradiţional al mai multor cetăţeni, de neîncrederea, apatia, pasivitatea şi indiferenţa lor. Astfel, datele monitorizărilor curente arată că în Moldova există cazuri de ignorare, de nerespectare a legislației privind accesul la informaţie, de subestimare a necesităţii de aplicare a formelor şi metodelor participării cetăţeneşti în procesul de luare a deciziilor.

Se resimte ineficienţa mai multor acţiuni sporadice în domeniul sensibilizării opiniei publice, educaţiei civice, desfăşurate de către instituţiile statale şi organizaţiile neguvernamentale în ceea ce priveşte o mai bună cunoaştere a drepturilor şi libertăţilor omului şi lichidarea consecventă a analfabetismului juridic. Or, exercitarea dreptului la informaţie, de participare la procesul de luare a deciziilor necesită atât responsabilizarea demnitarilor de toate rangurile, cât şi motivarea reală a publicului. Totodată, la fel, ca şi în perioada anterioară, nu există un control sistematic al aplicării legislaţiei respective de către Guvern şi Parlament.

În perioada noiembrie-decembrie 2010, Centrul „Acces-info" a chestionat 1880 de persoane, solicitanţi şi potenţiali solicitanţi de informaţii oficiale. Sunt de remarcat rezultatele încurajatoare la o întrebare esenţială ce se referă la nivelul de cunoaştere de către respondenţi a Legii privind accesul la informaţie. Astfel, 66,1% din respondenţi au declarat că ştiu despre prevederile acestui act: „foarte mult" (2,3%), „mult" (12,0%) şi „suficient" (49,3%). De asemenea, 42,1% dintre respondenţi consideră că autorităţile/instituţiile publice informează insuficient de activ, corect şi la timp publicul, iar suficient – 36,7%. Doar 438 de respondenţi (23,3%) au declarat că au adresat cereri de acces la informaţie. Totodată, 25,6% din respondenţi au menţionat că li s-a îngrădit accesul la informaţie. La întrebarea „În ce măsură Vă consideraţi o persoană informată privind activitatea guvernării?", 51,0% din respondenţi au dat răspunsuri pozitive, iar 33,5% au răspuns că la acest compartiment sunt informaţi „insuficient". Conform datelor chestionării, în opinia respondenţilor, autorităţile/instituţiile publice care tăinuiesc cel mai mult informaţiile oficiale, sunt Procuratura Generală, instanţele de judecată, Ministerul Afacerilor Interne, Serviciul de Informaţii şi Securitate.

Totodată, în perioada martie – iunie 2010, Centrul „Acces-info" a solicitat informaţii de interes public de la 943 de autorităţi/instituţii de nivel central/raional/local, pentru a urmări nivelul de aplicare a Legii privind accesul la informaţie şi Legii privind transparenţa în procesul decizional.

Frecvenţa răspunsurilor la cereri constituie, în ansamblu, 34,5%. E un procent mai ridicat decât în anul 2009, când acest indice a fost de numai 22,6%. Totuşi, rezultatele nu sunt nici pe departe satisfăcătoare, luând în considerare că Legea privind accesul la informaţie există deja de mai mult de un deceniu. În acelaşi timp, e remarcabilă schimbarea de atitudine a autorităţilor/instituţiilor publice centrale faţă de cererile de acces la informaţie. O posibilă explicaţie în acest caz ar fi desfăşurarea unei activităţi intensive din partea Guvernului atât în ceea ce priveşte ela-

borarea unor acte normative în susţinerea Legii privind transparenţa în procesul decizional, cât şi în plan organizatoric, prin obligarea ministerelor, autorităţilor administrative, instituţiilor şi organizaţiilor centrale de a eficientiza activitatea de informare, consultare şi participare a publicului.

Astfel, în comparaţie cu rezultatele monitorizării din primăvara anului 2010 cu cele din decembrie al aceluiaşi an, observăm o scădere a acestora. Comparativ cu rata răspunsurilor la cereri primite în prima etapă a monitorizării – 72%, rata răspunsurilor din etapa a doua constituie 55%, cu 17% mai puţin. Cu excepţia ministerelor care au înregistrat o creştere a ratei răspunsurilor – de la 81,2% la 93,8% (la prima etapă nu au răspuns deloc 3 ministere, iar în cea de-a doua – doar Ministerul Culturii), celelalte subdiviziuni au înregistrat rate diminuate: autorităţile administrative, instituţii şi organizaţii centrale – de la 95,3% la 73,7% (cu 21,6% mai puţin), consiliile raionale şi municipale – de la 95,3% la 50% (cu 45,3% mai puţin), primăriile din centrele raionale – de la 70,6% la 29,1% (cu 41,5% mai puţin).

O cauză a acestor discrepanţe poate fi instabilitatea politică (desfăşurarea referendumului şi a alegerilor anticipate, perioada alegerii conducerii noului Parlament şi instaurării noului Guvern), dar şi lipsa unui mecanism eficient de aplicare a legislaţiei, adică a Legii privind accesului la informaţie şi Legii privind transparenţa în procesul decizional. Acest mecanism ar trebui să nu fie însă influenţat de factorii politici.[3]

Conform datelor Centrului „Acces-info", pe parcursul ultimilor zece ani, de când a fost adoptată Legea privind accesul la informaţie, instanţele din Republica Moldova au examinat în jur de 600 de cazuri de nerespectare a acestei legi. Actuala legislaţie, incluzând cazurile referitoare la accesul la informaţie în categoria contenciosului administrativ, nu prevede însă o subcategorie separată a acestora, fapt care face dificilă evidenţa statistică a dosarelor respective şi, deci, analiza lor ulterioară. Dacă trecem în revistă cazurile de nerespectare a Legii privind accesul la informaţie, examinate de Curtea Supremă de Justiţie în perioada 1998-2010, observăm că din cele 107 dosare 49,6% au ca temei faptul că solicitanţii nu au primit răspunsuri la cereri în termenul de 15 zile lucrătoare, după cum prevede legea, 25,3% - informaţiile au fost furnizate incomplete sau formale, 15% le constituie refuzurile neîntemeiate, iar cele cu referinţă la informaţiile cu accesibilitate limitată sunt în proporţie de 8,5%. Datele sunt nesatisfăcătoare şi ele ar trebui să pună serios pe gânduri unele instituţii publice care îşi permit ignorarea Legii privind accesul la informaţie. În aceeaşi ordine de idei menţionăm că în ultimii cinci ani numai Centrul de Investigaţii Jurnalistice a obţinut câştig de cauză în 18 procese împotriva instituţiilor statale pentru îngrădirea accesului la informaţie, dar nici un funcţionar public nu a fost pedepsit pentru încălcarea legislaţiei respective.[4]

3 Accesul la informaţie şi transparenţa în procesul decizional: atitudini, percepţii, tendinţe. Raport de monitorizare, 2010, Centrul „Acces-info", http://www.acces-info.org.md/index.php?cid=146&lid=933

4 Accesul la informaţie şi transparenţa în procesul decizional: atitudini, percepţii, tendinţe. Raport de monitorizare, 2010, Centrul „Acces-info", http://www.acces-info.org.md/index.php?cid=146&lid=933

5.3. Informarea, consultarea și participarea cetățenească în procesul decizional

Republica Moldova este abia la început de cale în ce privește asigurarea transparenței procesului decizional. Pe de o parte, un șir de autorități/instituții publice nu au încredere în rezultatele consultărilor, în faptul că se va întruni publicul, că vor acumula opinii, propuneri și recomandări de calitate care ar putea îmbunătăți cu adevărat proiectele de decizii, pe, de altă parte, adeseori, organizațiile neguvernamentale, factorii interesați, cetățenii consideră că nu are sens să se implice în procesul decizional, nefiind siguri că opiniile lor vor fi acceptate și vor influența deciziile finale. Lipsa transparenței, de rând cu alți factori, conduce la încrederea scăzută a publicului în importanța și relevanța actelor normative, iar absența consultărilor publice influențează negativ asupra calității deciziilor.

Deși legislația garantează participarea societății civile, a factorilor interesați, a cetățenilor la procesul de elaborare a politicilor publice, această activitate trebuie totuși optimizată. Nu putem afirma însă că există suficiente practici eficiente de implicare a publicului în luarea deciziilor, iar exemplele pozitive constituie mai mult niște excepții, decât o normă. Astfel, sunt atestate un șir de deficiențe la nivelul autorităților publice cum ar fi: neînțelegerea avantajelor consultărilor publice de către părțile implicate în procesul participativ; inexistența unor practici procedurale minimale, generalizate, de consultare practică; lipsa de cunoștințe la nivelul personalului dintr-un șir de instituții publice în ceea ce privește organizarea consultărilor publice.

În cadrul monitorizării aplicării Legii privind accesul la informație și Legii privind transparența în procesul decizional efectuate de către Centrul „Acces-info" în perioada martie-iunie 2010 au fost solicitate de la autorități/instituții publice un șir de date privind utilizarea unor forme și metode de consultare și participare cetățenească. Conform rezultatelor monitorizării, atât autoritățile/instituțiile centrale, cât și cele de nivel municipal/raional/local aplică nesatisfăcător formele și metodele de consultare și participare cetățenească, indicatorii, de data aceasta, fiind în defavoarea autorităților/instituțiilor centrale.

Majoritatea autorităților/instituțiilor publice au relatat că, de regulă, întrunirile consultative, dezbaterile publice, ședințele publice cu participarea cetățenilor sunt organizate cu mare dificultate, iar numărul sugestiilor, propunerilor, recomandărilor parvenite este extrem de mic, cauzele fiind bine cunoscute – lipsa posibilităților de informare activă a publicului; indiferența, pasivitatea, apatia cetățenilor, lipsa experienței în ceea ce privește managementul eficient al implicării publicului în procesul decizional.

Legea privind transparența în procesul decizional prevede șase modalități de desfășurare a consultărilor publice (deși ele sunt mult mai multe) – dezbateri și audieri publice, sondaj de opinie, referendum, solicitarea opiniei experților în domeniu, crearea grupurilor de lucru permanente sau ad-hoc cu participarea participanților societății civile. Conform datelor Asociației pentru Democrație Participativă „ADEPT", în anul 2010, din 402 proiecte de decizii monitorizate, desfășurarea consultărilor publice în formă de dezbateri publice a fost anunțată în doar nouă cazuri (2%): câte una la Ministerul Afacerilor Interne, Ministerul Educației, Minis-

terul Muncii, Protecţiei Sociale şi Familiei şi cinci dezbateri publice la Ministerul Sănătăţii. Potrivit Legii privind transparenţa în procesul decizional, sinteza recomandărilor pe marginea proiectelor de decizii urmează a fi plasate pe paginile oficiale de internet ale instituţiei. Aceste recomandări sunt însă rar publicate pe site. În cele 22 de sinteze au fost incluse în total 931 de recomandări, dintre care 58% au fost acceptate, iar 1% - parţial acceptate. În 94% de cazuri, recomandările incluse în sinteze au fost formulate doar de instituţiile respective, iar în 6% de cazuri – de către societatea civilă.[5] Este de remarcat numărul extrem de mic al proiectelor supuse consultărilor şi al recomandărilor şi propunerilor recepţionate, în condiţiile în care majoritatea absolută a recomandărilor, de regulă, a parvenit nu de la asociaţiile legal constituite, factori interesaţi sau cetăţeni, ci de la specialişti şi experţi din cadrul altor instituţii statale. Este de menţionat, totodată, numărul extrem de mare al deciziilor adoptate în regim de urgenţă, fără consultare, sau care nu cad sub incidenţa Legii privind transparenţa în procesul decizional. Este vorba în medie, de 157 decizii la ministere şi de 284 decizii la autorităţile administrative.

Concluzii şi recomandări

Democraţia este de neconceput fără accesul liber al publicului la informaţie, fără transparenţă în procesul decizional, dar atât birocraţia, corupţia, cât şi conservatismul, ignoranţa sunt protejate de secretomania excesivă a unor guvernanţi, de reticenţa unor funcţionari, fiind alimentate şi de analfabetismul juridic al populaţiei, de indiferenţa, apatia acestora.

Deşi Republica Moldova are o legislaţie în general bună în domeniul accesului la informaţie şi a transparenţei în procesul decizional, numeroase obstacole stau în calea aplicării în practică a legii. Numărul cetăţenilor care apelează la Legea privind accesul la informaţie şi la Legea privind transparenţa în procesul decizional pentru a-şi realiza drepturile constituţionale este încă destul de mic. De regulă, autorităţile/instituţiile publice nu au suficiente resurse şi nu ştiu cum să organizeze procesul participativ; nu totdeauna formele şi metodele participării cetăţeneşti sunt orientate spre rezultate finale, acest proces fiind organizat adesea de dragul procesului şi al simulării aplicării legislaţiei; participarea publicului este concepută adesea mai mult în mod punctual, ca nişte acţiuni separate, şi nu ca un proces complex şi integru. De fapt, procesul consultativ trebuie să aibă un rezultat clar: o decizie finală calitativă, elaborată şi adoptată după o consultare largă cu publicul.

Eficientizarea implementării legislaţiei în domeniul accesului la informaţie şi a transparenţei în procesul decizional depinde în continuare de stabilitatea politică din ţară, de consecvenţa cu care va fi realizat Programul de activitate al Guvernului Republicii Moldova „Integrarea Europeană: Libertate, Democraţie, Bunăstare, 2011-2014”.[6] Acest program include prevederi multilaterale în procesul de obţinere a transparenţei în activitatea autorităţilor şi instituţiilor publice din toate domeni-

5 Raport final de monitorizare a respectării transparenţei decizionale, aprilie – decembrie 2010, ADEPT, http://www.e-democracy.md/files/raport-final-transparenta-decizionala-2010.pdf

6 Programul de activitate al Guvernului Republicii Moldova „Integrarea Europeană: Libertate, Democraţie, Bunăstare, 2011-2014, http://www.gov.md/doc.php?l=ro&idc=445&id=3729

ile, prin liberalizarea inclusiv a spațiului mediatic și garantarea libertății de exprimare, consolidarea societății civile și cooperarea cu sectorul public, perfecționarea procesului participativ, dezvoltarea tehnologiilor informaționale, e-Guvernării în serviciul cetățenilor.

În vederea unei mai bune asigurări a liberului acces la informație și a eficientizării procesului de participare cetățenească la procesul decizional sunt necesare realizarea în complex a mai multor acțiuni:

- abrogarea tuturor prevederilor care sunt în contradicție cu standardele internaționale, cu Constituția și cu Legea privind accesul la informație;
- revizuirea, modificarea și completarea unui șir de legi în corespundere cu cerințele realității;
- crearea unui cadru instituțional adecvat, a unui sistem complex și eficient;
- dezvoltarea capacităților administrației publice pentru aplicarea dreptului la informație și de participare la procesul decizional;
- instituirea unui control sistematic din partea Parlamentului și Guvernului privind asigurarea de facto a liberului acces la informație și a transparenței în procesul decizional;
- perfecționarea și eficientizarea cooperării administrației publice cu societatea civilă, activităților de sensibilizare a opiniei publice și de educare civică;
- elaborarea unor proceduri clare și adecvate de informare, consultare și participare a publicului, includerea lor în regulamentele de organizare și funcționare a instituțiilor.

CAPITOLUL 6

LIBERTATEA DE EXPRIMARE

Raportul prezintă evoluția Republicii Moldova la capitolul libertatea de exprimare în anii 2009 și 2010, prin evocarea concisă a evenimentelor care au avut loc în perioada raportată și a efectelor acestora asupra societății. Tema acestui capitol *per se* impune abordarea libertății presei; din acest considerent fiecare subcapitol va expune și problemele cu care se confruntă mass-media și jurnaliștii din țară. Capitolul este structurat în trei părți care au în atenție aspectul legislativ, justițial și instituțional al raportului stat – cetățean în ceea ce privește libertatea de exprimare.

Subcapitolul unu *„Evoluția cadrului normativ"* prezintă în mod succesiv legile și modificările la legi adoptate de Parlament în perioada de referință. În anul 2010, au fost adoptate Legea cu privire la libertatea de exprimare și Legea cu privire la deetatizarea publicațiilor periodice publice, acte normative care urmăresc să asigure un climat juridic adecvat dezvoltării presei în R. Moldova. Un efect preconizat al Legii cu privire la libertatea de exprimare este reducerea numărului mare de violări ale art.10 din Convenția Europeana pentru Drepturile Omului.

Partea a doua a studiului, *„Comportamentul administrației publice"*, analizează capacitatea statului R. Moldova de a stabili și păstra un echilibru just între autoritatea sa și dreptul cetățenilor la liberă exprimare. În anul 2009, autoritățile publice nu a reușit nici în cea mai mică măsură să asigure respectarea și exercitarea nestingherită a dreptului cetățenilor și jurnaliștilor la liberă exprimare. Or, cele mai grave și mai multe cazuri de îngrădire a acestui drept au avut loc cu implicarea reprezentanților autorităților publice.

Subcapitolul trei *„Practica juridică"* prezintă cazurile cu implicație pentru libertatea de exprimare care au avut cea mai mare rezonanță publică în perioada raportată. Cazul Vardanean, care este cel mai grav caz de violare a drepturilor jurnaliștilor și de intimidare a presei din ultimii ani din R. Moldova, a suscitat mare atenție a comunității internaționale și naționale, deși în mai mică măsură. Acest caz a dovedit incapacitatea autorităților moldovene de a asigura securitatea jurnaliștilor și în general a cetățenilor săi pe malul stâng a Nistrului.

6.1. Evoluția cadrului normativ

Anul 2009 a fost mai puțin semnificativ în privința noutăților legislative în comparație cu evoluțiile din anii precedenți, datorită celor două campanii electorale pentru alegeri parlamentare. Tendința s-a menținut și în 2010, care de asemenea a fost un an electoral. Totuși, Parlamentul a adoptat în 2010 o serie de legi esențiale pentru parcursul democratic, printre acestea Legea cu privire la libertatea de exprimare și Legea cu privire la deetatizarea publicațiilor periodice publice.

Codul audiovizualului, intrat în vigoare în 2006 a suferit câteva modificări în perioada de raportare. Parlamentul a adoptat patru legi de modificare a acestui Cod, dintre care două legi au urmărit să alinieze prevederile acestuia la prevederile altor acte normative, iar celelalte două legi de modificare au operat schimbări esențiale în legislația audiovizuală.

Legea de modificarea nr.42/20.10.2009 a Codului audiovizualului a modificat art.42, 56, 60 în sensul în care cvorumul de 2/3 de voturi necesar pentru numirea membrilor CCA şi CO a fost înlocuit cu majoritate simplă.

Legea de modificare nr.164/09.07.2010 a Codului Audiovizualului a modificat art.66 alin.(3), astfel încât sintagma „două licenţe" a fost înlocuită cu „cinci licenţe permise unui radiodifuzor într-o regiune administrativ-teritorială sau zonă".

Legea de modificare nr.216/17.09.2010 a unor acte legislative a introdus în lista de atribuţii ale CCA obligaţia prezentării de rapoarte de monitorizare a modului de reflectare a campaniei electorale pentru alegeri sau referendumuri Comisiei Electorale Centrale. Această prevedere a fost determinată de modificarea Codului electoral.

Legea de modificare nr.222/17.09.2010 a unor acte legislative a racordat prevederile art.43 şi 46 din Codul audiovizual Legii cu privire la funcţia publică şi statutul funcţionarului public.

Modificarea, în 2009, a Codului audiovizualului a urmărit, potrivit Parlamentului, deblocarea activităţii Consiliului de Observatori (CO) a Companiei publice „Teleradio-Moldova", a cărui membri puteau fi numiţi de către Legislativ doar cu un cvorum de 2/3 de deputaţi. Legislativul a substituit acesta cu o simplă majoritate de 52 de voturi, în condiţiile în care alianţa de guvernământ avea în Parlament la acel moment 53 de mandate, iar CO al TRM era de jumătate de an inactiv. Prin acelaşi amendament, deputaţii a modificat procedura de numire a membrilor Consiliului Coordonat al Audiovizualului (CCA). Modificarea a suscitat cel puţin o atitudine rezervată a instituţiilor europene şi critică agresivă din partea opoziţiei şi a fostei administraţii a Companiei publice.

În 2009, mai bine de o jumătate de an, şedinţele CO s-au desfăşurat cu participarea a doar 5 membri din 9, iar ulterior, după numirea unui membru în calitate de ministru al culturii, cu 4 membri, neavând cvorum pentru a adopta decizii. Un alt membru cu mandat valabil refuzase să participe la şedinţele CO, începînd cu 2007, în semn de protest faţă de politica editorială a conducerii TRM.

O altă modificare, cu privire la schimbarea numărului de licenţe de emisie pe care un radiodifuzor le poate deţine într-o regiune administrativ-teritorială sau zonă, a fost criticată de societatea civilă, pe motivul că „ar înlesni instituirea de poziţii monopoliste pe piaţa audiovizuală, ar pune în pericol diversitatea conţinutului mediatic, ar descuraja concurenţa şi ar „berlusconiza" mass-media electronică".[1] Întrucât cadrul juridic privind audiovizualul nu răspunde tendinţelor de „trustizare" prezentă pe piaţa media moldovenească, este nevoie de modificarea şi completarea Codului audiovizualului cu prevederi care să reglementeze proprietatea şi să interzică concentrarea proprietăţii şi monopolul în acest sector.

1 http://www.ijc.md/index.php?option=com_content&task=view&id=533

Alte contravenţii din Codul contravenţional nou care limitează dreptul la libertatea de exprimare sunt: „afişarea informaţiilor electorale în locuri neautorizate" (art.50), „agitaţia electorală în ziua imediat anterioară zilei votării, ori în ziua votării" (art.52), „divulgarea informaţiei confidenţiale privind examenul medical de depistare a contaminării cu virusul imunodeficienţei umane (HIV) ce provoacă maladia SIDA" (art.75), „obţinerea sau divulgarea informaţiilor care constituie secret comercial sau fiscal" (art.107) şi „încălcarea legislaţiei cu privire la publicitate" (art.364).

Recomandarea Consiliului Europei nr.R(99)1 cu privire la măsurile de promovare a pluralismului mijloacelor de comunicare în masă semnalează statelor membre că este necesară stabilirea unor plafoane cu scopul de a limita influenţa pe care una şi aceeaşi întreprindere comercială sau unul şi acelaşi grup comercial o poate avea într-unul sau mai multe din sectoarele media.

Rezoluţia Parlamentului European din 1990 pune accentul pe faptul că restricţiile privind concentrarea sunt esenţiale în sectorul media, nu doar din motive economice, dar mai ales pentru a garanta diversitatea informaţiei şi libertatea presei.

O altă modificare în legislaţia audiovizuală a fost adoptată de Adunarea Populară a U.T.A. Găgăuzia, la 4 decembrie 2009. Conform modificării, planul financiar al Companiei publice „Teleradio-Găgăuzia" trebuie coordonat iniţial cu Comitetul Executiv, după ce Adunarea Populară va aproba bugetul Companiei. Riscul acestei modificări, în sensul în care o autoritate de stat va revizui suplimentar planul financiar al Companiei, este ca finanţarea serviciului public de radiodifuziune să coboare mult sub rigoarea impusă de recomandarea R(96)10 a Consiliului Europei în privinţa finanţării suficiente şi în privinţa excluderii utilizării puterii de decizie a autorităţilor pentru a exercita direct sau indirect influenţa asupra independenţei editoriale şi autonomiei instituţionale.

Noul *Cod contravenţional,* intrat în vigoare în anul 2009, păstrează „injuria" şi „calomnia" drept contravenţii, dar exclude în cazul „injuriei" pedeapsa sub formă de arest administrativ de până la 15 zile şi o înlocuieşte cu pedeapsa alternativă de muncă în folosul comunităţii. În cazul „calomniei" este introdusă pedeapsa alternativă de muncă în folosul comunităţii şi redusă pedeapsa sub formă de arest administrativ până la 15 zile. Tot în anul 2009, a fost amendat şi Codul penal. Printre alte modificări, a fost exclus art.304 „calomnierea judecătorului, a organului care efectuează urmărirea penală sau contribuie la înfăptuirea justiţiei". A fost modificat art.177 al Codului penal „încălcarea inviolabilităţii vieţii personale" în sensul înăspririi pedepsei pentru culegea şi răspândirea de informaţii despre viaţa personală prin mass-media, într-un discurs public sau prin folosirea intenţionată a situaţiei de serviciu. Protecţia datelor cu caracter personal a intrat în vizorul autorităţilor moldoveneşti doar recent, deşi acest drept este la fel de important ca şi dreptul la informare. Raportul[2] autorităţii pentru protecţia datelor cu caracter personal, Centrul Naţional pentru Protecţia Datelor cu Caracter Per-

2 http://datepersonale.md/file/raport2010.pdf

sonal, relevă deficienţe grave la nivelul altor autorităţi de stat în ceea ce priveşte protecţia datelor cu caracter personal. În acest sens, a fost elaborat un proiect de lege cu privire la protecţia datelor cu caracter personal care răspunde multiplelor probleme depistate de autoritate.

În 2010, *Codul electoral* a suferit o serie de modificări, inclusiv referitoare la activitatea de reflectare a campaniei electorale în mass-media. Un număr de modificări au fost operate la propunerea societăţii civile. Astfel, au fost separate prevederile referitoare la agitaţia electorală şi la activitatea de reflectare a campaniei electorale de către mass-media din art.47; a fost introdus un nou articol, art.64 prim, care consacră principiile activităţii mass-media în campania electorală; au fost incluse în art.64 garanţii atât pentru concurenţii electorali şi accesul acestora în presă, cât şi pentru independenţa editorială şi transparenţa în activitatea radiodifuzorilor; tot în art.64 au fost separate atribuţiile CCA de cele ale CEC. Totuşi, unele prevederi din Codul electoral nu corelează cu prevederile Codului audiovizualului. Reglementările care vizează mass-media în campania electorală din cele două legi trebuie modificate împreună, pentru a exclude inconsistenţele legislative.

De exemplu, art.7 alin.(3) din Codul audiovizualului obligă radiodifuzorii să depună la începutul campaniei electorale la CCA concepţii privind reflectarea campaniei electorale, în timp ce Codul electoral în art.64 (prim) impune radiodifuzorilor să depună la CCA o declaraţie privind politica editorială pentru campania electorală în care trebuie să includă şi numele proprietarilor.

În art.47 alin.(1) lit.c) al Codului audiovizualului se prevede că CCA adoptă Concepţia de reflectare a campaniei electorale pentru alegerile parlamentare, alegerile locale generale şi referendumurile republicane, în timp ce Codul electoral prevede că CEC este instituţia care adoptă Regulamentul privind reflectarea campaniei electorale în mijloacele de informare în masă. Codul electoral nu obligă CEC să adopte regulamentul în baza concepţiei elaborate de CCA.

Adoptarea Legii cu privire la libertatea de exprimare şi a Legii cu privire la deetatizarea publicaţiilor periodice publice sunt dovada unui început de parteneriat între Parlament şi societatea civilă. Iniţiativele legislative respective aparţin unui număr de organizaţii neguvernamentale specializate în domeniul mass-media şi au fost promovate de-a lungul mai multor ani, însă rezultatul final – adoptarea – a fost posibil doar prin voinţa politică a guvernării.

Legea cu privire la libertatea de exprimare nr.64 a fost adoptată de Parlamentul RM în 2010. Autorii legii cu privire la libertatea de exprimare au urmărit transpunerea în cadrul normativ intern a standardelor europene cu privire la libertatea de exprimare şi viaţa privată. Legea cuprinde norme materiale şi procedurale, asigurând beneficiarilor dreptului la libera exprimare, condiţiile necesare de exercitare deplină şi nestingherită a acestor drepturi.

Legea cu privire la deetatizarea publicaţiilor periodice publice reprezintă un pas important în direcţia sporirii independenţei editoriale şi libertăţii media. Legea prevede modalităţile prin care publicaţiile periodice fondate de autorităţile publice pot fi deetatizate în scopul asigurării unei concurenţe loiale în domeniul publicaţiilor periodice, consolidării independenţei editoriale şi de creaţie a publicaţiilor periodice, precum şi garantării libertăţii de exprimare a mass-media şi a informării corecte a cetăţeanului.

Adoptarea acestor legi reprezintă un progres important pentru R. Moldova la capitolul legislaţie euroconformă, doar implementarea lor corectă poate aduce rezultatele scontate. Considerăm că acest lucru este posibil doar după reformarea sistemului judiciar şi instruirea corpului judecătoresc.

În plus, adoptarea legilor amintite mai sus a influenţat în mod cert ascensiunea R. Moldova în clasamentele ce măsoară libertatea presei în lume. Totuşi, anumite modificări de legislaţie, menţionate în acest raport, au avut la bază nu dezideratul de racordare a legislaţiei interne la cea europeană, ci mai degrabă ca soluţii de moment pentru unele situaţii de conflict, sau pentru a răspunde unor interese.

6.2. Comportamentul administraţiei publice

Libertatea exprimării ca valoare fundamentală a unei societăţi democratice a fost reprimată, în 2009, într-o mai mare măsură. Persecuţiile din aprilie 2009 îndreptate împotriva unui număr mare de cetăţeni de rând au generat un regres considerabil pe segmentul respectării drepturilor omului în R. Moldova. În schimb, începând cu sfârşitul anului 2009, s-a constat o îmbunătăţire semnificativă a situaţiei în domeniul libertăţilor civile. În 2010, R. Moldova s-a situat pe poziţia 75 în clasamentul libertăţii presei realizat de *Reporters sans frontières,*[3] acumulând cel mai bun punctaj din ultimii 10 ani, cu excepţia anului 2005, când R. Moldova a ocupat locul 74[4] în acelaşi clasament.

Pe 6 aprilie 2009 a avut loc ceea ce presa internaţională a numit „revoluţia twitter" – proteste la care au participat mii de tineri şi care au degenerat în violenţe pe 7 aprilie. Tinerii au ieşit în Piaţa Marii Adunări Naţionale pentru a-şi exprima nemulţumirea şi protestul împotriva rezultatelor alegerilor din 5 aprilie 2009. În urma acestor proteste au fost distruse sediile Preşedinţiei şi Parlamentului, ulterior câteva sute de cetăţeni au fost persecutate pentru exercitarea dreptului lor la liberă exprimare.

La sfârşitul lunii aprilie, Comisarul pentru Drepturile Omului al Consiliul Europei, Thomas Hammarberg, a făcut public un raport[5] privind protestele din 6-7 aprilie în care a consemnat constatările şi recomandările sale către autorităţile din R. Moldova. Printre altele, Hammarberg a constatat că majoritatea persoanelor reţinute în urma protestelor au fost supuse relelor tratamente. „Arestările pe scară

3 http://en.rsf.org/press-freedom-index-2010,1034.html

4 http://en.rsf.org/spip.php?page=classement&id_rubrique=549

5 Raport ca urmare a vizitei în Republica Moldova din 25 - 28 aprilie 2009, Thomas Hammarberg, Comisar pentru Drepturile Omului al Consiliului Europei, Strasbourg, 17 iulie 2009, CommDH(2009)27, https://wcd.coe.int/wcd/ViewDoc.jsp?id=1469277&Site=CM

largă care au urmat după demonstraţiile post-electorale din aprilie 2009, au fost caracterizate de nerespectarea anumitor drepturi fundamentale ale persoanelor arestate […]. Majoritatea persoanelor intervievate de Comisar au afirmat că au fost oprite (şi agresate) pe stradă de către colaboratori ai poliţiei în civil care nu s-ar fi legitimat, şi apoi duse în automobile fără inscripţii; multe persoane au spus că nu erau sigure dacă erau reţinute de organele de drept sau erau răpite.", se constată în raportul Comisarului European pentru Drepturile Omului.

Atitudinea autorităţilor de atunci faţă de protestele post-electorale din aprilie 2009 şi participanţii acestora au fost capabile să producă acel „chilling effect"[6] care descurajează serios exerciţiul oricăror drepturi, în special al dreptului la libera exprimare.

Nu doar cetăţenii de rând au fost supuşi abuzurilor autorităţilor publice în timpul evenimentelor din aprilie, dar şi presa a avut de suferit de pe urma acţiunilor acestora. Raportul privind situaţia presei în 2009, publicat de Centrul pentru Jurnalism Independent,[7] relevă un număr de peste 60 de jurnalişti naţionali şi internaţionali ai căror drepturi au fost încălcate în perioada 6-10 aprilie 2009. Majoritatea jurnaliştilor străini care au venit în Moldova să reflecte alegerile şi protestele din aprilie 2009 fie au fost somaţi să părăsească ţară, fie au fost expulzaţi. Mai mulţi jurnalişti din ţară au fost supuşi presiunilor de către autorităţi pentru a fi împiedicaţi să relateze despre proteste sau despre descinderile organelor de drept în locuinţele cetăţenilor, în şcoli, universităţi şi alte spaţii publice. Unii jurnalişti au fost agresaţi şi bătuţi. Bunăoară, Oleg Brega care lucra pentru „Jurnal TV" a fost bătut şi deposedat de echipamentul de filmare, în centrul capitalei, în noaptea de 8 aprilie. O angajată a publicaţiei *Jurnal de Chişinău* a fost „răpită" din stradă de persoane în civil şi dusă la Comisariatul de poliţie pentru a fi interogată. Tot în această perioadă a fost blocat accesul la unele site-uri informative şi de socializare; „site-urile „Unimedia", „Jurnal de Chişinău", „Jurnal TV", „PRO TV" nu au putut fi accesate pe 10 aprilie".[8]

Pe 7 mai 2009, Parlamentul European a condamnat, printr-o rezoluţie,[9] campania de hărţuire lansată după evenimentele din aprilie de către autorităţi împotriva jurnaliştilor, a reprezentanţilor societăţii civile şi ai partidelor din opoziţie. Parlamentarii Europeni s-au referit şi la presiunile exercitate de către Ministerul Afacerilor Interne şi de Ministerul Justiţiei asupra unor organizaţii neguvernamentale, partide politice şi mass-media.

Odată cu venirea unei noi guvernări în iulie 2009 au fost întreprinse acţiuni de investigare a acţiunilor autorităţilor în timpul protestelor din aprilie pentru sancţionarea funcţionarilor care au făcut exces de putere. De asemenea, au fost supuse controlului legalităţii acţiunilor judecătorilor care au judecat şi emis hotărâri împotriva protestatarilor în incinta comisariatelor de poliţie. Aceste cercetări şi rezultatele lor au stârnit discuţii controversate în societate, iar persoanele care au fost victime ale abuzului de putere au fost nemulţumite de deznodământul anchetelor.

6 Termen utilizat în drept, dar şi în practica Curţii Europene a Drepturilor Omului, care descrie situaţiile în care exprimarea sau comportamentul sunt reprimate ca rezultat al fricii de a nu fi pedepsit. Acesta generează autocenzura şi de aceea îngrădeşte libera exprimare.

7 http://ijc.md/Publicatii/mlu/raport_FOP_2009.pdf

8 Idem.

9 http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?language=ro&type=IM-PRESS&reference=20090506IPR55246

Rodica Mahu, jurnalista răpită în stradă şi interogată de poliţişti pe 10 aprilie, a depus o plângere penală împotriva ofiţerilor care au reţinut-o, însă, în timpul anchetei, cauza penală a fost recalificată în contravenţională. Întrucât examinarea cauzei a fost tergiversată mai multe luni, acţiunile celor doi ofiţeri care au fost recunoscute de instanţa de judecată ca fiind contravenienţi s-au prescris şi ei nu au putut fi sancţionaţi. În 2010, instanţa de judecată l-a achitat pe poliţistul învinuit de procurori de jaf şi exces de putere în legătură cu agresarea lui Oleg Brega şi deposedarea acestuia de două camere de luat vederi în noaptea de 8 aprilie.

Aceste cazuri de impunitate în rândul funcţionarilor care fac exces de putere nu sunt singulare, numărul cazurilor legate de evenimentele din aprilie este extrem de mare. Conform Raportului Amnesty International privind drepturile omului în RM în 2009 şi 2010,[10] „autorii actelor de tortură sau rele tratamente au continuat să beneficieze de impunitate din cauza sistemului de investigaţii imperfect şi ineficient, precum şi din cauza lipsei voinţei politice de a-i trage la răspundere". „Cultura impunităţii în rândul ofiţerilor de poliţie continuă, fiind încurajată de rata mică de urmăriri penale pentru tortură şi rele tratamente, eşecul în realizarea unor investigaţii prompte, detaliate şi imparţiale, precum şi din cauza lipsei unor sancţiuni adecvate", se constată în raportul Amnesty International.

Activismul comunitar s-a ciocnit de atitudinea intolerantă, în anul 2009, din partea autorităţilor faţă de această formă de exerciţiu al libertăţii de exprimare. Un exemplu notoriu este cazul lui Anatol Mătăsaru, care în 2008 şi 2009 a fost protagonistul mai multor acţiuni de protest. Mătăsaru este cunoscut prin metodele originale de a protesta împotriva corupţiei din cadrul organele de drept, dar şi împotriva urmăririlor penale pornite pe numele său.

În decembrie 2008, exercitându-şi dreptul la libera de exprimare, Mătăsaru a încercat să protesteze în Piaţa Marii Adunări Naţionale, de ziua naţională a Poliţiei, aducând un măgar îmbrăcat în poliţist şi un porc - în procuror. Însă, înainte de începe acţiunea, a fost arestat şi ulterior amendat cu 200 de lei (cca 12 EUR). În ianuarie 2009, de ziua Procurorului, Anatol Mătăsaru a fost reţinut în faţa sediului Procuraturii Generale. Protestatarul purta un costum de porc, un megafon care reda guiţatul porcilor şi o pancartă cu inscripţia: „Astăzi este ziua mea profesională". În timpul acestui protest, Mătăsaru a fost reţinut pe motivul neinformării în modul corespunzător a primarului despre organizarea protestului, opunerea rezistenţei, insultarea poliţiei şi a procurorilor. Mătăsaru a declarat că a fost lovit în timpul reţinerii.

Un alt caz de agresiune din partea reprezentanţilor organelor de drept a avut loc în iulie 2010, când Victor Ciobanu, jurnalist la „Jurnal TV", a fost împiedicat cu aplicarea violenţei să filmeze un subiect de presă. Jurnalistul se afla în preajma Curţii de Apel Chişinău luând imagini de ansamblu, când un angajat al Centrului de Combatere a Crimelor Economice şi Corupţiei l-a agresat şi i-a distrus camera de luat vederi, sustrăgându-i cardul de memorie pe care erau imprimate imagini din timpul agresiunii. Mai târziu, la secţia de poliţie, cardul de memorie a fost restituit, dar cu imaginile respective şterse. În cadrul unui dosar contravenţional, agresorul a fost cercetat în baza art.78 al.1 Cod Contravenţional şi a fost găsit vinovat de agre-

10 http://www.amnesty.org/en/region/moldova/report-2009, http://www.amnesty.org/en/region/moldova/report-2010

siune fizică cu cauzarea leziunilor corporale fără cauzarea prejudiciului sănătății, fiind amendat cu 100 lei (cca 6 EUR).[11]

Nu poate fi trecută cu vederea în acest subcapitol activitatea audiovizualului public în Republica Moldova. În special, datorită faptului că atât TRM, cât şi autoritatea de reglementare a audiovizualului, CCA, au trecut printr-un proces de reformare care a produs consecinţe directe asupra drepturilor instituţiilor media, jurnaliştilor, dar şi consumatorului de media.

Trebuie remarcat faptul că până la jumătatea anului 2009 – începutul lui 2010, atât TRM cât şi CCA au fost învinuite de partizanat politic, de încălcarea normelor legale referitoare la audiovizual, de manipularea consumatorului media etc. (a se vedea rapoartele de monitorizare a activităţii celor două instituţii, publicate de Centrul pentru Jurnalism Independent (CJI) şi APEL). Acestea au fost criticate inclusiv de instituţiile europene.[12]

Un document important de referinţă în raport cu activitatea TRM până în anul 2010 este hotărârea CtEDO în cauza „*Manole şi alţii c. Republicii Moldova*". CtEDO a constatat existenţa cenzurii la radiodifuzorul public după instalarea la putere a PCRM, în anul 2001. Curtea a constatat că în perioada 2001-2006 a existat o tendinţă de reflectare pozitivă a activităţilor Preşedintelui şi Guvernului în cadrul buletinelor de ştiri şi al altor emisiuni, fără a oferi acces reprezentanţilor partidelor de opoziţie pentru a-şi exprima opiniile. Mai mult ca atât, Curtea a notat că există probe ale unei politici de cenzurare a discuţiilor sau menţionării unor anumite subiecte, pe motiv că acestea au fost considerate sensibile din punct de vedere politic sau că făceau o imagine proastă Guvernului. Astfel, Curtea a considerat că reclamanţii, în calitate de jurnalişti, editori şi producători la TVM, au fost afectaţi în urma acestor politici. Curtea a constatat că a existat o ingerinţă continuă în drepturile reclamanţilor la libertatea de exprimare.

Începând cu anul 2010, politica editorială de la TRM s-a schimbat pe fundalul unui nou management şi al unei componenţe înnoite a CO. Schimbările au fost raportate de aceleaşi organizaţii care în mod tradiţional monitorizează activitatea acesteia (a se vedea rapoartele de monitorizare în 2010 publicate de CJI şi APEL).

În tot acest curent de reforme care s-a intensificat în anul 2010, CCA s-a văzut nevoit să-şi reevalueze activitatea, vulnerabilitatea la influenţele politice şi economice, pasivitatea etc. În anul 2010, pentru prima dată de la adoptarea Codului audiovizualului în 2006, Parlamentul a respins raportul anual al CCA pe anul 2009, ceea ce a echivalat cu o recunoaştere oficială a inactivităţii şi ineficienţei CCA. Tot pentru prima dată de la înfiinţarea CCA în 2006, aceasta a monitorizat activitatea radiodifuzorilor cu acoperire naţională în campania electorală pentru alegerile parlamentare, activitatea care s-a încheiat cu sancţiuni aplicate radiodifuzorilor care au încălcat normele audiovizuale şi electorale.

Cu toate că cele două instituţii principale în domeniul audiovizualului în Republica Moldova au operat schimbări esenţiale în anul 2010, totuşi rămân numeroase restanţe la capitolele independenţă şi imparţialitate. Politica internă a fiecărei insti-

11 http://www.ijc.md/Publicatii/mlu/Raport_FOP_ro.pdf

12 Raport final 6-29 iulie 2009, Misiunea „Broadcast Media Monitoring", proiect finanţat de Consiliul Europei, http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=TA&reference=P6-TA-2009-0384&language=RO&ring=P6-RC-2009-0262

tuţii este în mare parte răspunzător de felul în care este respectat dreptul jurnaliştilor (angajaţilor) la libertatea de exprimare, deci prin urmare şi dreptul de acces la informaţie obiectivă, veridică şi pluralistă a consumatorului de media.

6.3. Practica juridică

Evenimentele din aprilie 2009 au avut implicaţii şi pentru puterea judecătorească din R. Moldova, în sensul în care tocmai de aceasta depindea, în ultimă instanţă, salvgardarea drepturilor cetăţeneşti. Este elocventă în acest sens comparaţia rezultatelor Barometrelor Opiniei Publice[13] din lunile martie şi noiembrie 2009 la subiectul „Încredere în justiţie". Dinamica rezultatelor relevă o scădere de aproximativ 10% la categoria respondenţilor care au oarecare încredere în justiţie şi un rezultat de 2,5% de respondenţi care au foarte multă încredere în justiţie în noiembrie 2009, faţă de 3,4% în martie 2009. Încrederea cetăţenilor în justiţie a scăzut şi mai mult în anul 2010 (*diagrama 1*), înregistrând un rezultat de 1,4% al celor care au foarte mare încredere şi ajungând pe locul 11 (din 13 instituţii) în topul instituţiilor în care cetăţenii au cea mai mare încredere (în martie 2009, justiţia ocupa locul 8 în topul încrederii populaţiei).

CAZUL VARDANEAN

Cel mai grav caz de îngrădire a libertăţii presei şi a dreptului la liberă exprimare în perioada raportată este cazul lui Ernest Vardanean, jurnalist, politolog, reporter la ziarul „Puls" din Chişinău şi corespondent ocazional al serviciului în limba română a postului de radio „Europa libera", care a fost arestat, „judecat" şi „condamnat" de „administraţia" separatistă din regiunea transnistreană a RM. La 7 aprilie 2010, „serviciile speciale" l-au arestat pe Ernest Vardanean, fiind învinuit de trădare de „stat" şi spionaj în favoarea RM. „Instanţele" regionale au prelungit arestul lui Vardanean în repetate rânduri timp de 7 luni, ca în final, la 16 decembrie 2010, să-l condamne în şedinţă secretă la 15 ani privaţiune de libertate cu executarea pedepsii într-un penitenciar cu regim sever, pentru „trădare de patrie". În timpul detenţiei sale, conform rudelor şi avocaţilor săi, Vardanean a fost supus presiunilor şi forţat să se autodenunţe. Avocaţii familiei Vardanean au depus plângeri la CtEDO pentru încălcarea dreptul la libertate şi securitate, precum şi dreptul la libertate în exprimare .

a. Procese împotriva instituţiilor de presă

Potrivit Raportului privind situaţia presei în R. Moldova în anul 2009,[14] în instanţele judecătoreşti s-au aflat pe rol mai mult de zece cauze privind apărarea onoarei, demnităţii şi reputaţiei profesionale pornite împotriva instituţiilor de presă. Cele mai multe cauze au fost examinate la Judecătoria Buiucani – şase cauze (trei împotriva ziarului „Flux" şi câte una împotriva ziarelor „Timpul de dimineaţă", „Economiceskoe Obozrenie" şi „Moldavskie Vedomosti"). „Moldova Suverană" a avut calitate procesuală

13 http://ipp.md/libview.php?l=ro&idc=156&id=454, http://ipp.md/libview.php?l=ro&idc=156&id=450
14 http://ijc.md/Publicatii/mlu/raport_FOP_2009.pdf

Imagine 1. Barometrul Opiniei Publice, noiembrie 2010.
Răspunsurile la întrebarea: Câtă încredere aveţi în ... ?

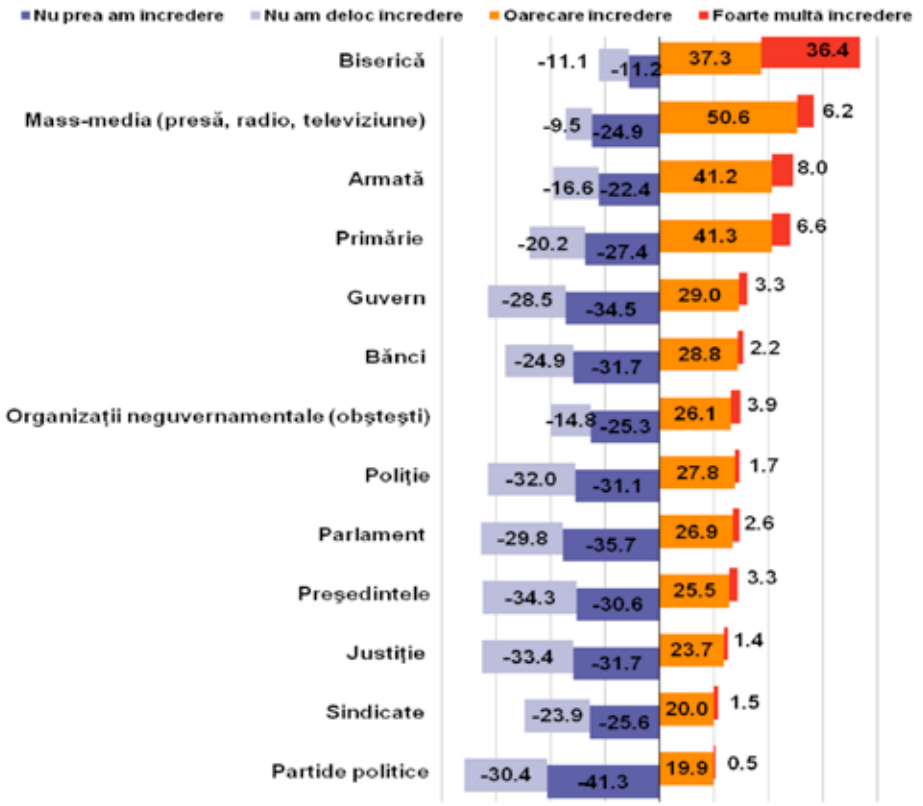

de pârât în anul 2009 în cel puţin şapte cauze privind apărarea onoarei, demnităţii şi reputaţiei profesionale, iniţiate de politicieni, oameni de afaceri, judecători etc. Conform aceleiaşi surse,[15] în 2010, pe rol în instanţele judecătoreşti naţionale s-au aflat 22 de cauze privind apărarea onoarei, demnităţii şi reputaţiei profesionale, intentate împotriva instituţiilor de presă. Cele mai multe cauze au fost examinate de Judecătoria Centru – 17 cauze.

b. Abuzuri împotriva jurnaliştilor

În 2010 au avut loc câteva cazuri de îngrădire a drepturilor jurnaliştilor, deşi în comparaţie cu 2009, acestea au fost mai puţin numeroase şi mai puţin serioase. Pe 17 iunie, judecătorul Sergiu Lazăr care examinează un dosar de mare rezonanţă publică - dosarul fostului comisar de Chişinău Iacob Gumeniţă, a agresat jurnaliştii care au solicitat acces în sala de judecată, fără să fi declarat că şedinţa este închisă. „Acoperindu-şi faţa cu un dosar judecătorul, în mantie, s-a ridicat la început de proces, a închis uşa, lovind cu mâna camera de luat vederi a unui operator. În ajutorul judecătorului a sărit

15 http://www.ijc.md/Publicatii/mlu/Raport_FOP_ro.pdf

şi procurorul care instrumentează dosarul lui Gumeniţă."[16] Ulterior, în septembrie 2010, *Ziarul de Gardă*[17] a relatat despre faptul că judecătorul Lazăr a fost intolerant cu jurnaliştii care au venit la şedinţa de judecată la care urma să fie examinat dosarul lui Gumeniţă. Dificultăţi în relatarea evenimentelor au avut jurnaliştii şi în legătură cu un alt dosar de mare rezonanţă publică, cel al fostului ministru de Interne, Gheorghe Papuc, şi al fostului comisar general de poliţie, Vladimir Botnari,[18] numele căruia figura într-un dosar penal, legat de evenimentele din aprilie 2009.

În perioada de raportare, a fost înregistrat un număr scăzut de cazuri în care instituţii de presă şi jurnalişti au fost acţionaţi în judecată pentru materialele jurnalistice realizate. Legea cu privire la libertatea de exprimare, intrată în vigoare în octombrie 2010, a jucat un rol important în reducerea numărului de dosare cu privire la apărarea onoarei, demnităţii şi reputaţiei profesionale. De asemenea, în această perioadă a scăzut esenţial numărul de abuzuri împotriva jurnaliştilor, deşi, iniţial în 2009, au fost înregistrate cele mai multe şi mai grave cazuri de îngrădire a drepturilor jurnaliştilor.

6.4. Media Factsheet. Regiunea transnistreană

Administraţia de la Tiraspol controlează cu rigiditate spaţiul mediatic din regiunea transnistreană. Doar 10-15% din media difuzată în regiune sunt non-guvernamentale.[19] Opiniile alternative sunt cenzurate, iar localnicii sunt prudenţi în exprimarea opiniilor alternative şi angajarea în dezbateri privind problemele care afectează regiunea transnistreană a R. Molodva".[20]

Presa de „stat": 1 post de televiziune („Pervyi Respublikanskii"); 1 post de radio ("Radio PMR"); 3 publicaţii periodice (*Adevărul Nistrean* este singurul ziar care apare în limba „moldovenească" cu grafie chirilică, deşi este una din cele 3 limbi „oficiale"; *Pridnestrovie* - în rusă şi *Gomin* – în limba ucraineană). Simptomatic, mass-media din regiune propagă o imagine preponderent negativă a statului R. Moldova, în contrast cu imaginea pozitivă promovată Federaţiei Ruse şi regimului de la Tiraspol.[21]

Presa de opoziţie: *Dobryi Den`* din Râbniţa şi *Chelovek i ego prava*, posturile de radio „Radio Novaya volna", „Radio jelannoe" şi postul de televiziune „Dnestr TV". Ziarul de opoziţie *Novaya Gazeta* nu se mai editează din decembrie 2010, însă apare în versiune online.[22] *Profsoiuznye Vesti* este o publicaţie neafiliată puterii, însă reflectă mai puţin activitatea opoziţiei şi rareori publică materiale cu caracter politic.[23]

Administraţia regiunii controlează toate tipografiile din regiune, fiind înregistrate ameninţări în adresa publicaţiilor neafiliate puterii cu încetarea activităţii.[24]

16 http://www.protv.md/stiri/social/jurnalistii-bruscati-de-judecatorul-lui-iacob-gumenita.html
17 http://www.zdg.md/investigatii/fizionomia-ascunsa-a-judecatorului
18 Idem.
19 http://www.osce.org/ru/fom/14400 , pag. 3.
20 2010 US Government Report on Moldova, http://moldova.usembassy.gov/pdfs/moldova-hr-report.pdf , pag.24.
21 http://www.ijc.md/Publicatii/mlu/Raport_FOP_ro.pdf , pag.22.
22 http://novaiagazeta.org.ru
23 http://www.osce.org/ru/fom/14400, pag. 6.
24 2010 US Government Report on Moldova, http://moldova.usembassy.gov/pdfs/moldova-hr-report.pdf , pag. 25.

„Televidenie Svobodnogo Vybora, TSV" este singurul post TV comercial din regiune, care aparţine companiei locale „Sheriff" - monopolist pe piaţa serviciilor telecomunicaţiilor din regiune (telefonia fixă şi mobilă, accesul la internet, televiziunea prin cablu).[25]

Mass-media din partea dreaptă a Nistrului nu au acces în regiune, acesta controlat, inclusiv prin perceperea unor taxe vamale exagerate 100%.[26] Unele posturi TV din Chişinău pot fi receptate prin eter în unele localităţi limitrofe malului drept.

Concluzii şi recomandări

Libertatea de exprimare în Moldova se bucură de suficiente garanţii legale, acestea devenind mai reconfortante în 2010, după adoptarea Legii cu privire la libertatea de exprimare. Defăimarea nu este o infracţiune şi nu cade sub incidenţa Codului penal, dar poate atrage sancţiuni contravenţionale, inclusiv privare de libertate până la 15 zile pentru calomnie. Totuşi, în practica judecătorească, defăimarea contravenţională este în mică măsură obiect al litigiilor. În pofida unui cadru juridic prielnic libertăţii de expresie, în foarte multe situaţii îngrădirea acestei libertăţi a depăşit scopul legitim, iar autorităţile au eşuat în aprecierea acelei „necesităţi sociale imperioase" care a cerut aplicarea limitării asupra exercitării libertăţii de exprimare. Anul 2009 a dovedit incapacitatea statului de a asigura respectarea drepturilor şi libertăţilor fundamentale, intoleranţa la critică şi opinii disidente, precum şi imaturitatea democratică a oficialilor. Represiunile pentru libera exprimare la care au fost supuşi cetăţenii şi jurnaliştii au retrogradat Republica Moldova în aspiraţiile sale pentru integrare europeană. În schimb, anul 2010 a fost semnificativ printr-o deschidere declarată a autorităţilor de la Chişinău faţă de valorile şi principiile democratice. Noile forţe politice s-au grăbit să adopte legile care aşteptau de mulţi ani în anticamera Parlamentului (de exemplu Legea cu privire la libertatea de exprimare), au încercat să deblocheze activitatea instituţiei publice a audiovizualului, a autorităţii de reglementare a audiovizualului. TRM a îmbunătăţit esenţial produsul pe care îl furnizează consumatorului de media, însă restanţele sunt încă vizibile „cu ochiul liber". CCA, de asemenea, a înregistrat progrese, dar vulnerabilitatea acestei instituţii la ingerinţele politice, economice şi de interes reprezintă una dintre cele mai grave probleme ale audiovizualului public.

Aceste concluzii nu sunt valabile pentru spaţiul controlat de regimul de la Tiraspol. În stânga Nistrului starea de lucruri rămâne îngrijorătoare. Cetăţenii nu au avut libertatea să-şi exprime liber opiniile despre problemele sociale, politice şi economice; consumatorii de media nu au avut acces la informaţie obiectivă, veridică şi pluralistă, astfel încât să poată manifesta critică faţă de activitatea funcţionarilor publici sau să ceară socoteala pentru modul în care sunt cheltuiţi banii publici; jurnaliştii şi instituţiile media au fost supuşi cenzurii şi împiedicaţi să reflecte evenimentele conform standardelor profesionale. În raport cu aceste probleme autori-

25 http://www.osce.org/ru/fom/14400, pag. 5.
26 2010 US Government Report on Moldova , http://moldova.usembassy.gov/pdfs/moldova-hr-report.pdf, pag. 25.

tăţilor constituţionale au fost incapabile să asigurare protecţia şi respectarea acestor drepturi fundamentale cetăţenilor din regiunea transnistreană.

Recomandările sunt evidente din cuprinsul acestui capitol; ele se adresează în mare parte autorităţilor publice, care sunt factorii cheie în adoptarea şi implementarea acestor modificări. În primul rând, este nevoie să fie continuată reforma legislativă în domeniul audiovizualului. Codul audiovizualului, care este încă destul de recent, are nevoie acută de modificări şi completări în următoarele privinţe: (i) regimul juridic al proprietăţii pe piaţa audiovizuală moldovenească; (ii) limitarea deţinerii monopolului în domeniul serviciilor media; (iii) racordarea prevederilor legislaţiei audiovizuale la prevederile referitoare la activitatea mass-media în perioada campaniei electorale. În aceeaşi ordine de idei, sectorul presei în Republica Moldova trebuie reformat nu doar prin adoptarea actelor legislative, dar şi prin asigurarea implementării adecvate a acestora. Aşadar, instruirea corpului judecătoresc în privinţa implementării Legii cu privire la libertatea de exprimare şi monitorizarea aplicării prevederilor acesteia în soluţionarea cauzelor de către instanţele de judecată este o măsură urgentă. De asemenea, autorităţile publice trebuie să respecte termenul şi condiţiile prevăzute de Legea cu privire la deetatizarea publicaţiilor periodice publice pentru deetatizarea acestora.

În ceea ce priveşte obligaţia activă a statului de a asigura protecţia drepturilor fundamentale, în particular al dreptului la libera exprimare, se impune tragerea la răspundere a funcţionarilor publici care au limitat cetăţenii sau jurnaliştii în exprimarea liberă şi accesul la informaţie, investigarea cazurilor de impunitate în rândul funcţionarilor publici care au fost achitaţi în dosarele privind excesul de putere în legătură cu evenimentele din aprilie 2009, precum şi sancţionarea funcţionarilor organelor de drept care manifestă intoleranţă faţă de orice formă de protest paşnic şi care împiedică ilegal desfăşurarea acestora.

Deşi regiunea din stânga Nistrului nu este un teritoriu controlat *de facto* de autorităţile de la Chişinău, statul are obligaţia să susţină diferite proiecte ce ar încuraja diversificarea surselor de informare pentru locuitorii regiunii transnistrene, în vederea asigurării pluralismului de idei şi opinii. În acest sens, sunt necesare eforturi hotărâte la nivel internaţional în vederea respectării dreptului la informare pentru acest grup de persoane.

CAPITOLUL 7

LIBERTATEA DE GÂNDIRE, DE CONȘTIINȚĂ ȘI DE RELIGIE

În Republica Moldova libertatea conştiinţei este garantată. Ea trebuie să se manifeste în spirit de toleranţă şi de respect reciproc. Cultele religioase sunt libere şi se organizează potrivit statutelor proprii, în condiţiile legii. În Republica Moldova nu există religie de stat. Cultele religioase sunt autonome, separate de stat şi se bucură de sprijinul acestuia, inclusiv prin înlesnirea asistenţei religioase în armată, spitale, penitenciare, aziluri şi orfelinate.

Potrivit Biroului Naţional de Statistică (BNS), în anul 2010, ca şi în 2009, circa 93,3% dintre cei intervievaţi s-au declarat ortodocşi, iar 1,4% - atei. Alţi aproape 1% se consideră baptişti, 0,4% - adventişti de ziua a şaptea, iar 0,3% - penticostali. Creştinii de rit vechi şi creştinii după Evanghelie au înregistrat o pondere de 0,15%. Potrivit datelor BNS, 1,1% din populaţie practică alte religii pe teritoriul Republicii Moldova, decât cele menţionate mai sus.

Mitropolia Chişinăului şi a Întregii Moldove - subordonată canonic Patriarhiei Ruse - are 1,281 de părţi componente – biserici, mănăstiri, seminare, instituţii, conform datelor Ministerului Justiţiei. Mitropolia Basarabiei şi Exarhatul Plaiurilor - subordonată canonic Patriarhiei României - are 312 părţi componente. Biserica de Rit Vechi Rusesc dispune de 16 părţi componente. Cultul Martorilor lui Iehova este format din 239 de părţi componente, inclusiv 31 în regiunea transnistreană. Potrivit Alianţei Baptiste, Uniunea Baptistă dispune de 315 biserici.

Cultele şi părţile lor componente sunt înregistrate de Ministerul Justiţiei, singura instituţie de stat din Republica Moldova care are astfel de atribuţii.

Deşi pe parcursul anilor 2009-2010 unii reprezentanţi ai cultelor şi curentelor religioase s-au plâns de atitudine discriminatorie, situaţia generală cu privire la dreptul la conştiinţă a avut o dinamică pozitivă în comparaţie cu anii precedenţi în ceea ce priveşte modul în care au fost tratate cultele religioase de către instituţiile statului.

Astfel, trebuie menţionat faptul că organul central de specialitate a avut o activitate mai bună, mai ales în anul 2010, în ceea ce priveşte înregistrarea părţilor componente ale unor culte religioase. Acest fapt a fost remarcat şi de către Comitetul de Miniştri al Consiliului Europei care a emis o rezoluţie în luna martie 2010 pe marginea încetării monitorizării procesului de executare a hotărârilor CtEDO în privinţa Mitropoliei Basarabiei şi Bisericii Adevărat Ortodoxe, cauze care se refereau la refuzul autorităţilor de a înregistra cultul şi recunoaşterea calităţii de persoană juridică.

Cu toate acestea, în perioada la care se referă raportul au fost înregistrate cazuri de discriminare a unor reprezentanţi ai cultelor religioase. La fel, autorităţile nu au încercat şi nici nu au găsit soluţii pentru reglementarea problemelor istorice, cum ar fi restituirea proprietăţilor unor confesiuni, proprietăţi confiscate în perioada ocupaţiei sovietice. La sfârşitul anului 2009 au fost înregistrate cazuri de xenofobie şi ură religioasă, însă acestea au fost de mică intensitate, iar autorităţile au găsit soluţii rapide pentru rezolvarea lor.

O problemă deosebită însă a reprezentat situaţia credincioşilor şi cultelor religioase în regiunea de Est (transnistreană) a Republicii Moldova, aflată sub contro-

lul forţelor secesioniste. În această regiune au fost înregistrate, pe parcursul anilor 2009-2010, mai multe cazuri de limitare a drepturilor la religie.

A doua jumătate a anului 2010 a fost marcată de acţiuni de anvergură ale unui cult religios cu privire la introducerea religiei ca obiect de studiu obligatoriu în instituţiile de învăţământ mediu şi gimnazial. Această iniţiativă a provocat însă mai multe dispute în rândul celorlalte culte religioase şi a societăţii civile în ansamblu.

Raportul este alcătuit din trei subcapitole ce reprezintă o scurtă trecere în revistă a celor mai importante aspecte ale dreptului la religie în Republica Moldova. Primul subcapitol relevă modul în care autorităţile publice locale şi centrale au perceput cultele şi curentele religioase pe parcursul anilor 2009–2010. Al doilea subcapitol conţine informaţii cu privire la problemele cultelor. În al treilea subcapitol sunt descrise cele mai importante cazuri de îngrădire a dreptului la conştiinţă din perioada 2009-2010.

7.1. Recunoaşterea libertăţii de conştiinţă

Mai multe bariere în recunoaşterea statutului juridic al entităţilor religioase au dispărut odată cu adoptarea unei noi Legi cu privire la cultele religioase şi părţile lor componente nr.125 din 11.05.2007, dar şi datorită simplificării procedurilor legale de înregistrare a cultelor. Cu toate acestea, autorităţile nu au putut face faţă realizării cu succes a obiectivelor actului respectiv.

Referitor la evidenţa şi înregistrarea de stat a cultelor şi părţilor lor componente trebuie remarcat faptul că după intrarea în vigoare la 17.08.2007 a Legii menţionate mai sus, unele culte nu au operat modificări în actele de înregistrare. Prin urmare, potrivit Registrului de stat al organizaţiilor necomerciale, nu există o listă exhaustivă a acestor entităţi identificate drept c*ult religios* şi denumirea părţilor componente drept *comunităţi religioase*. Registrul de stat al organizaţiilor necomerciale la data de 31.12.2010 conţinea aproximativ 30 de culte religioase, dintre care trei fusese înregistrate în 2009 (Cultul Religios Creştin Apostolic Armenesc din Republica Moldova, Eparhia Ortodoxă a Moldovei de Est a Patriarhiei Kievului şi a Întregii Rusii – Ucrainei; Cultul religios Penticostal al Creştinilor Credinţei Evanghelice „Împărăţia lui Dumnezeu"), iar două culte religioase - în anul 2010 (Cultul Religios Ortodox pe Stil Vechi din Republica Moldova; Cultul Religios Biserica Ortodoxă Autocefală Moldovenească).

Registrul respectiv este unul public şi poate fi accesat pe site-ul oficial al Ministerului Justiţiei,[1] dar pentru că unele culte religioase nu au actualizat actele, acest registru nu conţine o imagine completă a situaţiei pe ţară.

Revenind la problema înregistrărilor constatăm faptul că cea mai îndelungată monitorizare a executării unei hotărâri emise de către CtEDO împotriva Republicii Moldova s-a referit anume la exercitarea dreptului la conştiinţă. Este vorba de monitorizarea executării Hotărârii emise pe marginea cauzei Mitropoliei Basarabiei din 2001 cu privire la refuzul continuu de a recunoaşte acest cult. Până în 2009 au fost emise şase rezoluţii şi recomandări cu tematica respectării dreptului la religie, având drept reper înregistrarea de stat a cultelor. Delegaţia Comitetului de Miniştri al Consiliului Europei a înaintat un Memorandum autorităţilor Republicii Moldova CM/Inf/DH(2008)47, publicat la 9

1 www.justice.gov.md

ianuarie 2009.[2] Acest Memorandum prevede o serie de măsuri generale propuse autorităților în vederea punerii în practică a standardelor europene în exercitarea dreptului la conștiință. În special, recomandările se referă la funcționarea noului organ de înregistrare și remediile efective împotriva refuzului de înregistrare. O problemă sistemică pe care a sesizat-o Comitetul de Miniștri este procedura ambiguă de calculare a termenului de 15 zile pentru înregistrare. Calcularea termenului rămâne la discreția Ministerului Justiției, care, de asemenea, examinează actele de constituire depuse. Obiecțiile privind calitatea sau totalitatea actelor de constituire permiteau organului de stat să tergiverseze înregistrarea anumitor culte religioase.

Un alt obstacol în vederea exercitării dreptului la conștiință a constituit prevederile art.200 al.3 din Codul cu privire la Contravenţiile Administrative. Potrivit acestei norme - în vigoare până la 31.05.2009 - se stabileau sancțiuni sub formă de amendă de la 200 până la 400 lei pentru exercitarea, în numele unui cult înregistrat sau neînregistrat, a unor practici și ritualuri, care contravin legislației în vigoare. Astfel, nu era clar care ritualuri contravin sau nu legislației și care sunt criteriile de stabilire a acestora.

Un exemplu elocvent al acestei disfuncțiuni reprezintă constatările pe cauza *Mașaev c. Moldovei.* Această hotărâre a CtEDO a fost făcută publică la 12 mai 2009 și a stabilit violarea dreptului la conștiință garantat de art.9 al CEDO. Petiția a fost înaintată de un musulman, care de mai bine de patru ani nu reușea să înregistreze cultul religios islamic. El a fost amendat în temeiul art.200 al.3 din Codul contravenţiilor administrative cu amendă în mărime de 360 lei pentru oficierea ritualurilor religioase islamice fără ca să fi înregistrat un cult islamic. Prin urmare CtEDO a constatat violarea dreptului la conștiință în privința lui Mașaev.

În perioada de referință au fost emise cinci decizii prin care Ministerul Justiției a respins cererile de înregistrare a părților componente ale cultelor religioase, dintre care trei decizii au fost emise în 2009 și două decizii în 2010. Deciziile de refuz ale instituției se bazau în special pe divergențele sesizate în statutele pe care reprezentanții cultelor doreau să le înregistreze. Este vorba de Adunarea Generală Centrală a Musulmanilor din Republica Moldova; o serie de congregații protestante și Organizația Spirituală a Musulmanilor din Moldova. Ultimele au reclamat o serie de obstacole birocratice în ceea ce privește înregistrarea lor.

Cu toate acestea la 23 martie 2010, Comitetul de Miniștri a publicat rezoluția finală de încetare a procesului de monitorizare a executării Hotărârilor CtEDO pe marginea cauzelor Mitropoliei Basarabiei și Bisericii Adevărat Ortodoxe cu privire la violarea art.9 din Convenție. Comitetul de Miniștri s-a arătat mulțumit, în mare parte, de aplicarea pe țară a procedurilor de înregistrare a cultelor și părților lor componente.

O situație deosebit de dificilă în perioada raportată s-a înregistrat în regiunea transnistreană a Republicii Moldova, unde administrația ilegală a instituit obstacole în activitatea cultelor religioase și părților lor componente. Potrivit prevederilor „legislației" regionale, din luna martie 2009, toate entitățile religioase urmau să se reînregistreze până la 31.12.2009. În caz contrar, riscă să fie lichidate. În cazul lichidării, adepții acestor culte nu mai sunt în drept să exercite practicile și ritualurile sau riscă pedepse sub formă de

2 https://wcd.coe.int/wcd/ViewDoc.jsp?id=1378849&Site=CM&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383

amenzi şi privaţiune de libertate. Pentru a se reînregistra, administraţia separatistă cere reprezentanţilor cultelor un set de acte, între care unele dificil de obţinut, cum ar fi dovada practicării cultului pe parcursul ultimilor 10 ani în localitatea de reşedinţă. Administraţia regiunii transnistrene susţine deschis un singur cult religios şi anume entitatea locală a Patriarhiei Ortodoxe din Moscova, în timp ce o serie de alte entităţi religioase se confruntă cu atitudini discriminatorii din partea administraţiei regiunii care refuză eliberarea unor asemenea certificate. Reprezentanţii cultului religios Martorii lui Iehova susţin că din cele 30 de părţi componente au fost înregistrate doar două.

7.2. Exercitarea drepturilor cultelor şi părţilor lor componente

Potrivit Constituţiei Republicii Moldova, toate cultele sunt autonome şi în ţară nu există religie de stat. Toate cultele trebuie să fie egale în drepturi. Deşi oficial nu există un cult religios de stat, mai multe organizaţii au constatat că autorităţile centrale tratează preferenţial o singură comunitate religioasă. Mai mult decât atât, această atitudine poate fi simţită şi într-o normă legală.

Potrivit art.3/1 al.2 lit.z) din Legea privind actele de identitate din sistemul naţional de paşapoarte, Mitropolitul Chişinăului şi al Întregii Moldove deţine paşaport diplomatic. Astfel, liderul religios a fost egalat în drepturi cu anumiţi demnitari, cum ar fi Preşedintele ţării, Primul ministru, deputaţi în Parlament, etc. Mitropolitul participă cu regularitate la evenimente importante, de rând cu autorităţile publice centrale. În afară de aceasta, Mitropolia Chişinăului şi a Întregii Moldove dispune de automobile cu numere de înmatriculare speciale. În acest caz ar fi vorba mai degrabă de favorurile acordate unui cult religios şi nicidecum de aprecierea unei religii distincte. Alte culte ortodoxe din ţară nu beneficiază în egală măsură de tratament privilegiat din partea autorităţilor.

Exercitarea drepturilor civile la fel trebuie efectuate în egală măsură de toate cultele religioase. Cu toate acestea, prin acţiunile administraţiei publice centrale au fost acutizate disputele dintre două culte ortodoxe din ţară. Acestea dispun de 90% din locaşurile sfinte creştin- ortodoxe din R. Moldova. Problema folosirii locaşurilor de cult a apărut odată cu adoptarea Hotărârii de Guvern nr.740 din 11.06.2002 cu privire la edificiile de cult, care stabilea modul în care bisericile şi schiturile trebuie gestionate. Un interes aparte prezintă cele circa 700 de locaşuri de cult incluse în Registrul de stat al patrimoniului istoric. Acest patrimoniu urma să fie transmis parohiilor conform unei proceduri bine stabilite. Contrar acestei proceduri, Ministerul Culturii şi Turismului a transferat la începutul anului 2003 în baza unui acord de colaborare toate edificiile de cult ortodox unui singur cult şi anume Mitropoliei Chişinăului şi a Întregii Moldove, deşi o parte dintre acestea aparţineau altui cult ortodox – Mitropolia Basarabiei. Aceasta a provocat o serie de litigii dintre cele două culte, care s-au desfăşurat în anii 2009-2010, litigii care continuă şi în prezent. În perioada 2009–2010, Mitropolia Basarabiei a întreprins acţiuni în vederea clarificării procedurilor de transmitere a locaşurilor de cult parohiilor, însă toate acţiunile cultului au fost zădarnice, iar Guvernul a refuzat în repetate rânduri clarificarea situaţiei cu privire la transmiterea în folosinţă a locaşurilor de cult parohiilor.

O altă problemă acută invocată de mai multe culte religioase constă în resti-

tuirea proprietăţilor cultelor religioase deţinute până la re-ocuparea teritoriului actual al R. Moldova în anul 1944 de către trupele sovietice. Biserica Evanghelică Luterană din Moldova, Episcopia Romano-Catolică Chişinău, Mitropolia Basarabiei au înaintat mai multe demersuri autorităţilor publice centrale în vederea restituirii unor proprietăţi, demersuri care au fost însă neglijate. Guvernul a refuzat continuu să restituie arhivele Mitropoliei Basarabiei, ceea ce creează dificultăţi în procesul de revendicare a bunurilor confiscate de la această entitate religioasă.

Episcopia Romano-Catolică Chişinău a iniţiat proceduri judiciare de restituire a proprietăţilor, proceduri care însă continuă până în prezent.

Unele comunităţi religioase, în special protestante, au reclamat proceduri birocratice de obţinere a permiselor de trai în R. Moldova pentru străinii care desfăşoară activităţi religioase sau misionare. Aceştia au dreptul să se afle în ţară pentru o perioadă de până la 90 zile dacă deţin o viză turistică sau dacă sunt cetăţeni ai statelor pentru care Republica Moldova nu cere viză.

Obţinerea permiselor de şedere de către misionari era dificilă sau chiar imposibilă din cauza unor condiţii greu de îndeplinit, cum ar fi prezentarea contractelor de muncă. Astfel, angajarea cetăţenilor străini în activităţi religioase, precum şi exercitarea unor activităţi şi ritualuri religioase de către cetăţeni străini, fără acordul autorităţilor publice atrăgea aplicarea unei amenzi de până la 200 lei cu expulzarea lor din ţară. Această prevedere a fost valabilă până la 31.05.2009, potrivit Codului privind contravenţiile administrative. Deci exista pericolul ca să fie atraşi la răspundere pentru propagarea religiei reprezentanţii cultelor care nu erau agreate de către autorităţi.

La 31 mai 2009 a intrat în vigoare noul Cod Contravenţional. Articolul 54 prevede posibilitatea aplicării unei serii de sancţiuni pentru încălcarea prevederilor Legii cu privire la cultele religioase şi părţilor lor componente. Cu toate acestea, încă mai există o normă care stabileşte sancţiuni pentru desfăşurarea activităţii religioase de către cetăţeni străini în locuri publice fără anunţarea prealabilă a primăriei localităţii.

La 4 iunie 2009, Comisia Electorală Centrală (CEC) a înregistrat un grup de iniţiativă în vederea desfăşurării unui referendum naţional cu privire la introducerea religiei ortodoxe ca obiect de studiu obligatoriu în programa şcolară. Unii experţi au considerat această hotărâre o greşeală a CEC, deoarece scopul acestui grup de iniţiativă contravine prevederilor art.18 DUDO şi art.18 din Convenţia Internaţională cu privire la Drepturile Civile şi Politice, care garantează libertatea părinţilor de a alege modul de educaţie şi principiile filosofice şi religioase ale copiilor săi.[3] Din aceste considerente, un grup de 17 persoane, reprezentând mai multe organizaţii neguvernamentale au contestat hotărârea CEC.

La 8 mai 2010, Mitropolia Chişinăului şi a Întregii Moldove a organizat o întrunire cu participarea a mii de clerici şi enoriaşi ai mai multor părţi componente ortodoxe în vederea introducerii "Bazelor Ortodoxiei" în programa şcolară. Ulterior, la 16 mai 2010, ministrul Educaţiei a menţionat că va introduce religia ortodoxă ca obiect de studiu facultativ.

3 Raport al Raportorului special privind libertatea de religie sau convingeri, Heiner Bielefeldt, Consiliul pentru Drepturile Omului, Sesiune XVI-lea, din 14 februarie 2011, pag. 65.

La 15 iunie 2010 Curtea de Apel Chişinău a decis anularea hotărârii CEC din 04.06.2009 prin care s-a constituit grupul de iniţiativă cu privire la introducerea religiei ortodoxe ca obiect de studiu obligatoriu în programa şcolară. Ulterior hotărârea din 15.06.2010 a Curţii de Apel Chişinău a fost menţinută prin decizia CSJ din 8 iulie 2010.

Concomitent procedurilor menţionate la 2 iulie 2010, Guvernul R. Moldova a adoptat Hotărârea cu privire la predarea religiei în instituţiile de învăţământ. Potrivit acestui act normativ, începând cu anul de studii 2010-2011, în orarul şcolar al instituţiilor de învăţământ primar şi gimnazial este inclusă disciplina „Religia", care va fi predată opţional, în baza cererii părinţilor sau a tutorilor legali ai elevilor.

7.3. Abuzuri în libertatea de conştiinţă

În baza art.24 din Legea cu privire la cultele religioase şi părţile lor componente, Ministerul Justiţiei poate aplica diverse sancţiuni părţilor componente şi cultelor religioase pentru încălcarea prevederilor legislaţiei naţionale. În cazul comiterii unor abateri grave, cultul religios poate chiar fi exclus din Registru.

Totodată şi art.54 din Codul Contravenţional prevede o serie de sancţiuni pecuniare şi de limitare a libertăţii pentru încălcarea dreptului la religie. Astfel, sunt prevăzute amenzi de până la 900 lei şi muncă neremunerată de până la 60 ore în folosul comunităţii pentru anumite încălcări ale dreptului la religie.

În perioada 2009–2010 au fost înregistrate o mulţime de cazuri de intoleranţă confesională, victime fiind reprezentanţi ai multor culte religioase. Cu toate acestea trebuie menţionat că numărul şi impactul acestor cazuri a fost mai mic în comparaţie cu anul 2008.

Au fost raportate mai multe cazuri de agresiune asupra adepţilor cultului religios Martorii lui Iehova. La 02.01.2009 în comuna Lucaşeuca, raionul Orhei au fost agresate verbal două adepte ale cultului de către preotul din cadrul Mitropoliei Chişinăului şi a Întregii Moldove. Un incident similar a avut loc în satul Tudora, raionul Ştefan Vodă la 06.02.2009. Două adepte ale cultului religios au fost ameninţate cu răfuială fizică. În ambele cazuri forţele de ordine au ezitat întreprinderea unor acţiuni de cercetare şi sancţionare a făptuitorilor.

Un incident similar a avut loc în comuna Bardar, raionul Ialoveni la 29.03.2009 cu implicarea soţiei preotului ortodox din localitate, care împreună cu alţi trei săteni i-au ameninţat pe doi adepţi ai cultului religios Martorii lui Iehova.[4]

La 30 martie 2009, reprezentanţi ai primăriei comunei Mereni, raionul Anenii Noi, au refuzat comunităţii religioase Martorii lui Iehova să-i elibereze autorizaţia de construcţie a unei case de rugăciuni, deşi anterior această comunitate obţinuse o hotărâre irevocabilă cu privire la obligativitatea eliberării unui asemenea act.

La 11 aprilie 2009, Serviciul grăniceri a interzis unor doi preoţi parohi din raionul Cahul, din cadrul Mitropoliei Basarabiei, cetăţeni ai României, să intre în R. Moldova. Serviciul grăniceri a invocat prevederile Hotărârii de Guvern nr.269 din 08.04.2009 prin care era instituit regimul de vize cu România. Deşi preoţii dispuneau de permise de şedere valabile pentru R. Moldova, lor nu li s-a permis accesul în ţară. Astfel, enoriaşii au fost lipsiţi de posibilitatea de a beneficia de slujbele religioase de Paşte.

4 Departamentul de Stat al SUA, Raport internațional privind libertatea religioasă, 2009, http://www.state.gov/g/drl/rls/irf/2009/index.htm

La 15 august 2009, sute de enoriaşi şi adepţi ai Mitropoliei Chişinăului şi a Întregii Moldove au protestat împotriva deciziei Primăriei municipiului Chişinău de a permite desfăşurarea unei întruniri publice a cultului religios Adventiştii de ziua a 7-a, care a planificat desfăşurarea unui concert în Piaţa Marii Adunări Naţionale. Pentru a evita o confruntare directă dintre cele două culte religioase, organizatorii concertului au stabilit o altă locaţie pentru desfăşurarea evenimentului.

La 13 decembrie 2009, în cea dea doua zi a sărbătorii evreieşti Hanukkah, un grup de enoriaşi conduşi de către preotul Anatolie Cibric au vandalizat o menoră. Amplasarea ei a fost autorizată de către autoritatea publică locală în scuarul Europa, din centrul oraşului Chişinău. În timpul acţiunilor de vandalizare, preotul a enunţat declaraţii xenofobe în adresa evreilor. În data de 14 decembrie 2009, Guvernul R. Moldova a făcut o declaraţie prin care a condamnat acţiunile xenofobe şi de ură religioasă ale unor reprezentanţi ai cultelor religioase. Mitropolia Chişinăului şi a Întregii Moldove a condamnat incidentul, dar totodată a apreciat drept improprie instalarea menorei în locuri cu semnificaţie istorică ortodoxă importantă. Ulterior, preotul din cadrul Mitropoliei Chişinăului şi a Întregii Moldove a fost sancţionat cu o amendă în mărime de 600 lei pentru încălcarea art.54 CC. Totodată, o cauză penală a fost pornită de către Procuratura sectorului Buiucani, din Chişinău.

În regiunea transnistreană, cele mai grave persecuţii s-au înregistrat împotriva recruţilor-credincioşi, care sunt forţaţi să se înroleze în structurile paramilitare ilegale. Structura para-militară ilegală (armata transnistreană) este creată după principiile fostei armate sovietice, în care valorile democratice şi drepturile omului nu sunt respectate. Cele mai numeroase cazuri au fost raportate de către cultul religios Martorii lui Iehova, ai căror credincioşi au fost deseori sancţionaţi şi anunţaţi în căutare de către presupusele structuri de forţă din regiune.

Concluzii

În perioada 2009-2010, s-a constatat o uşoară îmbunătăţire a procedurilor de înregistrare a cultelor religioase şi părţilor lor componente, fapt remarcat şi de către C.M. al CoE. Prin urmare s-a constatat o dinamică pozitivă privind crearea practicilor pozitive în vederea aplicării Legii cu privire la cultele religioase şi părţilor lor componente.

În pofida simplificării procedurilor de înregistrare, Registrul de stat al organizaţiilor neguvernamentale nu este actualizat la capitolul culte religioase şi părţi componente şi nu poate servi drept o sursă completă de informaţie.

Au existat cazuri de manifestare a urii şi xenofobiei din partea unui cult majoritar faţă de celelalte culte, ceea ce a dus la polarizarea societăţii. În cele mai multe cazuri nu au fost aplicate sancţiunile de rigoare.

S-a constatat lipsă de progres în rezolvarea problemelor drepturilor de proprietate ale unor culte religioase. Autorităţile nu au înaintat nici o soluţie în vederea creării unui pachet de politici publice, care ar duce la rezolvarea pretenţiilor de retrocedare a bunurilor confiscate în perioada ocupaţiei sovietice.

Nu a fost soluţionată problema activităţii cultelor religioase în regiunea transnistreană a R. Moldova, aflată în afara controlului constituţional, unde nu este garantat dreptul la religie.

CAPITOLUL
8 LIBERTATEA DE INTRUNIRE ŞI DE ASOCIERE

Acest capitol trece în revistă cele mai importante aspecte cu privire la libertatea de întrunire şi libertatea de asociere în R. Moldova, în perioada anilor 2009-2010. Descrierea şi analiza pentru fiecare dintre drepturi este structurată în secţiuni separate, divizate în subsecţiuni ce reflectă fiecare aspect în parte.

În perioada de referinţă, a avut loc o intensificare a exercitării libertăţii de întrunire. În prima jumătate a anului 2009, poliţia a continuat practicile anterioare, prin care a încălcat drepturile organizatorilor şi participanţilor la întruniri. Poliţia a demonstrat incompetenţă în menţinerea şi restabilirea ordinii şi securităţii publice, în cadrul unor manifestaţii de amploare în aprilie 2009, soldate cu moartea unui om şi rănirea altor zeci de persoane.

În anul 2010, intervenţiile ilegale ale poliţiei în desfăşurarea întrunirilor aproape au dispărut, în timp ce autorităţile au anunţat demararea unei reforme a Ministerului Afacerilor Interne. Ministerul a iniţiat câteva proiecte de lege ce prevăd restrângerea libertăţii de întrunire şi centralizarea funcţiilor de asigurare şi restabilire a ordinii publice. Deocamdată promovarea acestor proiecte este suspendată.

Administraţiile publice locale şi-au îndeplinit, în majoritatea cazurilor, corect responsabilităţile de facilitare a libertăţii de întrunire. Totuşi, Primăria Chişinău a obstrucţionat, prin intermediul procedurilor judiciare, desfăşurarea unor întruniri ale grupurilor minoritare. Rămân rezerve faţă de capacitatea reprezentanţilor administraţiei publice de gestionare a situaţiilor de conflict.

Privitor la libertatea de asociere, au fost eliminate barierele birocratice de înregistrare a asociaţiilor. În rezultat, numărul asociaţiilor înregistrate a crescut constant, iar în 2010 acesta a fost de 6 ori mai mare decât în 2008. În anul 2010, au intrat în vigoare modificări la Legea cu privire la asociaţiile obşteşti ce nu afectează principial cadrul legal de funcţionare a asociaţiilor pe teritoriul R. Moldova.

Graficul 1. ***Dinamica întrunirilor publice pe parcursul anilor 2008-2010***

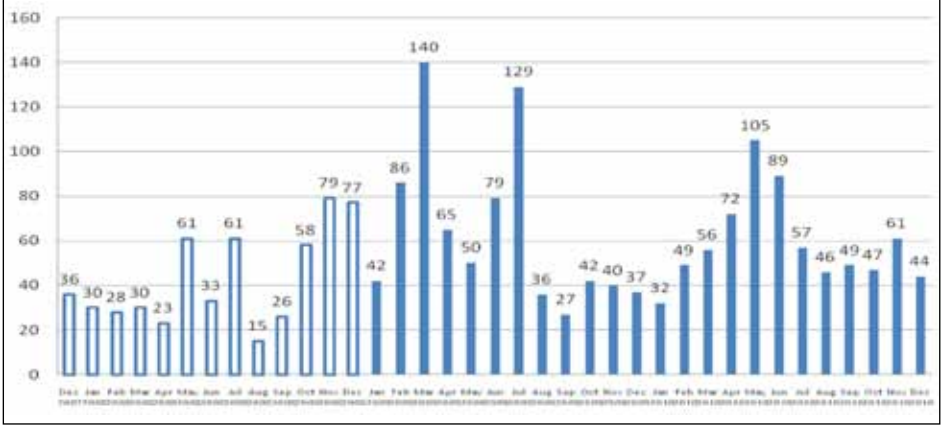

8.1. Exercitarea libertăţii de întrunire

În anii 2009 şi 2010, am asistat la o creştere a numărului de întruniri publice, după ce în anul 2008 a intrat în vigoare o lege nouă, conformă cu standardele internaţionale privind drepturile omului, care a creat un cadru mai favorabil exercitării libertăţii de întrunire.

În anul 2009, în R. Moldova au avut loc aproape 800 de întruniri publice, mai mult decât în 2010, când au fost înregistrate puţin peste 700 de întruniri. În anul 2008, au fost înregistrate cca 550 de întruniri, dintre care cele mai multe (peste 400) după intrarea în vigoare a legii noi[1] cu privire la întrunirile publice. Cea mai mare intensitate a întrunirilor publice a fost înregistrată în perioadele preelectorale din 2009. Un număr record de întruniri a fost înregistrat în luna martie, înainte de alegerile parlamentare din 5 aprilie, când s-au înregistrat 140 de întruniri, în special din contul activităţii sporite a actorilor politici. Perioadele cu cele mai puţine întruniri publice organizate, sunt de regulă lunile de vacanţă.

Datele prezentate nu reflectă situaţia din regiunea transnistreană a R. Moldova, unde o monitorizare independentă a situaţiei nu se face posibilă. Cea mai mare parte a acestui teritoriu este de facto în afara controlului autorităţilor constituţionale, iar cadrul formal de reglementare a libertăţii de întrunire este diferit de cel oficial al R. Moldova. Conform observaţiilor societăţii civile, întrunirile care se desfăşoară în această zonă sunt, de cele mai multe ori, evenimente care promovează mesaje în acord cu voinţa administraţiei regionale şi asupra cărora există suspiciuni că nu reprezintă o manifestare nestingherită a libertăţii de exprimare. Conform observaţiilor disparate, întrunirile paşnice ale căror mesaje sunt îndreptate împotriva administraţiei, sunt fie blocate, fie dispersate, fie organizatorii şi participanţii arestaţi de către miliţie şi securitate.

8.1.1. Facilitarea exercitării libertăţii de întrunire de către autorităţile publice

a. Practicile poliţiei în raport cu întrunirile publice

În prima jumătate a anului 2009, poliţia nu şi-a îndeplinit constant obligaţia pozitivă de menţinere a ordinii publice şi de protejare a întrunirilor, în plus, în mai multe cazuri, a intervenit abuziv pentru a sista ilegal întruniri.

Pe 29 februarie 2009, A.M. desfăşura un protest paşnic teatralizat în faţa sediului Procuraturii Generale. După 15 minute de la începutul acţiunii, A.M. a fost reţinut prin aplicarea forţei de o patrulă de poliţie, ce s-a deplasat special la locul întrunirii. Poliţia a invocat drept motiv pentru reţinere nerespectarea de către protestatar a condiţiilor din declaraţia prealabilă. A.M. purta un costum de purcel, drept aluzie la comportamentul lucrătorilor poliţiei şi ai procuraturii. Ulterior instanţa judecătorească a dat câştig de cauză protestatarului, iar poliţiştii implicaţi au fost sancţionaţi disciplinar.

1 Legea privind întrunirile intrată în vigoare pe 22.04.2008.

În 3% din totalul întrunirilor, poliţia a efectuat reţineri ilegale ale participanţilor, iar în 2% din întruniri, a aplicat nejustificat forţa împotriva unor manifestanţi paşnici. Astfel poliţia a continuat practicile din anul 2008. Cu toate acestea, în 2009, comparativ cu anul precedent, aceşti indici s-au redus aproape cu jumătate *(Graficul 2)*.

Pe 3 februarie 2009, cca 40 de reprezentanţi ai mai multor ONG-uri desfăşurau o manifestaţie paşnică prin care solicitau autorităţilor respectarea libertăţii de întrunire. Mai mulţi poliţişti în civil erau prezenţi la acţiune. La un moment dat, manifestanţii au fost atacaţi cu atomizoare de către un grup agresiv de şase persoane. S-au produs altercaţii şi violenţe între agresori şi manifestanţi. Poliţiştii, prezenţi la faţa locului, nu au intervenit în nici un fel. Un participant la întrunire s-a ales cu lovituri în cap şi leziuni corporale uşoare, care au necesitat asistenţă medicală. După încetarea altercaţiilor, agresorii au plecat fără a fi împiedicaţi de poliţie. La apelurile telefonice repetate ale manifestanţilor, poliţia a refuzat să se deplaseze la locul incidentului.

Graficul 2. ***Intervenţia poliţiei în desfăşurarea întrunirilor***

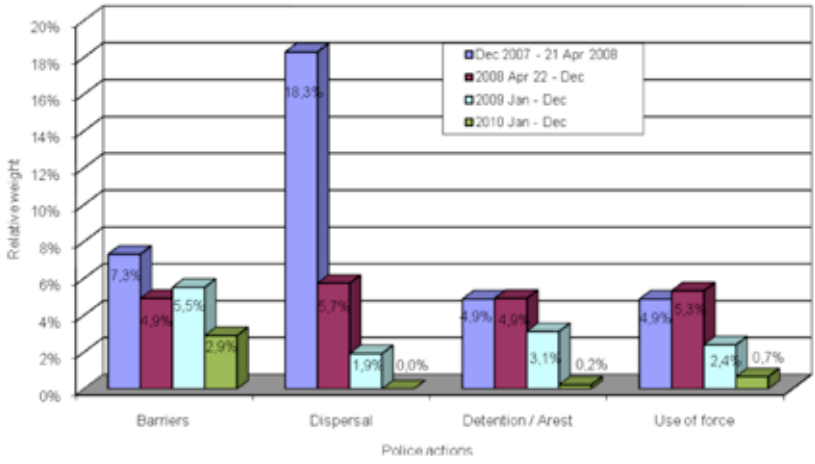

Subdiviziunile MAI au eşuat să menţină şi să restabilească ordinea publică în cadrul acţiunilor de protest din 7 aprilie 2009, din Chişinău, soldate cu răniţi şi cu devastări. Rapoartele societăţii civile şi ale Comisiei parlamentare pentru elucidarea cauzelor şi consecinţelor evenimentelor de după 5 aprilie 2009[2] arată că cei peste 1000 de poliţişti prezenţi la locul manifestaţiilor nu au întreprins măsurile necesare pentru a contracara şi neutraliza acţiunile violente ale circa 400-600 de persoane. Eşecul de a gestiona situaţia s-a soldat cu retragerea parţială a poliţiei, fapt ce a permis vandalizarea clădirilor Preşedinţiei şi Parlamentului. Modul în care s-au desfăşurat evenimentele din aprilie 2009 sugerează că poliţia ar trebui să-şi dezvolte capacităţile şi metodele de gestionare a situaţiilor de criză, ce pot apărea în cazul întrunirilor publice.

2 Raportul comisie de anchetă pentru elucidarea cauzelor şi consecinţelor evenimentelor de după 5 aprilie 2009; Capitolul III, http://www.comunicate.md/upload/3944_Raport%20Comisia%20Parlamentara%20Nagacevschi-1.pdf

O schimbare de comportament a poliției în raport cu libertatea de întrunire a început spre sfârșitul anului 2009. Intervențiile poliției în desfășurarea întrunirilor publice au avut loc în cazurile de încălcare a ordinii publice sau la solicitarea expresă a autorităților publice. Atmosfera din cadrul întrunirilor publice s-a ameliorat considerabil, iar participanții și organizatorii simt mult mai puțin presiunea și ingerința colaboratorilor de poliție. Schimbarea s-a pus în evidență în 2010, când cazurile de aplicare a forței au scăzut de la 5,3% în 2008 până la 0,7% în 2010, iar cazurile de reținere a manifestanților s-a diminuat de la 4,9% în 2008 la 0,2% în 2010 *(Graficul 2)*.

Această schimbare este un rezultat al voinței demonstrate de persoanele nou venite în funcțiile de conducere ale MAI. Totodată, în interiorul MAI sau a instituțiilor subordonate nu s-au produs schimbări structurale sau funcționale. Acest fapt menține posibilitatea revenirii la practicile de până în 2009, în eventualitatea unei schimbări de voință politica în sens negativ.

Este salutabil procesul anunțat de reformare a MAI, care ar trebui să rezolve parțial și problema distribuirii de competențe și reorganizarea structurilor responsabile de asigurarea și menținerea ordinii publice. Totuși, viziunea de reformare nu este clară deocamdată și nu se știe dacă în rezultatul reformei va fi eliminată centralizarea excesivă, una din cauzele ilegalităților comise de către organele de poliție până în 2010.

Similar anilor precedenți, poliția nu poate asigura ordinea publică și securitatea participanților la întrunirile publice în regiunea transnistreană.

b. Comportamentul administrației publice locale

Legea privind întrunirile stipulează responsabilități pentru APL la etapa înregistrării notificărilor de organizare a întrunirilor. De asemenea, reprezentanți APL sunt obligați prin lege să asiste la întruniri pentru a asigura buna desfășurare a acestora.

Potrivit legii, APL nu este în drept să refuze desfășurarea unei întruniri, însă poate solita instanțelor judiciare să impună interdicție. Pe durata anilor 2009 și 2010, au fost înregistrate două cazuri în care instanța judecătorească a decis interzicerea întrunirilor.

Asociația GenderDoc-M a îndeplinit procedura legală pentru organizarea unei întruniri pe 2 mai 2010, în centrul Chișinăului, cu intenția de promova un mesaj antidiscriminare față de minoritățile LGBT. Primăria Chișinău a cerut instanței judecătorești să interzică desfășurarea întrunirii în centrul capitalei. Decizia primei instanțe de judecată (28 aprilie 2010) a satisfăcut solicitarea Primăriei și a dispus desfășurarea întrunirii într-un loc periferic al orașului, pe care organizatorii l-au considerat inadecvat și au renunțat la desfășurarea acțiunii. Instanța de recurs a pronunțat o decizie prin care a respins cererea Primăriei, însă data pronunțării a fost ulterioară (13 mai 2010) datei planificate a întrunirii.

Un caz asemănător a avut loc în august 2009 când la cererea Primăriei Chişinău, instanţa de judecată a dispus desfăşurarea întrunirii unui grup religios (Biserica Creştină Adventistă de Ziua a Şaptea) într-o periferie a Chişinăului, în loc de centrul oraşului, după cum fusese solicitat. În acest caz însă, grupul religios nu a înaintat recurs şi hotărârea primei instanţe a rămas definitivă.

Cu privire la cea de-a doua responsabilitate importantă a APL, acestea nu alocă suficiente resurse umane pentru a asigura prezenţa sa la întrunirile publice. Conform observaţiilor făcute în 2009, în doar 4% din totalul întrunirilor, reprezentanţi APL au asistat la acţiuni. În anul 2010, această rată a crescut până la 11%, în special fiind acoperite întrunirile cu risc sporit.

Graficul 3. ***Prezenţa APL la întrunirile publice***

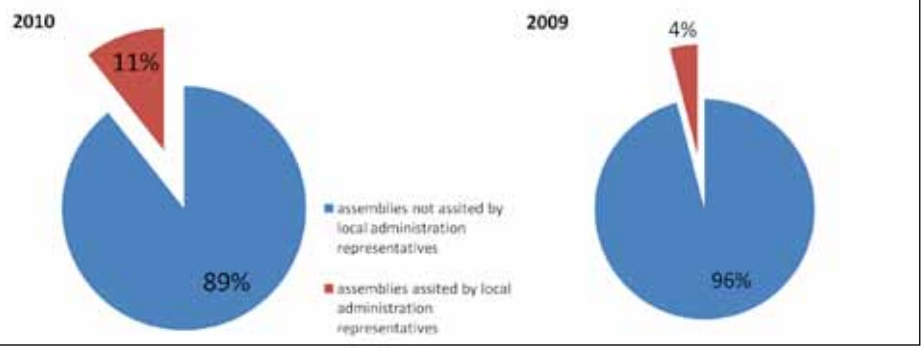

Absenţa reprezentanţilor APL creează anumite goluri de autoritare în cadrul întrunirilor. Acest fapt se observă în special la Chişinău, unde au loc 80-90% din totalul de întruniri în R. Moldova.

O altă problemă cu care se confruntă APL este faptul că, de cele mai multe ori, persoanele delegate nu au calificarea necesară pentru a gestiona eventuale confruntări în cadrul întrunirilor publice. Datorită caracterului predominant paşnic al întrunirilor în R. Moldova, intervenţia autorităţilor locale nu este necesară şi prin urmare, nu se înregistrează probleme deosebite în acest sens.

În marea majoritate a cazurilor, autorităţile publice locale implementează corect prevederile procedurale ale legii cu privire la întruniri. Unele mici abateri în respectarea procedurilor sunt semnalate în localităţile mici. Şi asta din cauza lipsei practicilor de exercitare a libertăţii de întrunire şi în consecinţă a lipsei unor proceduri prestabilite de înregistrare a notificărilor de organizare a întrunirilor.

c. Practica judiciară referitoare la libertatea de întrunire

În perioada de raportare, a fost înregistrată o scădere continuă a cauzelor vizând exercitarea libertăţii de întrunire. În anul 2010, numărul învinuirilor individuale s-a redus de 6 ori în raport cu anul 2008. Evoluţia reflectă alinierea practicilor poliţieneşti la principiile noii legi şi reprezintă, totodată, efectul schimbării de abordare care s-a produs la nivelul conducerii MAI, în special în anul 2010.

Graficul 4. ***Cauzele judiciare la nivel național referitoare la libertatea de întrunire***

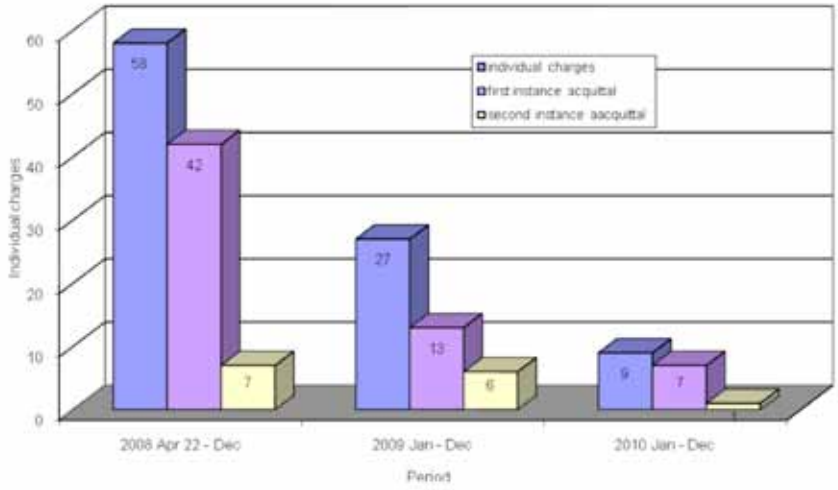

Majoritatea învinuirilor aduse organizatorilor sau participanților la întrunire au fost respinse de instanțele judecătorești. Astfel, în anul 2009, din 27 de dosare individuale, 13 au fost achitate în primă instanță, iar altele 6 în a doua instanță. În anul 2010, numărul de învinuiri individuale a ajuns la 9, dintre care 8 au fost respinse de instanțele judecătorești.

Referitor la natura învinuirilor, în anul 2009, ca și în 2008, acestea în mare parte se refereau mai curând la încălcarea anumitor dispoziții administrative, decât a cadrului normativ. Învinuirile în 2009 au invocat în mod special ultragierea, opunerea de rezistență colaboratorului de poliție sau huliganismul nu prea grav. Spre deosebire de anul 2009, în 2010, învinuirile s-au referit atât la încălcarea Legii privind întrunirile, în aspecte precum locul de întrunire, organizatorul întrunirii, montarea construcțiilor temporare, cât și la încălcarea Codului contravențional, cum ar fi ofensarea sentimentelor religioase, blocarea intrărilor în clădiri, tulburarea liniștii publice.

Rata înaltă a învinuirilor respinse de instanța de judecată arată că învinuirile fie nu au fost susținute de probe, fie nu au avut temei legal. De remarcat că în majoritatea cazurilor în 2009, chemarea în judecată a fost precedată de reținerea sau împiedicarea persoanelor învinuite să participe la întrunirile în cauză.

d. Evoluția cadrului normativ în domeniul libertății de întrunire

Pe parcursul anilor 2009 și 2010, cadrul legal de reglementare a libertății de întrunire nu a suferit schimbări. Actul normativ de bază, Legea privind întrunirile, adoptată în 2008, prin care cadrul legal național a fost racordat la standardele internaționale. Tendința generală la nivelul instituțiilor statului, din ultimii doi ani, a fost de ajustare a practicilor la normele legale.

În anul 2010, MAI a venit cu inițiative legislative ce au efect direct sau indirect asupra libertății de întrunire:

- Proiectul de lege cu privire la carabinieri prevede trecerea atribuţiilor de menţinere şi restabilire a ordinii publice de la poliţie către trupele de carabinieri. Proiectul urmăreşte centralizarea funcţiilor de asigurare a întrunirilor publice în condiţiile de lipsă a competenţelor şi capacităţilor necesare la trupele de carabinieri. În acest sens este nevoie de eforturi mari pentru crearea acestora.

- Un alt proiect legislativ, pus în discuţie în 2010, se referă la asigurarea şi restabilirea ordinii de drept. Prevederile acestuia vizează şi exercitarea libertăţii de întrunire. Aceste prevederi ar institui un regim mai restrictiv pentru libertatea de întrunire, iar în anumite aspecte intră în contradicţie cu prevederile Legii privind întrunirile şi cu standardele şi practicile internaţionale.

Pentru moment, aceste propuneri sunt în fază de proiect şi nu produc efecte asupra cadrului legal de exercitare a libertăţii de întrunire. Potrivit unor surse MAI, promovarea proiectelor a fost suspendată până la „clarificarea" situaţiei politice. Cel mai probabil, asupra acestor proiecte se va reveni, în special cel referitor la carabinieri, odată cu avansarea reformei structurilor de ordine publică.

8.2. Libertatea de asociere

8.2.1. Practicile administrative şi procedura de înregistrare

În anii 2007-2008, mai multe grupuri au semnalat cazuri în care autorităţile publice creau impedimente birocratice pentru înregistrarea sau reînregistrarea asociaţiilor la nivel naţional. De regulă, impedimentele reprezintă refuzuri ale autorităţilor motivate prin neîndeplinirea tuturor condiţiilor prevăzute de lege sau prin prezentarea documentaţiilor incomplete. Astfel, în 2008, au fost înregistrate doar 111 asociaţii la nivel naţional, ceea ce reprezintă cel mai scăzut număr de înregistrări anuale începând cu 1997.

În 2009, impedimentele menţionate au fost treptat eliminate, în aşa fel încât către sfârşitul anului, numărul total de asociaţii înregistrate a fost de 370 (de 3 ori mai mare decât în anul 2008). În anul 2010, barierele birocratice nu s-au mai făcut resimţite, în timp ce numărul de asociaţii înregistrate a continuat să crească, ajungând la 612, aproape de maximul (633) înregistrat în 1998. Această evoluţie poate fi explicată prin faptul că în perioada de până la 2009 se acumulaseră mai multe cereri de asociere respinse, cărora li s-a dat curs după eliminarea piedicilor.

Până în 2010 inclusiv, în Registrul de stat al organizaţiilor necomerciale au fost înregistrate 5533 de asociaţii de nivel naţional. Conform unor date neverificate, împreună cu asociaţiile de nivel local în R. Moldova există, în prezent, peste 7000 de asociaţii înregistrate.

Graficul 5. ***Dinamica înregistrărilor de asociații***[3]

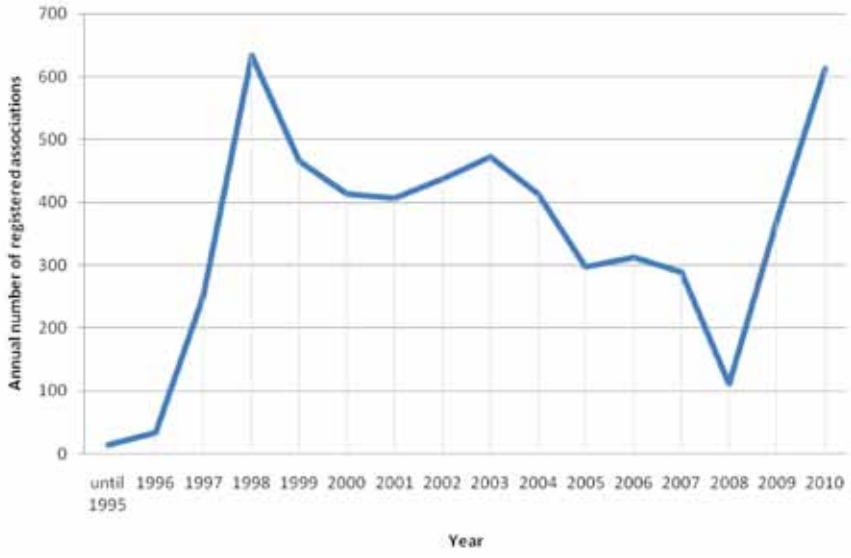

Un caz aparte este cel al grupului spiritual denumit Falun Dafa (Falun Gong), care a demarat procesul de înregistrare a unei asociații obștești încă în anul 2006. Autoritățile de resort naționale au refuzat în repetate rânduri să înregistreze asociația pe motiv aceasta ar fi depus documentații incomplete. Ultimul refuz a avut drept motiv invocat faptul că emblema grupului conținea un simbol extremist. În 2010, instanțele de judecată au stabilit însă că simbolica grupului nu conținea elemente extremiste. În baza deciziei, simbolul vizat urma să fie exclus din registrul național al simbolurilor extremiste. Totuși, din cauza diferitor obstacole la nivel național, în 2009, grupul a fost înregistrat fără nici un fel de obiecții la nivel local, de către Primăria Chișinău.

Deși au fost eliminate impedimentele procedurale, reprezentanți ai asociațiilor mici sunt nemulțumiți din cauza condițiilor impuse de procedurile prescrise de lege. Ei consideră în mod special procedura de înregistrare excesiv de birocratică, dar și cele referitoare le gestionarea unei asociații solicită eforturi nejustificate de timp și resurse umane.

8.2.2. Realizarea libertății de asociere

Libertatea de asociere are un caracter mai restrictiv în regiunea transnistreană a R. Moldova. Majoritatea asociațiilor ce activează în această regiune nu sunt înregistrate de către autoritățile constituționale și în consecință nu pot beneficia de avantajele pe care le oferă statutul oficial în spațiul necontrolat de Guvernul moldovean. Grupurile civice sunt constant supravegheate de structurile de securitate, iar pentru a putea activa trebuie să respecte condițiile de înregistrare impuse de administrația din regiune.

Activitatea ONG-urilor care nu împărtășesc ideologia și mesajul autorităților din regiune este calificată drept încercare de subminare a „statalității republicii

3 Registrul de stat al organizațiilor necomerciale al R. Moldova, http://rson.justice.md/organizations

moldoveneşti nistrene". Vizitele întreprinse de membrii asociaţiilor din regiune la Chişinău sau în ţările europene intră în vizorul structurile de securitate. Liderii asociaţiilor locale sunt persecutaţi de către aceste structuri cu ameninţarea lichidării asociaţiilor, în cazul în care, nu raportează despre finanţarea externă, proiectele implementate şi contactele pe care le-au stabilit. Sunt semnalate cazuri în care aceştia sunt forţaţi să colecteze şi să prezinte informaţii. Pe de altă parte asociaţiile care susţin şi promovează ideologia „de stat" beneficiază de o atitudine favorabilă din partea administraţiei.

Autorităţile constituţionale de la Chişinău înregistrează asociaţiile cetăţenilor şi persoanelor din regiunea transnistreană, însă admit numeroase acte de discriminare în raport cu aceştia. Spre exemplu, organele fiscale şi alte structuri constituţionale nu acceptă în calitate de adresă juridică, adresele din localităţile aflate în afara controlului constituţional. Astfel, cei din regiune sunt obligaţi să caute persoane fictive/formale pentru a beneficia de adresă juridică şi pentru a putea înregistra un ONG la nivel naţional, regional sau local. Din cauza acestor dificultăţi, există însă iniţiative de înregistrare a asociaţiilor care eşuează.

8.2.3. Evoluţia cadrului legal cu privire la libertatea de asociere

Pe 30 iulie 2010, au intrat în vigoare modificările la Legea cu privire la asociaţiile obşteşti aprobate prin Legea nr.111 din 06.04.2010. Modificările vizează în special statutul de utilitate publică (Capitolul V al legii) care poate fi acordat asociaţiilor obşteşti la cerere. Formula anterioară a legii conţinea deja referiri la acest statut, însă modificările fac o descriere detaliată a procedurilor de acordare, utilizare şi control al statutului. Prevederile noi facilitează procedura de obţinere a statului şi delimitează etapele procedurale.

Statutul de utilitate publică se acordă la cerere, pentru o perioadă de 3 ani, prin îndeplinirea unor condiţii. Certificatul de utilitate publică serveşte drept temei pentru scutirea parţială sau totală a asociaţiei obşteşti de impozite, taxe şi alte obligaţii de plată, precum şi pentru acordarea suportului financiar şi material din partea statului (articolul 32^2).

Numărul de asociaţii care au beneficiat pe parcursul timpului de acest statut nu a depăşit 9% (anul 2000). În 2010, aceste asociaţii au constituit aproape 4% din total. Evoluţia numărului de asociaţii cu statut de utilitate publică de-a lungul anilor sugerează că cele mai multe asociaţii nu cunosc sau nu sunt interesate de avantajele pe care le oferă statutul. Un studiu[4] recent arată că principalele asociaţii care sunt interesate în obţinerea statutului de utilitate publică sunt cele care practică activităţi antreprenoriale.

Graficul reflectă o creştere continuă a numărului de asociaţii înregistrate în timp ce numărul asociaţiilor cu statut de utilitate publică rămâne relativ constant. În ultimii ani numărul asociaţiilor cu statut de utilitate publică a variat între 200 şi 300. Tendinţa de creştere de până în 2008 s-a inversat în ultimii ani. În 2010, numărul asociaţiilor cu statut de utilitate publică a fost cu 35% mai mic decât în 2008.

4 Analiza Impactului Schimbărilor Legislative privind Utilitatea Publică a Asociaţiilor Obşteşti, Centru de Resurse pentru Drepturile Omului, (CReDO), http://ade.md/docs/2011/Assessment_of_the_Impact_of_Legislative_Changes_regarding_Public_Benefit_on_Public_Organizations.pdf

Graficul 6. ***Evoluţia numărului de asociaţii înregistrate şi a celor cu statut de utilitate publică***

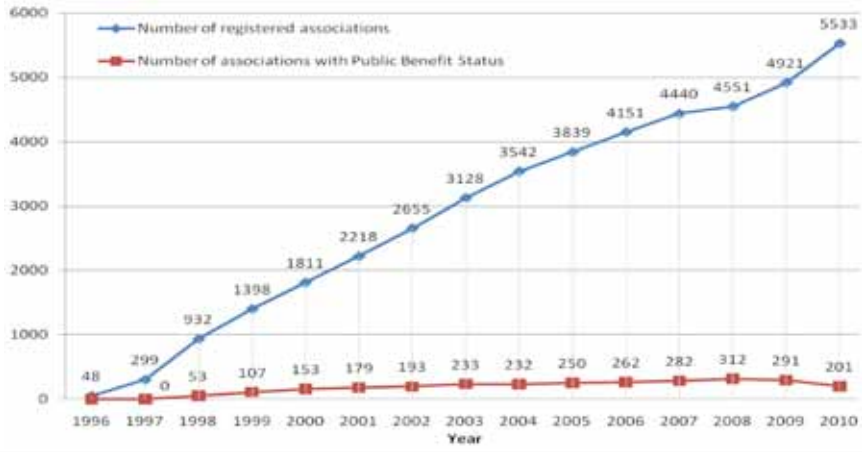

Recomandări

- Pentru păstrarea tendinţei de îmbunătăţire a nivelului de realizare a libertăţii de întrunire, înregistrată în anul 2010, în perioada următoare este necesară menţinerea aceleiaşi abordări tactice, cu grad redus de intruziune în întrunirile paşnice, din partea subdiviziunilor MAI.
- Pe termen mediu şi lung, este recomandabilă reformarea structurilor poliţieneşti de ordine publică, pentru a elimina premisele sistemice, care au făcut posibile încălcările constante a libertăţii de întrunire până în anul 2009 inclusiv. În acest sens, este salutabilă reforma anunţată a MAI, însă viziunea şi finalitatea acesteia sunt deocamdată neclare. Totodată este mai puţin recomandabilă centralizarea planificată a funcţiilor de menţinere şi restabilire a ordinii publice în responsabilităţile trupelor de carabinieri, în condiţiile în care aceste trupe nu au competenţele şi capacităţile necesare pentru a asigura realizarea libertăţii de întrunire.
- În cazul poliţiei de ordine publică şi a altor subdiviziuni ale MAI responsabile de asigurarea, menţinerea şi restabilirea ordinii publice, este necesară consolidarea capacităţile de gestionare confruntărilor ce pot apărea în cadrul întrunirilor publice. De asemenea, este recomandă dezvoltarea profesională a personalului administraţiilor publice locale pentru gestionarea situaţiilor de conflict care pot apărea în cadrul întrunirilor.
- În virtutea principiului de nediscriminare şi a standardelor de liberă întrunire, administraţia publică locală urmează să garanteze exercitarea paşnică a libertăţii de întrunire pentru toate persoanele, indiferent de apartenenţa gender, religioasă sau de orice alt tip. Acţiunile administraţiei publice locale şi ale forţelor de ordine (în special din Chişinău) trebuie să vizeze asigurarea securităţii participanţilor paşnici şi menţinerea ordinii publice în cadrul întrunirilor paşnice, inclusiv prin acţiuni de prevenţie, dar nu de blocare a acestor întruniri.
- Eliminarea practicilor discriminatorii referitoare la înregistrarea asociaţiilor pentru locuitorii din regiunea transnistreană a R. Moldova.

CAPITOLUL 9

DREPTUL LA EDUCAȚIE

Realizarea dreptului la educaţie în R. Moldova, în perioada 2009-2010, nu cunoaşte evoluţii spectaculoase, tendinţele anilor precedenţi menţinându-se în mare parte. Guvernul avansează în planificarea reformelor de sistem, prin elaborarea unui proiect de Cod al Educaţiei şi a unor documente strategice: Strategia consolidată de dezvoltare a învăţământului pentru anii 2011-2015, Planul consolidat de acţiuni pentru sectorul educaţiei pentru anii 2011-2015 şi Cadrul de monitorizare a politicilor educaţionale.

Totodată rămân nerezolvate problemele vechi, cum ar fi insuficienţa cadrelor didactice şi a infrastructurii instituţiilor, dar şi altele, acestea în ansamblu afectând nemijlocit calitatea procesului educaţional şi realizarea dreptului la educaţie în general.

Pe fundalul unei evoluţii mai puţin omogene a cuprinderii în învăţământ, rata alfabetizării rămâne a fi înaltă, R. Moldova clasându-se pe locul 17 din 177 de ţări după nivelul cunoaşterii de carte.[1]

9.1. Reforma sistemului naţional de învăţământ

Proiectul unui nou Cod al Educaţiei, elaborat de Guvern, reprezintă încercarea de a moderniza sistemul educaţional prin înlocuirea Legii învăţământului din 1995, învechită şi necorespunzătoare noilor cerinţe şi standarde din domeniu. Ministerul Educaţiei propune introducerea terminologiei utilizate în sistemele europene de educaţie, şi stabileşte principiile de management ale sistemului de învăţământ şi cele de finanţare a cercetării universitare.

Principalele preocupări ale proiectului de Cod al Educaţiei

• Organizarea şcolilor de circumscripţie şi instituirea învăţământului vocaţional tehnic;

• Introducerea ciclului 3 de doctorat şi constituirea Şcolii Doctorale;

• Perfecţionarea programei şcolare: astfel încât copiii să nu fie supraslicitaţi de cerinţele academice, dar şi numărul celor 17 discipline obligatorii să nu fie redus;

• Stabilirea unei legături dintre piaţa muncii şi sistemul universitar, conexiune care lipseşte în prezent;

• Crearea Agenţiei Naţionale de Asigurare a Calităţii în învăţământul superior şi de cercetare;

• Aplicarea sistemului de credite transferabile;

• Aplicarea ratingului pentru instituţiile de învăţământ superior din Republica Moldova;

• Autonomia financiară şi managerială a cercetării ştiinţifice în cadrul universităţilor şi nu numai.

1 Raportul de Dezvoltare Umană, PNUD, 2009.

Totuşi, unii experţi[2] subliniază vulnerabilitatea unor prevederi din proiectul de Cod. Rezervele se referă la lipsa unei clarităţi privind raportul dintre finanţarea din sursele publice şi cea din surse private. Alt aspect deficitar ţine de introducerea sistemului de învăţământ post-secundar, astfel încât apariţia liceelor profesionale ar putea umbri activitatea colegiilor. Alt temei de scepticism trezeşte şi funcţionarea instituţiilor de învăţământ primar şi gimnazial de circumscripţie. De asemenea, nu sunt clare relaţiile dintre treptele de instruire, cum ar fi relaţia dintre învăţământul secundar profesional şi post-secundar profesional, dintre învăţământul post-secundar vocaţional şi învăţământul superior.[3]

O altă iniţiativă de optimizare a sistemului educaţional este prevăzută de Acordul - Memorandum de colaborare cu FMI pentru 2010-2012. Reforma prevede în esenţă consolidarea claselor, ceea ce presupune: reorganizarea a circa 130 de instituţii de învăţământ general prin schimbarea statutului actual şi instituirea a circa 50 de şcoli de circumscripţie şi arondarea la acestea a circa 60 de şcoli. În rezultat, şcolile trebuie să beneficieze de mai multă autonomie în utilizarea fondurilor. Totodată, Guvernul mizează pe susţinerea partenerilor de dezvoltare în crearea infrastructurii de acces la instituţiile de circumscripţie (construirea sau repararea drumurilor, asigurarea funcţionalităţii acestora pe timp nefavorabil) şi procurarea a circa 80 de unităţi de transport pentru transportarea elevilor la şcoală. Aceiaşi soluţie este propusă şi de Proiectul Strategiei consolidate de dezvoltare a învăţământului pentru anii 2010-2015.

Soarta proiectului Codul Educaţiei pare a fi incertă, atât din perspectiva procesului de descentralizare la care se face referinţă în Cod, cât şi din cea a procesului de consultări cu instituţiile relevante, acesta fiind tărăgănat, neinspirat şi care diminuează din nobila intenţie de reformare a sistemului de învăţământ.[4]

În ceea ce priveşte restructurările prevăzute de Acordul - Memorandum de colaborare cu FMI pentru 2010-2012, în condiţiile în care nivelul de natalitate este în continuă descreştere, iar fenomenul de migraţie îşi păstrează amploarea, măsurile de optimizare propuse sunt pertinente.[5] Important ca întreg procesul să respecte criteriul de proporţionalitate între scopul propus şi resursele utilizate, iar calitatea învăţământului şi drepturile copilului, inclusiv cel la educaţie, să nu aibă de suferit.

Deşi urmăresc scopuri legitime, cele două direcţii de reformare dacă nu vor respecta standardele internaţionale în domeniul politicilor educaţionale pot avea un anumit impact negativ asupra sistemului educaţional şi implicit a realizării dreptului la educaţie în R. Moldova, putând afecta durabilitatea instituţională a sistemului dar şi calitatea învăţământului în general.

2 http://www.info-prim.md/?x=25&y=27475</font
3 Opinia lui Gabriel Paladi, Preşedintele Asociaţiei Colegiilor din Moldova.
4 http://tv7.md/ro/shows/video?id=1404
5 Optimizarea reţelei şcolare este de asemenea relevantă în contextul reducerii continue a numărului de elevi, care se va diminua în anul de studii 2014/2015 cu mai mult de 24%, comparativ cu 2006/2007.

9.2. Nivelul pre-şcolar

Eforturile statului în vederea respectării dreptului la educaţie la nivel preşcolar, în perioada 2009-2010, se arată a fi insuficiente pentru a produce o reformă substanţială în acest domeniu. Implementarea unui şir de proiecte cu susţinerea partenerilor de dezvoltare au adus unele îmbunătăţiri la nivel local, dând un rezultat imediat: creşterea numărului de copii ce frecventează grădiniţa. Pe de altă parte, la nivel urban, problemele rămân la fel de acute, comparativ cu perioada 2007-2008.

La nivel de politici, Guvernul a fost proactiv, implementând un şir programe menite să îmbunătăţească curriculumul existent cu privire la respectarea nevoilor copilului, standardele privind dezvoltarea timpurie pentru copiii cu vârste cuprinse între 0-7 ani şi standardele profesionale pentru educatori. Totuşi, puse pe cântar, problemele de sistem, fac ca succesele înregistrate să nu se resimtă.

9.2.1. Accesul la educaţia preşcolară[6]

Starea de lucruri în domeniul accesului la educaţia pre-şcolară este determinată atât de politicile publice în domeniu, cât şi de unii factori sociali specifici pentru R. Moldova. Acest domeniu necesită un efort şi o atenţie deosebită din cauza migraţiei excesive a părinţilor, astfel încât responsabilitatea statului în protejarea copiilor lăsaţi fără îngrijirea părintească creşte semnificativ. În acest context, Guvernul a aprobat Planul naţional de acţiuni cu privire la protecţia copiilor rămaşi fără îngrijirea părinţilor pentru anii 2010-2011 (HG nr.450 din 2.06.2010). Documentul, deşi conţine o gamă largă de măsuri destinate protecţiei acestei categorii de copii, nu face nici o referinţă la instituţiile de educaţie preşcolară.

Evoluţia sistemului de educaţie preşcolară.
Educaţia timpurie a fost stabilă drept prioritate naţională de către Guvern în 2002, când cota de frecventare a instituţiilor preşcolare era de doar 41%. Multe grădiniţe, în special cele din localităţile rurale, au fost închise în acea perioadă, spre exemplu în anul 2000 funcţionau 1094 de grădiniţe. În următorii nouă ani cota de frecventare a grădiniţelor a crescut până la 55%, înregistrându-se astfel o creştere continuă a numărului de copii încadraţi în învăţământul preşcolar, pregătirea obligatorie către şcoală a copiilor de 5-7 ani fiind asigurată în proporţie de 85%, înregistrându-se astfel o creştere continuă a copiilor încadraţi în învăţământul preşcolar.*

**Raport:"Evaluarea comună de ţară".*[7]

Situaţia accesului la educaţia preşcolară variază în funcţie de mediul urban sau rural. Mai puţini copii din mediul rural frecventează grădiniţele. Motivele de regulă sunt atât imposibilitatea părinţilor de a achita costurile de întreţinere a copilu-

6 Accesul la educaţia preşcolară este reglementat şi prevăzut de art.17 din Legea cu privire la învăţământ, care prevede "Pregătirea copiilor preşcolari către şcoala este obligatorie de la vârsta de 5 ani şi se realizează în grupe pregătitoare, în grădiniţă sau şcoală ori, la solicitarea părinţilor, în familie. Statul asigură condiţiile materiale şi financiare necesare bunei desfăşurări a procesului instructiv-educativ în grupele pregătitoare. În funcţie de condiţiile locale, acestea pot fi organizate şi în cadrul şcolii primare".

7 Guvernul Republicii Moldova şi ONU, Chişinău, Iulie 2005, www.undp.md/publications/doc/CPAP_rom_05-04-2007_GATA_NEW.pdf

lui într-o instituție preșcolară, cât și convingerea că acasă sau la bunici copii se vor bucura de o îngrijire mai bună.[8] În multe localități grădinițele lipsesc cu desăvârșire. În consecință, cca 25% copii din mediul rural nu merg la grădiniță și prin urmare nu beneficiază de o pregătire corespunzătoare pentru școală.

Cu toate acestea, dinamica frecventării instituțiilor preșcolare este pozitivă în ultimii ani. În anul 2009 numărul de copii ce merg la grădiniță a crescut cu peste 30%, până la 126 mii, în raport cu anul 2001. La fel, numărul de locuri în instituțiile preșcolare a crescut cu 17 mii. Rata înscrierii în instituțiile preșcolare în 2009 a ajuns la peste 70%. Dinamica pozitivă a frecventării preșcolare se explică prin deschiderea unor noi grădinițe. Însă, dacă aceste măsuri sunt suficiente la nivel rural, atunci la nivel urban doar complică situația. Grădinițele sunt supra-aglomerate, numărul de locuri disponibile este foarte mic, iar personalul grădinițelor este insuficient pentru a oferi o îngrijire calitativă copiilor. Fenomene cum sunt corupția și înscrierea copiilor la grădinițe cu doi ani înainte ca ei să înceapă să o frecventeze, devin obstacole majore în realizarea dreptului la educație preșcolară.

Situația creată este determinată de mai mulți factori obiectivi, inclusiv absența grădinițelor private. În anul 2009 funcționau 1362 de grădinițe de stat și nici o grădiniță privată.

O altă piedică în asigurarea pe măsură a dreptului la educație preșcolară este și numărul mic de creșe. În total există doar 3 creșe, toate aflate în spațiul urban astfel fiind acoperite necesitățile în proporție de numai 1% din numărul total de copii.

Efectele acestei situații pot fi resimțite atât pe termen scurt, cât și pe termen lung:

- Posibilități limitate pentru părinți, în special pentru mame, de a reveni la locul de muncă, situație care generează fenomenul discriminării de gen pe piața muncii;
- Neîncadrarea copiilor în sistemul educației timpurii poate afecta integrarea ulterioară a acestora în societate. Fiind lipsiți de o pregătire adecvată pentru școală, copii ce nu frecventează grădinița, de obicei, au rezultate mai scăzute în primii ani de școală, fapt care creează situații de marginalizare și excludere din grup.

Pentru a asigura un acces mai bun învățământul preșcolar pentru grupurile vulnerabile, Guvernul a elaborat politici noi cu privire la educația timpurie, cu ajutorul asistenței tehnice oferite de către UNICEF, Banca Mondială și a altor parteneri de dezvoltare. Astfel a fost creat material didactic și metodologic care să includă grupurile vulnerabile. Moldova este singura țară care a canalizat integral suportul financiar acordat de Fondul Fiduciar Catalitic[9] spre revitalizarea educației timpurii (circa 4,4 milioane, în cadrul proiectului „Educație pentru Toți – Inițiativă de Acțiune Rapidă" au fost utilizate pentru a dota peste 300 grădinițe cu materiale didactice,

8 Studiul „Educația preșcolară în R. Moldova din perspectiva incluziunii și a echității sociale", IDIS Viitorul pag. 5, http://www.viitorul.org/public/1634/ro/Educatie%20prescolara.pdf

9 http://www.pascupas.md/projects/455/index.html , http://www.edu.md/?lng=ro&MenuItem=8&Article=525 și http://www.msif.md/online/

mobilier, jocuri, jucării, terenuri de joc).[10] Prin această decizie, Guvernul recunoaşte situaţia deplorabilă în care se află învăţământul pre-şcolar şi adoptă o abordare proactivă de revitalizarea a acestuia.

9.2.2. Calitatea educaţiei preşcolare

O analiză comparativă între R. Moldova şi statele Uniunii Europene privitor la numărul de copii înscrişi într-o grupă din mediul urban, indică asupra unei calităţi joase a îngrijirii şi a instruirii copiilor de vârstă preşcolară. Dacă numărul mediu cel mai înalt al copiilor într-o grupă din UE este de circa 24 de copii (în Irlanda), atunci în Moldova această cifra este de 30–35.

Un alt indicator ce măsoară calitatea educaţiei preşcolare este numărul de educatori comparat la numărul de copii. Dacă situaţia la nivel rural este relativ bună, aşa cum grupele nu sunt supra-aglomerate, atunci la nivel urban situaţia este inversă. În mediu, unui grup de 30 de copii îi revine un singur educator şi un asistent auxiliar, fapt ce contrazice recomandărilor psiho-pedagogice în domeniu şi împiedică realizarea calitativă a procesului educaţional.

9.2.3. Caracterul gratuit al învăţământului preşcolar

Cu toate că întreţinerea copiilor în grădiniţe este responsabilitatea totală a statului, situaţia de facto este alta. De regulă, sarcina de a compensa financiar necesităţile grădiniţelor (inclusiv salarizarea angajaţilor) cade pe seama părinţilor, ceea ce contravine principiului gratuit al educaţiei preşcolare. Estimativ un părinte plăteşte pentru întreţinerea copilului la grădiniţă între 300 şi 1000 lei lunar. O soluţie posibilă este instituţionalizarea acestor plăţi, pentru a institui un control asupra acestor cheltuielilor şi pentru a include contribuţiile financiare ale părinţilor în circuitul oficial.

În general, rata brută de cuprindere în educaţia preşcolară se majorează pe măsura îmbunătăţirii nivelului de bunăstare a gospodăriei, de la aproape 80% în cazul familiilor cel mai puţin asigurate, până la peste 85% pentru familiile cel mai bine asigurate.11 Astfel odată cu majorarea impactului crizei financiare, creşte şi numărul copiilor pentru care grădiniţele devin inaccesibile.

O altă problemă aferentă sistemului ţine de salarizarea personalului auxiliar din domeniul învăţământului preşcolar, care în mod direct se răsfrânge asupra calităţii îngrijirii copiilor de vârstă preşcolară.[12]

Chiar dacă în perioada 2009-2010, educaţia preşcolară a devenit mai accesibilă pentru un număr semnificativ de copii, în localităţile urbane, dar mai ales în localităţile rurale, sunt necesare eforturi continue şi susţinute din partea autorităţilor.

10 Grant oferit de Fondul Fiduciar Catalitic – iniţiativa de acţiune rapidă prin intermediul Băncii Mondiale, în valoare totală cca. 8,8 mln. dolari SUA.

11 Raportul Ministerului Economiei pentru 2009: "Raport privind sărăcia şi impactul politicilor", http://www.scribd.com/doc/56725795/raport-2009

12 Salarizarea personalului auxiliar din grădiniţe este mai cu mult mai joasă decât coşul minim de consum şi salariul minim lunar garantat din sectorul real al economiei. Este necesar de a revizui grilele de salarizare, pentru a exclude asemenea practici. Paradoxul situaţie este faptul ca agenţii economici sunt impuşi să plătească angajaţilor salariului minim, iar statul nu-şi respectă acest angajament, http://www.investigatii.md/docs/Hot_cond__salariza_retelei_tarifare_unice.pdf

Grădiniţele din zonele rurale se confruntă cel mai mult cu insuficienţa resurselor financiare pentru a face faţă cerinţelor crescânde din sistem. O altă provocare majoră pentru Guvern reprezintă extinderea serviciilor alternative, pentru a include şi cei 25% din copii care nu au acces la educaţie timpurie. Proiectul noului Cod al Educaţiei conţine prevederi cu privire la centrele comunitare ce urmează să presteze servicii oficiale de educaţie timpurie alături de grădiniţe şi creşe, în special în cele 230 localităţi în care lipsesc instituţii preşcolare. Însă atât timp cât soarta proiectului este incertă, problema rămâne nerezolvată. Totuşi, înainte de a purcede la reforma sistemului, Guvernul ar trebui să analizeze toate neajunsurile proiectului de Cod al Educaţiei cu privire la sistemul preşcolar. Prevederile prezente din proiect, ar putea crea pe viitor confuzii şi probleme de sistem şi mai mari.[13]

9.3. Nivelurile şcolar şi liceal

Sistemul educaţional şcolar şi liceal din R. Moldova este rigid, păstrând infrastructura de şcoli din perioada sovietică. Situaţia existentă impune o urgentare a procesului de reformare a sistemului definit prin salarii mici şi instabile[14] şi scăderea numărului de elevi cu 25% faţă de numărul copiilor înmatriculaţi în anul 1998 (situaţie explicată prin natalitate scăzută, intensificarea fenomenului migraţiei, sărăcirea populaţiei etc.).[15] În caz contrar, Guvernul riscă să nu-şi realizeze angajamentele asumate.

9.3.1. Accesul la educaţie

Marea majoritate a copiilor cu vârsta de şcolarizare (7-15 ani) frecventează şcoala. Chiar şi în rândurile copiilor mai mari, ratele de frecventare a şcolii sunt estimate la nivelul de 77,7% pentru băieţi şi 89,2% pentru fete.

Conform rapoartelor anuale, prezentate de Ministerul Educaţiei, numărul de copii rămaşi în afara şcolii a scăzut semnificativ: de la 3980 în anul de studii 2000/2001 la 28 de copii în 2008/2009, iar în octombrie 2010 au fost identificaţi 130 de copii care nu frecventau scoală[16]. Aceste cifre nu sunt corelate însă cu ratele relativ joase de înrolare în învăţământul primar şi cel gimnazial, fapt ce denotă lipsa unor mecanisme eficiente de depistare şi prevenire a neşcolarizării şi a abandonului şcolar. În lipsa unui astfel de mecanism, un număr semnificativ de copii rămân încă în afara şcolii. Conform estimărilor UNICEF Moldova, numărul copiilor care nu frecventează şcoala variază între 1 şi 15 copii pe şcoală.[17]

Fenomenul absenteismului şcolar este marcat de tendinţe noi în ultimii ani, arată rezultatele unui studiu realizat de Institutul de Ştiinţe ale Educaţiei din Repu-

13 http://www.calm.md/docs/avize/AVIZ_CALM_Codul_Educatiei.pdf

14 Spre exemplu, salariu mediu lunar pentru 2010 primit de un profesor a fost estimat la 2358 lei, in timp ce un lucrător bancar era remunerat cu circa 6500 lei, http://statbank.statistica.md/pxweb/Dialog/Saveshow.asp

15 Declinul natalităţii şi menţinerea acesteia la un nivel scăzut va determina şi evoluţia populaţiei de vârstă şcolară (Cartea verde a populaţiei, 2009). Dacă în anul 2008 populaţia de vârstă şcolară şi preşcolară (3-23 ani) constituia 1113,9 mii persoane, atunci către anul 2015 (conform scenariului I – pesimist) numărul acestora se va micşora până la 891,3 mii, în 2020 – 803,2 mii, 2030 – 707,8, iar către 2050 – 468,2. Reducerea în jumătate a populaţiei de vârstă şcolară va influenţa întregul sistem educaţional, având implicaţii majore asupra vieţii economice şi sociale.

16 Ziarul Observatorul, octombrie 2010, http://observator.md/social/abandonul-scolii-si-scolarizarea-au-fost-reluate-in-vizorul-structurilor-guvernamentale/

17 Studiu: „Educaţia de baza în R. Moldova din perspectiva şcolii prietenoase copilului", http://www.ipp.md/libview.php?l=ro&id=555&idc=169

blica Moldova[18] în 2008. În opinia cadrelor didactice, motivele nefrecventării școlii sunt: lipsa supravegherii copiilor în cazul plecării părinților la muncă peste hotare (35,1%), atitudinea neglijentă a părinților față de educația copiilor (28,1%), lipsa manualelor și rechizitelor școlare (25,4%), atragerea copiilor la muncă (11,4%).[19]

Cauzele cele mai frecvente ale abandonului școlar țin de condițiile financiare ale părinților. Potrivit estimărilor, suma plăților informale în învățământ făcute de părinți pe parcursul unui an școlar constituie 209 mil. lei, ceea ce reprezintă 13,3% din mijloacele financiare alocate de stat în același an.[20] În aceste condiții, în familiile cu venituri reduse, copiii sunt nevoiți să muncească în gospodăriile de pe lângă case.[21] Majoritatea băieților și fetelor (83,5% și 88,7%) de vârstă școlară mai îndeplinesc și activități casnice. Deși în cazul copiilor de vârstă școlară obligatorie nu există diferențe considerabile în ceea ce privește ratele de frecventare a școlii între copiii care lucrează și cei care nu lucrează, în cazul copiilor mai mari, clasa 10-12, sunt înregistrate rate semnificativ mai mici (Tabelul 1). Este încurajator faptul că majoritatea celor care părăsesc sistemul educațional, totuși finalizează învățământul obligatoriu.

Repartizarea copiilor în învățământul general obligatoriu în funcție de reședință: mediul urban și rural, este marcat de discrepanțe semnificative. Rata de înmatriculare în învățământul primar în zonele urbane reprezintă 93.6% și înregistrează aceste cote înalte timp de mai mulți ani consecutiv. În zonele rurale, rata este estimată la 89,4% și este în descreștere continuă din 2000, când acest indicator a constituit 98,3%. În învățământul gimnazial situația este similară. În anul 2009, în mediul urban, rata de înmatriculare a constituit 95,1%, rămânând relativ stabilă. Deși la fel oarecum stabilă, rata de cuprindere în învățământul gimnazial în zonele rurale a constituit 86,3% în anul 2009.[22]

Evoluția ratei de înmatriculare în învățământul general obligatoriu denotă capacitatea limitată a Guvernului de atingere a Obiectivelor de Dezvoltarea a Mileniului pentru R. Moldova pentru 2015 (98% din numărul de copii de vârstă școlară).

O problemă semnificativă reprezintă actualul mecanism de distribuire a resurselor financiare către instituțiile preuniversitare și lipsa instrumentelor de corelare cu rezultatele obținute. Deși cheltuielile pentru educație au crescut cu 16%, acestea nu acoperă necesitățile crescânde ale sectorului. Soluțiile care ar putea rezolva problema respectivă implică crearea unui mecanism eficient de descentralizare (mecanism de altfel prevăzut și de proiectul Codului Educației) care ar prevedea raționalizarea costurilor operaționale și implicit delegarea mai multor competențe financiare către Direcțiile raionale de învățământ. Aceasta înseamnă transformarea cheltuielilor publice în bunuri publice.[23]

18 Institutul de Științe ale Educației din Republica Moldova, http://www.ise.md/news.html

19 Studiu elaborat de Institutul de Politici Publice cu suportul financiar și asistența UNICEF Moldova, 2008: "Educația de bază în R. Moldova din perspectiva școlii prietenoase copilului".

20 Studiu "Educația de bază în Republica Moldova din perspectiva școlii prietenoase copilului" elaborate de Ministerul Educației R. Moldova cu suportul UNICEF, 2009.

21 În anul 2009 nivelul sărăciei în R. Moldova a constituit 26,3%, rămânând practic la nivelul anului 2008.

22 Raport privind Obiectivele de Dezvoltare ale Mileniului/The Millennium Development Goals Report 2009, http://www.un.org/millenniumgoals/pdf/MDG_Report_2009_ENG.pdf

23 Studiul „Finanțarea educației preuniversitare", IDIS Viitorul.

Educaţia şcolară în R. Moldova este disponibilă în limba română şi cea rusă (cu excepţia a 3 şcoli în care funcţionează următorul model: şcoli cu predare în limba rusă, unde limbile ucraineană, găgăuză, bulgară se studiază ca disciplină şcolară, câte 3 ore pe săptămână şi 1 oră – noua disciplină „Istoria, cultura şi tradiţiile popoarelor: rus, respectiv ucrainean, găgăuz, bulgar). Astfel, pentru aproape 100 de mii de copii alolingvi lipsesc condiţii pentru studii în limba lor maternă.[24] În plus, nivelul de predare a limbii române în şcolile publice pentru aceste grupuri este adesea foarte jos, ceea ce creează dificultăţi de integrare în societate, discriminare ulterioară pe piaţa forţei de muncă şi la participarea în viaţa politică.

Problema instruirii în limba maternă este şi mai complexă în regiunea transnistreană

Administraţia de facto a regiunii promovează o politică de impunere a limbii ruse şi de rusificare a etniilor neruse. Deşi în regiune sunt declarate trei limbi oficiale (română (moldovenească), rusă şi ucraineană), populaţia vorbitoare de limbă română (moldovenească) şi ucraineană este discriminată în raport cu vorbitorii de limbă rusă. Limba rusă este dominantă în toate sferele vieţii politice şi sociale, inclusiv în învăţământ.

În regiunea transnistreană a R. Moldova funcţionează şcoli moldoveneşti şi şcoli mixte cu instruire în limba moldovenească pe baza alfabetului chirilic. În 8 şcoli procesul de instruire se efectuează în limba română pe baza alfabetului latin după programe şi manuale aprobate de autorităţile constituţionale ale R. Moldova. Administraţia de facto transnistreană a încercat să interzică activitatea acestora, însă în virtutea implicării structurilor internaţionale, acestora le-a fost atribuit statutul de „instituţii de învăţământ străine nestatale".

Structura etnică a regiunii transnistrene este împărţită aproape egal între moldoveni (177 mii, ori 31,9%), ruşi (168 mii, ori 30,4%) şi ucraineni (160 mii ucraineni (28,8%), potrivit datelor recensământului desfăşurat de administraţia regiunii în 2004. În aceste condiţii demografice, 82% din totalul de şcoli activează în baza unui curriculum în limba rusă, 13.5% în baza un curriculum în limba română (moldovenească) cu grafie chirilică, 3.8% în baza unui curriculum în limba română cu grafie latină.[25] Repartizarea şcolilor în funcţie de limba de studii este următoarea:

- limba rusă - 135 instituţii (70,3%);
- limba „moldovenească" (română, cu alfabet chirilic) – 33 instituţii (17,2%);
- limba rusă şi „moldovenească" – 16 instituţii (8,4%);
- limba ucraineană – 2 instituţii (1%);
- limba „moldovenească" (română, cu alfabet latin) – 8 instituţii (3,1%) (subordonate autorităţilor constituţionale).

24 "Probleme de predare a limbilor în şcolile alolingve din Republica Moldova". Chişinău 2009, http://www.scribd.com/doc/43523112/Studiu-RO

25 http://www.ipp.md/public/files/Proiecte/blacksee/rom/INVATAMINTUL-IN-TRANSNISTRIA_S-Tiron1.pdf

Datele indică asupra unei atitudinii discriminatorii față de etniile neruse. Cele 8 școli, aflate sub jurisdicția autorităților constituționale ale R. Moldova, cu predare în limba română, cu grafie latină, unde învață cca 4 mii de copii, își desfășoară activitatea în clădiri închiriate de la autoritățile locale de facto sau agenți economici din localitățile respective.

Eforturile Guvernului de implementare a unor politici educaționale pentru cetățenii din stânga Nistrului nu a atins rezultatele scontate. Unul din cele mai sensibile aspecte este politica de echivalare a notelor elevilor care și-au făcut studiile în școlile care se subordonează regimului de la Tiraspol. Astfel, dacă un elev obține nota 5 (foarte bine) în sistemul de apreciere al reușitelor școlare din regiunea transnistreană, atunci la echivalarea acesteia în sistemul de apreciere de la Chișinău acesta va obține 9,51.

Situația a provocat o reacție în lanț: elevii din acele 8 școli subordonate autorităților constituționale sunt descurajați, fiind într-o poziție inechitabilă comparativ cu elevii din școlile aflate sub controlul regimului de la Tiraspol. La etapa de înmatriculare în instituțiile superioare de învățământ din spațiul constituțional, în urma echivalării, elevii care și-au făcut studiile în școlile supuse administrației de Tiraspol, au o medie mai mare. Acest fapt a determinat mulți elevi din cele 8 școli să-și transfere studiile în școlile administrate de Tiraspol (adesea doar în clasa 11-a) pentru a beneficia de locuri bugetare în universitățile din Chișinău.

Aspectele enumerate fac parte dintr-o multitudine de probleme ce limitează grav realizarea dreptului la educație în regiunea transnistreană a R. Moldova. Pe parcursul celor 20 ani de nesoluționare a problemei transnistrene, autoritățile de la Chișinău nu au manifestat preocupări serioase pentru crearea unor condiții minime de acces la sistemul constituțional de educație și anumite instrumente eficiente de control asupra „sistemului educațional" din regiune, aflat în afara dreptului și standardelor internaționale, fapt ce aduce atingere drepturilor și libertăților populației din regiune.[26]

Sistemul educațional din regiunea transnistreană a R. Moldova își conturează propriile caracteristici, absolut distincte de cele de pe malul drept. Cadrul normativ din domeniu în regiune reproduce legea învățământului din Federația Rusă.[27] Aceiași tendință se menține și în sistemul învățământului superior din regiune, în care, pe lângă așa-numita Universitate de Stat din Transnistria, care și ea se declară parte a spațiului universitar rusesc,[28] funcționează filiale ale instituțiilor superioare de învățământ din Rusia. Acest fapt impune obstacole serioase în crearea unui spațiu comun educațional pe cele două maluri ale Nistrului, aceste structuri nefiind acreditate de ministerul de resort de la Chișinău.

O altă provocare a sistemului educațional de nivel școlar și liceal, căreia Guvernul R. Moldova trebuie să facă față este cea a copiilor cu dizabilități. În R. Moldova sunt înregistrați cca 15,3 mii de copii cu dizabilități, dintre care doar 10-12%[29]

26 http://www.europalibera.org/content/article/2314900.html
27 Stefan Tiron, Studiu de politici publice "Învățământul în regiune transnistreană a Republicii Moldova", Chișinău, 2009, http://www.ipp.md/public/files/Proiecte/blacksee/rom/INVATAMINTUL-IN-TRANSNISTRIA_S-Tiron1.pdf
28 http://www.spsu.ru
29 http://www.investigatii.md/index.php?art=403

au acces la careva servicii de instruire, inclusiv servicii de tip nerezidenţial. Lipsa infrastructurii speciale pentru accesul în instituţii, mobilierului special şi a programelor de învăţământ adaptate nevoilor speciale ale acestor copii limitează simţitor dreptul copiilor cu dizabilităţi la educaţie. În R. Moldova nu există nici măcar o instituţie de educaţie de profil general (non specializată) care să dispună de infrastructura necesară pentru a permite accesul cel puţin al persoanelor cu dizabilităţi locomotorii.

Probleme generale de sistem sunt resimţite şi la nivelul educaţiei şcolare şi gimnaziale. Distribuirea ineficientă a resurselor financiare, lipsa autonomiei locale a instituţiilor de învăţământ agravează situaţia cadrelor didactice şi a stării tehnice a şcolilor.[30]

9.4. Nivel universitar şi post-universitar

Hotărârea Guvernului, nr.434 din 25.04.2006, ce stabileşte cotele de înmatriculare în instituţiile superioare de învăţământ şi cotele studenţilor ce beneficiază de bursă a avut un ecou negativ asupra sistemului de învăţământ superior din R. Moldova.

Efectele acesteia au fost resimţite în mare măsură din perspectiva financiară, aşa cum micşorarea numărului de studenţi a cauzat, doar în primii trei ani de implementare a Hotărârii, pierderi de circa 400 milioane lei. Efectele sociale ale acestei politici, în opinia unor reprezentanţi ai societăţii civile,[31] au impact negativ asupra calităţii actului de învăţare şi limitează autonomia universităţilor. Şi asta din cauza creşterii cotei de finanţare a universităţilor din bugetul de stat de la 12% la 21%, fapt ce afectează procesul decizional. Un alt efect secundar este micşorarea numărului de studenţi de la 34,5 mii în 2005 la 27 de mii în anul 2006 şi 23 mii în 2010.

Proiectul Codului Educaţiei prevede că numărul studenţilor admişi în bază de contract va scădea, în timp ce numărul „bugetarilor" va creşte către 2013, urmând ca studiile în bază de contract să fie excluse în totalitate la universităţile de stat. Se poate afirma, ca consecinţele politicii de stat în domeniu învăţământului care sunt deja resimţite se pot reproduce la o scară şi mai mare în viitor, afectând pe termen lung durabilitatea sistemului de învăţământ superior din ţară, accesibilitatea studiilor şi implicit realizarea dreptului la educaţie.

Învăţământul superior (sfârşitul anului 2010):
- ***33 de instituţii de învăţământ superior***
  - ***o 19 de stat***
  - ***o 14 private***
- ***23% din populaţia cu vârste între 18 şi 25 de ani este cuprinsă de învăţământul superior. În statele europene ca Germania, Franţa sau Marea***

30 Circa 41% din toate edificiile şcolare necesită reparaţii capitale şi doar în 11,2% din ele pot fi construite pante pentru accesul copiilor cu posibilităţi locomotorii limitate. Indiscutabil, în astfel de condiţii este foarte dificil de a organiza procesul de studii la nivelul cerinţelor înaintate faţă de şcolile prietenoase copilului.

31 Studiul: Impactul politicilor autorităţilor publice central asupra sistemului universitar din R. Moldova, http://www.viitorul.org/public/2018/ro/STUDIU%20EDUCATIE.pdf

Britanie, acest indicator depăşeşte 50%, în timp ce în SUA 2/3 din tineri fac studii superioare.

• Cea mai mare cotă de şomeri provine din cei care nu au deloc instruire, după care urmează persoanele cu studii medii şi tehnice, iar cei mai puţini şomeri sunt printre cei cu studii superioare*.

**Dr. Iurie Gotişan: „Evoluţii, tendinţe şi pronosticuri referitoare la piaţa muncii din Republica Moldova în apropierea acesteia de standardele UE. Chişinău, 2007.*

Corupţia în sistemul de învăţământ superior rămâne a fi o altă problemă majoră. Deşi legislaţia prevede răspunderea penală a rectorilor, decanilor şi şefilor de catedră pentru acte de corupţie, inclusiv vinderea şi extorcarea notelor, cu amendă sau închisoare pe un termen de la 2 la 7 ani, aceasta nu se aplică însa în cazul profesorilor şi lectorilor.[32] Totodată actele normative ale Ministerului Educaţiei nu abordează corupţia în mod expres, iar regulamentele principalelor universităţi nu prevăd sancţiuni pentru copiere, trişare sau mituire.

Deşi proiectul de Cod al Educaţiei prevede restructurări esenţiale ale sistemului universitar şi post-universitar, acestea sunt insuficiente pentru o ajustare a sistemului la standardele internaţionale cu privire la accesibilitate, autonomie, calitatea studiilor, transparenţa decizională şi financiară, integritatea studiilor şi caracterul participativ al studiilor. Iar incertitudinea legată de adoptarea Codului, ne face să presupunem că în perioada 2011-2012 schimbări esenţiale se vor lăsa aşteptate.

Concluzii şi recomandări

Pentru a răspunde provocărilor existente cu privire la realizarea dreptului la educaţie în Moldova, experţii internaţionali[33] recomandă o serie de măsuri menite să reformeze sistemul curent de învăţământ.

Aspecte generale: Sistemul de învăţământ trebuie să devină accesibil pentru fiecare persoană, fără nici o discriminare. Trebuie asigurate condiţii pentru facilitarea accesului la studii copiilor cu necesităţi educative speciale şi copiilor ce aparţin diferitor minorităţi etnice sau lingvistice. Procesul educaţional trebuie să devină transparent, flexibil şi adaptat necesităţilor fiecărui copil/tânăr.

Experţii recomandă instituţionalizarea mecanismelor care ar oferi elevilor şi studenţilor dreptul de a opta pentru studierea obiectelor ce ţin de domeniile individuale de interes, de exemplu subiectele ce ţin de propria sănătate, dezvoltarea sexuală, dezvoltarea profesională, promovarea în carieră etc.

Aspecte specifice: Recomandările instituţiilor internaţionale pentru modernizarea sistemului de învăţământ ţin de aplicarea unor principii internaţionale, atât prin înserarea acestora în Codul Educaţiei, cât şi în alte documente de politici.

Drepturile omului şi nediscriminarea reprezintă principii cheie pe care trebu-

32 Raportul Departamentului de stat al SUA privind respectarea drepturilor omului (2010), http://www.state.gov/g/drl/rls/hrrpt/2010/eur/154439.htm

33 Recomandări de politici în domeniul educaţiei, formulate de Programul Naţiunilor Unite pentru Dezvoltare, http://www.undp.md/presscentre/2010/Education_Papers14June/index_rom2.shtml

ie să se axeze procesul educaţional şi care trebuie să fie promovate şi integrate în programele de învăţământ pentru a fi transmise ca valori sociale noilor generaţii. În acest scop se propune elaborarea unui curricule în domeniul educaţiei pentru drepturile omului, precum şi includerea grupurilor vulnerabile (persoane cu dizabilităţi şi reprezentanţi ai grupurilor etnice minoritare) în sistemul educaţional.

Abordarea sistemică a problemelor privind formarea abilităţilor este de asemenea o prioritate identificată de experţi. Aceasta ar presupune promovarea programelor educaţionale adaptate necesităţilor individuale, creşterea mobilităţii elevilor/studenţilor şi a cadrelor didactice, diversificarea gamei de discipline opţionale, dar şi creşterea ponderii instruirii practice în cadrul întreprinderilor. Totodată este necesară eliminarea barierelor existente în recunoaşterea şi certificarea rezultatelor instruirii non-formale precum şi extinderea posibilităţilor de a reveni în instituţiile de învăţământ după anumite perioade de activitate în câmpul muncii.

Reformarea sistemului educaţional trebuie să presupună descentralizarea acestuia şi autonomia instituţiilor educaţionale - crearea unei noi structuri a sistemului educaţional, în cadrul căreia autorităţile centrale să deţină doar rolul de promovare a politicilor, iar managementul instituţiilor educaţionale să ţină de competenţa autorităţilor publice locale. În paralel, este necesară crearea condiţiilor pentru ca fiecare instituţie educaţională, indiferent de nivel, să poată să devină persoană juridică cu drepturi depline, inclusiv cu posibilitatea de a gestiona propriile resurse financiare.

Educaţia trebuie să fie incluzivă. Şcolarizarea persoanelor cu dizabilităţi trebuie să aibă loc în cadrul sistemului general educaţional şi acest lucru trebuie să fie prevăzut expres de legislaţie. Legislaţia ar trebui să prevadă clar că rolul lucrătorilor sociali, psihologilor şi altor profesionişti ne-pedagogi, aflaţi în relaţie cu educaţia copiilor cu dizabilităţi este doar de a asista şi facilita educaţia generală.

Nu în ultimul rând, este foarte importantă implementarea managementului bazat pe rezultate, comparativ cu cel actual, bazat mai mult pe indicatorii de proces.

În pofida eforturilor autorităţilor, susţinute de partenerii de dezvoltare, reformarea sistemului de învăţământ astfel încât acesta să asigure respectarea dreptului la educaţie la toate etapele, rămâne a fi un proces anevoios care depinde de o mulţime de factori sociali şi economici.

Educaţia preşcolară a devenit mai accesibilă, dar mai există discrepanţe semnificative care dezavantajează zonele rurale. Totodată, numărul redus de angajaţi şi salariile mici în acest sistem, precum şi infrastructura defectuoasă se răsfrânge asupra calităţii îngrijirii şi educaţiei. O provocare rămâne a fi şi extinderea serviciilor alternative pentru a include copiii mici care încă nu au acces la educaţie timpurie.

Deşi, adoptarea Codului Educaţiei ar impune reforme esenţiale în sistemul educaţiei şcolare şi gimnaziale, va fi nevoie de eforturi sporite din partea autorităţilor pentru a asigura distribuirea eficientă a resurselor financiare, autonomia locală a instituţiilor de învăţământ, îmbunătăţirea situaţiei angajaţilor sistemului şi a stării tehnice a şcolilor. De asemenea este necesară dezvoltarea măsurilor de prevenire a eventualelor consecinţe negative ale viitoarelor schimbări.

Provocările din sistemul universitar şi post-universitar vor avea nevoie de o atenţie la fel de mare, mai ales din perspectiva durabilităţii financiare, a asigurării accesului la învăţământ superior şi a calităţii studiului. Eficienţa acestei etape educaţionale depinde şi de capacitatea autorităţilor de a aborda problemele ce ţin de integritatea academică şi gestionarea resurselor. Acest aspect însă nu se regăseşte în lista de priorităţi a agendei de politici, de aceia nu putem aştepta schimbări substanţiale în viitorul apropiat. Reformarea de substanţă a sistemului în corespundere cu standardele internaţionale depinde mai mult decât de orice, de voinţa politică a guvernării.

CAPITOLUL 10 DREPTUL LA MUNCĂ, PROTECȚIE SOCIALĂ ȘI OCROTIREA SĂNĂTĂȚII

Într-un stat democratic, dreptul la muncă, protecție socială și la ocrotirea sănătății reprezintă elementele de bază al politicilor statale, deoarece prin punerea acestora în aplicare, se realizează dezvoltarea social-economică a țării și respectiv are loc îmbunătățirea calității vieții populației.

Acest capitol descrie situația din R. Moldova în domeniul muncii, protecției sociale a grupurilor social vulnerabile, precum și a sistemului de ocrotire a sănătății. Prezentul raport analizează problemele ce țin de realizarea acestui drept, precum și lacunele legislative.

10.1. Dreptul la muncă

Evoluția socială, criza economică precum și cea politică din ultimii ani au dus la o anumită instabilitate în societate, fapt ce nu putea să nu afecteze și domeniul ocupării forței de muncă. Potrivit datelor Biroului Internațional al Muncii,[1] numărul șomerilor a început brusc să crească începând cu 2007. În trimestrul trei al anului 2010, s-au înregistrat 85,4 mii de șomeri, în creștere cu 9,2 mii față de perioada similară a anului 2009.

În perioada 2009-2010, au fost elaborate un șir de acte normative ce reglementează acest domeniu, cum ar fi: Regulamentul cu privire la reținerea impozitului pe venit din salariu și din alte plăți efectuate de către patron în folosul angajatului și a formularelor ce atestă reținerea impozitului pe venit la sursa de plată,[2] Hotărârea Guvernului cu privire la cuantumul minim garantat al salariului în sectorul real,[3] Hotărârea Guvernului privind aprobarea cuantumului salariului mediu lunar pe economie, prognozat pentru anul 2011 în mărime de 3300 lei ceea ce reprezintă cu 350 lei mai mult decât salariului mediu lunar pe economie, prognozat pentru 2010.[4]

Potrivit rapoartelor prezentate de Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei, în anul 2010,[5] șomajul a avut cel mai mare impact asupra persoanelor cu vârsta cuprinsă între 30-49 ani, acestea constituind 46,0% din populație, 16-24 ani - 21,0% și 50-65 ani respectiv 17,7% din populație. Din numărul șomerilor înregistrați, 11,0% au activat în sectorul agricol și 10,0% în sectorul industrial. Șomajul de scurtă durată (până la 6 luni) a înregistrat o pondere de 58,6%. Șomajul de lungă durată (peste 24 luni) a constituit 1,3%. Cauzele șomajului sunt diverse: reducerea locurilor de muncă, disponibilizări, lipsa locurilor de muncă bine plătite, necorespunderea nivelului și calității studiilor cerințelor de pe piața muncii, lacunele legislative. Cei mai defavorizați sunt cei care prelucrează pământul, protecția din partea statului fiind insuficientă, mai ales în cazul apariției unor riscuri cum ar

1 http://www.statistica.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=3187
2 Publicat 26.01.2010 în Monitorul Oficial Nr.11-12, art. 53.
3 Publicat 12.03.2010 în Monitorul Oficial Nr.35, art. 219.
4 HG Nr.773 din 27.11.2009 privind aprobarea cuantumului salariului mediu lunar pe economie, prognozat pentru 2010, Publicat: 01.12.2009 în Monitorul Oficial Nr.173, art. 854.
5 http://mpsfc.gov.md/md/rapoarte/

fi calamităţile naturale. Dificultăţi la angajare în câmpul muncii întâlnesc tinerii din regiunea transnistreană, a căror diplome de studii, fiind eliberate de administraţia regiunii, nu au valoare juridică nici pe teritoriul R. Moldova, nici în afară, ori necesită o procedură specială de recunoaştere.

O problemă aparte este angajarea persoanelor cu dizabilităţi în câmpul muncii,[6] în special a celor cu invaliditate de gradul I şi II. De cele mai dese ori, angajatorii invocă lipsa condiţiilor speciale de muncă pentru astfel de persoane. Totuşi în esenţă, este mai curând vorba despre o problemă de mentalitate, potrivit căreia persoanele cu dizabilităţi nu ar face faţă cerinţelor.

Legea[7] prevede modalităţile de protecţie socială a persoanelor aflate în căutarea unui loc de muncă prin măsuri active şi măsuri pasive. Măsurile active includ măsuri de stimulare a ocupării forţei de muncă.

Una din măsurile active este medierea muncii, un serviciu gratuit, oferit de intermediul Agenţia Naţională pentru Ocupare a Forţei de Muncă, care urmăreşte stabilirea raportului de muncă între angajatori şi persoanele aflate în căutarea unui loc de muncă. De aceste servicii pot beneficia atât şomerii, cât şi persoanele care doresc să-şi schimbe locul de muncă. Datele Agenţiei[8] arată că în 2010 au fost înregistraţi aproape 26 000 de beneficiari ai serviciilor de mediere, cu peste o mie mai mult decât în 2009 şi cu aproape zece mii mai mult comparativ cu 2008. Dezavantajul acestor servicii este că deseori ofertele Agenţiei sunt sub aşteptările persoanelor aflate în căutarea unui loc de muncă. În plus, serviciile Agenţiei nu sunt disponibile în regiunea transnistreană.

Măsurile pasive[9] reprezintă plăţi băneşti, sub formă de ajutor de şomaj sau alocaţii pentru integrare sau reintegrare profesională, acordate pe perioade limitate, pentru a oferi susţinere persoanei pe durata căutării unui loc de muncă. Datele Biroului Naţional de Statistică[10] relevă că, în 2010, au fost înregistraţi 92 mii beneficiari, comparativ cu anul 2009, când au fost înregistraţi 81 mii de beneficiari, în timp ce în 2008 – 51,7 mii. Cuantumul ajutorului de şomaj nu este capabil să acopere necesităţile minimi de consum. Accesul locuitorilor din regiunea Transnistreană la aceste măsuri pasive de ajutor social este extrem de limitat.

Tot mai des sunt depistate cazuri de nerespectare a legislaţiei muncii. Potrivit datelor Ministerului Muncii, în 2010, au fost înregistrate aproape 82 mii de încălcări a legislaţiei din domeniul muncii, din care 36 mii ţin de relaţiile de muncă şi 46 mii de securitatea şi sănătatea în muncă. Inspectorii de muncă au calificat 109 cazuri drept accidente de muncă, dintre care 48 au avut consecinţe letale. Potrivit unor informaţii neoficiale,[11] în primele 11 luni a anului 2010, în regiunea transnistreană au fost înregistrate 124 încălcări a legislaţiei muncii, dintre care 5 au avut consecinţe

6 http://www.anofm.md/Sites/anofm_md/Uploads/Studiu%20inegrarea%20persoane%20disabilitati.1B126198FAB24579A31269976DDF093F.doc

7 Art. 4 al Legii nr.102 -XV din 13.03.2003 privind ocuparea forţei de muncă şi protecţia socială a persoanelor aflate în căutarea unui loc de muncă, Publicat 15.04.2003 în Monitorul Oficial Nr.70-72, art.312 data intrării în vigoare 01.07.2003.

8 http://www.anofm.md/rapstat1

9 Legii nr.102 -XV din 13.03.2003, Capitolul V.

10 http://statbank.statistica.md/pxweb/Dialog/varval.asp?ma=MUN0601&ti=Someri+BIM+dupa+nivelul+de+instruire%2C+durata+somajului%2C+pe+grupe+de+virsta%2C+sexe+si++medii%2C+2000%2D2010&path=../Database/RO/03%20MUN/MUN06/&lang=1

11 http://www.tv-pmr.com/news.php?id=10453

letale. Cauzele principale sunt nerespectarea tehnicii securității.

Un fenomen bine cunoscut în R. Moldova este migrația. Datele statistice[12] arată că în 2009, aproape 300 mii persoane s-au aflat la lucru sau în căutarea unui loc de muncă în străinătate, cu ușoare variații acest număr rămânând același în 2008 și 2010. Ponderea emigranților cu studii medii generale și profesionale este mai mare decât cea cu studii superioare și medii de specialitate.

În linii mari, cauzele migrației sunt lipsa locurilor de muncă sau salariile mici; creșterea prețurilor și descreșterea capacității de cumpărare; instabilitate economică și politică; calitatea studiilor.

Migrația ca orice fenomen social produce efecte atât pozitive, cât și negative. Datorită migrației are loc schimbul de experiență în diferite domenii, circulația monetară devine tot mai activă, dar toate acestea nu pot ascunde efectele negative pe care le vedem azi și le vom resimți mult mai intens în anii următori. Este vorba de copiii rămași fără grija părintească, de tinerii plecați în căutarea unui trai mai decent.

Domeniul muncii și ocrotirii împotriva șomajului atestă o evoluție lentă, dar stabilă. Majorarea numărului de persoane care apelează la serviciile Agenției contribuie la creșterea posibilității angajării în câmpul muncii. Totodată, măsurile active, precum și a celor pasive sunt însă insuficiente.

10.2. Dreptul la protecția socială

Constituția R. Moldova[13] obligă statul să ia măsuri pentru ca orice om să aibă un nivel de trai decent, iar cetățenii au dreptul la asigurare în caz de: șomaj, boală, invaliditate, văduvie, bătrânețe sau în celelalte cazuri de pierdere a mijloacelor de subzistență, în urma unor împrejurări independente de voința lor.

Sistemul protecției sociale include asigurarea socială, care presupune acordarea unor prestații bănești persoanelor asigurate (care au contribuit la bugetul de asigurări sociale de stat) și asistență socială, care poate avea forma unor servicii sociale sau a unor plăți sociale necontributive acordate persoanelor în urma survenirii unor riscuri sociale (cum ar fi maternitatea, bătrânețea, dizabilitatea, etc.).

Potrivit datelor Biroului Național de Statistică, în Moldova, în 2010, au fost înregistrate cca 3,560 mil. persoane, cu aproape 4000 mai puține decât în 2009.

Numărul de persoane la începutul anului										
An	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
mii	3,635	3,627	3,618	3,607	3,600	3,589	3,581	3,572	3,567	3,563

Sursa: Biroul National de Statistica (fara populatia din regiunea transnistreană)

12 http://statbank.statistica.md/pxweb/Dialog/varval.asp?ma=MUN0701&ti=Populatia+de+15+ani+si+peste%2C+aflata+la+lucru+sau+in+cautare+de++lucru%2C+in+strainatate%2C+dupa+nivelul+de+instruire%2C+pe+grupe+de+virsta%2C++sexe%2C+medii+si+trimestre%2C+2000%2D2011+&path=../Database/RO/03%20MUN/MUN07/&lang=1

13 Art.47 al Constituţiei R. Moldova.

Datele Ministerului Economiei arată că în anul 2009, în R. Moldova, cca 26,3% din populaţie se află sub limita sărăciei absolute,[14] iar sub limita sărăciei extreme - cca 2,1% din populaţie.[15] Statistica indică faptul că mărimea minimului de existenţă în 2010 a constituit în medie pentru o persoana 1373,4 lei, fiind în creştere faţă de 2009 cu 15,6%.[16]

Statul oferă un şir de măsuri de protecţie păturilor social-vulnerabile, atât sub formă de plăţi sociale, cât şi sub formă de servicii sociale.

Locuitorii din regiunea transnistreană nu pot beneficia de prestaţiile sociale oferite de Guvernul moldovean, întrucât nu contribuie la Bugetul de Asigurări Sociale de Stat (BASS). Administraţia regiunii a creat propriul sistem de acumulare şi gestionare a contribuţiilor lunare plătite de cetăţeni. Familiile tinere din regiune transnistreană întâmpină dificultăţi în accesarea îndemnizaţiilor unice la naşterea copilului, a indemnizaţiilor pentru creşterea copilului până la 1,5/3 ani, dar şi cea pentru îngrijirea copilului până la vârsta de 16 ani.

Legislaţia dezavantajează în acest sens tinerele familii în care unul din soţi este militar. În acest caz, familia beneficiază de indemnizaţii pentru creşterea copilului doar până la vârsta de 1,5 ani, dar nu şi celelalte îndemnizaţii, întrucât militarii nu contribuie lunar prin plăţi sociale la BASS.

O problemă aparte este situaţia persoanelor cu dizabilităţi, care sunt stigmatizate, izolate, discriminate şi care din păcate, la momentul actual, se află într-o dependenţă totală de prestaţiile sociale.

R. Moldova a ratificat la 9 iulie 2007 Convenţia ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilităţi, al cărei scop este promovarea, protejarea şi asigurarea exercitării depline a tuturor drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale omului de către toate persoanele cu dizabilităţi. În vederea implementării Convenţiei, Parlamentul a adoptat Strategia de incluziune socială a persoanelor cu dizabilităţi (2010–2013). În paralel, au fost create două servicii sociale noi: serviciul social „Locuinţa Protejată",[17] destinată persoanelor cu dizabilităţi mintale uşoare şi serviciul social „Casa Comunitară",[18] pentru persoanele cu dizabilităţi mintale severe.

În 2009, în R. Moldova au fost înregistrate 176,7 mii persoane cu dizabilităţi,[19] cu 3,6 mii mai multe persoane comparativ cu 2008. Statistica arată o creştere anuală a persoanelor ce deţin grad de invaliditate. În regiunea transnistreană sunt înregistrate peste 21 mii de astfel de persoane.

Legislaţia stabileşte trei grade de invaliditate (gradul .I - cel mai sever, respectiv gradul II şi gradul III). Deşi persoanele ce deţin gradul I de invaliditate beneficiază de un şir de prestaţii sociale, cuantumul cărora este mult mai mare decât a ce-

14 Limita sărăciei absolute – ponderea populaţiei care trăieşte sub 945,9 lei.
15 Limita sărăciei extreme – ponderea populaţiei care trăieşte sub 511,5 lei.
16 http://www.statistica.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=3367
17 Regulament-cadru privind organizarea şi funcţionarea Serviciului social„Locuinţă protejată" şi a Standardelor minime de calitate, aprobat prin Hotărârea de Guvern Nr.711 din 09.08.2010, Publicat: 17.08.2010 în Monitorul Oficial Nr. 148-149, art. 810.
18 Regulament-cadru privind organizarea şi funcţionarea serviciului social „Casă comunitară" şi a standardelor minime de calitate, aprobat prin HG Nr. 936 din 08.10.2010, Publicat: 15.10.2010 în Monitorul Oficial Nr. 202-205.
19 http://mpsfc.gov.md/md/rapoarte/

lorlalți încadrați în grad de invaliditate, de fapt sunt cei mai dezavantajați, deoarece sunt considerate drept „invalide", motiv pentru care le este dificil să se angajeze în câmpul muncii. O mare parte din acestea sunt imobilizate fie într-un cărucior fotoliu-rulant sau imobilizate la pat și chiar dacă nu sunt plasate în instituții rezidențiale, dar trăiesc în sânul familiei, acestea fiind izolate de societate.

În funcție de gradul de invaliditate, de categoria persoanei, de situația materială și familială, persoanele cu dizabilități pot beneficia de următoarele prestații sociale: pensie de invaliditate;[20] alocație de invaliditate;[21] compensații pentru călătoria în transportul comun urban, suburban și interurban[22] cu excepția taximetrelor; compensații pentru călătoria în transportul comun persoanelor cu dizabilități ale aparatului locomotor;[23] compensație socială;[24] ajutor social;[25] ajutor material.[26]

Mecanismul de stabilire a gradului de invaliditate este discriminatoriu pentru persoanele din regiunea transnistreană. Pentru a obține acces la expertiza medicală a vitalității, locuitorii din Transnistria sunt obligate să prezinte certificate medicale din regiune.[27] Această obligativitate încalcă dreptul la libera alegere a medicului și a instituției medicale.

Mecanismul de stabilire a prestațiilor sociale divizează persoanele pe categorii, neglijând necesitățile pe care le au acestea, cum ar fi alocația pentru îngrijire,[28] care este acordată doar unor categorii de persoane, indiferent de faptul că în certificatul medical este indicat că persoana necesită îngrijire permanentă.

Deși Constituția garantează dreptul la libera circulație în țară, de facto, în cazul persoanele cu dizabilități acest drept este limitat din cauza neadaptării mediului fizic cu mijloace tehnice ce le-ar permite acestora să se deplaseze ușor oriunde, fie într-o instituție publică sau privată, sau chiar pe stradă. Deși anumite eforturi au fost depuse pentru a schimba situația, multe din instalațiile montate nu sunt adaptate necesităților persoanelor cu dizabilități locomotorii.

În R. Moldova s-a înregistrat o micșorare considerabilă a numărului populației de la 4359,4 mii locuitori în 1990[29] la 3563,6 mii locuitori în 2010. Datele statistice relevă îmbătrânirea populației, fapt ce se răsfrânge negativ asupra poverii BASS.

Pentru funcționarea stabilă a sistemului de asigurare cu pensii, trebuie menținut raportul dintre numărul populației ocupate și cel al pensionarilor de 4:1-5:1, însă în 2009 acesta era 1,9:1. Situația indică asupra necesității unor schimbări radicale în sistemul public de asigurări sociale de stat.

În conformitate cu Legea privind pensiile de asigurări sociale de stat, în sis-

20 Legea Nr.156-XIV din 14.101.1998 privind pensiile de asigurări sociale de stat.
21 Legea Nr. 499-XIV din 14.07.1999 privind alocațiile sociale de stat pentru unele categorii de cetățeni.
22 Legea nr. 821-XII din 24.12.1991 privind protecția socială a invalizilor.
23 Hotărârea Guvernului nr. 1268 din 21.11.2007 cu privire la compensarea cheltuielilor de deservire cu transport a persoanelor cu disabilități ale aparatului locomotor.
24 Legea nr. 15 din 26.02.2010 privind compensațiile sociale în perioada rece a anului 2010.
25 Legea nr. 133-XVI din 13.06.2008 cu privire la ajutor social.
26 Legea nr.827-XIV din18.02.2000 Fondului republican și a fondurilor locale de susținere socială a populației.
27 Pct. 5, alin.(2) al Instrucțiunii privind modul de stabilire a invalidității, aprobat prin HG nr.688 din din 20 iunie 2006.
28 Art. 14 al Legii Nr. 499-XIV din 14.07.1999 privind alocațiile sociale de stat pentru unele categorii de cetățeni.
29 Raportul Social 2009, http://mpsfc.gov.md/md/rapoarte/

temul public de asigurări sociale de stat se acordă următoarele categorii de pensii: pensie pentru limită de vârstă; pensie de invaliditate şi pensie de urmaş. În 2010, au fost înregistraţi 627 mii[30] de pensionari, comparativ cu 620 mii în anul 2009. Dintre aceştia au fost înregistraţi 460 mii de beneficiari de pensii pentru limită de vârstă, peste 130 mii de beneficiari de pensii de invaliditate şi 23 mii de beneficiari de pensii de urmaşi. În acelaşi timp, potrivit unor date neoficiale,[31] în regiunea transnistreană, la 1 decembrie 2010, erau înregistraţi 136 mii de pensionari.

Potrivit legislaţiei, pentru ca o persoană să beneficieze de pensie pentru limita de vârstă, aceasta trebuie să întrunească următoarele condiţii: să fi atins vârsta de pensionare (57/62 ani) şi să acumuleze un stagiu de cotizare de 30 de ani. Legea cu privire la pensiile de asigurări sociale de stat permite stabilirea pensiei pentru limită de vârstă şi celor care nu au acumulat 30 de ani de muncă, dar să nu fie mai puţin de 15 ani. De aici reiese că o persoană, activând doar 14 ani şi ajungând la vârsta de pensionare, va beneficia de alocaţie pentru vârstă (≈ 100 lei/lunar), fără a se lua în considerare că respectiva persoana, în toţi aceşti 14 ani, a contribuit la bugetul de asigurări sociale de stat.

Cuantumul mediu al unei pensii în regiunea Transnistreană, potrivit datelor neoficiale, reprezintă echivalentul a 689,60 lei, în timp ce în restul ţării, acest cuantum este de 810,86 lei.[32] Dar această sumă nu acoperă minimul de existenţă calculat la nivelul de 1197,2 lei.

După reformarea sistemului de pensionare, perioada de îngrijire a persoanelor cu grad de invaliditate nu mai este calculată drept perioadă de cotizare. În 2010, au fost înregistrate cca 13,8 mii[33] persoane care necesită îngrijire permanentă. Practica arată că de cele mai dese ori această îngrijire o acordă un membru al familiei, motiv pentru care acesta este nevoit să-şi părăsească locul de muncă şi respectiv posibilitatea de a obţine un venit lunar asigurat. Astfel respectiva persoană aflându-se în imposibilitatea de a achita contribuţii de asigurări sociale, nu va putea beneficia de protecţia statului în cazul survenirii riscului asigurat.

Păturile social vulnerabile se află într-o dependenţă excesivă faţă de prestaţiile sociale, acordate din bugetul de stat. Această stare de lucruri necesită o intervenţie, astfel încât din grup pasiv, această pătură a societăţii să devină un grup activ. Dezvoltarea serviciilor sociale în scopul incluziunii sociale a acestora este soluţia care nu trebuie să se lase aşteptată.

10.3. Dreptul la ocrotirea sănătăţii

Sistemul de ocrotire a sănătăţii în R. Moldova este constituit din unităţi curativ-profilactice, sanitaro-profilactice şi sanitaro-antiepidemice. Unul din documentele strategice este Planul de Dezvoltare instituţională pentru anii 2009-2011. În perioada de raportare, au fost elaborate un şir de acte normative cum ar fi: Hotărârea Guvernului cu privire la parteneriatul public-privat pentru prestarea unor

30 http://www.cnas.md/libview.php?l=ro&idc=244&id=1276
31 http://www.minzdravpmr.org/2009-10-28-08-12-39/977---------2010-----1--2010-
32 http://www.cnas.md/libview.php?l=ro&idc=244&id=1276
33 Raport privind protecţia socială a persoanelor cu dizabilităţi şi implementarea pe parcursul anului 2010 a Planului de acţiuni al Strategiei de incluziune socială a persoanelor cu dizabilităţi, http://mpsfc.gov.md/md/rapoarte/

servicii de sănătate; Regulamentul privind achiziţionarea de medicamente şi alte produse uz medical pentru necesităţile sistemului de sănătate.

Garantarea de către stat a ocrotirii sănătăţii, în primă fază, reprezintă asigurarea accesului la serviciile medicale.

Potrivit datelor Biroului Naţional de Statistică,[34] populaţia din categoria social vulnerabilă (quintila I) s-a adresat la medic în proporţie de 15,5%, comparativ 30,9% în cazul populaţiei din quintila V. Bărbaţii, în medie, au declarat vizite mai frecvente la instituţiile medicale de stat, cu 1,4% mai mult decât femeile. Femeile la rândul lor, au preferat într-o proporţie mai mare serviciile unei instituţii medicale private, cu 6% mai mult decât bărbaţii.

În pofida faptului că cetăţenilor, indiferent de veniturile proprii, li se oferă posibilităţi egale în obţinerea de asistenţă medicală în sistemul asigurărilor obligatorii de asistenţă medicală, cetăţenilor cu domiciliul în regiunea Transnistreană acest drept le este limitat din mai multe motive:

1. Pacientul, având libertatea de a alege medicul de familie şi instituţia medicală primară, de regulă, beneficiază de asistenţa medicală de la instituţia medicală din raza teritorială de la domiciliu. Anume aici apare bariera, deoarece, de cele mai dese ori medicii din regiune le recomandă cetăţenilor R. Moldova să plece în Ucraina sau Rusia pentru a-şi face investigaţiile necesare sau să facă tratamentul şi asta în pofida faptului că la Chişinău se prestează servicii similare.

2. Persoanele din regiunea Transnistreană nu beneficiază de asigurare medicală, fapt ce nu le permite să beneficieze gratuit de toate serviciile medicale indicate în Programul unic al asigurării obligatorii de asistenţă medicală.

3. Chiar şi în cazul în care cetăţenii din regiune sunt consultaţi medical pe teritoriul constituţional, diagnoza, tratamentul şi recomandările medicale nu sunt recunoscute în regiune şi respectiv cetăţenii nu sunt trataţi corespunzător.

În temeiul Legii cu privire la asigurarea obligatorie de asistenţă medicală, asigurarea obligatorie de asistenţă medicală reprezintă un sistem autonom garantat de stat de protecţie financiară a populaţiei în domeniul ocrotirii sănătăţii prin constituirea, pe principii de solidaritate, din contul primelor de asigurare, a unor fonduri băneşti destinate pentru acoperirea cheltuielilor de tratare a stărilor condiţionate de survenirea evenimentelor asigurate (maladie sau afecţiune).

Conform „Raportului privind executarea (utilizarea) fondurilor asigurării obligatorii de asistenţă medicală pentru anul 2010”,[35] în 2010 au fost asigurate 2760,6 mii persoane, ceea ce reprezintă cu 12,7% mai puţin faţă de 2009.

Legislaţia în vigoare prevede obligativitatea asigurării medicale pentru toate persoanele ce deţin reşedinţă în R. Moldova, cu excepţia persoanelor indicate în art.4 alin.(4) al Legii. Dacă asigurarea medicală de către cei încadraţi în câmpul muncii se efectuează procentual din venitul real confirmat, atunci categoriile de plătitori ai primelor de asigurare obligatorie, care se asigură în mod individual,

34 http://www.statistica.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=2691
35 http://www.cnam.md/?page=48

indiferent de situaţia lor familiară sau materială, sunt obligaţi să achite prime de asigurare medicală anual, în caz contrar li se impun penalităţi.

Situaţia creată este favorabilă pentru Compania Naţională de Asigurări Medicale, care gestionează sursele financiare acumulate din primele de asigurări medicale obligatorii, în schimb pentru populaţie este o povară financiară, în special pentru proprietarii de terenuri cu destinaţie agricolă, pentru persoanele fizice care activează pe bază de contract, iau în arendă sau folosinţă terenuri cu destinaţie agricolă, pentru titularii de patentă de întreprinzător, mai ales pentru şomerii care nu au venituri.

Potrivit art.37 al Legii ocrotirii sănătăţii,[36] persoanele care şi-au pierdut locul de muncă au dreptul garantat de stat la minimul asigurării medicale gratuite pentru susţinerea sănătăţii lor şi a sănătăţii celor întreţinuţi de acestea. Acordarea minimului asigurării medicale gratuite persoanelor sus-numite se efectuează din fondurile respective de organizare a asistenţei medicale. În realitate, însă şomerii pot beneficia de asistenţă medicală gratuită doar din momentul beneficierii de ajutor de şomaj, adică după 3 luni din data înregistrării, perioada în care persoana nu poate beneficia de toate serviciile stabilite de Programul unic al asigurării obligatorii de asistenţă medicală.

Sistemul ocrotirii sănătăţii este într-o permanentă evoluţie şi multe probleme rămân încă nesoluţionate. O bună parte din deficienţele în domeniul ocrotirii sănătăţii identificate în raportul anterior de Promo-LEX au rămas nesoluţionate.[37]

Sistemul ocupării forţei de muncă, a protecţiei sociale, precum şi a ocrotirii sănătăţii continuă a fi în dependenţă directă de nivelul de trai din R. Moldova. În concluzie, nu toţi cetăţenii ţării au posibilitatea să beneficieze de drepturile şi libertăţile fundamentale consfinţite de Legea Supremă, din cauza că o bună parte a măsurilor de protecţie sunt acordate în raza teritorială de domiciliere. Autorităţile moldovene au eşuat să creeze pentru locuitorii din regiunea Transnistreană condiţiile necesare pentru a putea beneficia de toate drepturile sale constituţionale.

36 Legea nr.411-XIII din 28.03.1995 ocrotirii sănătăţii, Publicat: 22.06.1995 în Monitorul Oficial Nr.34.

37 "Raport Drepturile Omului în Republica Moldova anii 2007-2008", pp. 75 – 77, http://www.promolex.md/index.php?module=publications

CAPITOLUL
11 DREPTUL DE A ALEGE ŞI DE A FI ALES

Anul 2009 a început cu o acerbă luptă politică între Partidul Comuniştilor din Republica Moldova (PCRM), aflat atunci la guvernare, şi oponenţii acestuia. Lupta a culminat prima dată în scrutinul din 5 aprilie 2009 cu o victorie a partidului de guvernământ, recunoscută de observatorii internaţionali, criticată de observatorii naţionali şi contestată de opoziţie şi susţinătorii acesteia. Anunţarea datelor preliminare ale scrutinului a generat turbulenţe în întreaga societate, a dus la violenţe stradale şi distrugerea unor edificii de stat importante. Totuşi, partidul de guvernământ nu a reuşit să se menţină la putere, din cauza eşecului de a alege preşedintele ţării de către organul legislativ. Iar aceasta, la rândul, său a dus la o adâncă criză politică care continuă şi la momentul scrierii raportului.

Criza politică s-a remarcat prin organizarea a trei scrutine naţionale: două scrutine de alegeri anticipate şi un referendum constituţional legat de modificarea procedurii alegerii preşedintelui ţării. Pe de altă parte, criza politică a servit drept catalizator pentru a opera diverse modificări importante la legislaţia electorală, a permis unele evoluţii în realizarea dreptului de a alege şi a fi ales, dar a cunoscut şi unele involuţii evidenţiate de observatorii naţionali.

Conform Constituţiei, în Moldova, voinţa poporului constituie baza puterii de stat. Această voinţă se exprimă prin alegeri libere, care au loc periodic prin sufragiu universal, egal, direct, secret şi liber exprimat. În condiţiile menţionate poporul poate realiza efectiv dreptul de a alege şi a fi ales în cadrul alegerii Parlamentului – organului legislativ unicameral din 101 deputaţi, autorităţile administraţiei publice locale de două nivele şi în cadrul referendumurilor. Parlamentul şi autorităţile administraţiei publice locale se aleg pentru mandate de patru ani. Instituţia referendumului este reglementată de aceleaşi principii generale ca şi alegerile parlamentare şi locale generale.

Realizarea politicii electorale, organizarea şi desfăşurarea alegerilor este asigurată, în special, în baza Codului Electoral de către sistemul organelor electorale format din: Comisia Electorală Centrală (CEC), consiliile electorale de circumscripţie şi birourile electorale ale secţiilor de votare. Doar CEC este un organ permanent cu un mandat de 5 ani al membrilor, celelalte nivele ierarhic inferioare se constituie doar în perioada electorală. Componenţa CEC care a activat în perioada anilor 2009-2010 a fost stabilită prin Hotărârea Parlamentului nr.290 din 11 noiembrie 2005. Mandatul componenţei respective a fost prelungit de drept cu 90 zile, în temeiul prevederilor Codului Electoral, deoarece mandatul expira în campanie electorală.

11.1. Organizarea scrutinelor naţionale în perioada anilor 2009-2010

Din punct de vedere istoric, alegerile parlamentare şi locale generale sunt desfăşurate odată la patru ani, diferenţa între aceste două scrutine fiind de doi ani aproximativ. Ultimele alegeri Parlamentare ordinare nereflectate în prezentul raport au avut

loc la 6 martie 2005, iar alegerile locale generale la 3 iunie 2007. Cu toate acestea, în doar doi ani, 2009-2010, în Moldova au fost organizate şi desfăşurate patru scrutine naţionale. Din ele un referendum constituţional şi trei cicluri de alegeri parlamentare: scrutinul ordinar la 5 aprilie 2009 şi două scrutine anticipate. Rezultatele scrutinului ordinar din 5 aprilie 2009, câştigate de partidul aflat la guvernământ - PCRM care au obţinut 60 mandate, au fost dur criticate de oponenţii acestora şi au trezit o nemulţămire a maselor largi. Acestea au provocat acţiuni violente şi dezordini în masă, soldate cu sute de persoane reţinute, cel puţin un deces confirmat şi două instituţii ale statalului: Preşedinţia şi Parlamentul – devastate şi distruse considerabil.

Ambele scrutine anticipate au avut loc din cauza imposibilităţii alegerii cu 3/5 din voturi, de către Parlament a preşedintelui ţării şi s-au desfăşurat la 29 iulie 2009 şi 28 noiembrie 2010. Primul scrutin anticipat s-a desfăşurat deoarece PCRM (60 mandate) nu a reuşit să asigure un singur vot de deputat, necesar pentru alegerea Preşedintelui.

În urma scrutinului anticipat din 29 iulie 2010, PCRM a obţinut cel mai bun rezultat, 48 mandate, dar fără o majoritate în Parlament. Alte patru partide: Partidul Liberal Democrat (PLDM) 18 mandate, Partidul Liberal (PL) 15 mandate, Partidul Democrat (PDM) 13 mandate şi Partidul Alianţa Moldova Noastră (AMN) 7 mandate au creat o coaliţie, numită Alianţa pentru Integrarea Europeană (AIE-1) cu o majoritate simplă de 53 voturi în Parlament.

Nici AIE-1 nu a reuşit să convingă opoziţia să voteze candidatul alianţei la funcţia de Preşedinte al statutului fapt care a dus la organizarea unui referendum constituţional iar apoi la dizolvarea Parlamentului ales la 29 iulie 2009 şi alegeri anticipate. Acestea s-au desfăşurat la 28 noiembrie 2010, dar nu au schimbat semnificativ scena politică în sensul depăşirii crizei politice, indicând doar scăderea susţinerii populare pentru PCRM. Totuşi, acesta din urmă şi alte trei partide din componenţa AIE-1 au depăşit pragul de accedere în Parlament. Astfel PCRM a acumulat 42 mandate, PLDM — 32 mandate, PDM — 15 mandate şi PL — 12 mandate. Ultimele trei partide au creat o nouă coaliţie de guvernare, numită AIE-2.

La 5 septembrie 2010, în premieră pentru R. Moldova, a avut loc un Referendum constituţional. Prin Referendum se urmărea modificarea Constituţiei în problema alegerii directe a şefului statului. Referendumul nu a fost validat din cauza prezenţei joase a alegătorilor. Doar 30.29% alegători s-au prezentat la urne de vot din minimul necesar de 1/3 de persoane înscrise în listele electorale. Totodată în cadrul referendumului pentru prima dată au fost constituite secţii de votare peste hotare în afara misiunilor diplomatice şi consulare, fapt care a dus la majorarea numărului de alegători care şi-au realizat dreptul la vot peste hotarele ţării.

La 12 şi 26 decembrie 2010 şi în Unitatea Teritorială Autonomă Gagauz-Yeri (UTA Găgăuzia) s-au desfăşurat primul şi al doilea tur de scrutin pentru alegerea Başcanului (conducătorului) UTA Găgăuzia.

Totodată în perioada de raportare au fost organizate şi desfăşurate alegeri locale noi pentru funcţiile de primar în unele localităţi. Dintre acestea pot remarcate scrutinele din 15 noiembrie 2009 organizate în localităţile Ştefăneşti şi Semionov-

ca din r-nul Ştefan Vodă, precum şi scrutinul din 16 mai 2010 organizat în oraşul Sângera, dar şi în alte 15 localităţi din ţară. La aceste două scrutine, s-a început testarea Registrului Electronic al Alegătorilor, anume în localităţile menţionate mai sus. Testarea Registrului Electronic al alegătorilor a continuat la referendumul republican constituţional şi alegerile parlamentare anticipate din 28 noiembrie 2010. În ambele cazuri testarea s-a desfăşurat în secţiile de votare deschise în sectorul Centru al mun. Chişinău.

11.2. Evoluţia cadrului normativ

În perioada anilor 2009-2010, legislaţia electorală a cunoscut modificări esenţiale, legate în special de modificarea Codului Electoral. Pe parcursul a doar doi ani Parlamentul a operat la Codul Electoral 7 modificări. Majoritatea modificărilor operate au fost adoptate şi au intrat în vigoare cu mai puţin de un an înainte de alegeri, fapt criticat de misiunile de observare internaţionale, deoarece contraveneau Codului bunelor practici în materie electorală, adoptat de Comisia Europeană pentru Democraţie prin Drept (Comisia de la Veneţia) la 18-19 octombrie 2002.

Urmare a presiunilor interne şi externe exercitate asupra PCRM după scrutinul din 5 aprilie 2009, a fost adoptată Legea nr.25 din 15 iunie 2009 care a micşorat pragul de accedere în Parlament pentru partidele politice de la 6% la 5%. Tot legea menţionată a micşorat pragul de la 1/2 la 1/3 pentru a putea declara alegerile nevalabile, iar în cazul votării repetate pragul de 1/3 a fost eliminat în general.

La 7 decembrie 2007, Parlamentul a adoptat Legea nr. 273 pentru modificarea şi completarea unor acte legislative. Prin această lege s-a limitat posibilitatea persoanelor ce deţin dublă cetăţenie să se implice în administrarea statului. În special s-a instituit obligaţia de a renunţa la a doua cetăţenie în cazul alegerii în calitate de deputat în Parlament. Prin Legea nr.127 din 23 decembrie 2009, a fost anulată o restricţie de participare la alegeri ale persoanelor cu dubla cetăţenie. Modificarea legislativă a fost dictată de o Hotărâre a Curţii Europene a Drepturilor Omului (CtEDO). Astfel, prin hotărârea CtEDO pe cauza nr.7/08 Tănase şi Chirtoacă contra Moldovei, a fost stabilită violarea dreptului de a fi ales a persoanelor care deţin dubla cetăţenie. Concluzia CtEDO s-a întemeiat printre altele prin faptul că o parte din cetăţenii care deţineau dubla cetăţenie nu numai că s-au pomenit cu interdicţia de a participa activ prin deţinerea funcţiilor înalte la administrarea statului, dacă nu renunţă la cealaltă cetăţenie obţinută, dar şi cu necesitatea de a se confrunta cu limitarea alegerii reprezentanţilor săi în forul suprem al ţării. Curtea a menţionat că prin restricţiile respective, exprimate pe de o parte prin limitările exagerate de a participa activ la administrarea statului, iar pe de altă parte limitările exagerate de a alege reprezentanţii săi în organele de conducere a ţării, se aduce atingere şi dreptului la vot, adică acesta este încălcat. Urmare a modificării operate, în Parlament pot candida şi accede persoanele care deţin dubla cetăţenie, mai mult a fost exclusă şi obligaţia membrilor CEC de a renunţa la a doua cetăţenie, în cazul în care o au.

O altă deficienţă a proceselor electorale din ţară, în opinia observatorilor naţionali şi internaţionali, viza imperfecţia cadrului normativ-punitiv în cazul încălcărilor legislaţiei electorale. Astfel, observatorii au raportat numeroase cazuri

în care, organele de drept s-au confruntat cu dificultăţi în a atrage la răspundere administrativă persoanele care admiteau anumite abuzuri considerate ca atare în corespundere cu dreptul electoral, fără a fi prevăzute ca atare şi în normele dreptului administrativ. Pentru a soluţiona aspectele problematice, Parlamentul, prin Legea nr.131 din 23 decembrie 2009, a operat modificări la articolul care oferea detalii privind procedura de atragere la răspundere administrativă pentru abateri electorale. În vederea simplificării textului legii şi explicaţiilor suplimentare inutile s-a făcut trimitere expresă la Codul Contravenţional. În acest fel s-a făcut o claritate între prevederile Codului Electoral şi cel Contravenţional.

Prin Legea nr.16 din 26 februarie 2010, au fost operate modificări la articolul 139 Cod Electoral, care reglementează situaţia alegerilor locale noi. Prin modificările operate, pe de o parte a fost instituită obligaţia administraţiei publice locale de a comunica în scris CEC despre apariţia situaţiilor ce generează anunţarea alegerilor noi. Pe de altă parte s-a reglementat mai exact şi termenul în care CEC este obligat să stabilească data alegerilor noi.

Codul Electoral a cunoscut o reformă importantă la 18 iunie 2010, când prin Legea nr.119 au fost operate un şir de modificări substanţiale dar şi tehnice de precizare. Este de menţionat că această reformă a fost pregătită destul de minuţios de o Comisie Parlamentară specială, cu implicarea activă a societăţii civile şi asistenţa tehnică din partea comunităţii internaţionale. Majoritatea modificărilor operate în Codul Electoral prin Legea nr.119 din 18 iunie 2010 au vizat recomandările Consiliului Europei şi OSCE. Aproximativ 40% din articolele legii electorale au fost îmbunătăţite substanţial, aceasta devenind una foarte permisivă. Concomitent, în legea electorală a fost introdus un şir de modificări inopinate, care au stârnit interpretări adverse. Cele mai contestate modificări se refereau la modalitatea de redistribuire a mandatelor între formaţiunile politice care depăşesc pragul electoral, modalitatea şi cuantumul membrilor desemnaţi de partidele parlamentare în componenţa CEC, precum şi micşorarea pragului de validare a referendumului de la 3/5 la 1/3. Pe lângă acestea, s-a instituit posibilitatea excluderii din cursa electorală a partidelor politice finanţate din exterior, precum şi posibilitatea atragerii la răspundere penală a persoanelor pentru votul multiplu. Concurenţilor electorali li s-a oferit timpi de antenă gratuit la radiodifuzorii publici. Modificările prevăd crearea sub egida CEC a unui centru de instruire continuă în domeniul electoral, astfel ca în organele electorale de orice nivel să poată fi desemnaţi doar titularii certificatelor de instruire calificată. Totodată CEC urma să fie responsabil de întreg procesul gestionării listelor electorale, în baza informaţiei oferite din registrul de stat al populaţiei. În vederea asigurării exercitării dreptului la vot de către alegătorii aflaţi în străinătate s-a extins posibilitatea deschiderii secţiilor de votare peste hotare în afara misiunilor diplomatice şi sediilor consulare. Pe de altă parte s-a restrâns posibilitatea alegătorilor care făceau exces de dreptul de a solicita votarea la locul aflării să o facă doar în cazul existenţei unor motive întemeiate. S-a micşorat pragul de accedere în Parlament de la 5% la 4% pentru partidele politice, de la 3% la 2% pentru candidaţii independenţi şi a fost permisă constituirea blocurilor electorale cu specificarea pragului de accedere în dependenţă de numărul partidelor constitutive.

După eşuarea referendumului republican constituţional, la Codul Electoral au

mai fost operate două modificări prin Legile nr.216 şi 220 din 17 septembrie 2010. Prin acestea s-a modificat modalitatea de excludere a concurentului electoral din cursa electorală în dependenţă de tipul alegerilor, s-a instituit obligaţia membrilor CEC şi dreptul concurenţilor electorali să asiste la procesul de confecţionare a matriţei buletinelor de vot, tipărirea acestora şi lichidarea matriţei. S-a admis transmiterea buletinelor de vot la secţiile de votare peste hotare, fără a ţine cont de numărul persoanelor incluse în listele electorale de bază dar nu mai mult decât limita de 3000 buletine de vot, stabilită pentru o secţie de votare. Cea mai controversată modificare ţine de permisiunea oferită studenţilor şi elevilor să voteze pe listele electorale suplimentare în localitatea unde îşi fac studiile. Modificarea a fost criticată atât de opoziţie cât şi de părţi a societăţii civile, în special datorită faptului că afectează calitatea listelor electorale de bază, mărind artificial numărul de alegători care votează pe listele suplimentare şi oferă drepturi mai largi unor categorii distincte al populaţiei în raport cu alte categorii care se află în situaţii analogice cu studenţii şi elevii.

Prin Legea nr.220 din 17 septembrie 2010, a fost reglementat locul membrilor permanenţi ai CEC în ierarhia funcţionarilor publici, totodată CEC i-a fost oferit dreptul de a angaja pe perioada electorală în aparatul său persoane în baza unor contracte de muncă, degrevând persoanele respective de atribuţiile de la locul de muncă permanent.

Toate aceste modificări operate la Codul Electoral, au dus la modificarea actelor normative inferioare, în special ale hotărârilor, regulamentelor şi instrucţiunilor adoptate de CEC.

11.3. Litigii electorale

Pe parcursul perioadei menţionate se observă o tendinţă de scădere a numărului contestaţiilor depuse de actorii procesului electoral în adresa CEC. Astfel, la alegerile parlamentare din 6 martie 2005 la CEC au parvenit 175 de sesizări şi contestaţii, toate fiind examinate de către CEC, soluţionate şi adoptate hotărâri în privinţa acestora. Ulterior, 15 hotărâri cu privire la sesizările şi contestaţiile înaintate au fost atacate în instanţa de judecată.

La alegerile parlamentare din 5 aprilie 2009 la CEC au parvenit 186 de sesizări şi contestaţii, toate fiind examinate de către CEC, soluţionate şi adoptate hotărâri asupra acestora. Ulterior, 24 hotărâri cu privire la sesizările şi contestaţiile înaintate au fost atacate în instanţa de judecată.

La alegerile parlamentare din 29 iulie 2009 la CEC au parvenit 74 de sesizări şi contestaţii, toate fiind examinate de către CEC, soluţionate şi adoptate hotărâri asupra acestora. Ulterior, 26 hotărâri cu privire la sesizările şi contestaţiile înaintate au fost atacate în instanţa de judecată.

La referendumul republican constituţional din 5 septembrie 2010 la CEC au parvenit doar 10 contestaţii, toate fiind examinate de către CEC, soluţionate şi adoptate hotărâri asupra acestora. Nici una nu a fost atacată în instanţa de judecată.

La alegerile parlamentare din 28 noiembrie 2010 la CEC au parvenit 82 de sesizări şi contestaţii, toate fiind examinate de către CEC, soluţionate şi adoptate hotărâri

asupra acestora. Ulterior, 84 hotărâri ale CEC au fost atacate în instanţa de judecată.

Pe de altă parte, după alegerile parlamentare ordinare din 5 aprilie 2009, precum şi după alegerile parlamentare anticipate din 28 noiembrie 2010, unii actori electorali au solicitat renumărarea în ansamblu a voturilor pe ţară. În ambele cazuri cererile de renumărare au fost acceptate de organele de judecată

Analiza acestor informaţii ne permite să constatăm că actorii implicaţi în procesul de contestaţii şi litigii electorale, fac uz de acest mecanism legal într-o măsură sporită. Astfel pe lângă numărul în descreştere a litigiilor sau contestaţiilor electorale depuse la organul electoral ierarhic superior, CEC, se observă şi tendinţa de creştere a numărului de litigii soluţionate prin intermediul instanţelor de judecată.

Acest fapt, în opinia autorului, poate aduce prejudicii credibilităţii procesului electoral în întregime, fiind schimbate accentele de pe realizarea dreptului la vot la interpretarea normelor electorale de către instanţele de judecată. În final, alegătorul poate avea o dilemă: ce sens are să meargă la votare, dacă oricum soluţia va fi dictată de un judecător sau un complet de judecători.

11.4. Realizarea dreptului la vot de către categorii distincte de alegători

Începând cu alegerile parlamentare din anul 2005 s-a înregistrat o tendinţă de micşorare a numărului de alegători care participă la alegerile naţionale. Totuşi începând cu scrutinul din primăvara anului 2009 se observă o creştere mică dar constantă a prezenţei alegătorilor la urnele de vot. Excepţie constituie doar referendumul naţional, care nu a prezentat un interes sporit pentru alegători. Pe de altă parte, observatorii naţionali, în repetate rânduri au adus critici autorităţilor pentru indiferenţa sau reticenţa cu care tratează anumite categorii de alegători. Potrivit rapoartelor de observare LADOM, Promo-LEX, IDOM şi alte organizaţii în Moldova, diverse categorii de alegători întâlneau dificultăţi specifice în realizarea dreptului la vot.

Astfel, alegătorii cu domiciliul peste hotarele ţării şi cei domiciliaţi pe teritoriul regiunii transnistrene se confruntau cu insuficienţa secţiilor de votare deschise, distanţa enormă până la secţiile de votare. Unele persoane condamnate, grupate potrivit gravităţii crimelor incriminate, contrar recomandărilor Comisiei de la Veneţia, mai dispuneau de interdicţii legale de exercitare a dreptului la vot. Persoanele cu deficienţe psihice şi fizice întâmpinau dificultăţi în vederea realizării dreptului la vot, fiind cel mai des invocat lezarea exercitării în secret a votului, fiindcă de cele mai multe ori acestea erau ajutate din extern să realizeze dreptul la vot. Cu toate aceste deficienţe, autorităţile au întreprins unele măsuri în vederea redresării situaţiei existente.

Astfel, pentru perioada de raportare, s-a atestat o creştere continuă a prezenţei la urne a alegătorilor de peste hotare şi periodic a celor domiciliaţi în regiunea transnistreană. Alegătorii din regiunea transnistreană a Moldovei participă constant la alegeri, chiar dacă deseori le sunt create diverse obstacole de către autorităţile secesioniste.

Pe parcursul perioadei de raportare, s-au atestat modificări în ceea ce priveşte restricţiile pentru participarea la votare. Dacă anterior şi persoanele condamnate la privaţiune de libertate prin hotărâre judecătorească definitivă pentru comiterea infracţiunilor grave, deosebit de grave sau excepţional de grave nu puteau participa la votare, atunci în prezent lista restricţiilor generale privind vârsta şi cetăţenia este completată doar de persoanele care sunt recunoscute incapabile prin hotărâre judecătorească definitivă. De asemenea, pentru alegerile locale generale mai sunt specificate restricţii care ţin de domiciliu, dreptul la vot a militarilor în termen şi persoanelor aflate peste hotarele ţării.

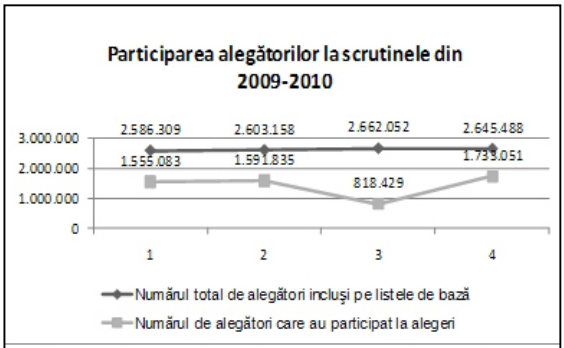

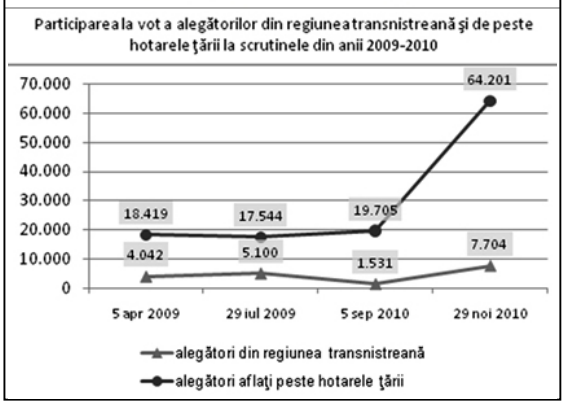

În perioada anilor 2009-2010, CEC a acordat o atenţie deosebită realizării dreptului la vot de către persoanele cu deficienţe fizice. În cadrul fiecărui scrutin se făceau comunicate de presă pentru atragerea atenţiei deosebite de a pregăti secţiile de votare cu pante pentru persoane cu deficienţe locomotorii. Mai mult ca atât, la alegerile parlamentare anticipate din 28 noiembrie 2010 în o secţie de votare, s-a decis testarea votului direct şi secret pentru persoanele cu dezabilităţi de vedere prin utilizarea plicului – trafaret special.

11.5. Aspecte procedurale de realizare a dreptului la vot

Totuşi, în perioada anilor 2009-2010, realizarea dreptului de a alege şi a fi ales, sub aspect al corectitudinii procedurilor electorale a cunoscut şi unele deficienţe. În conformitate cu liniile directoare stipulate în Codul bunelor practici în materie electorală, adoptat Comisia de la Veneţia la 18-19 octombrie 2002, se recomandă statelor să nu opereze frecvent modificări la legislaţia electorală, iar în special cu un an înainte de ziua alegerilor. Contrar acestor recomandări, Parlamentul a continuat să opereze în perioada preelectorală modificări la Codul Electoral.

Corectitudinea listelor electorale continuă să fie o problemă pentru procesul electoral, în special datorită faptului că ele încă sunt perfectate de către peste 890 actori ce reprezintă administraţia publică locală, care nu au acces direct la baza de date a Registrului de Stat al Populaţiei. Astfel, în listele electorale se regăsesc persoane care nu au viza de reşedinţă sau domiciliu într-un anumit teritoriu sau din contra cei care au înregistrarea respectivă lipsesc din listele electorale de bază. Mai

mult, în listele electorale de bază au fost incluse persoane decedate sau erau greşit scrise unele date de identitate ale alegătorilor.

Conform rapoartelor observatorilor civici naţionali, în special Promo-LEX şi LADOM, care au monitorizat scrutinele în perioada anilor 2009-2010 dar nu sunt însă surse de probaţiune, continuă să fie înregistrate cazuri de intimidare sau chiar aplicare a violenţei în privinţa concurenţilor electorali dar şi a alegătorilor. Utilizarea resurselor administrative şi utilizarea masivă a resurselor financiare nedeclarate în campania electorală continuă să fie o practică vicioasă. Cu regret, este imposibil de cuantificat astfel de situaţii, în special, datorită faptului că o astfel de statistică nu este dusă de nici un organ de stat, precum şi este foarte greu de dovedit caracterul electoral al unor fapte interpretate în acest fel de către observatori.

O altă deficienţă a sistemului organelor electorale ţine de delegarea şi înlocuirea în organele electorale a membrilor de către partidele politice reprezentate în parlament. Potrivit observatorilor naţionali, există deficienţe în interpretarea noţiunii legale de „partid reprezentat în Parlament la data constituirii" organului electoral. Ori în cazul alegerilor parlamentare din 28 noiembrie 2010, cel puţin două formaţiuni politice reprezentate în Parlament nu au delegat membri în organele electorale datorită acestei deficienţe în interpretarea legii. Mai mult ca atât, partidele care au delegat deja membri în organele electorale operează modificări frecvente a persoanelor desemnate. În acest fel, este imposibilă o instruire calitativă a funcţionarilor electorali. Aparent, problema respectivă urmează să fie soluţionată prin instituirea unui centru de instruire continuă a funcţionarilor electorali.

Asigurarea tehnico-materială a organelor electorale este în mare parte pe seama administraţiei publice locale care are posibilităţi financiare foarte mici. Din acest considerent, la nivel de birouri electorale, numărarea, prelucrarea şi transmiterea informaţiilor se face manual, ceea ce implică factorul uman, din care cauză se atestă multiple erori în procesele verbale de numărare a voturilor. Aceasta, printre altele, a dus în două scrutine, cel din 5 aprilie 2009 şi 28 noiembrie 2010 la organizarea totală a renumărării buletinelor de vot, pentru ce au fost cheltuite sume financiare considerabile.

Concluzii şi recomandări

Astfel, realizarea dreptului de a alege şi a fi ales a cunoscut o îmbunătăţire continuă în perioada anilor 2009-2010, chiar dacă mai sunt aspecte la care urmează a fi întreprinse măsuri pentru a le aduce în conformitate cu standardele democratice recunoscute în ţările membre ale Consiliului Europei. Totuşi, este necesar de a continua activitatea de perfectare a Registrului de Stat al alegătorilor şi cel al funcţionarilor electorali, testarea la scară naţională în câteva scrutine a listelor electorale întocmite în baza acestui registru, după care este posibilă şi testarea electronică a acestuia. Este necesar de revizuit şi de adaptat sistemul de finanţare a campaniilor electorale pentru a exclude coruperea alegătorilor sau finanţarea tenebră a campaniilor.

Considerăm oportun înaintarea şi implementarea următoarele recomandări generale:

- Iniţierea unor campanii de sensibilizarea a concurenţilor electorali şi a alegătorilor privind necesitatea unui mod de conduită calm şi civilizat re-

ciproc, în vederea evitării definitive a cazurilor de violenţă fizică şi psihică;

- Aprofundarea instruirii în domeniul legislaţiei electorale a tuturor membrilor organelor electorale de nivelul I şi II, de către specialişti;
- Instituirea unor standarde minime privind condiţiile tehnice, amenajarea şi asigurarea logistică a localurilor organelor electorale precum şi programul de activitate a acestora. Efectuarea investiţiilor financiare la nivel central în inventarul electoral;
- Respectarea termenului de un an înainte de alegeri, recomandat de Comisia de la Veneţia, în timpul căruia autorităţile sunt sfătuite să nu opereze şi să nu implementeze modificări la legislaţia electorală operate în această perioadă;
- Perfecţionarea mecanismului de raportare financiară a concurenţilor electorali, în vederea raportării exhaustive a cheltuielilor, pentru îmbunătăţirea transparenţei şi creării condiţiilor pentru creşterea încrederii alegătorilor în procesul electoral. Instituirea unui mecanism de verificare financiară a partidelor politice în afara campaniilor electorale, de către organe specializate.
- Definirea legală a termenilor de „cadouri electorale", „corupere electorală", „utilizarea resurselor administrative" şi instituirea unui mecanism de sancţionare pentru utilizarea acestor practici defectuoase.

În încheiere trebuie să remarcăm încă câteva aspecte relevante. În primul rând, actorii politici şi organele electorale trebuie să întreprindă toate măsurile care le stau în puteri pentru a preveni alunecarea asumării deciziilor privind rezultatele votării de pe arena organelor electorale pe arena organelor de drept sau instanţe de judecată, ori o astfel de alunecare poate afecta credibilitatea procesului şi participarea cetăţenilor la alegeri.

În al doilea rând, simplificarea procedurilor electorale este binevenită şi sporeşte participarea alegătorilor la alegeri, doar că actorii politici trebuie să ţină cont de faptul că modificările la legislaţie prin care sunt operate aceste simplificări trebuie să fie adoptate în corespundere cu limitele de timp recomandate şi recunoscute de către organismele internaţionale, adică în cazul nostru al Comisiei de la Veneţia, precum şi nu trebuie să fie discriminatorii sau să ofere facilităţi doar unor categorii de alegători şi să neglijeze pe alţii care se află în situaţii similare.

În al treilea rând, criza politică declanşată ca urmare a nealegerii Preşedintelui ţării nu poate dura la infinit, şi toate componentele Parlamentului au fost realese fiindu-le încredinţată dă către popor printre altele şi soluţionarea acestei probleme. Iar dacă politicienii nu pot să găsească un numitor comun asupra problemei respective, este cazul ca poporul să o soluţioneze prin referendum. Totuşi politicienii trebuie să ţină cont de faptul că o problemă politică nu are doar o singură soluţie corectă ca şi problemele matematice. Soluţii pentru problemele politice sunt şi pot fi multiple, astfel ar fi oportun ca la judecata poporului să fie aduse mai multe soluţii concomitent. La referendum, de către întreg poporul pot fi examinate introducerea celui de al treilea tur de scrutin la care să fie micşorat numărul de voturi necesar pentru alegere sau implicarea în alegerea Preşedintelui a reprezentanţilor APL, ori chiar abolirea funcţiei de Preşedinte etc.

CAPITOLUL
12 DREPTURILE COPILULUI

12.1. Dreptul la identitate

Convenţia ONU privind Drepturile Copilului stipulează că fiecare copil are, prin naştere, dreptul la un nume şi dreptul de a dobândi o cetăţenie, dreptul de a-şi cunoaşte părinţii şi de a fi crescut de aceştia. Similar normelor internaţionale, Legea nr.338-XII din 15.12.1994 cu privire la drepturile copilului statuează că din momentul naşterii copilul are dreptul la un nume şi este înregistrat conform prevederilor Codului Familiei. R. Moldova are de mai mulţi ani carenţe la acest capitol. O cercetare a Centrului de Investigaţii Jurnalistice arată că diferenţa dintre numărul copiilor născuţi vii şi a certificatelor de naştere înregistrate în anii 2003 – 2007 este de câteva mii. Procuratura Generală, recunoaşte, într-un raport, existenţa problemei copiilor fără acte de identitate, dar în acelaşi timp, numărul copiilor identificaţi în 2010 care nu aveau perfectate actele de identitate este mic – 176.

Experţii afirmă însă că, deşi în ultimii ani au fost perfectate actele mai multor copii a căror naştere nu a fost înregistrată în termenii prevăzuţi de legislaţie, numărul copiilor care nu au acte de identitate continuă să rămână alarmant de mare. Aceşti copii nu figurează în statistici, nu beneficiază de protecţie, asistenţă medicală şi alocaţii sociale.[1] Cu toate acestea, autorităţile nu au făcut eforturi pentru a identifica toţi copiii şi chiar persoanele adulte care nu au acte de naştere şi pentru a le facilita perfectarea acestora.

În anul 2010, potrivit datelor Ministerului Sănătăţii, s-au născut 40.476 copii vii şi 293 copii morţi. Serviciul de Stare Civilă a înregistrat în anul de referinţă 40.766 naşteri. Procuratura Generală consideră că diferenţa este rezultatul înregistrării naşterilor copiilor născuţi în anii precedenţi.

Legea privind actele de stare civilă statuează înregistrarea naşterii în termen de cel mult 3 luni din ziua naşterii copilului. În pofida prevederilor legale, procurorii teritoriali au constatat că aceste drepturi ale nou-născuţilor sunt încălcate, 336 de copii născuţi în 2010 au fost înregistraţi tardiv, adică în termen de 4 – 12 luni, iar 536 - după mai mult de un an de la naştere.

Avocatul copilului, Tamara Plămădeală, susţine că în fiecare raion ar exista între 8 şi 50 de copii fără acte de identitate.[2] În multe familii nu au acte trei generaţii la rând: bunica, mama şi nepoata. Iar pentru a înregistra copilul şi a elibera certificatul de naştere este nevoie ca mai întâi bunica şi mama să îşi perfecteze actele. Problema cea mare, potrivit avocatului parlamentar, este sărăcia, neinformarea populaţiei despre drepturi şi obligaţiuni, iresponsabilitatea şi indiferenţa părinţilor, dar şi a administraţiei publice locale. Problema e mai agravantă în comunităţile cu populaţie de etnie romă. În unele localităţi cca.20% din copii nu au acte de identitate şi nici nu merg la şcoală, potrivit avocatului copilului.

1 http://www.europalibera.org/content/article/2149913.html
2 http://www.investigatii.md/index.php?art=382

Directorul Centrului Naţional al Romilor, Nicolae Radiţa, recunoaşte că documentarea printre populaţia romă este o problemă gravă şi fenomenul ia proporţii pentru că sunt familii în care niciun membru nu este documentat sau numai tatăl are acte de identitate şi de aici apare şi problema documentării copiilor.[3]

În R. Moldova certificatul de naştere se înregistrează în baza actului constatator al naşterii, eliberat de unitatea sanitară în care a avut loc naşterea, procesul verbal şi certificatul prin care se constată sexul şi vârsta copilului – în cazul unui copil găsit. Actul medical constatator al naşterii şi certificatul medical de naştere se eliberează doar la prezentarea de către mamă a buletinului de identitate. Lipsa acestuia face imposibilă eliberarea certificatului şi, implicit, duce la nedocumentarea copilului, lucru recunoscut de autorităţi şi de organele de drept.

Considerăm că nu poate constitui impediment la înregistrarea copilului nounăscut faptul că mama nu are buletin de identitate, nu are surse financiare pentru perfectarea actelor sau alte cauze datorate cadrului legislativ. În asemenea cazuri, în interesul superior al copilului, urmează a fi aplicată direct Convenţia ONU cu privire la drepturile copilului, sarcina înregistrării imediat după naştere a copilului revenind statului prin organele sale. Aceste organe, conform Legii privind actele de stare civilă, sunt oficiile stării civile, iar în comune şi sate – primăriile unităţilor administrative respective. O practică pozitivă în acest sens a fost stabilită unele centre perinatologice, unde în incinta acestora activează specialişti ai OSC, care lucrează în particular cu fiecare lăuză, iar în ziua naşterii dispun deja de toate actele necesare înregistrării.

Este problematică perfectarea actelor de identitate în cazul naşterilor la domiciliu. Numai în 2010, 109 copii au fost născuţi în afara instituţiilor medicale, fiind în pericol atât viaţa copilului, cât şi a mamei. Deşi legea prevede că actul de naştere poate fi perfectat şi în baza actului constatator al naşterii eliberat de medicul care a asistat la naştere sau de unitatea medicală în raza căreia s-a născut copilul, mai multe familii s-au confruntat cu probleme de ordin birocratic până au reuşit să-şi înregistreze copilul. În cazul familiei Fedotov din Chişinău, deşi un medic a asistat naşterea la domiciliu, Oficiul Stării Civile nu doreau să înregistreze copilul pentru că naşterea nu a fost confirmată de o unitate sanitară.

Înregistrarea certificatului de naştere a copilului se face la declaraţia comună sau a unuia dintre părinţi la organul de stare civilă şi este o obligaţie a părinţilor. În cazul în care părinţii nu şi-au îndeplinit cu rea voinţă această obligaţie în termenul prevăzut de lege (3 luni de la naşterea copilului), ei pot fi supuşi unei pedepse administrative – amendă de câteva salarii minime. Legea însă nu stabileşte organul care ar supraveghea aceste situaţii.

Potrivit unui raport al Procuraturii Generale privind asigurarea drepturilor garantate copiilor nou-născuţi, la finele anului 2010 în raionul Ialoveni 27 copii născuţi în perioada anilor 1996-2010 erau neînregistraţi, în raionul Cimişlia - 9 copii. Procurorii au constatat că oficiile stării civile teritoriale nu anunţă poliţia sau administraţia locală despre încălcarea termenului de depunere a declaraţie cu privire la naşterea copilului de către părinţii biologici. Bunăoară, şeful Serviciului de Stare Civilă din Ciadâr-Lunga a declarat că a renunţat la practica de a sesiza organele de

3 http://www.investigatii.md/index.php?art=382

poliție despre neînregistrarea copilului pentru a fi pornită procedura contravențională în baza art.339 Cod Contravențional, deoarece instanța de judecată anterior a încetat examinarea unor astfel de proceduri pe motiv că aprecia drept plauzibile argumentele părinților privind cauzele declarării peste termen a nașterii copilului. În raionul Cahul au fost depistați 27 de copii neînregistrați în termen legal, însă la Comisariatul de Poliție nu a parvenit nici o sesizare în acest sens. Procuratura raionului Drochia a identificat cazuri de înregistrare a copiilor la vârsta de 4, 8, 16 și 17 ani, iar în raionul Fălești în 2010 au fost înregistrați 14 copii născuți în anii 1998-2009, încălcările date fiind neglijate atât de OSC, cât și de organul de poliție. În raionul Florești au fost identificate 8 copii născuți neînregistrați din motivul lipsei actelor de identitate a părinților și abia la momentul controlului de către Procuratura Florești organele de poliție au început a chestiona părinții pentru a elucida motivele neînregistrării copiilor și a pregăti materialele pentru sancționare. La Dondușeni, un copil, născut în 2001 și lăsat în grija bunicilor imediat după naștere, părinții plecând la muncă peste hotare, a fost înregistrat abia în 2010, în baza unei hotărâri judecătorești. În anul 2010 organele de poliție au pornit proceduri contravenționale în privința a 19 persoane în baza art.339 Cod Contravențional pentru nerespectarea termenului de depunere a declarației cu privire la nașterea copilului.

În Moldova, în ultimii ani au fost atestate mai multe cazuri în care copiii nounăscuți au fost lăsați pe pragul maternităților, găsiți vii sau morți în tomberoane de gunoi. În anul 2010 au fost abandonați imediat după naștere în instituțiile medicale 48 de copii, instituționalizați ulterior în centrele de plasament pentru copii de vârstă fragedă, 19 dintre copiii abandonați la naștere sunt din mun. Chișinău, 8 din mun. Bălți,iar ceilalți – din raioanele republicii.

O situație aparte se atestă în regiunea transnistreană. Structurile separatiste refuză să înregistreze nașterea și să perfecteze actele de identitate ale copiilor dacă tatăl sau mama prezintă acte de identitate eliberate de către autoritățile constituționale. Un asemenea caz a fost monitorizat de Asociația Promo-LEX. Părintele unui copil din Râbnița nu a reușitt să obțină certificat de naștere pentru copilul său, pe motiv că nu avea acte eliberate de autoproclamatele autorități. Potrivit Asociației Promo-LEX astfel de cazuri sunt destul de multe. Din aceste motive copiii cu acte înregistrate la oficiile stării civile constituționale nu pot merge la grădiniță și la școală. Ei nu beneficiază de alocații nici din partea autorităților constituționale și nici de la administrația regiunii.

12.2. Achitarea indemnizației unice la naștere

Procuratura Generală a verificat în 2010 și modul în care se respectă cerințele legislației privind achitarea indemnizației unice la nașterea copilului. Astfel, potrivit Legii bugetului asigurărilor sociale de stat pentru anul 2010 cuantumul indemnizației unice la nașterea copilului a constituit 1700 lei pentru primul copil, și câte 2000 de lei pentru fiecare copil următor. Ministerul Muncii Protecției Sociale și Familiei a informat că în anul 2010 au beneficiat de indemnizații unice la nașterea copilului 12.524 persoane asigurate, inclusiv la nașterea primului copil – 6402 persoane și la nașterea copilului următor – 6122 persoane. În total pentru plata indemnizației unice au fost alocate 23.996,00 mii lei. Conform informației procurorilor, în unele

localităţi s-a constatat o diferenţă substanţială a numărului de naşteri înregistrat şi numărului de cereri pentru primirea indemnizaţiei unice la naştere copilului. Astfel în anul 2010 Casa teritorială de asigurări sociale (CTAS) Cahul a înregistrat 1626 de cereri pentru indemnizaţia unică, naşteri însă au fost 1341. La CTAS Căuşeni au solicitat indemnizaţii 1195 persoane, naşteri fiind 864. La CTAS Cimişlia au fost depuse 628 cereri pentru indemnizaţia unică la naşterea copilului, naşteri fiind înregistrate 370, la Donduşeni 437 cereri şi 281 naşteri. Diferenţa se datorează faptului că părinţii au dreptul să solicite indemnizaţia unică la naşterea copilului în termen de 12 luni de la naştere.

12.3. Ajutorul social pentru familiile defavorizate

În scopul eficientizării sistemului de prestare a serviciilor sociale şi direcţionarea acestora către persoanele mai puţin asigurate, în 2010 a fost adoptată Legea nr.133-XVI cu privire la ajutorul social. Potrivit art.5 al Legii, de dreptul la ajutor social beneficiază şi persoanele care îngrijesc copii până la 3 ani. În 2010 au beneficiat de ajutor social 59 mii familii defavorizate, 81% dintre aceste familii având cel puţin un copil.

12.3.1. Consecinţele migraţiei asupra copiilor

Efectele colaterale ale migraţiei masive a populaţiei se fac simţite în domeniul tutelării şi educaţiei copiilor lăsaţi acasă. Încercările autorităţilor de a contracara aceste consecinţe nedorite, deocamdată rămân cu câţiva paşi în urmă, în pofida faptului că Guvernul a aprobat Planul naţional de măsuri cu privire la protecţia copiilor rămaşi fără îngrijire părintească pentru anii 2010-2011. Acest document recomandă autorităţilor administraţiei publice locale să intensifice acţiunile de identificare şi protecţie a copiilor rămaşi fără îngrijire părintească în scopul asigurării respectării drepturilor acestora. Acoperirea financiară a acţiunilor incluse în Planul de măsuri a fost prevăzută în limitele alocaţiilor aprobate în bugetele structurilor responsabile de executarea acestora, precum şi din alte surse conform legislaţiei. Concluzia mai multor experţi din societatea civilă este că acest plan de măsuri a rămas mai mult pe hârtie, întrucât, la nivel guvernamental în 2010 nu au fost realizate măsuri în sprijinul şi protecţia copiilor rămaşi fără îngrijire părintească în rezultatul migraţiei populaţiei. Încercarea de a-i determina pe părinţi să depună o declaraţie înainte de plecare, în care să scrie cu cine lasă copilul, nu a avut niciun efect, pentru că nu a fost o măsură obligatorie. Până în prezent nu există o bază de date, promisă de autorităţi, în care să figureze copiii ai căror părinţi sunt plecaţi. Datele despre numărul acestora diferă de la un minister la altul. Ministerul Muncii şi Protecţiei Sociale operează cu cifra de 100 mii de copii, care ar avea unul sau ambii părinţi plecaţi peste hotare la muncă, MAI afirmă că la 31 decembrie 2010, în R. Moldova erau 90.710 copii rămaşi fără îngrijirea părinţilor, dintre care – 29.681 copii fără îngrijirea ambilor părinţi. Ultimele estimări ale Centrului de Informare şi Documentare privind Drepturile Copilului (CIDDC) arată că în 2010 cca.27% din copiii din Moldova au un părinte plecat, iar 9% - ambii părinţi plecaţi la muncă peste hotare.

Mai mulţi lideri ai organizaţiilor neguvernamentale specializate pe desfăşu-

rarea de programe de informare în domeniul migraţiei semnalează atât consecinţe psiho-emoţionale produse de lipsa părinţilor, dar şi şubrezirea vădită a sănătăţii copiilor. Un studiu efectuat de CIDDC arată că se atestă schimbări în starea emoţională a copiilor lăsaţi acasă de către părinţii plecaţi la muncă. Ei devin trişti, sunt izolaţi. În ultimii ani se atestă un număr sporit de cazuri extreme de suicid. Se atestă şi consecinţe asupra sănătăţii lor fizice din cauză că ei nu merg să-şi facă controalele medicale sistematic. Lipsa părinţilor înseamnă şi nesupravegherea modului în care ei se alimentează. În multe cazuri, profesorii atestă lipsa de interes a copiilor migranţilor faţă de şcoală şi necesitatea studiilor superioare, mai spun ONG-iştii, care explică acest lucru prin exemplul oferit de părinţi. "Unii părinţi care au o facultate, sunt profesori sau medici, dar nu reuşesc să-şi aranjeze viaţa aici, îi face pe copii să creadă că studiile sunt inutile", spune Cezar Gavriuliuc, director CIDDC. Această stare de lucruri este confirmată şi de Elena Bacalu, şefa Direcţiei Protecţia Copilului din Cahul, care spune că asistenţii sociali au înregistrat cazuri în care părinţii, plecaţi de mai mult timp au renunţat în cele din urmă la copiii rămaşi în Moldova: "Sunt foarte mulţi copii abandonaţi de părinţii care au plecat peste hotare. Noi încercăm să-i căutăm pe aceşti părinţi. Avem cazuri când se întorc şi semnează declaraţii de refuz".[4]

O soluţie ar fi ca părinţii să instituie tutela asupra copiilor rămaşi acasă, deoarece sunt multe situaţii în care acesta are nevoie de un reprezentant legal în relaţiile sale cu diverse instituţii. Şi atunci când părinţii pleacă fără să instituie această tutelă se pomenesc cu situaţii în care nu are cine să-l înscrie la şcoală, spre exemplu. ONG-le mai îndeamnă autorităţile locale să identifice resurse umane care s-ar ocupa de problemele copiilor cu părinţii plecaţi peste hotare. Asta pentru că asistenţii sociali existenţi nu reuşesc fizic să deservească toţi beneficiarii din localitate. Aici s-ar putea implica şi Guvernul cu finanţarea unor asemenea funcţii.

12.3.2. Repatrierea şi protecţia copiilor abandonaţi de părinţi

Potrivit datelor Ministerului Muncii Protecţiei Sociale şi Familiei, pe parcursul anului 2010 au fost repatriaţi 66 copii - 28 fete şi 38 băieţi. Dintre aceştia, 33 copii abandonaţi au fost aduşi din Federaţia Rusă, 29 din Ucraina, 2 copii din România, 1 din Belgia şi 1 din Italia. 27 dintre copiii repatriaţi în 2010 au fost reintegraţi în familiile biologice sau extinse, 31 au ajuns în centre de plasament temporar, 3 fiind adoptaţi. Elocvent este cazul a 2 fraţi gemeni născuţi în 2000 în oraşul Tiraspol. Rămaşi fără îngrijire părintească, minorii au fost iniţial plasaţi într-un centru social, iar apoi repatriaţi din oraşul Harkov, Ucraina. Deşi la momentul repatrierii copiii aveau câte 11 ani, ei nu au mers la şcoală şi nici nu au beneficiat vreodată de asistenţă medicală sau alocaţii sociale. Misiunea de repatriere a fost organizată de Ministerul Muncii, Protecţiei Sociale şi Familiei (MMPSF) cu susţinerea Organizaţiei Internaţionale de Migraţie şi a Fundaţiei elveţiene „Terre des Hommes". Procedura de repatriere a victimelor traficului de fiinţe umane, traficului ilegal de migranţi, precum şi a copiilor neînsoţiţi este reglementată prin Hotărârea Guvernului nr.948 din 07.08.2008. Conform prevederilor acesteia, misiunile diplomatice şi consulare ale R. Moldova, informează MMPSF despre copiii identificaţi fără însoţitori sau aflaţi

4 http://www.europalibera.org/content/article/3540105.html

în dificultate pe teritoriul altor state. Apoi ministerul confirmă identitatea copilului, inițiază procedura de repatriere și determină forma adecvată de protecție a acestuia după întoarcerea în țară. Aici autoritățile competente din raza teritorială în care copilul și familia sa au avut ultimul domiciliu cunoscut efectuează o anchetă socială a familiei și întocmește planul individual pentru pregătirea reintegrării socio-familiale a copilului. Odată cu finalizarea dosarului, ministerul informează autoritățile din țara de destinație despre data repatrierii, însoțitori, mijlocul de transport cu care se va deplasa copilul, punctele de trecere a frontierei etc. La sosirea în țară, copilul este întâmpinat de către părinți sau reprezentanții legali. Fundația „Terre des Hommes" Lausanne – Elveția oferă suport MMPSF în organizarea returului asistat al copiilor moldoveni identificați neînsoțiți pe teritoriul Federației Ruse și Ucrainei. „Procesul de repatriere este stresant pentru copil: plecarea din mediul cu care este deja cunoscut, interacțiunea cu oameni pe care nu-i cunoaște, un drum lung (cu avionul sau cu alt mijloc de transport), care include controale, de asemenea, obositoare pentru copil, sosirea în țară, unde din nou merge în locuri și cu persoane necunoscute, revederea familiei etc".[5]

O atenție deosebită este acordată și repatrierii copiilor din regiunea transnistreană. „Ne-am poziționat total în afara politicii și suntem intermediari între autoritățile tutelare de la Chișinău și cele din regiune. De multe ori, copiii repatriați nu au frecventat nici o zi școala, iar având 13-14 ani, nu pot merge nici în clasa întâi, dar nici în clasa a șasea sau a șaptea". Potrivit Ministrei MPSF, Valentina Buliga, una din problemele cu care se confruntă ministerul este informația incompletă despre copiii moldoveni, care vine de la ambasadele Moldovei și alte structuri de peste hotare: „Avem o problemă cu copiii din Transnistria, care rămân fără grija părintească și noi avem dificultatea de comunicare cu administrația regiunii". Problematică rămâne a fi și colaborarea cu autoritățile din Rusia și Ucraina, care nu întotdeauna informează operativ despre copii moldovenilor rămași fără îngrijire pe teritoriul acestora state, spun oficialii de la Chișinău.

12.4. Copiii și justiția

Contactul cu justiția poate influența negativ copilul, dacă tratamentul aplicat nu este unul adecvat. R. Moldova, deși s-a angajat prin ratificarea mai multor convenții internaționale, să asigure prioritar interesele copilului aflat în justiție, nu are, deocamdată tribunale pentru copii, așa cum există în multe țări europene și nici măcar încăperi prietenoase copilului în instanțe, unde acesta ar putea fi audiat în condiții de maximă securitate dar și confort psihologic. De multe ori copilul ajuns în instanță este nevoit să stea alături sau față în față cu agresorul sau cu cel care se face vinovat de anumite crime la care a asistat și copilul, ori reprezentantul său legal să fie tocmai persoana care a săvârșit anumite abuzuri împotriva lui. La diferite etape ale unui proces, copii sunt audiați în condiții nepotrivite în incinta secțiilor de poliție sau la procuratură și de către persoane care nu au pregătirea specializată pentru a intervieva un copil. Deseori procesele se încheie cu sentințe în defavoarea minorilor, deoarece nu este asigurată prezența unor psihologi sau pedagogi specializați.[6]

5 http://www.timpul.md/articol/despre-noi-si-viitor-copiii-repatriati---victimele-parintilor-iresponsabili-22147.html
6 http://www.europalibera.org/content/article/2247678.html

Magistraţii recunosc că nu oricare din judecători ar putea face faţă unor procese în care participă minori şi că este nevoie de o specializare în domeniu. Legislaţia însă nu permite repartizarea dosarelor unor anumiţi judecători, deoarece astfel se încalcă principiul distribuirii aleatorii a dosarelor.[7]

Din anul 2006, Centrul naţional pentru prevenirea abuzului faţă de copii (CNPAC) pune la dispoziţia procurorilor şi judecătorilor o cameră specializată de audiere a copiilor victime şi martori ai abuzurilor. Practica dovedeşte că audierea copilului în comfort psihologic şi de către persoane bine pregătite este eficientă şi astfel se reuşeşte protejarea lui. Peste hotare cei care intervievează copiii, fie că sunt psihologi, fie anchetatori, primesc o pregătire specializată care durează cel puţin jumătate de an. La noi însă această specializare nu există şi se consideră că a intervieva un copil poate orice procurori, orice poliţist.

Pe parcursul ultimilor ani, cu suportul UNICEF, Moldova a înregistrat progres în reformarea sistemului justiţiei juvenile. Legislaţia cu privire la copiii aflaţi în conflict cu legea a fost modificată în mod semnificativ şi a avut impact asupra caracterului sentinţelor aplicate copiilor şi asupra modului în care cazurile copiilor sunt tratate în timpul procesului penal. Totuşi, în acest moment, nu există date statistice, nici măcar estimative, privind numărul copiilor care au trecut prin procese de judecată şi nici studii care ar arată calitatea actului justiţiei faţă de copii.

Potrivit MAI, în 2010 în 653 de cauze penale, comparativ cu 459 pornite în 2009, victime ale infracţiunilor au fost minori. Cele mai multe infracţiuni, în care victime au fost minori sunt cu caracter sexual - 191 cazuri (în 2009 – 109 cazuri). Din numărul total de copii victime ale abuzului sexual, 33 se aflau fără îngrijirea unuia sau a ambilor părinţi. În 23 cazuri, din cele 191 cauze penale privind infracţiunile cu caracter sexual în care victime sunt copii, aceştia au fost abuzaţi în familie de către tatăl biologic (6 cazuri), sau vitreg (7 cazuri), alte rude (10 cazuri). Totodată, organele de poliţie au fost sesizate privind 98 cazuri de violenţă a copiilor în mediul familiei şi în 52 cazuri de violenţă în instituţiile de învăţământ faţă de elevi.

Potrivit raportului Procuraturii Generale pentru 2010, procurorii au adoptat 1077 acte de reacţionare în vederea repunerii în drepturi a minorilor, dintre care în 24 cazuri au fost pornite procese penale, înaintate 251 sesizări şi 18 recursuri. În interesele minorilor şi altor persoane social-vulnerabile au fost intentate şi remise spre examinare în instanţele de judecată 786 acţiuni civile în valoare de peste 9 074 950 lei, din ele fiind examinate şi admise 442 cereri în sumă de 2 538 232 lei. Au fost executate doar 73 titluri executorii în sumă de circa 281 000 lei.

O problemă rămâne a fi calitatea expertizelor medico-legale şi psihiatrice prin care trebuie să treacă copiii victime ale abuzurilor. Expertiza medico-legală este una dintre primele experienţe neplăcute, în care copilul trebuie să povestească cu exactitate drama prin care a trecut. Nu există cabinete specializate, unde ar putea fi examinaţi doar copii, în codiţii prietenoase, astfel încât să nu fie traumatizaţi repetat. Serviciile de expertiză medico-legală reprezintă, în majoritatea raioanelor, o încăpere mică, de obicei sumbră, de numai câţiva metri pătraţi. Sub uşa stau oameni la coadă

7 http://www.europalibera.org/content/article/2207667.html

după certificate de deces sau documente care certifică leziunile corporale. În aceste condiţii nimeresc copiii care au avut de suferit de pe urma violenţei. Medicul, obligat în virtutea atribuţiilor de serviciu să colaboreze cu poliţia, poate fi chemat pe teren, la locul unor crime şi atunci aşteptarea poate dura ore întregi sau chiar zile.[8]

12.5. Delicvenţa juvenilă

În cadrul reformei sistemului de justiţie juvenilă, sunt abordate toate categoriile de copii, cum ar fi minorii victime şi copiii martori ai infracţiunilor. De asemenea, se dezvoltă mecanismele primare şi secundare de prevenire a săvârşirii iniţiale şi repetate a infracţiunilor de către minori. Alternative ale detenţiei şi serviciilor comunitare aplicabile sunt medierea, probaţiunea şi munca în folosul comunităţii. Pentru acestea se optează în cazul infracţiunilor uşoare şi mai puţin grave, atunci când detenţia poate fi evitată.

Potrivit unui raport UNICEF din 2010 arată că numărul minorilor condamnaţi pentru comiterea infracţiunilor şi numărul minorilor privaţi de libertate – în cadrul unei şcoli de corecţie, centru de detenţie sau colonie de corecţie – a scăzut dramatic. Calitatea instruirii colaboratorilor penitenciarilor s-a îmbunătăţit. Totodată, au fost întreprinse eforturi de a şcolariza minorii aflaţi în detenţie şi de a acorda servicii psihosociale minorilor care îşi execută pedepsele.[9]

Potrivit unui studiu al Procuraturii Generale, tendinţele şi structura delicvenţei juvenile denotă o dinamică constantă pe parcursul anilor 2007-2010, în 2010 fiind înregistrată o uşoară creştere a numărului cauzelor penale pornite, comparativ cu 2009 şi o descreştere comparativ cu anii 2007-2008. Circa 80-85% din infracţiunile comise de minori sunt cele patrimoniale. Într-un număr mai mic, se comit de către minori omoruri, vătămări ale integrităţii corporale, violuri, huliganism, infracţiuni legate de droguri, etc. Conform informaţiei oferite de procuraturile teritoriale, în 2010 au fost pornite 2252 cauze penale în privinţa minorilor. În instanţa de judecată cu rechizitoriu au fost remise 807 dosare, iar 1078 cauze au fost încetate, majoritatea în baza art.104 CP, cu aplicarea măsurilor de constrângere cu caracter educativ şi în baza art.109 CP, urmare a împăcării părţilor. Instanţele judecătoreşti au examinat cu pronunţarea sentinţelor 430 cauze penale în privinţa a 570 minori. Urmărirea penală în cauzele cu minori se efectuează în termen de până la 3 luni, în general, respectându-se termenul rezonabil de efectuare a urmăririi penale, deşi s-au constatat şi cazuri, când termenul a depăsit 6 luni. În 2010 au fost reţinuţi 44 minori, iar arestarea preventivă a fost aplicată în privinţa a 34 minori, fiind în descreştere, comparativ cu anii precedenţi: 67 minori în anul 2009 şi 83 minori în 2008. În altă ordine de idei trebuie menţionat faptul că, în pofida caracterului imperativ al normelor legale privind solicitarea referatelor presentinţiale în privinţa minorilor delicvenţi, procurorii au solicitat astfel de referate doar în circa 12% din numărul total de cauze penale.[10]

Datele Ministerului de Interne arată că în 2010 minorii au săvârşit 1448 in-

8 http://www.investigatii.md/index.php?art=508
9 www.unicef.org/moldova/UNICEF_JJ_Moldova_print_RO.pdf
10 http://www.procuratura.md/md/d2010/

fracţiuni (+ 21,2%), ceea ce constituie 4,5% din numărul total de infracţiuni înregistrate. 1358 din cazuri (93,8%) au fost finisate şi trimise procurorilor, 769 (53.1%) cauze penale au fost trimise spre examinare în instanţe, iar 565 ceea ce constituie 39,0%, au fost încetate, 22 cauze penale au fost clasate şi 2 au fost suspendate. În grup, de către minori şi cu participarea lor, s-au comis 260 (+ 42,1%) infracţiuni ceea ce constituie 17,9% din numărul celor săvârşite de minori, 18 (- 25,0%) în stare de ebrietate, 130 (+28,7%) infracţiuni au fost săvârşite în mod repetat şi 3 în sfera relaţiilor familiare. La comiterea celor 1448 de infracţiuni, înregistrate la general pe ţară, au participat 1702 minori, sau cu 13,1% mai multe ca în 2009, iar 904 (-18,9%) au fost atraşi la răspundere penală, ceea ce constituie 53,1% din numărul de minori, iar 50 (+117,4%) au fost eliberaţi de răspunderea penală cu aplicarea măsurilor de influenţă obştească.[11] 37 de infracţiuni cu caracter sexual au fost comise de către minori împotriva minorilor. Printre factorii care condiţionează infracţiunile săvârşite de către minori şi cu participarea lor, în raportul MAI se menţionează: situaţia social economică şi materială precară a familiilor din mediul cărora provin copiii; neîncadrarea în câmpul muncii a părinţilor; retragerea părinţilor din procesul de educaţie, instruire, îngrijire şi supraveghere a copiilor; plecarea unuia sau a ambilor părinţi la muncă peste hotarele ţării pe perioade îndelungate; lipsa autorităţii morale a părinţilor, datorită unor vicii (alcoolismul, depresii, etc.); neputinţa din partea părinţilor de a le oferi modele pozitive prin propriul său exemplu de comportare; utilizarea actelor de violenţă în familie şi şcoală, ca metode educaţionale; consumul de băuturi alcoolice din partea unuia sau a ambilor părinţi.

Un rol important în întreprinderea măsurilor de prevenire şi combatere a delicvenţei juvenile, protecţiei drepturilor copilului, îl are administraţia publică locală. Astfel, în cele 903 primării sunt create (conform prevederilor Hotărârii Guvernului nr.409 din 09.04.1998) 898 consilii locale pentru protecţia drepturilor copilului, dintre care real activează 778, din ele 35 fiind consilii raionale pentru protecţia drepturilor copilului.[12]

Deşi în ultimii ani, cu sprijinul organizaţiilor internaţionale, s-au înregistrat progrese în ce priveşte justiţia juvenilă, fiind redusă perioada de arest de la 72 la 24 de ore, termenul pedepselor care pot fi aplicate minorilor, Moldova continuă să fie restantă la acest capitol. Problemele cele mai mari pentru copii în sistemul de justiţie sunt lipsa unor avocaţi competenţi care să ofere asistenţă juridică calificată, judecătorii şi procurorii încă nu cunosc şi nu aplică în deplină măsură prevederile legislaţiei cu privire la copii. Pedepsele cu privaţiune de libertate pentru minori rămân încă destul de severe, iar cele alternative care au efecte mai bune asupra copiilor, se aplică încă destul de rar. UNICEF a promovat pe parcursul ultimilor ani aplicarea pedepselor cât mai nonprivative de libertate şi utilizarea muncii comunitare ca formă de pedeapsă. Printre alte pedepse ar fi probaţiunea pentru copil - un set de măsuri care să ajute copilului să se integreze în societate, în cazul în care este condamnat condiţionat. S-a constatat că judecata nu funcţionează ca pedeapsă în privinţa copiilor, invers copii devin şi mai greu de resocializat. Chiar dacă termenul de aflare a minorilor în arest preventiv, nu poate depăşi 4 luni, sunt cazuri în care minorii sunt ţinuţi în izolatoare mai mult de un an. Pe durata detenţiei

11 http://www.mai.gov.md/content/7007
12 Idem.

preventive minorii sunt deţinuţi în încăperi separate ale penitenciarelor pentru adulţi, ceea ce ar fi o altă lacună a sistemului de justiţie juvenilă. Cu toate acestea, nici o structură de stat sau neguvernamentală din Moldova nu evaluează impactul pe care îl are asupra minorilor perioada de detenţie preventivă şi aplicarea pedepselor cu privaţiune de libertate. La finele anului 2010, în penitenciarele din Moldova se aflau în detenţie 68 de copii: 62 de băieţi şi 6 fete, majoritatea fiind orfani sau abandonaţi. Statisticile arată că în 60% din cazuri, minorii aflaţi o dată în detenţie ajung repetat în penitenciar.[13] Actualmente, la evidenţa organelor de poliţie se află 3525 (2009 - 3645) minori delicvenţi şi 1009 (2009 - 1031) părinţi dificili.

În Centrul de Plasament Temporar al Minorilor, în 2010 au ajuns 1313 (2009 - 1405) de copii, dintre care 6 (2009 - 12) locuitori ai altor state, 18 copii au fost reîntorşi de peste hotare, 486 au fost cazuri de plasament repetat. Din numărul total de minori plasaţi în CPTM, 263 sunt elevi ai gimnaziilor-internat; 924 - ai şcolilor generale; 42 - de vârstă preşcolară şi 44 minori orfani, 126 copii se ocupau cu cerşetoria. Din numărul total de copii plasaţi, 694 sunt educaţi de un singur părinte, iar 375 sunt din categoria celor ce nu sunt implicaţi în procesul de studiu şi în câmpul muncii.

12.6. Traficul de copii şi scoaterea ilegală din ţară a copiilor

În anul 2010 au fost înregistrate 21 cazuri de trafic de copii şi 13 cazuri de scoatere ilegală din ţară. Din cazurile investigate în perioada de referinţă, poate fi menţionată cauza penală pornită pe trafic de copii în scop de exploatare sexuală. Astfel, în cadrul investigaţiilor efectuate de către procurorii din cadrul secţiei combatere trafic de fiinţe umane a PG şi colaboratorii CCTP al MAI a fost depistat un grup de cetăţeni străini (din Italia, Grecia ş.a.) care acţionând de comun acord cu cetăţeni ai R. Moldova, recrutau prin înşelăciune copii de sex masculin de vârsta 13-17 ani în scop de exploatare sexuală. În judecată au fost expediate 10 cauze de trafic de copii şi 4 privind scoaterea ilegală a copiilor din ţară. În 2010 instanţele de judecată au finisat examinarea a 4 cauze penale privind traficul de copii în privinţa a 5 persoane (în 2009 - 4 cauze/4 persoane) şi 6 cauze privind scoaterea ilegală a copiilor din ţară în privinţa a 9 persoane (în 2009 - 7 cauze/10 persoane).[14]

Procurorii spun că cel mai des în dosarele privind scoaterea ilegală a copiilor din ţară sunt cercetaţi părinţii copiilor, pentru că este încălcată legislaţia. Au fost atestate cazuri în care persoane terţe, la solicitarea părinţilor, au scos copii din ţară prin diferite scheme ilegale, care pun în pericol viaţa copilului sau cazuri în care copiii au fost abandonaţi în străinătate. Au fost înregistrate şi cazuri în care copilul a fost ascuns sub bancheta automobilului şi trecut prin vamă. În cele mai dese cazuri sunt perfectate procuri false sau alte acte false pentru a fi scos copilul din ţară. Scoaterea ilegală a copiilor din ţară sau în baza unor acte false ori abandonarea într-o ţară străină este pedepsită de Codul Penal cu privarea de libertatea de la 2 la 6 ani.[15]

Totuşi, unii experţi şi avocaţii afirmă că uneori organele de drept deschid dosare penale pentru scoatere ilegală a copiilor din ţară mai mult pentru statistici.

13 http://www.europalibera.org/content/article/2247678.html
14 http://www.procuratura.md/md/d2010/
15 http://www.europalibera.org/content/article/2135692.html

12.7. Dreptul la educaţie

Dreptul la învăţătură este garantat, indiferent de naţionalitate, sex, vârstă, de originea şi starea socială, de apartenenţa politică sau religioasă, de antecedentele penale. Durata învăţământului general obligatoriu este de 9 ani.

Statisticile Ministerului Educaţiei referitoare la abandonul şcolar sunt total diferite de cele prezentate de către cele ale Biroului Naţional de Statistică (BNS) sau ale Procuraturii Generale. Conform datelor ministerului, numărul copiilor neşcolarizaţi este în continuă scădere - de la 721 de copii în anul de studii 2004/2005 până la 92 copii în 2009/2010. Informaţia BNS arată că, în ultimii 4 ani, rata de înscriere în instituţiile de învăţământ gimnazial obligatoriu este în continuă scădere – de la 95% în 2002, până la 90% în 2009. Astfel, numărul celor care nu merg la şcoală sau o frecventează mai rar se cifrează la peste 43 mii elevi.[16] Potrivit raportului de activitate pentru 2010 al Procuraturii Generale, se menţine o stare insuficientă la compartimentul respectării dreptului copiilor la învăţătură. În 2010 au rămas neşcolarizaţi 130 elevi. Cauzele abandonării şcolilor mai mult este condiţionată de starea materială precară, dar şi de indiferenţa părinţilor, lăsarea copiilor fără supraveghere părintească şi angajarea lor în câmpul muncii.

Copiii din mediul rural, copiii cu dizabilităţi şi copiii romi sunt cuprinşi într-o proporţie şi mai mică în educaţia obligatorie. Mulţi copii sunt înscrişi pe listele de elevi, însă în realitate o bună parte se află pe câmp ajutând părinţii care luptă cu sărăcia. Există diferenţă mare în ce priveşte accesul la studii între copiii din mediul rural şi cei din mediul urban. Dacă este să comparăm, la oraş în jur de 96% dintre copii merg la şcoală, pe când la ţară numărul acesta abia de se ridică al 85%.[17] Conform Legii Învăţământului, obligativitatea de a frecventa şcoala încetează la sfârşitul anului de studii în care elevul atinge vârsta de 16 ani. În cel mai bun caz, cei care au absentat mai multe luni reuşesc, formal, să înveţe câţiva ani la şcoală, după care sunt liberi să facă ce vor. Unii nu apucă să obţină diplomă de studii gimnaziale, fără de care nu se pot înscrie nici la o şcoală de meserii. Singura posibilitate pentru ca aceşti copii să termine 9 clase e să frecventeze o şcoală serală, însă în Moldova există doar câteva instituţii de acest fel. Legislaţia în domeniul educaţiei nu conţine nici o prevedere privind reintegrarea şcolară a celor care au abandonat studiile. Ca vârstă, elevii din această categorie sunt mai mari cu câţiva ani decât eventualii lor colegi de clasă şi prin urmare, se jenează să vină la lecţii. Ca să dea bine în statistici, directorii de şcoli şi autorităţile publice locale, cu acordul tacit al ministerului de resort, menţionează ca fiind şcolarizaţi şi copii care vin la şcoală o dată pe lună.[18] Acest fapt este confirmat şi de Procuratura Generală, care menţionează în raportul pentru 2010 că nu toţi copii luaţi la evidenţă şcolară au fost încadraţi în procesul de învăţământ. În vederea lichidării acestor carenţe, procurorii au sesizat Ministerul Educaţiei şi Ministerul Muncii, Protecţiei Sociale şi Familiei. Procurorii au mai examinat şi au sancţionat în ordine contravenţională 1057 părinţi (art.63 Cod Contravenţional), pentru îndeplinirea neconştiincioasă a obligaţiilor părinteşti. Cei mai mulţi copii neşcolarizaţi sunt în satele cu populaţie de etnie romă. Potrivit avocatului copilului,

16 http://www.investigatii.md/index.php?art=458
17 Idem.
18 http://www.investigatii.md/index.php?art=457

în unele localităţi mai mult de 60% din copii nu merg la şcoală. Satul Vulcăneşti din raionul Nisporeni este populat în proporţie de 95% de romi. Majoritatea celor peste 1500 de locuitori nu au mers la şcoală. Pentru că părinţii migrează permanent în căutarea unui loc de muncă, cei mici nu se reţin la grădiniţă sau la şcoală. Chiar dacă în sat funcţionează de mai mulţi ani o şcoală, copiii romi ajung cel mult până în clasa a VI-a. Sunt cazuri în care ei sunt promovaţi dintr-o clasă în alta fără să ştie nici măcar a citi. Fetele sunt şi mai vulnerabile la analfabetism, deoarece majoritatea se căsătoresc încă din adolescenţă.[19] Aici, educaţia se realizează fictiv, profesorii şi învăţătorii vin la şcoală la un interval de 2-3 zile pe săptămână. Educaţia se face de către copii, profesorii deleagă pe unul dintre copiii prezenţi să se ocupe de educaţia colegilor.[20]

Ministerul Educaţiei împreună cu UNICEF Moldova desfăşoară în prezent un program de reformare a sistemului rezidenţial, care prevede reducerea până în 2012 cu 50% a numărului de copii aflaţi în internate, şcoli speciale şi auxiliare. Din cele 62 instituţii rezidenţiale în 2007, au rămas 53, dintre 23 sunt şcoli auxiliare pentru copii cu diferite dizabilităţi. Numărul copiilor aflaţi în sistemul rezidenţial s-a redus din 2007 până la finele anului 2010 de la 11500 la 7200.[21]

Mulţi copii care provin din familii sărace sau sunt delicvenţi erau trimişi la şcolile auxiliare pentru copii cu retard mintal. Au fost identificaţi în astfel de instituţii speciale copii sănătoşi, care trebuiau a fi integraţi în şcoala comunitară. Comisiile medico-psiho-pedagogice regionale, la adresarea instituţiei de învăţământ unde copilul nu poate însuşi anumite materii, au preferat să stabilească o dizabilitate mintală de un anumit grad şi să trimită copilul la o şcoală auxiliară.[22]

În şcolile auxiliare copiii învaţă după programul claselor primare, plus câteva discipline legate de agricultură şi viticultură. Certificatul obţinut după absolvire nu le permite să-şi continue studiile în licee, colegii sau universităţi. Absolvenţii pot merge doar la câteva şcoli de meserii, dar şi după absolvirea acestora au puţine şanse să-şi găsească un loc de muncă. Şcoala auxiliară din Sculeni, raionul Ungheni, funcţionează de câteva decenii, timp în care sute de elevi au absolvit-o. Nimeni nu ştie cu exactitate câţi dintre ei au fost plasaţi în instituţie în mod abuziv. După ce şcoala a intrat într-un proces de reorganizare, iniţiat în cadrul unui proiect al Organizaţiei „EveryChild" şi UNICEF, aici au rămas doar 21 copii. În jur de 40 elevi au fost reintegraţi în familii şi în şcolile din localităţile lor. Rezultatele evaluării copiilor au arătat că numai 10% dintre cei care învăţau aici aveau cu adevărat un anumit grad de retard mintal, ceilalţi erau copii sănătoşi faţă de care s-au comis fapte ireparabile. Mai grav este faptul că mulţi părinţi care au acceptat să-şi înscrie copiii la Sculeni nu ştiau că aceasta este o instituţie pentru copii cu grad de retard. Chiar dacă ajung din greşeală acolo, de regulă copii nu se mai pot transfera în instituţii obinuite, deoarece dosarele lor nu mai sunt reevaluate.[23]

Aceste şcoli constituie o povară extrem de mare pentru bugetele din care sunt finanţate. De exemplu, raionul Ungheni cheltuia anual în jur de 28 mii lei pentru

19 http://www.investigatii.md/index.php?art=455
20 http://www.un.md/news_room/pr/2009/UNFPA_Roma/UNFPA_Comunicat%20Rom_Proiect%20Romi_6%20Noi%202009.pdf
21 http://www.investigatii.md/index.php?art=492
22 Idem.
23 Idem.

fiecare elev din şcoala de la Sculeni. Pentru comparaţie, studiile unui elev din şcoala generală din Unţeşti costă statul de şapte ori mai puţin, adică 4 mii de lei. Doar o mică parte din aceşti bani - circa 6 mii de lei o reprezentau cheltuielile directe pentru copil, restul sumei fiind cheltuită în special pentru întreţinerea clădirilor şi salarizarea angajaţilor. La nivel de ţară situaţia este şi mai gravă. Costul întreţinerii unui copil într-o instituţie rezidenţială este cuprins între 20 şi 50 de mii lei/an.

12.8. Incluziunea socială

În 2010 Parlamentul R. Moldova a ratificat Convenţia ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilităţi şi a impus, într-un plan de măsuri, standarde noi privind accesul persoanelor cu dizabilităţi la informaţie, educaţie, spaţiu public, muncă. Ratificarea Convenţiei ONU privind persoanele cu dizabilităţi a adus speranţă familiilor care luptă să obţină pentru copii lor invalizi dreptul la o viaţă normală. Autorităţile au promis să elaboreze, până la finele anului 2010, un nou tip de serviciu - asistenţa personală (părinţii vor fi angajaţi pe post de îngrijitori pentru copiii lor şi vor avea salariu plătit de la stat). Totuşi, problemele copiilor cu dizabilităţi şi ale mamelor care îngrijesc copiii cu nevoi speciale, sunt încă multe şi nerezolvate. "Ziua de muncă" a unei mame care creşte un copil cu dizabilităţi este de 24 din 24. Ele nu au concediu şi nici zile de odihnă. Deşi muncesc din greu, ele sunt practic excluse din sistemul de protecţie socială. Nu au salarii şi nici nu pot spera la o pensie decentă. După ce copiii lor împlinesc 18 ani, statul le privează chiar şi de dreptul de a beneficia de poliţe de asigurare medicală. De obicei o mamă cu copil cu dizabilităţi este părăsită de soţ şi trebuie de una singură să lupte pentru a-i crea copilului ei condiţii decente. Când copiii ajung la majorat, statul nu le mai oferă mamelor asistenţă medicală gratuită, deşi ele continuă să îngrijească. Dacă se îmbolnăvesc şi ajung la spital, familiile sunt impuse să achite spitalizarea. Un alt paradox al legislaţiei este că, de multe ori, mamele se văd nevoite să renunţe la propriul grad de invaliditate, şi, respectiv, la indemnizaţie, pentru că tutela asupra unui copil invalid nu se acordă altor invalizi. Iar dacă copilul nu se află sub tutela cuiva, nu primeşte indemnizaţie.[24]

Recomandări

- Soluţii pentru identificarea tuturor copiilor neînregistraţi şi facilitarea procedurilor de perfectare a actelor de naştere pentru copiii a căror naştere nu a fost înregistrată legal;
- Inaugurarea în Comisariatele de Poliţie, Procuraturi şi Judecătorii a unor încăperi speciale pentru audierea în condiţii prietenoase a copiilor martori, victime sau delicvenţi;
- Efectuarea recensământului tuturor copiilor din R. Moldova, pentru a determina situaţia şi nevoile lor, a elabora politici de protecţie a copiilor bazate pe cifre reale, dar şi pentru a proteja fiecare copil care are nevoie;

24 http://www.europalibera.org/content/article/2104161.html

- Pentru buna funcţionare a Legii cu privire la serviciile sociale este necesară adoptarea unor acte legislative noi, cum ar fi Legea privind evaluarea, acreditarea şi supravegherea serviciilor sociale şi elaborarea criteriilor de evaluare a competenţei profesionale şi conduitei etice a îngrijitorilor;
- Elaborărea unui act legislativ privind adaptarea socială a copiilor post-plasament;
- Atenţie sporită din partea administraţiei locale problemelor asigurării şi suportului financiar pentru familii aflate în dificultate;
- Reglementări relevante privind îngrijirea neformală a copiilor rămaşi fără îngrijire părintească;
- Reglementarea juridică a formei de îngrijire rezidenţială. Identificarea criteriilor clare care ar justifica instituţionalizarea copiilor;
- Evaluarea consecventă şi profesionistă a situaţiei copilului şi a familiei, inclusiv capacitatea reală şi potenţială a familiei de a avea grijă de copii, în cazurile în care copilul este în pericol;
- Instituirea funcţiei de asistent pentru problemele copilului la nivel comunitar.

CAPITOLUL
13 VIOLENȚA ÎN FAMILIE

Conform celor mai recente studii în domeniu, fiecare a patra femeie din Republica Moldova este victimă a violenţei în familie, fie fizică, sexuală, psihologică sau economică. Studiul Demografic şi de Sănătate efectuat în anul 2005 denotă că 24% dintre femeile căsătorite sunt supuse violenţei fizice, 23% - psihologice, iar 4% - violenţei sexuale.[1]

De asemenea, în 2010, în cadrul unei întâlniri oficiale, Adjunctul Procurorului General, dl E. Rusu, a confirmat că, potrivit unui sondaj realizat de procurori, 90% dintre victimele violenţei în familie sunt femei.[2]

Astfel, putem conchide că, în Republica Moldova, violenţa în familie are un pronunţat caracter gender şi există chiar o cultură a violenţei gender, care denaturează percepţia generaţiilor viitoare despre familie – modelul abuziv este transmis din familie în familie, din generaţie în generaţie. Mulţi dintre subiecţii violenţei, fiind educaţi în familii în care violenţa era un fenomen real, nici nu conştientizează că există şi un alt mod de comportament sau alte modalităţi de rezolvare a conflictelor.[3]

Conform datelor Raportului de activitate a Telefonul de Încredere pentru femei (Raport) realizat de către Asociația Obștească Centrul Internațional „La Strada" (Centrul „La Strada"), din 1099 sunete recepționate într-un an de activitate, 1000 au avut drept subiect problema violenţei în familie, reprezentând per total circa 791 cazuri. Majoritatea apelurilor parvenite de la victime (792 apeluri) sunt de la femeile supuse diverselor abuzuri din partea soţilor (66%), foştilor soţi (10%), concubinilor (8%), copiilor (6%), părinţilor (3%), socrilor (2%), iubiţilor (1%), fraţilor (1%), precum şi din partea mai multor membri ai familiei (2%).[4]

Din numărul total al victimelor circa 45% provin din pături social vulnerabile, 40% au indicat o stare materială satisfăcătoare, restul 15% precizând că au o stare financiară foarte bună. Aceste date confirmă faptul că violenţa în familie afectează toate familiile indiferent de statutul lor material, social sau studii.

În acelaşi timp, Raportul scoate în evidenţă şi faptul că, în Republica Moldova, victimele violenţei în familie posedă anumite caracteristici comune: de cele mai multe ori provin din familii violente; au fost martore sau victime ale violenţei în familia de origine; n-au planuri de viitor; denotă un respect de sine scăzut; se sesizează o victimizare profundă (dependenţa emoţională de agresor, incapabile de a proceda la schimbări).

Manifestările dese şi deschise de violenţă conduc la marginalizarea femeilor şi a copiilor. Lipsa banilor, lipsa suportului din partea rudelor (de cele mai multe ori părinţi alcoolici, abuzatori) şi din partea autorităţilor, lipsa unui cămin, le determină pe aceste femei să-şi accepte rolul de victimă. În mare parte, motivele care determină victimele să accepte abuzurile la care sunt supuse sunt: lipsa unui spaţiu

1 http://www.unfpa.md/images/stories/pdf/intrebari%20frecvente%20despre%20violenta%20in%20familie.doc
2 http://www.procuratura.md/md/com/1211/1/3941/
3 Raport de activitate Telefonul de Încredere pentru femei, Asociația Obștească Centrul Internațional „La Strada", http://www.lastrada.md/publicatii/ebook/Raport_linia_fierbinte_2010_final_2.pdf
4 Idem.

locativ; frica că nu se vor descurca financiar fără partener; dorința de a avea soț; le este milă de agresor; copiii trebuie să aibă tată; copiii sunt contra divorțului; le este rușine; sunt influențate de părinți/rude să-și păstreze familia,; vârsta înaintată; precum și speranța că agresorul se va schimba.

Există și femei abuzate care sunt gata să rupă cercul violenței, dar nu au resurse financiare pentru a intenta procesul de divorț. Cele mai grave cazuri sunt acelea în care victimele sunt amenințate cu moartea sau cu distrugerea bunurilor în caz că părăsesc abuzatorul.[5]

De asemenea, conform unor date cu care operează Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei (MPSFC) circa 80% dintre persoanele care ajung în trafic au trecut anterior printr-o experiență de abuz sau violență, fie violență fizică, sexuală, emoțională sau economică.[6] De asemenea, În Republica Moldova există sate întregi, în care populația e constituită de 70 – 80% din bărbați, foști agresori, femeile cărora și-au părăsit casa și țara pentru a scăpa de violența continuă.[7]

În mare parte, ajutorul pe care îl solicită victimele violenței în familie se referă la asistență psihologică și juridică. De asemenea se solicită informații cu privire la adăpost temporar, protecția drepturilor copiilor, instituții pentru tratarea alcoolismului, încadrarea în câmpul muncii și posibilitatea obținerii unui ajutor material.

Cele mai multe informații cu caracter juridic primar oferite abonaților țin de dreptul familiei: procedura de divorț, partajul averii în devălmășie, dreptul asupra copiilor, informații privind Ordonanța de protecție.

13.1. Obligațiile asumate în cadrul dreptului internațional

În anii '90 Republica Moldova a ratificat mai multe convenții internaționale în domeniul drepturilor omului, inclusiv Convenția ONU cu privire la eliminarea tuturor formelor de discriminare față de femei (CEDAW). În baza Articolului 2 al CEDAW, Republica Moldova a condamnat discriminarea față de femei și a convenit să „ducă prin toate mijloacele adecvate și fără întârziere o politică de eliminare a discriminării față de femei" prin întreprinderea mai multor măsuri enumerate în articolul respectiv. Recomandarea generală nr. 19 emisă de CEDAW se referă la problema violenței față de femei.[8] Aceasta confirmă că „violența bazată pe gen constituie o formă de discriminare care inhibă grav abilitatea femeilor de a se bucura de drepturi și libertăți în condiții de egalitate cu bărbații",[9] și că implementarea plenară a CEDAW vine cu cerința ca statele părți să ia măsuri pozitive pentru a elimina toate formele de violență împotriva femeilor.[10] Recomandarea Generală nr. 19 explică faptul că violența bazată pe gen „cuprinde acțiuni care produc daună sau suferință fizică, psihică sau sexuală, amenințări pentru astfel de acțiuni, constrângeri și alte privări de libertate".[11] De asemenea, do-

5 Idem.
6 http://unfpa.md/index.php/en/articles/148-violena-in-familie-ne-cost-milioane-de-lei-.html
7 Buletinul informativ GENDER, Ediția a 6-a, 2009, http://www.un.md/UNIFEM/news/Gender%20Newsletter%206%20issue_rom.pdf
8 Comitetul ONU pentru eliminarea discriminării împotriva femeilor, Recomandarea generală nr. 19, Violența față de femei, sesiunea a unsprezecea, 1992.
9 Ibid., Para 1.
10 Ibid., Para 4.
11 Ibid., Para 6.

cumentul clarifică faptul că obligaţia statelor părţi de a proteja persoanele de violenţa de gen nu se limitează la cazurile de violenţă comise de către/sau în numele statului. Statele părţi „pot fi responsabile pentru acţiuni private, în cazul în care ele eşuează să acţioneze cu suficientă diligenţă pentru a preveni încălcările drepturilor sau pentru a investiga şi sancţiona actele de violenţă, precum şi pentru a acorda despăgubiri".[12]

Recomandarea Generală nr. 19 oferă exemple de violenţă în bază de gen, printre care se regăseşte violenţa în familie, inclusiv bătaia, violul, alte forme de atacuri sexuale, forme de violenţă mentală şi de alt gen, care sunt perpetuate datorită atitudinilor tradiţionale.[13]

În încheierea Recomandării Generale nr. 19, Comitetul pentru Eliminarea Discriminării împotriva Femeilor face un şir de recomandări la subiect, cele mai relevant în acest sens fiind următoarele:

„(a) statele părţi trebuie să ia măsuri eficiente şi corespunzătoare pentru depăşirea tuturor formelor de violenţă bazate pe gen, prin acţiuni publice sau private;

(b) statele părţi trebuie să se asigure că legile împotriva violenţei în familie şi abuzului, violului, atacurilor sexuale şi altor forme de violenţă în bază de gen oferă tuturor femeilor protecţie adecvată şi respectarea integrităţii şi demnităţii lor. [...];

(c) statele părţi trebuie să încurajeze elaborarea materialelor statistice şi cercetările referitoare la proporţiile, cauzele şi efectele violenţei, eficienţa măsurilor pentru prevenirea şi lupta cu violenţa;

(k) statele părţi trebuie să creeze şi să susţină servicii pentru victimele violenţei în familie, violului, atacurilor sexuale şi altor forme de violenţă bazate pe gen, inclusiv refugii, în special lucrătorii medicali calificaţi, reabilitare şi consultaţii".[14]

13.2. Cadrului Normativ Naţional

Potrivit notei introductive la Legea nr.45-XVI cu privire la prevenirea şi combaterea violenţei în familie (Legea 45-XVI),[15]care a intrat în vigoare la 18 septembrie 2008, „prevenirea şi combaterea violenţei în familie fac parte din politica naţională de ocrotire şi sprijinire a familiei şi reprezintă o importantă problemă de sănătate publică". Legea 45-XVI are drept scop consolidarea, ocrotirea şi sprijinirea familiei, asigurarea respectării principiilor fundamentale ale legislaţiei referitore la familie, precum şi asigurarea egalităţii de şanse între femei şi bărbaţi în realizarea dreptului lor uman la viaţă fără violenţă şi respect.

În Articolul 2 al Legii 45-XVI, violenţa în familie este definită drept: „orice acţiune sau inacţiune intenţionată, cu excepţia acţiunilor de autoapărare sau de apărare a unor alte persoane, manifestată fizic sau verbal, prin abuz fizic, sexual, psihologic, spiritual sau economic ori prin cauzare de prejudiciu material sau moral, comisă de

12 Ibid., Para 9.
13 Ibid., Para 23.
14 Ibid., Para 24.
15 Legea cu privire la prevenirea şi combaterea violenţei în familie, nr. 45-XVI, din 1 martie 2007, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 55-56/178, 18 martie 2008. Legea a intrat în vigoare la 18 septembrie 2008, http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=327246

un membru de familie contra unor alți membri de familie, inclusiv contra copiilor, precum și contra proprietății comune sau personale". Articolul 3 confirmă că protecția împotriva violenței în familie oferită de această lege se aplică în felul următor:

1. Subiecți ai violenței în familie sunt: agresorul și victima cetățeni ai Republicii Moldova, cetățeni străini și apatrizii care locuiesc pe teritoriul ei.
2. Subiecți ai violenței în familie pot fi:
   a. în condiția conlocuirii - persoanele aflate în relații de căsătorie, de divorț, de concubinaj, de tutelă și curatelă, rudele lor pe linie dreaptă sau colaterală, soții rudelor, alte persoane întreținute de acestea;
   b. în condiția locuirii separate - persoanele aflate în relații de căsătorie, copiii lor, inclusiv cei adoptivi, cei născuți în afara căsătoriei, cei aflați sub tutelă sau curatelă, alte persoane aflate la întreținerea acestora.

Astfel, Legea 45-XVI oferă protecție „membrilor familiei" atât în cadrul relațiilor oficiale, cât și în cadrul celor neoficiale.

Articolul 15 al Legii 45-XVI a introdus în premieră Ordonanța de protecție – instrumentul legal prin care instanța de judecată aplică măsuri de protecție victimei violenței în familie. Ordonanțele de protecție au drept scop oferirea protecției de urgență pentru victimă, cum ar fi: (i) obligarea agresorului de a părăsi temporar locuința comună și/sau (ii) interzicerea de a se apropia de victimă (inclusiv printr-o ordonanță care să specifice distanța pe care agresorul trebuie să o păstreze). Înainte de adoptarea Legii 45-XVI, unica opțiune pentru victimă era să își caute un refugiu, ceea ce deseori însemna părăsirea domiciliului și despărțirea de copii.

Cu toate acestea, de la intrare în vigoare, Legea 45-XVI a fost într-o oarecare măsură, inutilă, întrucât nu existau mecanisme de implementare a cerințelor sale. Acest fapt se datorează în parte absenței în Codul Penal al Republicii Moldova a prevederilor referitoare la violența în familie. Violența în familie era tratată ca o chestiune privată, iar victimele percepute ca „femei cu probleme de familie". Asemenea acte de violență au fost de multe ori investigate în baza prevederilor penale generale referitoare la cauzarea vătămării corporale sau atacurilor, ori în baza legislației contravenționale. În funcție de gravitatea prejudiciului cauzat, agresorul putea fi sancționat doar cu o amendă sau cu serviciu în folosul comunității. Însă, în multe cazuri, soții aveau să fie „reconciliați", iar agresorul scutit de orice pedeapsă.

Mai mult, niciuna din modificările introduse prin Articolul 15 al Legii 45-XVI, care prevăd stabilirea unui regim al ordonanței de protecție, nu au fost integrate în normele procedurii civile. Prin urmare, judecătorul de instrucție putea refuza eliberarea unei Ordonanțe de protecție pentru victimă.

Astfel, deși Legea 45-XVI a intrat în vigoare la 18 septembrie 2008, prima ordonanță de protecție a fost emisă de către Judecătoria Anenii Noi abia la 25 septembrie 2009, în favoarea Eugeniei P., din raionul Anenii Noi, care era supusă agresiunilor din partea soțului,, ultima dată fiind agresată în luna august 2009 în plină stradă. Ordonanța de protecție a fost emisă în favoarea Eugeniei P. și a fiului minor al acesteia pe un termen de 90 de zile,

obligând agresorul să părăsească locuința imediat, să nu se apropie de soție și copil la o distanță mai mică de 100 de metri și să nu o viziteze la locul ei de muncă. Agresorul a părăsit domiciliul comun, ulterior fiind pronunțat și divorțul.[16]

13.3. Evoluţia cadrului Normativ

La 3 septembrie 2010, a intrat în vigoare Legea nr.167, care servește drept amendament la unele acte legislative (inclusiv Codul Penal, Codul Procedurii Penale și Legea 45-XVI).[17] Propunându-și să rezolve problema neimplementării Legii 45-XVI, Legea nr. 167 a inserat o nouă prevedere în Codul Penal – Articolul 201[1] privind violența în familie,[18] conform căreia violența în familie obține statut de infracțiune penală și care se descrie în felul următor: „[...] acțiune sau inacțiune intenționată, manifestată fizic sau verbal, comisă de un membru al familiei asupra unui alt membru al familiei, care a provocat suferință fizică, soldată cu vătămarea ușoară a integrității corporale sau a sănătății, suferință psihică ori prejudiciu material sau moral. [...] Aceeași acțiune care (a) a cauzat vătămarea gravă a integrității corporale sau a sănătății; (b) a determinat la sinucidere sau la tentativă de sinucidere; (c) a provocat decesul victimei, se pedepsește cu închisoare de la 5 la 15 ani."

Codul de Procedură civilă a fost completat, prin Legea nr.167 cu un nou capitol XXX[1], care reglementează modalitatea depunerii cererii, cuprinsul cererii, examinarea cererii, emiterea ordonanței de protecție, prelungirea și revocarea ordonanței de protecție și contestarea încheierii privind admiterea sau respingerea cererii de aplicare a măsurilor de protecție și contestarea încheierii privind aplicarea ordonanței de protecție. Astfel, o Ordonanță de protecție poate fi acum eliberată atât în cadrul procedurii civile, cât și penale. Potrivit procedurii civile descrise în Articolul 15 al Legii 45-XVI, instanța de judecată este obligată să emită o Ordonanță de protecție în decurs de 24 de ore de la primirea cererii. Conform procedurii penale descrise în Articolul 2151, instanța de judecată, prin încheiere, emite, în 24 de ore de la primirea cererii, o ordonanță de protecție.

Potrivit ambelor proceduri, în cazul admiterii cererii, instanța emite o ordonanță de protecție prin care aplică agresorului una sau mai multe dintre următoarele măsuri: (a) obligarea de a părăsi temporar locuința comună ori de a sta departe de locuința victimei, fără a decide asupra modului de proprietate asupra bunurilor; (b) obligarea de a sta departe de locul aflării victimei; (c) obligarea de a nu contacta victima, copiii acesteia, alte persoane dependente de ea; (d) interzicerea de a vizita locul de muncă și de trai al victimei; (e) obligarea, pînă la soluționarea cazului, de a contribui la întreținerea copiilor pe care îi are în comun cu victima; (f) obligarea de a plăti cheltuielile și daunele cauzate prin actele sale de violență, inclusiv cheltuielile medicale și cele de înlocuire sau reparare a bunurilor distruse sau deteriorate; (g) limitarea dispunerii unilaterale de bunurile comune; (h) obligarea de a participa la un program special de tratament sau de consiliere dacă o asemenea acțiune este

16 Buletinul informativ GENDER, Ediția a 6-a, 2009, http://www.un.md/UNIFEM/news/Gender%20Newsletter%206%20issue_rom.pdf

17 Parlamentul Republicii Moldova, Legea nr.167, http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=335828

18 Codul Penal al Republicii Moldova, nr. 985-XV din 18 aprilie 2002, cu modificări și completări.

determinată de instanţa de judecată ca fiind necesară pentru reducerea violenţei sau dispariţia ei; (i) stabilirea unui regim temporar de vizitare a copiilor săi minori; (j)interzicerea de a păstra şi purta armă.

Codul de Procedură Penală prevede şi posibilitatea reţinerii de până la 72 de ore a învinuitului sau inculpatului dacă infracţiunea se pedepseşte cu închisoare, şi a arestului preventiv al bănuitului, învinuitului sau inculpatului care încalcă ordonanţa de protecţie în cazul violenţei în familie. Ca şi în cazul procedurii civile, în procedura penală (Articolul 215[1]) instanţa dispune aplicarea măsurilor de protecţie a victimei violenţei în familie pe un termen de până la 3 luni, cu posibilitatea prelungirii termenului la cererea repetată, ca urmare a comiterii faptelor de violenţă în familie sau ca rezultat al nerespectării condiţiilor prevăzute în ordonanţa de protecţie.

În situaţii de criză, fratele/sora sau o altă rudă a victimei (membri ai aceleaşi familii) pot de asemenea solicita emiterea Ordonanţei de protecţie. Emiterea ordonanţei poate fi solicitată şi de persoanele cu funcţie de răspundere şi profesioniştii care vin în contact cu familia, de autoritatea tutelară, dar şi de alte persoane care deţin informaţii despre pericolul iminent de săvârşire a unor acte de violenţă sau despre săvârşirea lor.

În acelaşi timp, Legea nr.167 a introdus o modificare şi în Articolul 171 al Codului Penal, potrivit căreia violul a fost recunoscut drept un act ce poate avea loc inclusiv în cadrul familiei.[19] Astfel, violul marital a obţinut statut de infracţiune penală în Republica Moldova.

Legea 45-XVI defineşte „violenţa sexuală" drept: "Orice violenţă cu caracter sexual sau orice conduită sexuală ilegală în cadrul familiei sau în alte relaţii interpersonale, cum ar fi violul conjugal, interzicerea folosirii metodelor de contracepţie, hărţuirea sexuală; orice conduită sexuală nedorită, impusă; obligarea practicării prostituţiei; orice comportament sexual ilegal în raport cu un membru de familie minor, inclusiv prin mângâieri, sărutări, pozare a copilului şi prin alte atingeri nedorite cu tentă sexuală; alte acţiuni cu efect similar".[20]

Astfel, cu toate că legile din Republica Moldova menite să prevină şi să combată violenţa în familie par să ofere suficiente mecanisme de protecţie, implementarea lor rămâne a fi foarte problematică şi ineficientă. Problemele majore legate de adoptarea mecanismelor de protecţie sunt expuse în cele ce urmează.

13.3.1. Implementarea Legii 45-XVI cu privire la prevenirea şi combaterea violenţei în familie

În conformitate cu Articolul 7 al Legii 45-XVI, autorităţile şi instituţiile abilitate cu funcţii de prevenire şi de combatere a violenţei în familie sânt: (a) autorităţile administraţiei publice centrale de specialitate (Ministerul Muncii, Protecţiei Sociale şi Familiei, Ministerul Educaţiei şi Tineretului, Ministerul Sănătăţii, Ministerul Afacerilor Interne, Ministerul Administraţiei Publice Locale, Ministerul Justiţiei); (b) autorităţile administraţiei publice locale de specialitate: secţiile/direcţiile de asistenţă socială şi de protecţie a familiei, direcţiile generale de

19 Ibid., Articolul 171 (2)(b[2]).

20 Legea cu privire la prevenirea şi combaterea violenţei în familie, nr. 45-XVI, Articolul 2.

învățământ, tineret și sport, organele ocrotirii sănătății, organele afacerilor interne; (c) comisiile pentru probleme sociale de pe lângă autoritățile administrației publice locale; (d) centrele/serviciile de reabilitare a victimelor și agresorilor; (e) alte organizații cu activități specializate în domeniu.

13.4. Date statistice oficiale

Conform prevederilor Articolului 7 punct (2) a Legii 45-XVI, Autoritatea publică centrală abilitată cu funcții de elaborare și de promovare a politicilor de prevenire și de combatere a violenței în familie și de asistență socială a victimelor și agresorilor este MPSFC. În acest sens, Direcția politici de asigurare a egalității de gen și prevenirea violenței din cadrul MPSFC este responsabilă de monitorizarea realizării prevederilor legislației în vigoare cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie. Cu toate acestea, din momentul intrării în vigoare a Legii 45-XVI (18.09.2008) nu a fost realizat nici un raport de monitorizare sau de evaluare a implementării Legii. Astfel, până în prezent, nu există vreun raport comprehensiv care ar include date oficiale despre modul în care sunt implementate prevederile Legii 45-XVI, impactul implementării legi la nivel național, precum și aspectele problematice ce țin de implementare.

Potrivit datelor statistice ale MAI, în 2009 s-au înregistrat 2,862 de petiții în care erau invocate probleme de violență în familie examinate de ofițerii operativi de sector. În anul 2010 au fost înregistrate 2,765 de astfel de petiții pe marginea cărora au fost intentate 2,315 dosare contravenționale și 60 penale iar 390 cazuri au fost clasate.

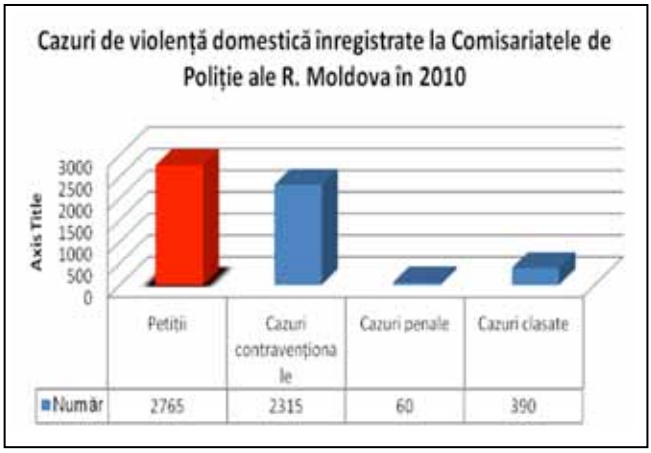

Din cele 60 de dosare penale, 23 au fost intentate deja în baza Articolul 201[1] privind violența în familie din Codul Penal, articol intrat în vigoare la 3 septembrie 2010.

Reieșind din răspunsurile oficiale primite de la Comisariatele de Poliție din Republica Moldova, opt dosare penale au fost intentate la Ungheni, cinci la Bălți, trei la Cahul, două la Drochia și Taraclia și câte un caz la Chișinău, Ștefan Vodă și Ocnița.

Infracțiunile sexuale reprezintă o altă formă a violenței în familie. Acest gen de infracțiuni nu a fost însă delimitat de către autorități în infracțiuni sexuale săvârșite în sfera relațiilor de familie și restul infracțiunilor sexuale. Astfel, potrivit ultimelor statistici oferite de MAI, pe parcursul anului 2010, în Republica Moldova au fost înregistrate 504 cazuri de infracțiuni sexuale, clasificate după cum urmează: (i) 323 de cazuri de viol (o creștere de 32,4% în comparație cu anul 2009) și (ii) 181

de cazuri de violenţă sexuală (o creştere de 39,2% în comparaţie cu anul 2009)[21]. Din numărul total de cazuri, doar 251 (50%) au fost transmise spre examinare în instanţa de judecată, dintre care 139 dosare au fost clasate, iar 112 au rămas fie nesoluţionate, fie sunt în proces de examinare.

Conform datelor oficiale prezentate de către Procuratura Generală[22] în perioada anului 2009 şi 9 luni ale anului 2010 în procuraturile teritoriale au fost înregistrate 278 cereri şi petiţii privind aplicarea violenţei în familie. S-a constatat că în majoritatea absolută a cazurilor adresările au parvenit de la victime şi membrii de familie. În special, se adresează soţiile sau fostele soţii care continuă să locuiască cu fostul soţ într-o casă sau se află în dependenţă materială faţă de fostul soţ sau concubin.

Din totalul de 278 petiţii examinate, au fost recunoscute drept fondate 231 adresări. Drept rezultat au fost pornite 24 cauze penale, inclusiv, 5 – în baza Articolului 145 Cod Penal (Omorul intenţionat), 4 - în baza Articolului 171 Cod Penal (Violul), 2- în baza Articolului 151 Cod Penal (Vătămarea intenţionată gravă a integrităţii corporale sau a sănătăţii), 6-în baza Articolului 152 Cod Penal (Vătămarea intenţionată medie a integrităţii corporale sau a sănătăţii); 2-în baza Articolului 155 Cod Penal (Ameninţarea cu omor ori cu vătămarea gravă a sau integrităţii corporale sau a sănătăţii), iar mai recent, după includerea în Codul Penal a Articolului 201[1] CP (Violenţa în familie) – 5, în baza acestui Articol. Alţi 186 agresori au fost sancţionaţi contravenţional.

În acelaşi timp, în perioada de referinţă procurorii au înaintat 32 cereri pentru eliberarea ordonanţei de protecţie şi repunere în drepturi a victimelor violenţei în familie. Este de menţionat că, cele mai multe adresări pe faptul comiterii actelor de violenţă în familie, au fost înregistrate în procuraturile raionului Edineţ – 44 cereri, Cantemir – 26 cereri; Căuşeni – 24 cereri, Anenii Noi – 12 cereri, raionului Rîşcani – 9 cereri, Cimişlia – 6 cereri, Ungheni, Şoldăneşti, Glodeni, Străşeni – câte 5 cereri, Soroca, Criuleni – câte 4 cereri etc. În acelaşi timp nu a fost înregistrată nici o adresare în Procuraturile mun. Bălţi, raioanelor Dubăsari, Nisporeni, Sîngerei, Taraclia, Vulcăneşti.

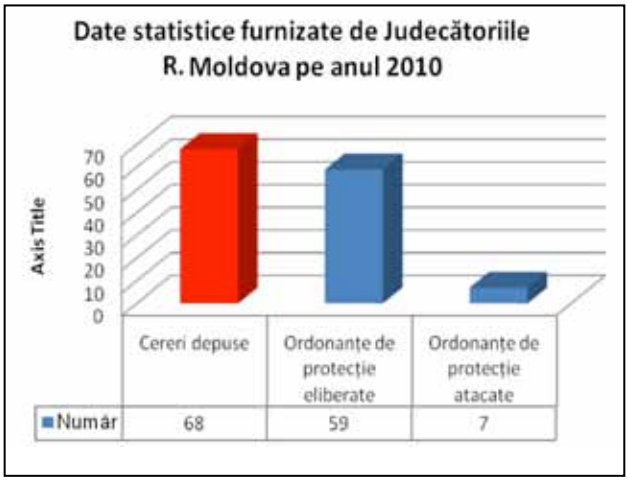

O altă sursă din cadrul Procuraturii Generale arată că, în anul 2009 la demersurile procurorilor a fost eliberată doar o ordonanţă de protecţie a victimelor violenţei în familie, atunci în anul 2010 au fost circa 100 ordonanţe.[23]

Conform datelor obţinute de la Judecătoriile

21 MAI al R. Moldova, Informaţie operativă privind starea infracţionalităţii în Moldova în 2010, http://www.mai.md/content/6945
22 http://www.procuratura.md/md/com/1211/1/3672/
23 Idem.

din Republica Moldova în baza unui demers oficial, în anul 2010, au fost depuse 68 cereri de eliberare a ordonanței de protecție, fiind emise 59 de ordonanțe de protecție, dintre care șapte au fost atacate.

Cele mai multe ordonanțe de protecție au fost emise de către Judecătoria Șoldănești, în număr de 11, urmată de Judecătoria Florești cu șase ordonanțe de protecție. În 15 unități administrativ teritoriale din 41 nu a fost emisă nici o ordonanță de protecție. Trei Judecătorii nu au oferit informații ca răspuns la demers.

13.5. Probleme cheie în Implementarea Legii 45-XVI

Legea 45-XVI prevede inversarea sarcinii probei. Astfel, este obligația agresorului să demonstreze că nu a existat vreun act de violență în familie și că nu este necesară aplicarea măsurilor de protecție. Cu toate acestea, victimele violenței psihologice și sexuale se confruntă cu dificultăți în obținerea ordonanței de protecție din cauza lipsei vătămărilor corporale, respectiv a certificatului medico-legal, care poate fi anexat ca probă la dosar. În aceste cazuri, se subestimează seriozitatea violenței psihologice și a manipulării, nu se dă credibilitate afirmațiilor și plângerilor victimei, iar acestea rămân neprotejate.

După ce victimele violenței în familie obțin, totuși, ordonanța de protecție, prevederile acestor acte nu sunt respectate de către agresori. Mai mult decât atât, Republica Moldova se confruntă și cu indiferența forțelor de ordine în acest sens.

Conform datelor prezentate în cadrul Raportului de activitate a Telefonului de Încredere pentru femei[24] din numărul total de 791 cazuri înregistrate, în 161 de cazuri beneficiarele s-au confruntat cu dificultăți când s-au adresat organelor de drept: în 93 cazuri erau nemulțumite că intervenția poliției s-a redus la o mustrare sau amendă aplicată agresorului (pe care tot ele au fost nevoite să le achite); în 38 de cazuri au renunțat să se adreseze organelor de drept fiindcă nu au încredere în sistem, iar în alte 45 – ca le-a fost frică pentru ca situația să nu se agraveze si mai mult.

În aceeași ordine de idei, putem menționa faptul că, analiza cazurilor din practica Asociației Promo-LEX, precum și a altor ONG și avocați care prestează servicii juridice victimelor violenței în familie, scoate în evidență următoarele aspecte problematice:

a. Neexecutarea ordonanței de protecție: Una dintre cele mai des întâlnite probleme în domeniul violenței în familie este eșecul de a executa ordonanța de protecție de către autoritățile responsabile de implementarea Legii 45-XVI. În unele cazuri, lucrătorul social local și polițistul nu sunt informați despre existența unei ordonanțe de protecție, de aceea nu o pot executa. Există însă și numeroase cazuri în care deși reprezentanții forțelor de ordine cunosc despre existența violenței în familie și a ordonanței de protecție, aleg să își limiteze intervenția la simplul act de informare a agresorului despre Ordonanță, chiar dacă textul acesteia cere expres agresorului să părăsească locuința. Explicația pe care o invocă, de obicei, poliția în aceste cazuri este lipsa spațiului sau adăpostului alternativ în care s-ar putea muta agresorul. Astfel, dreptul agresorului la domiciliu este perceput ca fiind mai presus de dreptul victimei de a trăi o viață fără violență.

24 Raport de activitate Telefonul de Încredere pentru femei, Asociația Obștească Centrul Internațional „La Strada", http://www.lastrada.md/publicatii/ebook/Raport_linia_fierbinte_2010_final_2.pdf

În contextul dat este important să menționăm faptul că Legea nr.416-XII din 18 decembrie 1990 cu privire la poliție (republicată în Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr.17–19, art. 56) a fost completată prin Legea nr.167. În acest sens, Articolul 12 Atribuțiile poliției a fost completat cu punctul 51 conform căruia poliția trebuie „să asigure protecția victimelor violenței în familie și să supravegheze executarea ordonanței de protecție în conformitate cu legislația". De asemenea, Articolul 13 a fost completat cu punctul 41 care prevede că „în cazul în care victima violenței în familie se află în stare de neputință, să se adreseze instanței de judecată pentru obținerea ordonanței de protecție, în baza cererii depuse de victimă sau a sesizării de caz".

Astfel, putem conchide că reprezentanții forțelor de ordine, în mod special, la nivel local, în mod evident și grosolan fie ignoră, fie încalcă prevederile Legii 45-XVI cu privire la Ordonanța de protecție.

b. Demararea întârziată a urmăririi penale: Cu toate că violența în familie este o infracțiune în baza Codului Penal încă de la 3 septembrie 2010 și reprezintă o importantă problemă de sănătate publică, multe cereri depuse la procuratură de către victime așteaptă să fie examinate. Între timp, victimele continuă să fie supuse violenței.

c. Refuzul de a emite ordonanțe de protecție: Există cazuri când instanțele au refuzat să elibereze ordonanțe de protecție, în special atunci când agresorul nu își recunoaște vina, aducând martori care depun declarații în favoarea acestuia. În asemenea situații, declarațiile victimei sunt deseori neglijate. Mai mult, în pofida prevederilor Legii 45-XVI care se referă la un șir larg de comportamente violente, inclusiv violență fizică, sexuală, psihologică, spirituală și economică, deseori instanțele asociază violența în familie doar cu violența fizică. Alte forme ale violenței, cum ar fi cea psihologică sau economică, sunt privite ca făcând parte din rutina normală a vieții de familie. Astfel, victimele se confruntă cu atitudini ostile din partea instanțelor, în special a judecătorilor, ceea ce afectează și mai mult credibilitatea declarațiilor victimelor, iar riscul la care sunt supuse nu este minimizat.

d. Tergiversarea emiterii ordonanțelor de protecție: Esența ordonanței de protecție este să ofere protecție imediată victimelor violenței în familie, aceasta fiind explicația limitei de timp de 24 de ore stabilite atât pentru procedura penală, cât și pentru cea civilă. În multe cazuri, emiterea ordonanței are loc chiar și la două săptămâni după depunerea cererii, ceea ce de multe ori este prea târziu pentru a preveni alte abuzuri împotriva victimei.

Astfel, pe parcursul anilor 2009 – 2010 au fost înregistrate numeroase cazuri care atestă implementarea deficitară a Legii 45-XVI. În acest sens, putem menționa Cauza Mudric și Cauza Eremia.[25]

Cauza Mudric

La 18 martie 2011 Curtea Europeană pentru Drepturile Omului a comunicat Guvernului Republicii Moldova cauza *Mudric v Moldova* (Nr.74839/10, depusă la 21 decembrie 2010) prin care reclamanta, victimă a violenței în familie, reclamă

25 http://www.promolex.md/index.php?module=news&item=522

complicitatea Statului la maltratarea sa, discriminare în baza de gen în a beneficia de protecţia a legii şi încălcarea dreptului la inviolabilitatea domiciliului.

Reclamanta, dna Mudric Lidia (72 ani) a fost bătută sistematic în 2010 de fostul său soţ cu care a divorţat 20 de ani în urmă, după ce acesta a intrat ilegal în casa ei, a bătut-o şi a rămas să trăiască fără permisiunea ei. Reclamanta a fost nevoită să se refugieze la vecini şi chiar să înnopteze afară. Nenumărate plângeri la poliţie şi procuratură nu i-au oferit doamnei protecţia căutată, iar ordonanţele de protecţie emise de instanţa de judecată (trei la număr – 22 iunie, 17 iulie şi 16 decembrie 2010) prin care agresorului i s-a indicat să părăsească casa doamnei, nu au fost nici una executată. Organele de poliţie şi-au motivat inacţiunile cu faptul că agresorul suferă de maladie mentală de aceea nu poate fi atras la răspundere penală, iar refuzul de a-l evacua pe agresor din casa reclamantei, l-au motivat cu faptul că agresorul nu are unde trăi. În cele din urmă, poliţia de sector nu mai reacţiona nici la apelurile dnei Mudric despre violenţa la care era supusă.

Cauza Eremia

La 21 martie 2011, Curtea Europeană pentru Drepturile Omului a comunicat Guvernului Republicii Moldova cauza *Eremia şi alţii v. Moldova* (Nr.3564/11 depusă la 16 ianuarie 2011) prin care reclamantele, mama şi fiicele minore, victime a violenţei în familie, reclamă complicitatea Statului la maltratarea lor şi discriminare în baza de gen în a beneficia de protecţia a legii.

Dna Eremia a fost bătută sistematic de fostul său soţ. După depunerea cererii de divorţ în luna iulie 2010, acesta a devenit şi mai agresiv, continuând să o lovească şi să o insulte, deseori în prezenţa fiicelor minore. Nenumărate plângeri la poliţie, procuratură şi MAI, soţul fiind poliţist, nu i-au oferit doamnei Eremia şi fiicelor minore protecţie împotriva violenţei în familie. Ba mai mult ca atât, vice-comisarul a încercat să facă presiuni asupra ei şi să o învinovăţească de faptul că ea provoacă violenţa. Ordonanţa de protecţie din 09.12.2010 emisă de instanţa de judecată prin care agresorul a fost obligat să părăsească domiciliul şi să nu mai aplice acte de violenţă, nu a fost executată, agresorul a încălcat-o în nenumărate rânduri, inclusiv a bătut-o pe dna Eremia şi pe fiicele minore. Doamna a fost hărţuită pe stradă, ameninţată, presată să-şi retragă plângerile. Nici una din plângerile depuse prin 902 şi în scris nu a schimbat situaţia.

Ulterior, procurorul r-nul Călăraşi în prezenţa agresorului, insistă asupra doamnei să-şi retragă plângerea în interesul copiilor. Cu promisiunea dată ei de către procuror că soţul nu o va mai atinge, ea î-şi retrage verbal plângerile. În aceeaşi seară agresorul a maltratat-o pe dna Eremia pentru 1,5 ore în casa lor comună, unde prin ordonanţă i-a fost interzis să se întoarcă pentru 90 zile. La 14 ianuarie 2011 doamna a venit la Centrul de Reabilitare pentru Victimele violenţei în familie cu expertiza medico-legală şi la 16 ianuarie 2011a fost depusă o cerere la CtEDO. De asemenea, în urma examinării cauzei s-a stabilit că agresorul era violent doar cu soţia şi fiicele, faţă de fiu avea o atitudine mult mai loială. Familia suferă de educaţie gender distorsionată şi asta explică caracterul sistematic cu care agresorul, poliţist fiind, o lua ca obligaţie să-şi bată soţia. Încălcarea prevederilor ordonanţei din partea agresorului nu a încetat. Î şi actualmente se examinează demersul avocatei

pentru deschiderea urmării penale pe faptul neexecutării ordonanţei. La 14 martie 2011 a fost obținută o ordonanță de protecție în cadrul urmăririi penale din cauza încălcărilor sistematice a prevederilor ordonanţei. La 1 aprilie 2011 agresorul şi-a recunoscut vina şi urmărirea penală a fost suspendată condiţionat pentru un an de zile. Deşi decizia a fost contestată, aceasta a fost menţinută în vigoare de procuratura r-nul Călăraşi.

13.6. Situaţia cu privire la violenţa în familie în Regiunea Transnistreană

În regiunea transnistreană a Republicii Moldova, Legea nr.45-XVI nu se aplică pe motiv că administraţia regiunii nu se subordonează autorităţilor constituţionale. În asemenea situaţii, victimele violenţei în familie, cetăţeni sau rezidenţi ai Republicii Moldova nu beneficiază de protecţie din partea statului. Acestea nu dispun de vreun recurs efectiv în faţa instanţelor naţionale constituţionale, organelor de drept sau altor instituţii de resort. Chiar dacă victimele s-ar adresa instanţelor constituţionale pentru obţinerea unei ordonanţe de protecţie, această ordonanţă nu va putea fi executată în partea stângă a Nistrului, din lipsa controlului efectiv al regiunii din partea autorităţilor constituţionale.

Potrivit Studiului „Reflectarea problemelor de violenţă în familie în oglinda opiniei publice din Transnistria" în perioada martie – iunie 2009, realizat de Centrul „Resonance" în cadrul proiectului „Deschiderea a noi orizonturi pentru femei", fiecare a patra femeie din regiune a fost supusă violenţei fizice şi economice în familie. De asemenea, femeile sunt supuse şi violenţei psiho-emoţionale care se manifestă prin ameninţări, intimidări, glume obscene, gelozie, etc.

Totodată, 62,8% din respondenţi şi-au expus părerea referitor la problema violenţei în familie prin fraza „Este necesar de a lupta cu această problemă", ceea ce ne conferă optimism în ceea ce priveşte nivelul conştientizării seriozităţii problemei şi necesităţii întreprinderii anumitor măsuri cu privire la minimizarea efectului şi consecinţelor acestui fenomen.[26]

Până în prezent, instanţele constituţionale nu au emis nici o ordonanţă de protecţie pentru vreo victimă a violenţei în familie din regiunea Transnistreană. În acelaşi timp, la nivelul Regiunii Transnistrene, nu există o lege specială care să protejeze victimele violenţei în familie şi/sau să prevină fenomenul dat.

La nivel de regiune există câteva ONG care prestează servicii victimelor violenţei în familie, precum: „Perspectiva", „Interaction", „Resonance" ş.a. În mare parte aceste organizaţii prestează servicii de asistenţă psihologică şi asistenţă juridică primară. Periodic sunt organizate seminare, trening-uri şi mese rotunde tematice atât pentru victime, cât şi pentru diverse grupuri profesionale.

La 1 aprilie 2009 şi-a început activitatea Linia de Încredere 0 800 99 800 gestionată de către ONG „Interaction" din mun. Tiraspol cu suportul oferit de către Organizaţia Internaţională pentru Migraţie. În mediu, lunar, sunt recepţionate circa 75-

26 Buletinul informativ GENDER, Ediţia a 6-a, 2009, http://www.un.md/UNIFEM/news/Gender%20Newsletter%206%20issue_rom.pdf

80 apeluri care, în mare parte se referă problema violenţei în familie. În perioada 1 aprilie 2009 - 31 octombrie 2010, au fost înregistrate 972 de apeluri. Potrivit analizei statistice a datelor, 54% din victime au fost supuse violenţei psihologice, 35% au fost supuse violenţei fizice, 9% - violenţei economice şi 3% - violenţei sexuale. În acest sens, victimele violenţei în familie beneficiază de consultaţii juridice şi psihologice, precum şi informaţii cu privire la asistenţă socială şi medicală accesibilă.[27]

Începând cu 2010, Agenţia de Servicii Sociale „Perspectiva", cu suportul Winrock Int. Moldova, implementează proiectul „Centrul de asistenţă pentru femei" în or Rîbniţa. În cadrul Centrului, victimele violenţei în familie beneficiază de consultaţii juridice şi psihologice.[28] În acelaşi timp, în perioada 2009-2010 în regiune nu a existat nici un centru de reabilitare a victimelor şi agresorilor care ar oferi adăpost temporar şi servicii complexe de reabilitare.

13.7. Reabilitarea victimelor violenţei în familie

Reabilitarea victimelor violenţei în familie face parte din politica publică cu privire la prevenirea şi combaterea violenţei în familie. În acest sens, Articolul 8 a Legii 45-XVI descrie atribuţiile autorităţilor administraţiei publice centrale şi locale cu privire la reabilitarea victimelor violenţei în familie, precum şi a agresorilor.

Centrul de reabilitare a victimelor violenţei în familie este o instituţie specializată care oferă cazare, hrană, asistenţă juridică, socială, psihologică şi medicală de urgenţă, pază şi protecţie, precum şi asistenţă pentru contactarea rudelor. Astfel de centre pot fi create de către autorităţi sau de organizaţiile neguvernamentale, sau private, ori de către toate acestea, în baza unor parteneriate. Aceste centre asigură protecţie şi cazare victimelor până la rezolvarea situaţiei familiale, nu mai mult însă de 3 luni.

În perioada 2009-2010 în Moldova au activat doar 3 centre de reabilitare specializate pentru victimele violenţei în familie: 2 la Chişinău şi unul la Cahul.

Mai există şi centre maternale în cadrul cărora se oferă asistenţă psihologică şi adăpost, inclusiv victimelor violenţei în familie.

Pentru asigurarea calităţii serviciilor prestate victimelor violenţei în familie, prin Hotărârea Guvernului nr.1200 din 23 decembrie 2010, au fost aprobate Standardele minime de calitate privind serviciile sociale prestate victimelor violenţei în familie, ce conţin prevederi detaliate cu privire la principiile de prestare a serviciilor sociale, beneficiarii centrelor, admiterea şi plasamentul în centru, tipurile de servicii prestate, managementul centrului, supervizarea şi evaluarea personalului.

Articolul III a Legii nr.167 a introdus completări la Articolul 90 al Codului Penal. Astfel, articolul 90, alineatul (6) se completează cu litera c1) cu următorul cuprins: „c1) să participe la un program special de tratament sau de consiliere în vederea reducerii comportamentului violent;".

27 http://ngointeraction.org/main/ru/component/content/article/1-latest-news/139-lmi-na-rasstoyanii-zvonkar-uje-rovno-god-c-pervim-yubileem-

28 http://www.nr2.ru/266373.html/print/

Aceasta înseamnă că agresorii pot beneficia de servicii de reabilitare, astfel încât să învețe să-şi controleze comportamentul violent.

În Republica Moldova există un singur Centru de reabilitare a agresorilor şi se află în oraşul Drochia. In 2010, Asociația Obștească „Artemida", în cooperare cu Consiliul Raional Drochia a avut inițiativa de a crea primul centru regional de asistență pentru agresori familiali. Centrul de consiliere pentru agresorii familiali acordă consultanță psihologică, juridică şi asistență socială abuzatorilor familiali. În cadrul Centrului activează, de asemenea, o echipă mobilă care se deplasează în teritoriu la victimă şi abuzator.

Concluzii şi recomandări

În mare parte, autoritățile centrale percep şi recunosc în mod deschis faptul că violența în familie reprezintă o problemă socială pentru Republica Moldova. În acest sens, pe parcursul anilor 2009-2010 au fost operate modificări/completări la legislația națională în domeniul prevenirii şi combaterii violenței în familie (Legea nr.167). Cu toate acestea, constatăm că la nivel local situația diferă semnificativ. Numeroase cazuri de neexecutare, inclusiv, în mod repetat, a Ordonanței de protecție, atât din partea agresorilor, cât şi din partea autorităților responsabile de implementarea Legii 45-XVI ne vorbesc despre faptul că problema violenței în familie este tratată în mod superficial şi cu ignoranță. Faptul că în anul 2010 au fost emise circa 100 Ordonanțe de protecție nu înseamnă şi faptul că ele au fost executate conform prevederilor legale. Astfel, doar în cauza Mudric avem 3 Ordonanțe de protecție emise în anul 2010 şi care au rămas neexecutate. Sancționarea neexecutării Ordonanțelor de protecție atât de către agresor, cât şi de agenții statului, trebuie să constituie un element cheie în acest sens.

Lipsa practicii judiciare uniforme la nivel național afectează în mod negativ implementarea politicilor publice în domeniul violenței în familie. Instruirea în acest sens a Procurorilor şi Judecătorilor ar contribui la implementarea eficientă a prevederilor Legii 45-XVI. Monitorizarea proceselor de judecată care vizează cauze de violență în familie, ar permite identificarea şi înlăturarea practicilor negative. De asemenea, textul Legii 45-XVI prevede expres faptul că instanța de judecată poate dispune aplicarea măsurilor de protecție a victimei violenței în familie pe un termen de până la 3 luni. Termenul minim însă nu este specificat. Astfel, instanța poate emite ordonanța de protecție şi pentru o singură zi.

Conform datelor Raportului de activitate a Telefonul de Încredere pentru femei elaborat de Centrul „La Strada", foarte mulți specialişti nu cunosc mecanismul de aplicare a Ordonanței de protecție şi chiar prea puțini cunosc prevederile Legii 45-XVI, ceea ce indică asupra pregătirii slabe a grupurilor profesionale, fapt ce influențează calitatea acțiunilor de prevenire şi combatere a violenței în familie. Instruirea grupurilor profesionale în domeniul dat trebuie să reprezinte un obiectiv imediat atât pentru autoritățile de resort, precum şi pentru ONG-le şi experții care activează în domeniu şi dețin expertiză relevantă.

Crearea unui număr adecvat al centrelor de reabilitare specializate, pe termen scurt va oferi o protecție mai bună victimelor violenței în familie, iar pe termen

lung, va contribui la prevenirea fenomenului dat. Va fi apreciată pozitiv completarea Legii 45-XVI cu un articol care să specifice clar cine poartă obligaţia şi responsabilitatea pentru crearea centrelor de reabilitare pentru agresori şi înfiinţarea acestor instituţii în fiecare raion.

Constituie un motiv de îngrijorare faptul că instanţele care emit ordonanţe de protecţie pentru victimele violenţei în familie se află, în mare parte, în jurisdicţiile în care sunt prezente ONG-uri active în domeniu, ultimele fiind un catalizator în acest sens. Respectiv, acolo unde astfel de ONG nu există situaţia este una diferită. O altă problemă o reprezintă şi insuficienţa serviciilor juridice calificate pe subiectul dat. Sunt puţine organizaţiile care oferă asistenţă juridică gratuită victimelor violenţei în familie. Totodată, serviciile juridice disponibile sunt concentrate în municipii şi centre raionale (Bălţi, Chişinău, Căuşeni, Cahul), unde accesul este limitat, mai ales pentru beneficiarii din localităţile rurale. În acest sens, este necesară consolidarea eforturilor ONG-lor locale în domeniul prevenirii şi combaterii violenţei în familie, inclusiv prin schimb de experienţă şi multiplicarea practicilor pozitive la nivel naţional.

Lipsa rapoartelor de monitorizare şi evaluare, precum şi lipsa datelor statistice comprehensive cu privire la toate aspectele ce ţin de implementarea politicilor publice în domeniul violenţei în familie nu permit evaluarea impactului implementării Legii 45-XVI.

În acest sens, trebuie să menţionăm faptul că eşecul autorităţilor de a monitoriza, preveni şi sancţiona violenţa în familie reprezintă o formă clară de rele tratamente discriminatorii în bază de gen.

În rapoartele din 2009, Manfred Novak şi Yakin Ertürk au subliniat faptul că eşecul autorităţilor moldovene de a reacţiona la acuzaţii de violenţă în familie discriminează femeile în accesul lor la un recurs efectiv şi poate constitui complicitate în asemenea rele tratamente. În Republica Moldova, infracţiunile ce implică violenţă împotriva femeilor nu sunt privite ca o problemă ce justifică intervenţia organelor abilitate, exceptând cazurile când acestea rezultă în vătămare gravă.[29]

29 Consiliul ONU pentru drepturile omului, Raport al Raportorului Special pentru tortură şi alte forme crude, inumane sau degradante de tratament, Manfred Nowak: Misiunea în Republica Moldova, A/HRC/10/44/Add.3, 12 februarie 2009; Consiliul ONU pentru drepturile omului, Raport al Raportorului Special pentru violenţă împotriva femeilor, Yakin Ertürk: Misiunea în Republica Moldova, A/HRC/11/6/Add.4, 8 mai 2009.

CAPITOLUL 14 DREPTUL LA RESPECTAREA VIEȚII PRIVATE ȘI DE FAMILIE

Dreptul la viaţă privată reprezintă acea expectativă a fiecărui individ de a-şi vedea viaţa intimă, personală şi familială protejate de priviri indiscrete şi libertatea de a decide dacă şi când să facă cunoscute terţilor informaţiile referitoare la modul său de viaţă şi la manifestarea personalităţii sale.[1] Este vorba de o noţiune al cărei conţinut variază în funcţie de epoca la care se raportează, de societatea în care individul trăieşte şi chiar de grupul social căruia el îi aparţine.

La nivel internaţional, acest drept este reglementat prin instrumente juridice universale - Declaraţia Universală a Drepturilor Omului, Pactul internaţional cu privire la drepturile civile şi politice sau prin instrumente juridice regionale, cum este Convenţia pentru apărarea drepturilor omului şi a libertăţilor fundamentale.

Potrivit Constituţiei Republicii Moldova, art.28, „Statul respectă şi ocroteşte viaţa intimă, familială şi privată", reglementând acest drept ca fiind unul fundamental.

În prezent, noţiunea de viaţă privată conţine în sine aspecte „tradiţionale", precum dreptul la imagine, starea civilă a persoanei, identitatea, apartenenţa religioasă, integritatea fizică şi morală, dar şi aspecte „moderne", precum protecţia datelor personale din bazele de date, marketingul datelor personale, reţelele sociale pe internet şi comunităţile virtuale, confidenţialitatea locaţiei, aspecte legate de percepţii noi în viaţa socială.

Relativa noutate privind reglementarea unor aspecte a relaţiilor sociale ce ţin de protecţia vieţii private în Republica Moldova, suprapusă pe necunoaşterea de către cetăţeni a conţinutului dreptului la viaţă privată şi mecanismele de protecţie a acestuia, au determinat în mare parte şi perceperea acestui drept de către cetăţeni ca fiind unul mai puţin important. Există de asemenea anumite lacune de ordin legislativ ce se referă la activitatea Centrului Naţional pentru Protecţia Datelor cu Caracter Personal, carenţa în ce priveşte modificarea legislaţiei în domeniul interceptării convorbirilor telefonice, precum şi lipsa de implementare a bunelor practici în activitatea instanţelor judecătoreşti în eliberarea mandatelor de arest şi motivarea încheierilor de arest.

Însă, nu putem minimaliza importanţa abordării acestui subiect în Republica Moldova, cel puţin reieşind din faptul că acesta este parte din Planul de acţiuni adoptat de Guvern privind liberalizarea vizelor cu Uniunea Europeană, pentru că Republica Moldova a ratificat Convenţia nr.108[2] şi a elaborat cadrul legislativ naţional în domeniu, dar şi reieşind din faptul că dreptul la viaţă privată este un drept fundamental al omului.

1 Tessaro T., Trojani F., Privacy e accesso ai documenti nell'Ente locale, Maggioli, 2006, pag. 56.

2 Convenţia pentru protecţia persoanelor referitor la prelucrarea automatizată a datelor cu caracter personal, ratificată prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr.483 din 02.07.1999.

14.1. Interceptarea convorbirilor telefonice

Posibilitatea interceptării convorbirilor telefonice de către autorităţi este prevăzută practic în toate statele europene. Interceptarea convorbirilor telefonice este legată, în general, de lupta împotriva criminalităţii, fie că este vorba de cea obişnuită, fie de actele de terorism. Însă, orice sistem de interceptare instaurat trebuie să conţină garanţii adecvate şi suficiente contra posibilelor abuzuri.

Republica Moldova chiar şi după două condamnări ale Curţii Europene pentru Apărarea Drepturilor Omului şi a Libertăţilor Fundamentale (cauza *Iordachi şi alţii contra Moldovei din 10.02.2009* şi *Popescu contra Moldovei din 8 iunie 2010*) nu şi-a modificat legislaţia în domeniul de reglementare a interceptării convorbirilor telefonice, iar practica vicioasă de eliberare a autorizaţiilor de interceptare precum şi procentul foarte înalt al autorizaţiilor eliberate de judecătorii de instrucţie continuă până în prezent.

În acest context, merită să menţionăm că amendamentele propuse de către Ministerul Justiţiei la începutul anului 2010 - întru conformarea executării măsurilor de ordin general ce decurg din executarea hotărârii *Iordachi şi alţii contra Moldovei* - la Legea cu privire la activitatea operativă de investigaţii nr.45 din 12.04.1994, Legea comunicaţiilor electronice nr.241 din 15.11.2007 şi Codul de procedură penală încă nu au fost adoptate.

Astfel, un grup de 5 persoane, membri ai organizaţiei „Juriştii pentru Drepturile Omului" s-a adresat în anul 2002 Curţii Europene pentru Apărarea Drepturilor Omului şi a Libertăţilor Fundamentale. Ei susţineau că din cauza legislaţiei în vigoare şi ţinând cont de activitatea lor erau expuşi unui risc mare ca discuţiile lor telefonice să fie interceptate. Ulterior, la 17 ianuarie 2008, unul dintre reclamanţi s-a adresat Preşedintelui Curţii Supreme de Justiţie şi a solicitat informaţia statistică referitor la, *inter alia*, numărul de cereri depuse la instanţele judecătoreşti privind interceptarea convorbirilor telefonice şi numărul autorizărilor eliberate. Printr-o scrisoare din 6 februarie 2008, şeful Aparatului Preşedintelui Curţii Supreme de Justiţie a răspuns că, în anul 2005, au fost depuse 2,609 cereri de interceptare, dintre care 98.81% au fost autorizate; în anul 2006, 1,931 de cereri, dintre care 97.93% au fost autorizate, iar în anul 2007, 2,372 de cereri, dintre care au fost autorizate 99.24%.

Curtea a analizat materialele dosarului şi legislaţia în vigoare începând cu anul 2003 şi a distins două etape ale interceptării convorbirilor telefonice: autorizarea interceptării şi efectuarea propriu-zisă a interceptării.

În ceea ce priveşte etapa de autorizare, Curtea a notat că legislaţia moldovenească în vigoare după 2003 pare a fi mai clară, şi anume prevede explicit că interceptarea convorbirilor poate avea loc în cauzele privind infracţiunile grave, deosebit de grave şi excepţional de grave; precum şi faptul că mandatul de autorizare a interceptării urmează a fi eliberat de către judecător.

Totuşi, Curtea a notat că mai mult de jumătate din infracţiunile conţinute în Codul penal cad în categoria de infracţiuni eligibile pentru interceptare. Mai mult ca atât, Curtea şi-a exprimat îngrijorarea în privinţa faptului că legislaţia nu pare să de-

finească suficient de clar categoriile persoanelor susceptibile de a avea convorbirile interceptate. În continuare, Curtea a notat că legislația nu prevede clar o limitare în timp a măsurilor de autorizare a interceptărilor convorbirilor telefonice, deoarece, chiar dacă Codul de Procedură Penală prevede o limită de șase luni (art.135 (4)), nu există prevederi care ar interzice procurorilor solicitarea unui nou mandat de interceptare după expirarea a șase luni.

Referitor la cea de-a doua etapă a procedurii de interceptare a convorbirilor telefonice, se constată că judecătorul de instrucție are un rol foarte limitat. Deși el are funcția de a autoriza interceptarea convorbirilor, Codul de procedură penală nu prevede informarea judecătorului de instrucție despre rezultatele interceptării și nu-i cere să verifice dacă prevederile legislative au fost respectate.

Din contra, Legea cu privire la activitatea operativă de investigații pare să ofere procuraturii această funcție de supraveghere, care însă pare să acopere doar procedurile penale pendinte și nu se referă la activitățile operative. Curtea a mai menționat lipsa aparentă a reglementărilor specifice privind monitorizarea informației obținute în urma interceptărilor, privind procedurile de păstrare a integrității și a confidențialității și privind procedurile de distrugere a acestora. Potrivit Curții, controlul general al măsurilor secrete de supraveghere este încredințat Parlamentului, care îl exercită prin intermediul unei comisii specializate (art.18 al Legii privind activitatea operativă de investigații). Totuși, modul în care Parlamentul efectuează acest control nu este indicat în lege și Curții nu i-au fost prezentate probe care să fi arătat că există o procedură care reglementează activitatea Parlamentului în acest domeniu.

În baza constatărilor sale, Curtea a considerat că legislația moldovenească nu acordă o protecție adecvată împotriva abuzului puterii de stat în domeniul interceptării convorbirilor telefonice.

De asemenea, conform statisticii cauzelor examinate privind autorizarea interceptării convorbirilor telefonice,

An	Cauze examinate	Acceptate în %
2006	1931	97,93 %
2007	2372	99,24 %
2008	2366	99,53 %
2009	3803	98,83 %
2010	3890	99,20 %

se evidențiază menținerea unui procent foarte înalt al autorizațiilor eliberate de judecătorii de instrucție, fapt ce indică că judecătorii de instrucție nu iau în considerație necesitatea de a justifica, în mod obligatori, autorizarea măsurilor de supraveghere secretă și se limitează la transcrierea textelor formulate superficial în demersurile procurorilor. Acest lucru a fost constatat și de către Plenul Curții Supreme de Justiție la 15 noiembrie 2010, efectuând generalizarea practicii judiciare.[3]

Un caz ieșit din comun a fost constatat de Centrul Național pentru Protecția Datelor cu Caracter Personal al Republicii Moldova în urma sesizării Centrului de către un grup de șase persoane care a pretins că li s-a încălcat dreptul la viață priva-

3 Generalizarea practicii judiciare cu privire la aplicarea legislației ce reglementează autorizarea interceptării convorbirilor telefonice.

tă prin interceptarea ilegală a convorbirilor telefonice. Reclamanţii au declarat că în perioada anilor 2008 - 2009, când activau în cadrul Ministrului Afacerilor Interne, datele cu caracter personal le-au fost prelucrate de către reprezentanţii organelor de drept prin metoda interceptării ilegale a convorbirilor telefonice şi culegerii informaţiei de la furnizorii serviciilor de comunicaţii electronice „Orange" S.A. şi „Moldcell" S.A. Interceptarea convorbirilor telefonice şi ridicarea listei apelurilor de intrare - ieşire a fost posibilă ca rezultat al falsificării documentelor oficiale prezentate judecătorilor de instrucţie în scopul obţinerii autorizării acestor acţiuni, prin plasarea numărului lor de abonat sub alte nume.

Chiar şi politicienii, potrivit unui comunicat de presă al Procuraturii Generale,[4] au fost victime ale interceptărilor convorbirilor telefonice.

Astfel, că situaţia din domeniul interceptărilor telefonice pe perioada analizată a rămas practic neschimbată în raport cu anul 2009. Urmează ca Parlamentul să adopte modificările la Legea cu privire la activitatea operativă de investigaţii nr.45 din 12.04.1994, Legea comunicaţiilor electronice nr.241 din 15.11.2007 şi Codul de procedură penală, iar instanţele de judecată să-şi racordeze practica de eliberare a autorizaţiilor de interceptare a convorbirilor telefonice la jurisprudenţa Curţii Europene pentru Apărarea Drepturilor Omului şi a Libertăţilor Fundamentale.

14.2. Confidenţialitatea informaţiilor medicale

Confidenţialitatea datelor medicale despre pacient constituie unul din elementele de bază ale dreptului la viaţa privată.

Respectarea acestui drept este necesară în scopul consolidării valorilor democratice spre care tinde Republica Moldova. În acest context, este evidentă necesitatea păstrării în strictă confidenţialitate a informaţiilor cu caracter medical precum: diagnosticul, efectuarea unor teste, angajarea unui comportament cu risc parteneri multipli, sex comercial, consum de droguri etc.

Legea nr.263 din 27.10.2005 cu privire la drepturile şi responsabilităţile pacientului prevede expres că: „toate datele privind identitatea şi starea pacientului, rezultatele investigaţiilor, diagnosticul, pronosticul, tratamentul, precum şi datele cu caracter personal sunt confidenţiale şi urmează a fi protejate şi după moartea acestuia".

Principiul confidenţialităţii informaţiilor medicale este prevăzut şi de Legea nr.185 din 24.05.2001 cu privire la ocrotirea sănătăţii reproductive şi planificarea familială, care pe lângă confidenţialitatea datelor medicale stabileşte şi dreptul oricărei persoane la recunoaşterea drept confidenţială a informaţiei chiar şi despre adresarea sa în instituţiile respective în legătură cu realizarea drepturilor sale la reproducere şi la ocrotirea sănătăţii reproductive.

Jurisprudenţa naţională nu este într-atât de bogată încât să putem trage concluzii în privinţa respectării sau nerespectării acestui drept. Cazul *L.R c. Moldovei* (cererea nr. 50073/07) comunicat Guvernului Republicii Moldova, pe faptul violării

4 Comunicatul serviciului de presă a Procuraturii Generale din 30.03.2011.

dreptului la confidenţialitatea informaţiilor medicale demonstrează însă că personalul medical duce lipsă de cunoştinţe juridice, atunci când li se solicită diferite informaţii despre clienţi din partea unor autorităţi.

Astfel, în cazul *L.R. c. Moldovei* reclamanta fiind angajată a unei instituţii de drept la o dată nedeterminată a apelat la procedura însămânţării artificiale la o clinică de fertilitate de pe lângă Ministerul Sănătăţii şi ca rezultat a rămas însărcinată. În vara anului 2003, reclamanta a fost internată în spital deoarece risca să piardă sarcina. Starea de sănătate a reclamantei o impunea să lipsească de multe ori de la serviciu, iar certificatele medicale indicau că absenţele sale se datorau sarcinii şi a riscului de a o pierde.

În toamna anului 2003, angajatorul reclamantei a cerut de la clinica unde reclamanta se trata informaţie cu privire la motivele concediului său medical. Reprezentanţii clinici au informat angajatorul reclamantei că ea era însărcinată cu gemeni, ca rezultat al însămânţării artificiale, că exista riscul de a pierde sarcina şi că reclamanta are hepatită B. Fişa de observare a reclamantei a fost ataşată la scrisoare.

Din cele relatate de reclamantă, informaţia prezentată de clinică a devenit rapid cunoscută angajaţilor instituţiei pentru care lucra. Din cauza stresului, reclamanta a pierdut sarcina câteva zile mai târziu, iar soţul ei, care era de asemenea angajat al aceleiaşi instituţii, a fost nevoit să-şi schimbe locul de muncă.

Aşadar, nu doar aplicarea practică a legislaţiei implică pericolul divulgării informaţiilor medicale confidenţiale, ci se atestă şi existenţa unor prevederi de ordin legal care vin în contradicţie cu principul respectării dreptului la viaţă privată. Astfel, Institutul pentru Drepturile Omului a înaintat o sesizare Centrului pentru Drepturile Omului prin care a solicitat să intervină prin sesizarea Curţii Constituţionale în vederea efectuării controlului constituţionalităţii anexei nr.8 a Hotărârii Guvernului nr.864 din 17.08.2005, care nu asigură confidenţialitatea diagnosticului.

Astfel, în cazul în care o persoană este recunoscută inaptă pentru serviciul militar fie că este bolnavă de HIV, fie că are o altă boală pe care nu o doreşte să o facă publică, i se eliberează o adeverinţă (formular-tip aprobat prin anexa nr.8 a Hotărârii Guvernului nr.864 din 17.08.2005). La rubrica „temei" al adeverinţei se indică articolul din baremul medical (conform Ordinului Ministerului Apărării nr.177 din 30.06.2003). Astfel, că orice persoană care citeşte adeverinţa medicală poate consulta Ordinul Ministerului Apărării nr.177 din 30.06.2003, şi prin urmare afla motivul declarării inapte a persoanei, inclusiv datele confidenţiale cu caracter personal.

14.3. Dreptul la apartenenţa unui grup etnic ca element al dreptului la respectarea vieţii private

Prin Hotărârea Curţii Europene a Drepturilor Omului emisă în cauza Ciubotaru vs. Moldova (cererea nr. 27138/04, Hotărârea din 27 aprilie 2010) - definitivă la 27 iulie 2010 - prevederile art.68 din Legea nr.100- XV din 26 aprilie 2001 privind actele de stare civilă au fost calificate ca fiind incompatibile cu principiile Convenţiei Europene pentru apărarea drepturilor omului şi libertăţilor fundamentale, deoare-

ce creează impedimente legale pentru persoanele care doresc să le fie înregistrată o etnie diferită de cea a părinților. Actualmente, potrivit Legii privind actele de stare civilă, naționalitatea persoanei, ca element obligatoriu, este menționată în actul de naștere, certificatul de naștere, actul de divorț, certificatul de schimbare a numelui de familie și/sau a prenumelui.

Totodată, art.68 al Legii prevede ca fiind inadmisibilă rectificarea naționalității părinților în actele de naștere ale copiilor, pe baza actelor de identificare sau de stare civilă ale bunicilor sau ale altor ascendenți, dacă în actele părinților nu se atestă informația privind naționalitatea la care pretinde solicitantul.

Curtea a menționat că având în vedere cumulul de circumstanțe ale cauzei, nu poate fi susținut faptul că întreaga procedură instituită, pentru ca reclamantul să-și vadă etnia sa modificată, a fost în corespundere cu obligațiile pozitive ale Moldovei de ai asigura acestuia dreptul său la respectarea vieții private. Pentru Curte, omisiunea statului a constituit în fapt inabilitatea reclamantului de a se bucura de examinarea pretenției sale despre apartenența la un grup etnic distinct, prin prisma unor dovezi obiective și coroborative aduse în susținerea acestei pretenții.

Prin urmare, Curtea a concluzionat că autoritățile nu s-au conformat obligației pozitive de a asigurare în favoarea reclamantului a dreptului acestuia la respectarea vieții private. Respectiv, Curtea a concluzionat că a avut loc violarea articolului 8 din Convenție. Soluția propusă de Ministerul Justiției, întru executarea hotărârii CtEDO în cauza Ciubotari versus Moldova constă în acordarea fiecărui individ dreptul de a se autoidentifica. Pentru aceasta, ei vor semna o declarație pe propria răspundere, precum că aleg să aparțină unui anumit grup etnic și că modifică datele din actul de naștere.

Astfel, Guvernul a elaborat proiectul Legii cu privire la modificarea și completarea Legii nr.100-XV din 26 aprilie 2001 privind actele de stare civilă, care completează art.29 cu mențiunea că apartenența etnică se înscrie în baza declarației pe propria răspundere a părinților sau a persoanei vizate care a împlinit vârsta de 16 ani.

14.4. Protecția datelor cu caracter personal în cazul în care prelucrarea este necesară în legătură cu înfăptuirea justiției

Avantajele accesului liber la hotărâri în contextul utilizării noilor tehnologii informaționale sunt evidente, însă în același timp prezintă unele riscuri în ce privește violarea dreptului la confidențialitate și folosirea necorespunzătoare a unor informații obținute ca urmare a unor infracțiuni informatice sau utilizare abuzivă. D*ata mining*, *furtul de identitate*, *hărțuirea*, *publicitatea negativă excesivă* ori *discriminarea* sunt doar o parte din consecințele negative care pot apărea ca urmare a accesului la informații prin utilizarea noilor tehnologii.

Mai mult, în condițiile în care înregistrările puse la dispoziție de instanțe sunt accesate și utilizate pentru scopuri necorespunzătoare sau într-un mod ilicit, încrederea publică în administrarea justiției ar putea fi afectată.

Potrivit art.10 alin.4 din Legea privind organizarea judecătorească, hotărârile

Judecătoriilor, ale Curţilor de apel şi ale Curţii Supreme de Justiţie se publică pe internet, iar alin.5 prevede că modul de publicare a hotărârilor judecătoreşti este stabilit prin Regulamentul privind modul de publicare a hotărârilor judecătoreşti, aprobat de către Consiliul Superior al Magistraturii prin Hotărârea nr. 472/21 din 18 decembrie 2008. Potrivit art.6 al Regulamentului respectiv toate hotărârile judecătoreşti sunt plasate, în întregime, pe pagina de internet a instanţei care a emis hotărârea sau a curţii de apel în a căror rază se află.

Totodată, Regulamentul stabileşte că pe pagina web nu se publică hotărârile judecătoreşti emise în cauzele în care sunt implicaţi minorii, în care se conţin informaţii ce constituie secret de stat, taină comercială sau informaţii a căror divulgare este interzisă prin lege, hotărârile privind adopţia, precum şi sentinţele privind infracţiunile sexuale.

Trebuie luat în considerare şi faptul că art.6 al Legii nr.17-XVI din 15 februarie 2007 cu privire la protecţia datelor cu caracter personal prevede, că „prelucrarea datelor cu caracter personal se efectuează cu consimţământul necondiţionat al subiectului datelor cu caracter personal, cu excepţia cazurilor prevăzute de lege".

În lipsa consimţământului persoanelor vizate, se impune ca toate datele cu caracter personal, referitoare la orice persoană menţionată în cuprinsul hotărârii să fie anonime. În prezent, hotărârile judecătoreşti sunt publicate, în mare parte, în întregime şi nu se ține cont de necesitatea depersonalizării datelor referitoare la părţile în litigiu.

În acelaşi timp, depersonalizarea datelor părţilor pe dosar nu trebuie să opereze în mod automat. Transparenţa în actul de justiţie, asigurată inclusiv prin publicarea integrală a actelor judecătoreşti, ar urma să prevaleze în faţa dreptului la confidenţialitatea datelor personale a participanţilor la proces. Este important şi faptul că, anterior examinării cauzelor judecătoreşti, în incinta instanţelor şi pe siteurile lor se publică lista dosarelor, inclusiv numele justiţiabililor şi numărul de înregistrare a cauzei. Prin urmare, după pronunţarea soluţiei pe cauză, orice persoană interesată va putea afla numele părţilor litigiului prin contrapunerea numărului de dosar cu numărul din decizia plasată pe site.

În acest sens, ar fi utilă practica Curţii Europene pentru Apărarea Drepturilor Omului şi a Libertăţilor Fundamentale. În art.33 al Regulamentului Curţii se spune că toate documentele depuse la grefa Curţii care au legătură cu o cerere - cu excepţia celor care se referă la încercarea de reglementare amiabilă a litigiului - sunt publice, de unde rezultă că acelaşi este şi regimul numelui reclamanţilor. Totuşi, preşedintele Camerei învestite cu soluţionarea cererii poate autoriza anonimatul, în cazuri excepţionale, temeinic justificate.

Concluzii

Parlamentul urmează să adopte un șir de acte normative care ar permite Centrului Național pentru Protecția Datelor cu Caracter Personal să-și exercite atribuțiile în deplinătatea sa, cum ar fi:

- instituirea răspunderii contravenționale pentru încălcarea legislației privind protecția datelor cu caracter personal;
- deținătorii de date cu caracter personal să fie obligați să notifice Centru Național pentru Protecția Datelor cu Caracter Personal înainte ca operațiunile de prelucrare a datelor cu caracter personal să înceapă;
- adoptarea Legii cu privire la protecția datelor cu caracter personal în redacție nouă;
- operarea modificărilor la Legea cu privire la activitatea operativă de investigații nr.45 din 12.04.1994, Legea comunicațiilor electronice nr.241 din 15.11.2007 și Codul de procedură penală;
- adoptarea de către Parlament a proiectului de lege cu privire la modificarea și completarea Legii nr.100-XV din 26 aprilie 2001 privind actele de stare civilă;
- instanțele de judecată să-și ajusteze practica de eliberare a autorizațiilor de interceptare a convorbirilor telefonice la jurisprudența Curții Europene pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale.

CAPITOLUL
15 DREPTURILE RECRUȚILOR ȘI ALE MILITARILOR

"Membrii forţelor armate trebuie să se bucure de aceleaşi libertăţi fundamentale şi de aceeaşi protecţie a drepturilor şi demnităţii lor ca orice alt cetăţean, în limitele impuse de exigenţele specifice serviciului militar".[1]

Despre drepturile militarilor se discută tot mai rar. Ultima audiere a Guvernului privind realizarea activităţilor Planului naţional de acţiuni în domeniul drepturilor omului la capitolul „Asigurarea drepturilor militarilor" de către Comisia parlamentară pentru drepturile omului a fost în 2006. Respectiv, în perioada 2009-2010 drepturile acestei numeroase categorii de persoane nu au fost în atenţia autorităţilor şi a opiniei publice. Tergiversarea elaborării şi adoptării documentelor naţionale militare (Strategia Securităţii Naţionale, Strategia Militară Naţională), politica ambiguă de neutralitate, declaraţiile oficiale privind incapacitatea Armatei Naţionale de a apăra ţara au generat în timp un sentiment de insecuritate şi demoralizare în armată. Politicile guvernamentale în domeniul militar au fost mai mult declarative, orientate spre diminuarea capacităţilor Forţelor Armate (de ex: reducerea bugetului militar), decât spre realizarea scopurilor pentru care au fost formate, inclusiv asigurarea drepturilor militarilor.

În acelaşi timp, regimul ilegal din estul ţării şi-a creat propriile structuri paramilitare, înrolând forţat cetăţenii Republicii Moldova şi ai altor state. Totodată, prezenţa fostei Armate a 14-a a Federaţiei Ruse, constituie cel mai grav pericol la adresa securităţii naţionale şi a drepturilor omului în această regiune. În acest fel, Republica Moldova este unică în spaţiul European, având pe teritoriul său 3 structuri militare distincte (forţele militare constituţionale, organizaţii paramilitare ilegale şi o armată străină, care staţionează pe teritoriul său contrar voinţei autorităţilor constituţionale şi a normelor internaţionale).

În acest capitol vom analiza situaţia recruţilor şi a militarilor, inclusiv din regiunea transnistreană, prin prisma drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale cetăţenilor cu statut de militar şi a respectării obligaţiilor asumate de către Moldova la nivel internaţional.

15.1. Obligaţiunea militară şi drepturile recruţilor

Conform art.57 din Constituţia Republicii Moldova, serviciul militar este satisfăcut în cadrul forţelor militare, destinate apărării naţionale, pazei frontierei şi menţinerii ordinii publice, în condiţiile legii.

Instituţia responsabilă de coordonarea activităţii comisiilor de recrutare-încorporare, exercitarea controlului asupra desfăşurării încorporării cetăţenilor în serviciul militar în termen, în cel cu termen redus şi în serviciul civil (de alternativă) şi examinării contestărilor înaintate de cetăţeni este Comisia de Stat pentru Încorporare, subordonată Guvernului.

1 http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/WorkingDocs/Doc06/EDOC10861.htm

Anual circa 5000 de cetăţeni moldoveni sunt înrolaţi în Forţele Armate. În campania de încorporare din primăvara anului 2009 au fost înrolaţi 2970 de tineri din cei 21 mii de tineri prezenţi la comisiile de recrutare-încorporare. De regulă, peste 70% din numărul celor încorporaţi sunt din localităţile rurale, peste 85% beneficiază de amânare pentru continuarea studiilor, peste 30% sunt inapţi sau amânaţi medical, alţi 20% sunt cu antecedente penale, aleg serviciul de alternativă, fie au împlinit vârsta care îi scuteşte de serviciul militar obligatoriu (27 ani).[2]

Una din principalele problemele pentru comisiile medico-militare din cadrul Forţelor Armate este starea precară a sănătăţii adolescenţilor. În 2008-2010 au fost eliberaţi înainte de termen din serviciul militar 383 militari din Armata Naţională, 168 din Trupele de Carabinieri şi 108 militari din Serviciul de Grăniceri, cauza fiind diverse maladii preexistente. Specialiştii în medicină susţin că cele mai frecvente maladii care afectează aptitudinea pentru serviciului militar în termen sunt bolile infecţioase şi parazitare, tuberculozele pulmonare, bolile aparatului digestiv, bolile sistemului osteo-articular, malformaţii congenitale, bolile aparatului circulator şi tulburările mentale şi de comportament, bolile endocrine şi malnutriţia. Numărul persoanelor cu tulburări mentale şi de comportament a crescut cu circa 8% comparativ cu 2009. Tot ei, explică că numărul înalt de tulburări de personalitate şi retard mental la tinerii recruţi, revin selectării superficiale, dar şi din cauza că nu toate secţiile administrativ-militare desfăşoară testarea psihofiziologică a recruţilor.[3]

În 2009, presa a difuzat un reportaj despre un caz de deces a unui tânăr încorporat de numai patru zile în batalionul 3 al Trupelor de Carabinieri, care a fost găsit mort de colegii săi în unitatea militară. Rezultatele preliminare ale autopsiei arătau că tânărul a murit din cauza unui stop cardiac, iar una dintre versiuni este faptul că militarul s-ar fi asfixiat. Potrivit procurorului militar, tânărul, care cântărea puţin peste 40 de kg, fusese supus ultimului examen medical la încorporare, iar mama acestuia a declarat că fiul nu avea probleme cu sănătatea. Rezultatul anchetei nu a fost făcut public.[4]

Potrivit Ministerului Sănătăţii, de problemele sănătăţii adolescenţilor se ocupă 12 Centre de Sănătate Prietenoase Tinerilor. În 2010, Centrele de sănătate au prestat servicii de : informare-educare medicală, tratare a infecţiilor genitale/sexual transmisibile, planificare a familiei şi servicii psihologice pentru aproximativ 70 de mii tineri. Însă, aceste instituţii nu au oferit servicii medicale de pregătire a tinerilor pentru serviciul militar. Prin urmare, maladii grave au fost depistate la tineri, abia la momentul trecerii comisiilor medico-militare, ceea ce s-a răsfrânt negativ asupra calităţii asistenţei medicale a recruţilor. În opinia specialiştilor, cu lucrul de întremare a sănătăţii tinerilor la etapa pregătirii lor pentru serviciul militar trebuie să se ocupe medicii de familie sub conducerea metodică a medicului responsabil pentru lucrul cu adolescenţii.

2 Raportul Comisiei de Stat pentru Încorporare a.2009-2010.
3 Idem.
4 http://m.protv.md/stiri/social/un-recrut-a-murit-in-conditii-suspecte-la-4-zile-dupa-ce-s-a-incorporat.html

15.2. Situaţia tinerilor recruţi din regiunea transnistreană

În perioada 2009-2010, în cadrul desfăşurării activităţilor Asociaţiei „Promo-LEX" în regiunea transnistreană, mai mulţi cetăţeni au solicitat direct sau indirect informaţii privind drepturile recruţilor şi persoanelor înrolate în structurile paramilitare. Pe teritoriul R. Moldova, contrar normelor dreptului internaţional şi a legislaţiei naţionale, tinerii sunt impuşi să depună „jurământ" şi să „servească" un regim anticonstituţional, inclusiv un stat străin - Rusia.[5] În cazul în care ei refuză sau se eschivează de la un astfel de serviciu militar, aceştia sunt „condamnaţi"" de către presupusele instanţe de judecată din regiune ori sunt „înrolaţi" forţat.[6] Tinerii, care în perioada încorporării intenţionează să părăsească regiunea sunt arestaţi la posturile ilegale de control, ulterior fiind „escortaţi" direct în unităţile paramilitare sau li se aplică sancţiuni penale.

Studiu de caz 1, *documentat de Promo-LEX: un tânăr din o. Tighina a fost reţinut de grănicerii transnistreni la postul de control pentru eschivarea de la „serviciul militar". În câteva ore, a fost escortat într-o unitate militară din regiune, unde a trecut o comisie medico-militară şi în aceeaşi zi a fost obligat să depună „jurământ de credinţă" administraţiei de la Tiraspol.*

Studiu de caz 2, *documentat de Promo-LEX: în timpul vacanţei de vară (perioada de încorporare în regiune), un student la o universitate din Chişinău mergea în vizită la părinţi, în raionul Camenca. La un post ilegal de control a fost învinuit de eschivarea de la îndeplinirea „serviciului militar", după care a fost escortat într-o „unitate militară" din regiune. Părinţii au aflat peste două săptămâni de la incident despre situaţia fiului şi locul unde el se află.*

Potrivit normelor locale, perioada de „înrolare" în structurile paramilitare din regiune este de două ori pe an: 1 aprilie – 10 august şi 1 octombrie – 30 decembrie (potrivit legislaţiei R. Moldova, înrolarea este în perioada 1 mai – 30 iunie şi respectiv 1 noiembrie – 31 decembrie). Informaţiile despre tinerii care urmează a fi luaţi sau sunt în evidenţa militară, sunt expediate ,,serviciului de migraţie", ,,grăniceri" şi ,,miliţie". Acestea, au obligaţia de a refuza solicitarea retragerii vizei de domiciliu pentru tinerii „recruţi". În aceleaşi circumstanţe, o altă obligaţie a lor este de a supraveghea activitatea sau deplasarea tinerilor, ulterior fiind responsabili pentru „înrolarea" lor forţată.[7]

O bună parte din vina acestei situaţii revine în mod cert Guvernului şi autorităţilor constituţionale, care timp de cca. 20 ani nu au elaborat careva mecanisme şi nu au creat instrumente eficiente pentru a apăra şi garanta drepturile omului şi ale cetăţenilor din acest spaţiu. Moldova nu a creat condiţii minime nici pentru tinerii din regiunea transnistreană în vederea evidenţei lor militare şi înrolării în structurile constituţionale. Potrivit Ministerului Apărării al R. Moldova, ei pot fi luaţi în evidenţa militară de autorităţile constituţionale doar dacă au viză de

5 Extras din Legea RMN privind apărarea: "Eu, (numele complet), jur solemn credinţă Patriei mele - RMN. Jur să respect cu sfinţenie Constituţia RMN, să respect cu strictețe regulamentele militare şi ordinele comandanţilor şi superiorilor. Jur să-mi îndeplinească cu demnitate datoria militară, curajos să apăr libertatea, independenţa şi ordinea constituţională a Rusiei și patrie".

6 http://www.promolex.md/upload/publications/ro/doc_1268219328.pdf

7 http://fms45.ru/2008/04/25/migracionnaja-sluzhba-i.html

domiciliu pe teritoriul controlat de acestea. Din informaţiile beneficiarilor, pentru ca tânărul să fie luat în evidenţa militară, el trebuie să ridice dosarul său de la administraţia separatistă şi să-l aducă autorităţilor constituţionale. Astfel, constatăm o discriminare în masă a tuturor persoanelor care locuiesc în teritoriile aflate sub control ilegal. Totodată, considerăm că utilizarea de către centrele militare constituţionale a informaţiilor şi documentelor întocmite de administraţia separatistă este una ilegală şi atentează la libertatea şi siguranţa cetăţenilor din regiune.

Rudele recruţilor înrolaţi în structurile paramilitare s-au plâns de maltratarea tinerilor, estorcarea de bani şi bunuri, implicarea lor în munci grele şi nocive, alimentarea insuficientă, pedepse corporale şi pecuniare pentru încălcarea disciplinei ,,militare". Tinerii soldaţi care au reclamat cazuri de abuz din partea superiorilor au fost condamnaţi pentru presupuse „infracţiuni militare".

I.S. din raionul Dubăsari îşi îndeplinea „serviciul militar" într-o „unitate militară" din regiune. Pentru că a denunţat abuzurile şi maltratările din partea superiorilor a fost „condamnat" la patru ani de închisoare.

Părinţii unui „soldat" din raionul Camenca îi transmiteau lunar sume între 50-150 de dolari americani, dulciuri şi ţigări pentru a nu fi maltratat de superiori.

Un tânăr din or. Tighina era bătut de superiori cu un taburet peste picioare, în special noaptea, pentru că nu îndeplinea indicaţiile lor. După ce mama tânărului s-a arătat nemulţumită de acest lucru, comandantul unităţii militare i-a comunicat că leziunile de la picioarele fiului ei sunt din cauza unui meci de fotbal la care ar fi participat tânărul.

Continuă şi cazurile de omor în cadrul acestor structuri ilegale de pe teritoriul R. Moldova.[8]

Unul dintre cazurile documentate de Promo-LEX a fost decesul (omorul) lui Alexandru Stomatii într-o „unitate militară" din or. Camenca. Iniţial, moartea tânărului a fost interpretată de „procuratura militară" ca fiind o „determinare la sinucidere". Potrivit expertizei medicale, tânărul, fiind în unitatea de gardă, şi-ar fi tras un glonţ în piept, după care în cădere s-ar fi împuşcat şi în gât.[9] Ulterior, la insistenţa rudelor s-a constatat că victima a fost împuşcată de o altă persoană.

O altă problemă gravă este înrolarea tinerilor cu diverse patologii. Din informaţiile furnizate de către unii beneficiari ai Promo-LEX, recruţii sunt intenţionat examinaţi superficial. Fiecare al cincilea elev absolveşte şcoala cu boli cronice, endocrine şi malnutriţie. Evident, aceştia nu pot fi înrolaţi, şi urmează a fi declaraţi inapţi în urma examenului medical sau amânaţi în tratament. Însă, după ce sunt examinaţi de aşa-zisele comisii medico-militare, doar 19-20% din numărul total de recruţi sunt declaraţi inapţi în urma examenului medical.[10]

8 http://www.promolex.md/upload/publications/ro/doc_1268219328.pdf
9 http://meridian-info.com/v2/index.php?option=com_content&task=view&id=887&Itemid=1
10 http://tv-pmr.com/news.php?id=11097

C.S. din Râbnița suferă de insuficiență renală. În urma examenului medical efectuat de către comisia medicală locală, el a fost însă declarat apt pentru serviciul militar și încorporat în „armata transnistreană". Eforturile mamei de a demonstra inaptitudinea fiului au fost soldate cu eșec. Comandantul unității militare a asigurat-o pe mamă că fiul ei va fi eliberat imediat ce vor afla că starea lui de sănătate s-a înrăutățit.[11]

Potrivit unui alt caz documentat de Promo-LEX, un tânăr din Râbnița a fost supus unui examen medico-militar de către autoritățile constituționale. El a fost declarat inapt pentru serviciul militar. Între timp, o comisie medicală din Râbnița îl recunoaște apt pentru serviciul militar și îi expediază o citație pentru „încorporare".

Situația din „armata transnistreană", precum și lipsa unor garanții din partea autorităților constituționale, îi determină pe tinerii recruți să găsească măsuri alternative pentru a evita „înrolarea" (de ex: mituirea, imitarea bolii, părăsirea regiunii, etc.). Însă, organele represive din regiune se orientează rapid și de cele mai multe ori îi sancționează drastic pe unii, pentru a-i intimida pe ceilalți.

Cel puțin 8 tineri au fost anunțați în căutare de presupusele organe de drept, iar alți 17 - de „procuratura" din or. Tighina pentru eschivarea de la încorporare. Așa-numitele instanțe de judecată au examinat în 2009 peste 239 de dosare penale pentru infracțiuni militare. Anual, peste 400 de recruți se eschivează de la încorporare, alegând să facă studii în Chișinău, a menționat într-un comunicat de presă, așa numitul ministru al apărării din regiune.[12]

Drept rezultat al incertitudinii politice locuitorii regiunii sunt victime sigure ale diverselor probleme și situații cu care se confruntă oamenii zilnic în acest spațiu. În aceste condiții, persoanele care refuză să servească un regim ilegal sunt vânate și persecutate de către administrația regiunii, iar autorităților constituționale sunt indiferente față de aceste fenomene, ignorându-și obligațiile pozitive.

Rezerviștii Forțelor Armate constituționale, rezidenți ai regiunii transnistrene, sunt forțați să se ,,înroleze" și în structurile paramilitare. În special, este vorba despre tinerii care au studiat în alte regiuni ale țării, care îndeplinesc serviciul militar și obțin livretul la catedrele militare ale instituțiilor respective de învățământ. Pentru a descuraja fenomenul, administrația regiunii nu acceptă, confiscă sau distrug livretele militare eliberate de către autoritățile constituționale. În același timp, unii angajatori din regiune nu încheie contracte individuale de muncă cu tinerii care prezintă livrete militare eliberate de către autoritățile constituționale, iar administrația locală refuză luarea lor în evidență la domiciliul unde s-au născut și au locuit cu părinții. Promo-LEX a continuat să înregistreze astfel de cazuri în 2009-2010.

11 Caz din practica Promo-LEX.

12 http://www.prokuror-pmr.org/index.php?option=com_content&task=blogcategory&id=0&Itemid=4636

15.3. Drepturile membrilor forţelor armate

Armata Naţională continuă să fie cea mai credibilă instituţie dintre toate structurile statului, cu o încredere de 62,8% din numărul total de respondenţi intervievaţi.13 Explicaţia este că Armata Naţională a avut un comportament neutru faţă de evenimentele politice, iar contactele dintre societate şi armată sunt foarte limitate în virtutea specificului organizării şi activităţii acestei structuri.[14]

În acelaşi timp, bugetul Armatei Naţionale aprobat pentru 2010 (peste 11,7 milioane de euro) a fost auster (0,4 % din PIB, fiind cel mai mic din Europa şi ţările CSI) şi poartă un caracter mai mult social. Majoritatea surselor financiare sunt direcţionate pentru achitarea salariilor şi parţial pentru acoperirea cheltuielilor ce ţin de achitarea serviciilor comunale, achiziţionarea produselor alimentare, echipamentului şi asistenţa medicală a militarilor în termen.[15]

Lipsa finanţării necesare se răsfrânge atât asupra gestionării capacităţilor Forţelor Armate, precum şi asupra premiselor de asigurare a drepturilor membrilor acestora. Ideea trecerii la o armată profesionistă, în bază de contract, implicarea şi participarea militarilor în acţiuni militare sub egida organizaţiilor internaţionale pare a fi realizată din cauza unor condiţii atât obiective, cât şi subiective. În realitate, reforma militară nu se produce, deoarece schimbările legislative, normative şi administrative nu afectează esenţa sistemului, iar menţinerea serviciului militar obligatoriu şi reducerea periodică a termenului acestuia şi a efectivului militarilor nu sporeşte prin nimic capacitatea militară a ţării. Experţii susţin că instituirea serviciului militar pe bază benevolă, prin contract, deşi ar necesita cheltuieli considerabile, ar determina un interes real pentru o carieră militară şi ar permite crearea unor forţe mobile şi viabile, capabile să rezolve sarcinile imediate de menţinere a securităţii statului.[16]

Potrivit legii, militarii beneficiază de drepturile şi libertăţile stabilite de Constituţia Republicii Moldova, de legislaţia în vigoare şi de acordurile internaţionale la care Moldova este parte, cu restricţiile condiţionate de particularităţile serviciului militar.

Unul dintre cele mai încălcate drepturi ale militarilor este dreptul la un spaţiu locativ. Potrivit ministrului Apărării, Vitalie Marinuţa, aproximativ 800 de militari ai Armatei Naţionale aveau nevoie de spaţiu locativ în 2009. Lipsa alocaţiilor bugetare în acest scop a generat o situaţie critică în ceea ce priveşte asigurarea cu locuinţe. Astfel au apărut litigii între militari, inclusiv acţiuni în instanţele naţionale şi la CtEDO.[17] Fiind avizat despre criza locuinţelor din Armata Naţională, în decembrie 2009 Parlamentul modifică art.21 din Legea 162 cu privire la statutul militarilor, astfel încât sarcina asigurării cu locuinţe revine Ministerului Apărării, Serviciului de Grăniceri şi Trupelor de Carabinieri şi nu bugetului de stat. Militarii pot pretinde la

13 Sondajul efectuat la nivel naţional de către Institutul de Marketing şi Sondaje IMAS-INC Chişinău.
14 http://www.voceabasarabiei.net/index.php?option=com_content&task=view&id=10444&Itemid=1695
15 http://www.army.md/?lng=2&action=show&cat=147
16 http://www.e-democracy.md/e-journal/20030805/#4
17 În perioada de referinţă, sunt 6 documente executorii prin care Ministerul Apărării este obligat să asigure militarii şi familiile lor cu locuinţe, însă din lipsa surselor financiare, Ministerul este în imposibilitate de a le executa.

spaţiul locativ din fondul de cazarmă doar atât cât îşi îndeplinesc serviciul militar.[18]

Anual, în cadrul Forţelor Armate sunt depistate zeci de infracţiuni, iar cele mai multe se referă la relaţiile neregulamentare între militari, abuzuri şi excese de putere, corupţie, vătămare corporală şi aplicarea forţei fizice. Din numărul total de infracţiuni înregistrate în 2008-2010, 49 au fost săvârşite de militarii Armatei Naţionale; 15 (2009–22) de militarii Trupelor de Carabinieri şi 14 (2009–11) de militarii Serviciului Grăniceri, dintre care 43 de infracţiuni militare (2009–54) şi 20 de drept comun (2009–18). Prin urmare, în perioada 2008-2010 au fost atraşi la răspundere penală şi administrativă 139 de militari ai Armatei Naţionale și 37 de militari ai Trupelor de Carabinieri.[19]

Potrivit Procuraturii Generale, fenomenul „robiei" soldaţilor ia amploare. Doar în 2009 unele comandamente militare sub pretextul educaţiei militaro-patriotice, aprovizionării unităţilor militare cu produse agricole ori în interese personale au atras peste 500 de militari în termen şi prin contract la lucrări ce nu ţin de apărarea ţării (lucrări agricole, construcţii, în gospodării private, etc.). Informaţii privind atragerea la răspundere a persoanelor vinovate nu au fost prezentate.

Sunt îngrijorătoare cazurile de deces în timpul îndeplinirii serviciului militar. În 2008-2010 în Armata Naţională au fost înregistrate două cazuri de deces ale militarilor în termen (sinucidere), în Serviciul de Grăniceri a fost înregistrat un singur caz de deces a militarilor (înecul în râu) şi în Trupele de Carabinieri s-au înregistrat 5 cazuri de deces. Autorităţile Statului şi conducerea Forţelor Armate nu trebuie să uite că persoanele ce îşi exercită obligaţiile militare, se află în custodia şi responsabilitatea exclusivă a acestora.

15.4. Serviciul civil (de alternativă)

Serviciul civil este un serviciu de stat, social util şi benevol, ce reprezintă o alternativă pentru cetăţenii R. Moldova (18-27 ani) care, din convingeri religioase, pacifiste, etice, morale, umanitare şi din alte motive similare nu pot îndeplini serviciul militar în termen.

Din 2007 cetăţenii pot alege îndeplinirea serviciului civil în baza unei cereri motivate, depuse reprezentantului teritorial al serviciului civil. Modificările respective au exclus practica comisiilor de încorporare de a solicita probe în vederea demonstrării convingerilor recruţilor.

Potrivit datelor Centrului Serviciului Civil, din 1991 până în 2010 în serviciul civil au fost încorporate peste 50745 de persoane. 65% din cetăţenii încorporaţi în serviciul civil au convingeri pacifiste, 15% sunt membri ai organizaţiilor religioase al căror statut nu le permite îndeplinirea serviciului militar în termen, iar 20% au convingeri morale, etice şi umanitare. Majoritatea cetăţenilor care preferă serviciul de alternativă sunt din localităţile urbane.[20] Potrivit legii, serviciul civil se îndeplineşte în instituţii publice sau societăţi comerciale. Locurile de muncă, inclusiv

18 De spaţiu locativ din fondul de cazarmă beneficiază în Armata Naţională 10745 militari în termen, în Serviciul de Grăniceri–639 familii militare şi în Trupele de Carabinieri–30 familii.

19 www.procuratura.md/md/newslst/1211/1/3551/

20 http://csc.md/index.php?option=com_content&view=article&id=76&Itemid=75&lang=ro

salariile achitate sunt destul de mici, neacoperind minimul necesar de existenţă. De exemplu, în 2008-2009 salariul mediu oferit de către angajatorii executanţilor serviciului civil era de 900 lei, în condiţiile în care un militar prin contract are un salariu de peste 2300 lei lunar. Remarcăm că atât executanţii serviciului civil, cât şi militarii prin contract îşi onorează obligaţiunile contractuale şi prestează o muncă în interesul societăţii.

În Republica Moldova sunt înregistrate şi oficial recunoscute 4 organizaţii pacifiste şi 5 organizaţii religioase ai căror membri îndeplinesc serviciul civil. Pe parcursul anului 2010, în serviciul civil au fost încorporaţi 1153 cetăţeni, iar în bugetul de stat au fost viraţi 3702,3 mii lei (în 2009 - 4647,5 mii lei). Potrivit datelor statistice, în fiecare an se observă o scădere a numărului de persoane care vor să îndeplinească serviciul civil.

În acelaşi timp, în regiunea transnistreană a R. Moldova, serviciul civil este interzis de către administraţia locală. Astfel, tinerii cu convingeri pacifiste, religioase sau umaniste sunt obligaţi să îndeplinească „serviciul militar" într-o structură paramilitară ilegală şi contrar convingerilor lor. În cazul în care refuză „înrolarea", ei sunt amendaţi sau „condamnaţi" la închisoare, fie anunţaţi în căutare pentru „eschivarea" de la îndeplinirea serviciului militar. În 2009-2010, Promo-LEX a asistat câteva victime, ale căror cazuri sunt descrise în continuare:

B.V. este un tânăr enoriaş la o biserică ortodoxă din or. Tighina. A fost amendat cu aproximativ 500 USD pentru că a refuzat să îndeplinească serviciul militar în aşa-zisa armată transnistreană.

S.V din or. Tighina a refuzat semnarea ordinului de chemare la înrolarea în „armata transnistreană" din cauza convingerilor religioase. El a fost amendat cu cca.1300 USD pentru refuzul executării „serviciului militar".

Cu toate acestea, chiar dacă sunt „sancţionaţi penal" pentru refuzul de înrolare, aceştia sunt chemaţi repetat la „comisiile locale de încorporare". Mai mult, „deciziile" de condamnare a persoanelor pentru refuzul înrolării din motive religioase, pacifiste sunt anunţate public pentru a intimida restul populaţiei.[21]

Potrivit Centrului Serviciului Civil al R. Moldova, în 2008-2009 au primit livretul serviciului civil (de alternativă) doar 39 de locuitori ai regiunii transnistrene. Administraţia de la Tiraspol nu recunoaşte acest serviciu şi nici livretul serviciului civil. Prin urmare, tinerii care execută serviciul civil sunt sau riscă a fi supuşi „recrutării" în „serviciul militar transnistrean".

Deşi în regiunea transnistreană sunt înregistrate mai multe culte religioase (Biserica Ortodoxă, Martorii lui Iehova, Biserica Biserica Evanghelică Lutherană , etc.), membrii acestora se confruntă cu grave probleme în campania de încorporare, fiind impuşi să îndeplinească serviciul militar în favoarea unui regim ilegal. Autorităţile constituţionale nu au înregistrat eforturi substanţiale în vederea apărării drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale acestor tineri şi comunităţi.

21 http://www.nr2.ru/pmr/271760.html

Concluzii

În contextul discuţiilor publice privind capacităţile, rolul şi locul Forţelor Armate în Moldova, reformele guvernamentale nu trebuie să afecteze sistemul apărării naţionale. Iar, odată cu implementarea standardelor UE şi NATO în domeniul militar ar trebui să se ţină cont de respectarea şi asigurarea drepturilor cetăţenilor aflaţi în exerciţiul militar. Armata Naţională are nevoie, în prezent, de susţinere financiară şi voinţă politică pentru implementarea Planului Individual de acţiuni (IPAP) semnat în 2006 între NATO şi R. Moldova. Criza politică şi economică din ţară influenţează negativ realizarea acestui plan de acţiuni şi aspiraţiile de îmbunătăţire a situaţiei militarilor şi sistemului de apărare.

Moldova este restanţieră la procesul de reformare a Trupelor de Carabinieri şi a Serviciului de Grăniceri, la demilitarizarea MAI, la reînzestrarea cu armament şi tehnică modernă a Armatei Naţionale, etc. Este necesară implicarea mai activă a deputaţilor în problemele ce ţin de sectorul apărării şi depolitizarea Consiliului Suprem de Securitate (din instituţie de „discuţii" ale problemelor din societate, în cea de control în domeniul securităţii naţionale).

Drepturile şi libertăţile membrilor forţelor armate trebuie respectate. Iar pentru a avea o armată profesionistă, trebuie mai întâi asigurate drepturile sociale ale militarilor, în special cel la spaţiu locativ; trebuie îmbunătăţit mecanismul de recrutare a tinerilor în forţele armate; trebuie asigurat dreptul la libera asociere a militarilor în sindicate, la respectarea libertăţii de întrunire/exprimare şi de a face parte din partide politice; inclusiv a vieţii private şi de familie, etc. În acelaşi timp, urmează a fi întreprinse măsuri concrete în vederea respectării şi protejării drepturilor persoanelor care locuiesc în regiunea transnistreană.

CAPITOLUL 16

INTERZICEREA DISCRIMINĂRII

În pofida angajamentelor de ordin juridic şi politic asumate de R. Moldova în vederea alinierii legislaţiei sale naţionale la normele şi standardele internaţionale în domeniul drepturilor omului, în special, Pactul Internaţional cu privire la Drepturile Civile şi Politice (PIDCP), Pactul Internaţional cu privire la Drepturile Economice, Sociale şi Culturale (PIDESC), Convenţia privind Drepturile Persoanelor cu Dizabilităţi (CDPC) şi Convenţia Europeană pentru Protecţia Drepturilor Omului şi Libertăţilor Fundamentale (CEDO), precum şi alte instrumente internaţionale care stabilesc standarde privind drepturile femeilor, copiilor, refugiaţilor, persoanelor cu dizabilităţi şi minorităţilor naţionale, R. Moldova continuă să se confrunte cu probleme majore precum şomajul, sărăcia, emigrarea în masă a cetăţenilor, corupţia, limitarea libertăţii de exprimare şi de asociere, discriminarea, intoleranţa şi excluziunea.

Există prejudecăţi înrădăcinate şi discriminare cu bună ştiinţă faţă de unele categorii de persoane; membrii societăţii moldovene nu sunt conştienţi de faptul că atitudinile şi comportamentul lor este discriminatoriu. Această lipsă de conştiinţă este un prim obstacol care trebuie depăşit în eforturile întreprinse pentru a obţine toleranţă, egalitate şi nediscriminare.

Potrivit unui studiu sociologic recent,[1] fiecare al treilea respondent consideră că, în ultimii cinci ani, nivelul de discriminare a crescut. La nivel de percepţie, respondenţii consideră că în Republica Moldova cel mai frecvent de discriminare suferă persoanele cu dizabilităţi mintale şi fizice (68% şi, respectiv, 66%), urmaţi de persoanele nevoiaşe (59%), persoanele HIV pozitive (56%), vârstnicii (50%), romii (48%), reprezentanţii comunităţii de gay şi lesbiene (40%), şi femeile (32%).

Capitolul de faţă se axează pe descrierea fenomenului discriminării în Republica Moldova, încălcările de drepturi ale omului ce apar drept rezultat în raport cu următoarele categorii: persoane care trăiesc cu HIV, populaţia romă, comunitatea LGBT, femeile, persoanele vârstnice, persoanele cu dizabilităţi, minorităţile etnice şi religioase.

16.1. Legislaţia anti-discriminare

Legislaţia naţională conţine câteva prevederi care interzic discriminarea în mod explicit; cu toate acestea, majoritatea din ele conţin deficienţe majore în ceea ce priveşte asigurarea beneficierii efective de drepturi. De asemenea, Republica Moldova încă nu a ratificat Protocolul nr.12 la Convenţia Europeană a Drepturilor Omului, care prevede o interzicere generală a discriminării.

În conformitate cu Planul Naţional de Acţiuni în domeniul Drepturilor Omului pentru anii 2004-2008, R. Moldova s-a angajat să adopte o lege privind nediscriminarea către anul 2007, lucru care nu s-a produs. În lipsa unui Act care să prevadă, printre altele, nediscriminarea pe orice temei, inclusiv pe motiv de orientare sexu-

1 Studiu sociologic: Percepţiile populaţiei din Republica Moldova privind fenomenul discriminării, efectuat de Fundaţia Soros Moldova, în anul 2010, http://soros.md/files/publications/documents/Studiu%20Sociologic.pdf

ală, precum şi a unui mecanism de combatere a discriminării, nu este posibil să se lupte în mod eficient cu discriminarea.

În anul 2008, societatea civilă, cu ajutorul experţilor de la OSCE, a înaintat Ministerului de Justiţie (MJ) un prim proiect al unei astfel de legi. Guvernul a elaborat ulterior un prim proiect al Legii Anti-discriminare (LAD), pe care l-a aprobat în toamna anului 2009. În pofida asistenţei oferite de societatea civilă sub formă de expertiză în domeniul nediscriminării, MJ nu a inclus în proiect toate modificările propuse de coaliţia de ONG-uri. Alte modificări privind nediscriminarea au fost înaintate MJ de către OSCE şi experţi independenţi, inclusiv propuneri clare privind mecanismul de implementare şi sistemul de sancţionare.

Principalul motiv al lipsei de progres al proiectului în anii 2008-2010 a fost legat de criteriul de „orientare sexuală", inclus în proiectul de lege printre temeiurile protejate. Iniţial, în anul 2008, reprezentanţii MJ au declarat că în R. Moldova discriminare nu există, iar ulterior oficialii au afirmat în mod repetat că Republica Moldova încă nu este pregătită să adopte o lege care ar acoperi în mod expres criteriul de orientare sexuală. Chiar în anul 2010, reprezentanţii Ministerului Muncii, Protecţiei Sociale şi Familiei au încercat să excludă din lege orientarea sexuală, motivându-şi demersul către MJ prin „valorile familiale creştine împărtăşite de majoritatea populaţiei" care nu ar trebui ignorate în procesul de redactare a proiectului de lege.

16.2. Persoanele care trăiesc cu HIV

Principalele încălcări ale drepturilor omului cu care se confruntă persoanele ce trăiesc cu HIV/SIDA în Republica Moldova sunt:[2]

Încălcarea dreptului la confidenţialitate:

- divulgarea ilegală de către medici a informaţiei privind statutul HIV al pacienţilor către părţi terţe;
- codificarea sau marcarea cu ajutorul altor semne distinctive a fişelor medicale şi/sau îndreptărilor medicale ale pacienţilor HIV pozitivi de către personalul medical;
- marcarea cu semne distinctive de către medici a fişelor medicale ale copiilor părinţii cărora sunt HIV pozitivi;
- includerea obligatorie a codului bolii în certificatele oficiale de concediu medical emise de către medici pentru a fi prezentate angajatorului.

Încălcarea dreptului la familie:

- interzicerea printr-o „contraindicaţie medicală" categorică a adoptării copiilor de către persoanele cu HIV/SIDA, inclusiv cetăţeni străini,[3] precum

2 Constatări ale Programului Litigare al Institutului de Drepturi ale Omului din Moldova, bazate pe consultări oferite 142 de persoane cu HIV/SIDA şi pe 29 de cazuri de litigare strategică din 2010; Raport trimestrial al Programului Litigare (ianuarie - martie 2010), IDOM, pp.5-9, http://aids.md/aids/files/223/idom-report-programme-litigation-january-march-2010-en.pdf

3 Hotărârea Guvernului R. Moldova nr. 512 din 25 aprilie 2003 privind aprobarea Listei contraindicaţiilor medicale pentru persoanele care intenţionează să adopte copii.

şi interzicerea adoptării copiilor cu HIV/SIDA;[4]

- refuzurile Biroului Migraţie şi Azil din cadrul Ministerului de Interne de a emite certificate de imigrare cetăţenilor străini cu HIV/SIDA[5] care sunt deja căsătoriţi cu cetăţeni ai R. Moldova;
- examinarea medicală obligatorie, inclusiv teste HIV/SIDA, pentru toate persoanele, ca şi precondiţie pentru depunerea cererii de căsătorie.

Discriminarea în accesul la instituţii sociale rezidenţiale de stat faţă de persoanele ce au nevoie de îngrijire socială specială:

- refuzul de către serviciile de asistenţă socială de a plasa persoanele care trăiesc cu HIV în instituţii sociale rezidenţiale de stat din cauza statutului HIV,[6]
- Discriminarea şi barierele în domeniul angajării în câmpul muncii:
- practica nejustificată de a obliga candidaţii să treacă teste HIV/SIDA pentru a fi angajaţi într-un şir de meserii (specialist în tatuaje, poliţist, cofetar, militar, etc.).

Recomandări

- Implementarea observaţiilor finale şi recomandărilor organismelor de monitorizare ale ONU (Consiliul pentru Drepturile Omului, Comitetul pentru Drepturile Economice, Sociale şi Culturale, Comitetul pentru Drepturile Copilului) şi eliminarea discrepanţelor existente între actele naţionale şi internaţionale în domeniul drepturilor omului;
- Monitorizarea şi evaluarea practicilor negative de încălcare a confidenţialităţii în instituţii medicale şi curmarea încălcărilor privind confidenţialitatea şi a atitudinilor negative ale personalului medical faţă de persoanele cu HIV/SIDA în vederea asigurării faptului că persoanele care trăiesc cu HIV beneficiază de acces corespunzător şi egal la îngrijire medicală de calitate;
- Eliminarea indicării obligatorii a codurilor de boală în toate certificatele de concediu medical din ţară;
- Introducerea şi desfăşurarea cursurilor în domeniul drepturilor omului pentru studenţii de la facultăţile medicale şi instruirea lucrătorilor medicali în domeniile drepturilor pacientului, drepturilor omului şi HIV/SIDA;
- Modificarea cadrului normativ interministerial şi a Hotărârii Guvernului R. Moldova nr.512 din 25 aprilie 2003 în vederea permiterii adopţiei copiilor cu HIV/SIDA, precum şi a adopţiei de copii de către persoane cu HIV/SIDA;

4 Ordinul Comun al Ministerului Educaţiei al R. Moldova (nr.113 din 11 aprilie 1994), Ministerului Sănătăţii (nr.64 din 5 aprilie 1994) şi Ministerului Justiţiei (nr.47 din 11 aprilie 1994).

5 Articolul 24 al Legii R. Moldova nr.23-XVI din 16 Februarie 2007 privind profilaxia infecţiei HIV/SIDA.

6 Instrucţiune privind plasarea în instituţii sociale subordonate Ministerul Muncii şi Protecţiei Sociale, adoptată la 16 februarie 2000 între Ministerul Sănătăţii şi Ministerul Muncii şi Protecţiei Sociale.

- Îmbunătăţirea cadrului normativ şi practicilor referitoare la testarea obligatorie HIV/SIDA pentru angajare în câmpul muncii, cu elaborarea unei liste actualizate de profesii care necesită examinare medicală, în vederea asigurării faptului că persoanele care trăiesc cu HIV/SIDA nu vor fi limitate în mod nejustificat în dreptul lor de a avea oportunităţi egale de angajare;
- Eliminarea barierelor în accesul la instituţiile sociale rezidenţiale de stat faţă de persoanele care au nevoie de îngrijire socială specială.

16.3. Minorităţile sexuale / LGBT

Potrivit unui studiu recent privind percepţiile populaţiei din Republica Moldova faţă de fenomenul discriminării,[7] peste 92% din respondenţi nu ar accepta să aibă în calitate de vecin sau rudă o persoană de orientare homosexuală.

Potrivit aceluiaşi studiu şi cazurilor documentate de către Centrul de Informare GenderDoc-M,[8] au fost identificate următoarele încălcări:

În exercitarea **dreptului la muncă**, dacă orientarea sexuală şi identitatea de gen a angajatului este divulgată, persoanele LGBT sunt chemate în biroul superiorului pentru a da explicaţii, fiind obligate să răspundă la întrebări despre viaţa personală, eventual fiind sancţionate pentru comportament imoral şi rugate să plece. În trei cazuri comunicate în perioada 2006-2010 de către membrii acestei comunităţi, angajatorul a căutat diverse motive nejustificate şi nelegate de orientarea sexuală şi identitatea de gen pentru a disponibiliza persoana respectivă.

Dreptul la sănătate este încălcat frecvent din cauza educaţiei medicale inadecvate şi depăşite ale medicilor în domeniul orientării şi identităţii sexuale.[9] Deseori persoanele homosexuale nu sunt consultate de medici specialişti, pentru că aceşti specialişti pun întrebări legate de viaţa lor sexuală şi manifestă reacţii inadecvate atunci când descoperă orientarea pacientului. Aceştia din urmă sunt deseori îndreptaţi la psihologi şi psihiatri pentru a fi trataţi de „patologia sau devierea homosexualităţii"; ginecologii încearcă să convingă pacienta că relaţia homosexuală nu este sănătoasă; se pun întrebări şi se fac remarci umilitoare privind stilul de viaţă al persoanelor homosexuale. Diagnosticarea improprie a pacienţilor nu doar duce la o evoluţie negativă a sănătăţii pacientului, ci şi cauzează daune morale persoanei respective.

În ceea ce priveşte **persoanele transsexuale**, potrivit articolului 66(c) al Legii privind actele de stare civilă, persoanele care fac operaţie de schimbare a sexului pot solicita rectificarea documentelor, însă definiţia nu este precisă privind momentul în care persoana se consideră că şi-a schimbat sexul. Persoanele aflate într-o etapă avansată a terapiei hormonale, care manifestă deja trăsăturile fizice şi faciale ale sexului opus, se confruntă cu problema necorespunderii imaginii lor reale cu statutul lor documentat. **Dreptul la autodeterminare** este încălcat în aceste cazuri, pentru că documentele nu pot fi încă schimbate, din moment ce Serviciul

7 „Studiu sociologic: Percepţiile populaţiei din Republica Moldova privind fenomenul discriminării", efectuat de Fundaţia Soros Moldova în anul 2010.

8 Cazuri documentate în perioada anilor 2006-2011 de către Centrul de Informare GenderDoc-M, www.lgbt.md

9 La Universitatea de Stat de Medicină, orientarea homosexuală continuă să fie predată ca o „deviere psihică", fiind folosite manuale editate în URSS.

de Stare Civilă cere solicitantului să prezinte un certificat medical de schimbare a sexului (motivând în mod greşit necesitatea de a obţine un certificat emis înafara R. Moldova, fără a menţiona formatul unui astfel de document).[10]

În 2010, a fost creată o comisie în cadrul Ministerului Sănătăţii pentru a examina problema persoanelor transsexuale care solicită documente de identitate noi. Primele două şedinţe au fost dedicate examinării chestiunilor privind activitatea ulterioară a comisiei, însă următoarele şedinţe nu au putut fi convocate din cauza absenţei şefului comisiei. Până la o decizie finală a acestei comisii, procedura de obţinere a documentelor noi de către persoanele transsexuale rămâne suspendată. Cu documentele vechi, este imposibil să te angajezi, făcând ca abilităţile personale şi experienţa profesională să nu mai conteze, ceea ce la rândul său constituie o încălcare a **dreptului la muncă** în cazul acestei categorii de cetăţeni.

Libertatea de întrunire a fost încălcată în mod repetat de către autorităţile municipale din Chişinău în cazul încercărilor asociaţiei GenderDoc-M de a organiza un marş public, întreprinse în fiecare an încă din anul 2002. Chiar şi noua Lege privind întrunirile din 2008, care prevede că o întrunire cu un număr de participanţi mai mic de 50 de persoane nu necesită informarea autorităţilor, nu a funcţionat în cazul grupurilor LGBT. În mai 2008, un autobuz cu 47 de participanţi, care a ajuns la distanţa unui cartier de la locul preconizat al întrunirii, a fost blocat de un grup agresiv de contra-participanţi, fără ca poliţia să ofere protecţie, ceea ce a constituit o nerespectare a obligaţiilor pozitive ale statului de a asigura exercitarea acestui drept. Au existat 5 cauze privind încălcarea libertăţii de întrunire; într-o cauză Curtea Supremă a admis că a existat o încălcare a libertăţii de întrunire, însă în anii ce au urmat nu s-a întreprins nici o acţiune pentru a repara daunele sau pentru a elimina interdicţiile discriminatorii de a organiza un marş public. În prezent, două dosare sunt pe rol la Curtea Europeană a Drepturilor Omului.

De **libertatea de asociere** nu s-a putut bucura, în 2008, grupul de iniţiativă pentru nediscriminare, diversitate şi incluziune socială "HomoDiversus", care s-a ciocnit în procesul de înregistrare a organizaţiei. În acest sens pot fi menţionate tergiversări nemotivate ale examinării dosarului, cereri nemotivate de prezentare a documentelor suplimentare şi, în cele din urmă, refuz, pe motiv că în dosar ar fi lipsit informaţii privind cotizaţiile de membru şi competenţele Consiliului privind lichidarea asociaţiei. Înregistrarea a fost posibilă doar datorită deciziei Curţii Supreme la sfârşitul anului 2009.

Divulgarea datelor personale reprezintă o altă problemă serioasă cu care se confruntă persoanele homosexuale. Hărţuirea şi şantajul sunt frecvent aplicate în localurile frecventate de gay de către poliţişti, care îşi folosesc autoritatea pentru a interoga persoanele bănuite că ar fi gay, pentru a le lua datele personale şi a-i ameninţa că orientarea lor sexuală va fi dezvăluită familiei sau angajatorului în caz că nu aduc suma de bani solicitată. Scrisori pe marginea acestor situaţii au fost adresate în mod repetat de către GenderDoc-M Ministerului Afacerilor Interne, însă nu a fost întreprinsă nici o măsură pentru a-i sancţiona sau demite pe cei care se fac vinovaţi de aceste încălcări şi conduită ilegală la locul de muncă, ceea ce duce la

10 Cazul N.C. Martie-iulie 2009, documentat de către Centrul de Informare GenderDoc-M.

impunitate. Astfel, un caz tragic a avut loc la sfârşitul anului 2010, când doi poliţişti au ameninţat un tânăr gay că vor dezvălui identitatea lui familiei sale. Ca rezultat al ameninţărilor şi presiunii psihologice la care a fost supus, tânărul s-a sinucis.

Recomandări

- Ridicarea nivelului de cultură juridică şi educaţie în rândul funcţionarilor publici şi poliţiei privind comportamentele adecvate faţă de persoanele LGBT, cu susţinerea ONG-urilor de profil;
- Ministerul Afacerilor Interne trebuie să investigheze în mod eficient toate cazurile de hărţuire şi şantaj al persoanelor LGBT de către poliţişti;
- Instruirea lucrătorilor medicali privind diagnosticul şi tratamentele specifice pentru persoanele LGBT, prin modificarea curriculei existente la facultăţile de medicină, precum şi desfăşurarea, în parteneriat cu structurile internaţionale, a cursurilor de instruire pentru medici privind persoanele transsexuale;
- Parlamentul trebuie să adopte şi să implementeze o legislaţie anti-discriminare eficientă, cu includerea orientării sexuale şi identităţii de gen printre criteriile protejate;
- Elaborarea şi implementarea programelor educaţionale corespunzătoare pentru tineri privind sexualitatea şi toleranţa, în comun cu ONG-urile de profil şi Ministerul Educaţiei.

16.4. Romii

Persoanele de etnie romă din R. Moldova se confruntă cu discriminare frecventă şi sistematică, în special, în accesul la piaţa muncii, sănătate şi servicii sociale. Acest fapt se datorează subreprezentării lor în procesul de luare a deciziilor, precum şi condiţiilor sociale proaste, nivelului scăzut de alfabetizare, ratei înalte a şomajului[11] şi, în mod special, existenţei stigmatului social şi prejudecăţilor negative.

Dreptul de acces la piaţa muncii este încălcat de angajatori, care, de regulă, evită sau refuză în mod direct să angajeze romi din cauza prejudecăţilor şi stereotipurilor[12] pe care le au faţă de aceştia. Centrul Naţional al Romilor a documentat câteva cazuri în care romilor li s-a refuzat angajarea pe motiv de etnie. Potrivit raportului PNUD din 2007, 18% din romi sunt şomeri.[13]

Copiii romi se confruntă cu probleme serioase la capitolul **servicii educaţionale**: profesorii au o atitudine negativă şi discriminatorie faţă de copiii romi, acest fapt răsfrângându-se asupra calităţii studiilor, fiind şi unul dintre motivele abandonului şcolar printre romi. Această situaţie în ansamblu devine ulterior o piedică în

11 Raportul PNUD „Romii în Republica Moldova", 2007, pag. 9, http://undp.md/publications/roma%20_report/Roma%20in%20the%20Republic%20of%20Moldova.pdf

12 Studiul Fundaţiei Soros Moldova „Percepţiile populaţiei din Republica Moldova privind fenomenul discriminării", pag. 53 http://www.soros.md/files/publications/documents/Studiu%20Sociologic.pdf

13 Raportul PNUD „Romii în Republica Moldova", 2007, http://undp.md/publications/roma%20_report/Roma%20in%20the%20Republic%20of%20Moldova.pdf

accesul la piaţa muncii. De asemenea, romii se confruntă cu dificultăţi în obţinerea studiilor superioare. Acest fapt se datorează şi *Ordinului nr.630 din 7 iulie 2010 cu privire la aprobarea Regulamentului privind organizarea şi desfăşurarea admiterii în instituţiile de învăţământ superior (ciclul întâi) din Republica Moldova* care stabileşte o cotă de 15% pentru grupurile dezavantajate, printre care romii se regăsesc la sfârşitul listei, ceea ce le diminuează şansele de a obţine acces la studiile superioare. Doar 4% din romi au absolvit o universitate.[14]

În domeniul **sănătăţii**, medicii şi asistenţii medicali refuză să consulte pacienţii romi sau să lucreze într-o localitate de romi. Cazul Arapu este un exemplu tragic, în care un bărbat rom dintr-un sat compact populat de romi, a murit din cauza că ambulanţa a sosit abia după o oră.

Pentru că sărăcia şi şomajul sunt probleme sistemice în comunităţile de romi, iar costul asigurării medicale este prea mare, romii nu au acces la servicii medicale primare. La fel, din cauza şomajului, romii nu pot obţine asigurare medicală gratuită atunci când ajung la vârsta de pensionare.

Cât priveşte problemele **locative**, autorităţile responsabile nu alocă loturi pentru ca romii să-şi poată construi case, chiar dacă aceştia sunt incluşi în listele respective. În acelaşi timp, persoanele de alte etnii primesc loturi pentru case.

Conduitele ilegale ale organelor de drept se manifestă prin atitudinile ostile şi discriminatorii faţă de romi, hărţuirea sistematică, **rele tratamente şi tortură**, şi **eşecul de a investiga** şi ancheta în mod corespunzător plângerile din partea romilor, pe motivul etniei lor.

Recomandări

- Statul trebuie să ofere locuri bugetare la universitate pentru romi, aparte de cota existentă de 15%, astfel mărindu-le capacitatea de a accesa studii superioare, aceasta constituind o măsură afirmativă;
- Autorităţile trebuie să conceapă metode de facilitare a accesului la asigurare medicală pentru romi, care se află într-o poziţie vulnerabilă şi nu întrunesc cerinţele pentru a obţine asigurare medicală gratuită;
- Statul trebuie să asigure participarea romilor în procesul de luare a deciziilor prin desemnarea acestora în funţii decidente şi prin includerea lor în listele partidelor politice în campaniile electorale, în vederea soluţionării problemei sub-reprezentării romilor;
- Guvernul trebuie să adopte un nou Plan de Acţiuni privind susţinerea romilor pentru anii 2011-2014, să aloce mijloace financiare pentru implementarea acestuia şi să elaboreze un mecanism clar de monitorizare şi evaluare a implementării Planului întru îmbunătăţirea situaţiei romilor, în comun cu societatea civilă.

14 Raport al Centrului Naţional al Romilor către Comitetul ONU pentru eliminarea discriminării „Situaţia Romilor în Republica Moldova", pag. 4, http://www2.ohchr.org/english/bodies/cerd/docs/ngos/RNC_Moldova78.pdf

16.5. Femeile

Participarea în viaţa politică şi procesul de luare a deciziilor. În conformitate cu angajamentele asumate în cadrul Obiectivelor de Dezvoltare ale Mileniului, R. Moldova s-a obligat să asigure creşterea ponderii femeilor în structurile administraţiei publice până la un minim de 25%-40% către anul 2015. În prezent, în R. Moldova, egalitatea de gen nu este asigurată nici la nivel central, nici la cel local. În timp ce femeile constituie peste 50% din populaţia ţării, doar circa 20% din deputaţi sunt femei, numai 25% din membrii Biroului Permanent al Parlamentului sunt femei, doar 10% din preşedinţii comisiilor parlamentare permanente sunt femei, iar, în Guvern, femeile reprezintă mai puţin de 5%. Procentajul femeilor alese în calitate de consilieri raionali şi locali continuă să fie mic – de 16.9% şi, respectiv, 28.7%.[15]

Nu există vreun mecanism eficient pentru implementarea Legii Nr.5 din 09.02.2006. cu privire la asigurarea egalităţii de şanse între femei şi bărbaţi. Acest fapt duce la o reprezentare scăzută a femeilor în organele de conducere şi lipsa accesului la procesele de administrare şi luare a deciziilor.

La începutul anului 2011, Guvernul R. Moldova a propus introducerea unei cote de 30% pentru participarea femeilor în listele electorale ale partidelor politice. Cu toate acestea, fără specificarea cerinţei ca acest minimum de 30% să fie distribuit în mod egal în cadrul listelor tuturor partidelor, această iniţiativă nu are niciun efect, pentru că partidele continuă să plaseze femeile la sfârşitul listelor, sau să le acorde funcţii în dependenţă de „loialitatea" lor faţă de partid şi nu în virtutea meritelor lor profesionale.

La nivel de societate, fiecare al treilea respondent în cadrul unui studiu sociologic recent, consideră că femeile nu sunt capabile şi nu ar trebui să se implice în procesul de luare a deciziilor.[16] Mai mult, 50,3% ar prefera un preşedinte de ţară bărbat, faţă de 6,4% care ar vota pentru o femeie.[17]

Angajarea în câmpul muncii. În R. Moldova, femeile sunt discriminate pe criteriu de statut matrimonial şi de vârstă, precum şi din cauza presupunerilor privind timpul dedicat vieţii de familie. Există cazuri care demonstrează că femeile sunt discriminate în domeniul angajării şi ocupării forţei de muncă în care acestea primesc salarii mai proaste sau pensii de şase ori mai mici decât bărbaţii care exercită aceleaşi munci.[18] În ultimii ani femeile au câştigat aproximativ 85% din volumul câştigat de bărbaţi pentru acelaşi lucru.[19]

Violenţa în familie. Deşi există prevederi legale în domeniul combaterii violenţei în familie, această problemă continuă să fie una alarmantă. Conform celor mai recente studii din domeniu, fiecare a patra femeie din Republica Moldova este victimă a violenţei în familie, fie fizică, sexuală, psihologică sau economică. Un alt

15 Daniela Terzi – Barbăroşie, Violenţa Invizibilă şi participarea politică a femeilor din R- Moldova, http://www.alegeriprogen.md/files/1592_Violenta_Invizibila.pdf

16 Studiul Fundaţiei Soros Moldova „Percepţiile populaţiei din Republica Moldova privind fenomenul discriminării", pag. 6, http://www.soros.md/files/publications/documents/Studiu%20Sociologic.pdf

17 Daniela Terzi-Barbarosie, Violenţa invizibilă şi participarea politică a femeilor în Republica Moldova, 2009, http://www.alegeriprogen.md/files/1592_Violenta_Invizibila.pdf

18 Europa Liberă, Discriminarea femeilor la calcularea pensiilor, 13 septembrie 2009, http://www.europalibera.org/content/article/2156796.html

19 Consiliul ONU pentru Drepturile Omului, Report al Raportorului Special pentru violenţa împotriva femeilor, cauzele şi consecinţele acesteia, Anexă: Comunicări către şi din partea Guvernelor, 2 iunie 2010, http://www.unhcr.org/refworld/pdfid/4c1b42c32.pdf

studiu efectuat în 2008 a arătat că, cel puţin 40% din femeile din toată ţara au fost victime ale unui act violent cel puţin o dată în viaţă.[20]

În pofida acestei constatări, cu excepţia cazurilor când se cauzează vătămarea gravă a integrităţii corporale sau a sănătăţii, violenţa în familie nu este percepută ca o problemă ce necesită intervenţie legală.[21]

La 3 septembrie 2010, a intrat în vigoare o nouă Lege, nr.167, care serveşte drept amendament la unele acte legislative (inclusiv Codul Penal, Codul Procedurii Penale şi Legea nr.45-XVI cu privire la prevenirea şi combaterea violenţei în familie). Scopul Legii nr.167 a fost de a rezolva problema neimplementării Legii 45-XVI. Legea nr.167 a introdus o nouă prevedere în Codul Penal – Articolul 201 privind violenţa în familie, conform căreia violenţa în familie obţine statut de infracţiune penală. O ordonanţă de protecţie poate fi acum eliberată atât în cadrul proceselor penale, cât şi civile. Potrivit procedurii penale, organul de anchetă este obligat să ceară judecătorului să examineze cererea pentru obţinerea unei Ordonanţe de protecţie în decurs de 24 de ore.

Cu toate că legile din R. Moldova menite să prevină şi să combată violenţa în familie par să ofere suficiente mecanisme de protecţie, aplicarea lor în practică rămâne a fi defectuoasă. În acest sens, cele mai problematice aspecte legate de violenţa în familie împotriva femeilor din R. Moldova sunt: neexecutarea ordonanţei de protecţie; demararea întârziată a urmăririi penale; refuzul de a emite ordonanţe de protecţie; tergiversarea emiterii ordonanţelor de protecţie; lipsa practicii uniforme în acest domeniu.

Astfel, potrivit unui raport elaborat de „La Strada" în noiembrie 2010, 161 victime ale violenţei în familie s-au confruntat cu dificultăţi atunci când au apelat la poliţie, iar în 93 de cazuri acestea nu au rămas satisfăcute de măsurile luate de poliţie, care deseori se reduceau la avertizări sau amenzi ce ajungeau să fie plătite tot de victime.

În rapoartele din 2009, Manfred Novak (Raportorul Special ONU pentru tortură şi alte forme crude, inumane sau degradante de tratament) şi Yakin Ertürk (Raportorul Special ONU pentru violenţă împotriva femeilor) au subliniat faptul că eşecul autorităţilor moldovene de a reacţiona la acuzaţii de violenţă în familie discriminează femeile în accesul lor la un recurs efectiv şi poate constitui complicitate în asemenea rele tratamente.[22]

Recomandări

- stabilirea unui mecanism funcţional de implementare a prevederilor Legii nr.5 cu privire la asigurarea egalităţii de şanse între femei şi bărbaţi;
- asigurarea respectării obligaţiilor asumate de R. Moldova în cadrul Obiec-

20 Biroul SUA pentru Democraţie, Drepturile Omului şi Muncii, 2009 Human Rights Report: Moldova, 11 martie 2010.

21 Yakin Ertürk, Report al Raportorului Special pentru violenţa împotriva femeilor, cauzele şi consecinţele acesteia, 8 mai 2009, http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G09/131/24/PDF/G0913124.pdf?OpenElement

22 Consiliul ONU pentru drepturile omului, Raport al Raportorului Special pentru tortură şi alte forme crude, inumane sau degradante de tratament, Manfred Nowak: Misiunea în Republica Moldova, A/HRC/10/44/Add.3, 12 februarie 2009; Consiliul ONU pentru drepturile omului, Raport al Raportorului Special pentru violenţă împotriva femeilor, Yakin Ertürk: Misiunea în Republica Moldova, A/HRC/11/6/Add.4, 8 mai 2009.

tivelor de Dezvoltare ale Mileniului privind reprezentarea femeilor în administraţia publică la nivelul minim de 25-40% către anul 2015;

- Ministerul Muncii, Protecţiei Sociale şi Familiei trebuie să asigure tratamentul egal al femeilor şi bărbaţilor în domeniul angajării şi ocupării forţei de muncă prin implementarea corespunzătoare a politicilor de gen existente în domeniu, inclusiv a prevederilor Legii cu privire la prevenirea şi combaterea discriminării, care urmează să fie adoptată de Parlament;[23]
- Procuratura Generală trebuie să elaboreze instrumente efective de identificare şi sancţionare a cazurilor de discriminare de gen în domeniul angajării;
- Ministerul Muncii, Protecţiei Sociale şi Familiei în cooperare cu Ministerul Afacerilor Interne trebuie să eficientizeze implementarea Legii 45-XVI privind prevenirea şi combaterea violenţei în familie, în mod special, în ceea ce priveşte implementarea ordonanţelor de protecţie şi sancţionarea neexecutării lor. De asemenea, se recomandă instruirea adecvată a reprezentanţilor instituţiilor responsabile de implementarea Legii 45-XVI. Crearea unui număr suficient de centre de reabilitare atât pentru victime, cât şi pentru agresori;
- Organele de drept trebuie să reacţioneze prompt şi să investigheze cauzele de violenţă în familie, precum şi să asigure o protecţie reală victimelor violenţei în familie.

16.6. Vârstnicii

Pensiile mici şi dreptul la securitate socială. R. Moldova este afectată de fenomenul îmbătrânirii demografice, generat în principal de o descreştere a ratei natalităţii şi nivelul înalt de migrare a populaţiei economic active peste hotarele ţării. Numărul oficial al persoanelor cu vârsta de peste 60 de ani în R. Moldova reprezintă aproximativ 14% din populaţia totală,[24] estimându-se ca această cifră să se ridice la 35% către anul 2050.[25]

Pensia medie în R. Moldova în anul 2010 a fost de 837 lei ($69), iar cea minimă a constituit 594 lei ($49), în timp ce nivelul minim de existenţă a fost stabilit la 1368 de lei ($114), pensiile reprezentând 60% şi, respectiv, 43% din acest minimum. Sărăcia creşte odată cu vârsta: 35,5% din persoanele cu vârsta de peste 65 de ani s-au aflat sub pragul sărăciei absolute,[26] procentajul crescând până la 43% în cazul celor cu vârsta cuprinsă între 70 şi 75 de ani, aceştia deseori trăind singuri în zone urbane, având doar pensia drept sursă de existenţă.[27]

Indexarea anuală nu reuşeşte să mărească pensia până la un nivel care să per-

23 Pentru a asigura implementarea de către angajatori a Art.9 al Cooperării în asigurarea dreptului la nediscriminare în relaţiile de muncă.

24 Biroul Naţional de Statistică al R. Moldova. Studiul „Vârstnicii în Republica Moldova în anul 2009".

25 ENPI 08-14 Black Sea Labour Market Reviews, Moldova, Raport de Ţară, document de lucru, 2009.

26 Rata sărăciei absolute este un indicator al bunăstării bazat pe cheltuielile de consum, inclusiv cheltuielile pentru produse alimentare şi nealimentare, şi plata serviciilor. Pragul de sărăcie este stabilit în ODM la nivel de €4,3 per capita pe zi, ajustat la paritatea puterii de cumpărare (2006–2007).

27 Studiu privind protecţia socială şi incluziunea socială în R. Moldova în anii 2009-2010, Institutul pentru Dezvoltare şi Iniţiative Sociale „Viitorul", Chişinău, Moldova.

mită un standard decent de trai. Indexarea a început în anul 2003 cu o rată medie a indexării de aproximativ 20% anual, în timp ce în 2010 pensiile au fost indexate doar cu 4,65%.[28]

Dreptul la securitate socială al muncitorilor migranţi. R. Moldova este clasificată drept una dintre ţările europene care a înregistrat rate foarte înalte de migraţie, fenomen care a început la sfârşitul anilor 1990 şi a crescut rapid atingând proporţii fără precedent. Potrivit Biroului Naţional de Statistică, în anul 2008 circa 25% din populaţia economic activă a ţării era plecată la muncă peste hotare. Lipsa acordurilor bilaterale împiedică portabilitatea dreptului de securitate socială precum pensia pentru limita de vârstă şi asigurarea medicală, chiar dacă persoana respectivă a fost un migrant „de treabă" şi a contribuit la sistemul ţării în care a migrat.

Costurile medicale şi dreptul la sănătate. Alimentaţia proastă şi vremea rece afectează sănătatea persoanelor în etate. Discriminarea pe criteriu de vârstă în sectorul de sănătate este un fenomen răspândit; persoanele vârstnice observă că serviciile de ambulanţă întreabă vârsta pacientului şi în mod frecvent comit discriminare faţă de persoanele cu vârsta de peste 60 de ani, fie refuzând să intervină, fie ajungând târziu. De asemenea, îngrijirea medicală nu este accesibilă din punct de vedere financiar pentru multe persoane în etate. Sistemul de asistenţă medicală primară de familie, care a fost introdus în 2005, aprobă anual un şir de servicii medicale înglobat într-un pachet unic de asigurare medicală care face parte din sistemul de asigurare medicala obligatorie. Însă, acest pachet obligatoriu este foarte limitat, iar lista de medicamente compensate este foarte modestă sau chiar insuficientă în cazul bolilor serioase.

De asemenea, multe persoane vârstnice nu-şi permit un tratament peste ceea ce poate oferi pachetul obligatoriu din cauza costurilor mari. Alţii nu-şi pot permite să achite taxele neoficiale solicitate de medici, astfel neputând să-i motiveze pe aceştia din urmă să le ofere îngrijirea necesară. Discriminarea pe criteriu de vârstă, costurile mari în medicină, nepăsarea medicilor, taxele neoficiale şi venitul mic sub formă de pensii sau remitenţe sunt obstacolele majore pe care le întâlnesc persoanele vârstnice în exercitarea dreptului lor la sănătate.

Recomandări

- Guvernul trebuie să mărească volumul pensiei contributorii existente astfel încât aceasta să ofere un standard suficient de trai persoanelor vârstnice şi celor aflaţi în grija lor;
- Guvernul trebuie să se asigure de faptul că persoanele care lucrează astăzi în sectorul informal, inclusiv muncitorii migranţi, vor avea acces la securitate socială atunci când vor ajunge la o vârstă înaintată. Guvernul trebuie să se gândească la soluţii mai largi de programe de securitate socială necontributorii, şi anume la fezabilitatea unei pensii universale necontributorii.

28 „Protecţia pensionarilor: Priorităţi şi dezbateri curente", Monitorul Social, IDIS Viitorul ianuarie-februarie 2010.

16.6. Persoanele cu dizabilităţi

În R. Moldova sunt înregistrate peste 170 de mii de persoane cu dizabilităţi, recunoscute ca fiind cea mai vulnerabilă categorie socială la capitolul excluziune socială.

Pensiile şi protecţia socială insuficientă. Cu toate că prestaţiile băneşti cresc constant, acestea rămân a fi foarte mici şi nu pot acoperi minimul necesar pentru o viaţă decentă. Mărimea medie a pensiei de invaliditate, potrivit datelor Ministerului Protecţie Sociale, a constituit în 2008, după indexare, 545,56 lei (~$44), împingând aceste persoane la limita sărăciei, în imposibilitate de a atinge pragul minim de $114.

Angajarea în câmpul muncii este practic inaccesibilă pentru majoritatea persoanelor cu dizabilităţi din R. Moldova, mai cu seamă că legislaţia actuală îi defineşte ca fiind inapţi de muncă. Chiar dacă posedă multe abilităţi sau o diplomă de studii superioare, atâta timp cât este într-un scaun cu rotile sau are o vedere foarte slabă, o persoană va fi considerată invalid. Cadrul legal existent nu este ajustat la standardele internaţionale pentru a asigura drepturile persoanelor cu dizabilităţi. Legea din 1991 cu privire la protecţia socială a invalizilor obligă fiecare întreprindere, instituţie sau organizaţie să rezerve cel puţin 5% din numărul total de locuri de muncă pentru persoanele cu dizabilităţi. Angajatorii care nu se conformează acestei prevederi sunt obligaţi să transfere un salariu mediu anual în fondul de şomaj pentru fiecare loc de muncă neasigurat. Această prevedere, însă, nu a funcţionat niciodată în R. Moldova. Cu toate că legea prevede un mecanism de asigurare a angajării persoanelor cu dizabilităţi şi de stabilire a responsabilităţilor pentru diverse instituţii în implementarea ei, până în prezent lipseşte o politică socială coerentă de incluziune a acestor persoane în forţa de muncă, aşa cum prevede Strategia de Incluziune Socială a persoanelor cu dizabilităţi pentru anii 2010-2014. Spre deosebire de practicile pozitive din Europa, în R. Moldova niciun angajator nu este motivat de stat să ia la lucru persoane cu dizabilităţi.

Metodele de stabilire a gradului de dizabilitate. Un număr considerabil de plângeri primite de Avocatul Parlamentar se referă la diminuarea gradului de invaliditate de către Consiliile Teritoriale Primare de Expertiză Medicală a Vitalităţii. Este necesar să se revizuiască definiţia curentă a dizabilităţii şi a conceptelor conexe şi să se introducă o definiţie comună pentru persoanele cu dizabilităţi, modificându-se metodologia de stabilire a gradului de dizabilitate, astfel încât acestea să nu conţină elemente discriminatorii şi să întrunească standardele internaţionale.

Accesul limitat al persoanelor cu dizabilităţi la infrastructura socială este o consecinţă a soluţiilor nepotrivite în arhitectură. Aproape toate clădirile din Moldova nu au rampe pentru a permite accesul persoanelor cu dizabilităţi, aceasta fiind una din principalele probleme cu care se confruntă această categorie. Cu toate că legislaţia naţională obligă autorităţile publice să adapteze infrastructura fizică la nevoile persoanelor cu dizabilităţi, există foarte puţine instituţii publice care au făcut acest lucru.

Recomandări

- Oferirea pensiilor de invaliditate în conformitate cu nevoile speciale ale persoanei;
- Stabilirea unui mecanism clar de implementare a Legii privind protecţia socială a invalizilor;
- Elaborarea unei metode noi de evaluare a gradului de dizabilitate, care să ţină cont de capacitatea de lucru şi de nevoile speciale ale persoanei;
- Introducerea în proiectul de Lege privind prevenirea şi combaterea discriminării noţiunea de „adaptare rezonabilă", în conformitate cu Articolul 2 al Convenţiei privind Drepturile Persoanelor cu Dizabilităţi (CDPD), ratificată de către R. Moldova în anul 2010;
- Desfăşurarea campaniilor informaţionale privind combaterea prejudecăţilor faţă de persoanele cu dizabilităţi în vederea încurajării angajatorilor de a oferi locuri de muncă şi a contribui la incluziunea socială a acestei categorii;
- Adaptarea edificiilor şi transportului public la nevoile persoanelor cu dizabilităţi.

16.7. Minorităţile etnice şi religioase

Cu toate că Legea nr.382-XV din 19 iulie 2001 „cu privire la drepturile persoanelor aparţinând minorităţilor naţionale şi la statutul juridic al organizaţiilor lor" asigură prin Art. 5 următoarele: „Statul se obligă să contribuie la crearea condiţiilor necesare păstrării, dezvoltării şi exprimării identităţii etnice, culturale, lingvistice şi religioase a persoanelor aparţinând minorităţilor naţionale", în practică, situaţiile existenţe şi acţiunile statului vădesc contrariul.

În perioada raportată niciunul din cele trei **grupuri islamice** cunoscute de pe teritoriul R. Moldova nu a obţinut recunoaştere oficială în calitate de cult religios. Două din ele au renunţat la această idee şi s-au înregistrat în calitate de ONG-uri, în timp ce Cârmuirea Spirituală a Musulmanilor a continuat să-şi înainteze dosarul pentru înregistrare, care de fiecare dată a fost respins din motive tehnice, membrii săi mai fiind pe deasupra intimidaţi de către funcţionari de poliţie, care au manifestat atitudini lipsite de respect şi au ridiculizat aspectul fizic al liderului lor religios. Din cauza neînregistrării în calitate de cult, Statul nu oferă acestui grup locuri de înmormântare.

Discursurile din ură şi acte de vandalism **antisemit** nu sunt investigate în modul cuvenit, iar circumstanţele agravante stipulate de Codul Penal, art. 77, nu sunt aplicate în practică de poliţie şi instanţele de judecată. Cazul cel mai ignobil a avut loc la 13 decembrie 2009, când un preot ortodox cunoscut ca părintele Anatol Cibric[29] a condus o demonstraţie cu aproximativ 100 de participanţi, în procesul căreia a fost răsturnată o menoră ce fusese instalată în Grădina Publică Ştefan cel Mare cu ocazia sărbătorii tradiţionale evreieşti Hanuka. În locul menorei, protesta-

29 Preotul Cibric este unul din liderii asociaţiei ortodoxe „Fericita Maica Matrona", care s-a remarcat de-a lungul anilor prin mai multe acţiuni de protest violente şi discursuri instigatoare la ură vizavi de subiecte precum minorităţile sexuale.

tarii au instalat o cruce ortodoxă. Pr. Cibric a lansat declaraţii publice antisemite în cadrul demonstraţiei, instigând la ură, exprimându-se în termeni nerespectuoşi şi utilizând termenul injurios de „jid/jidov", un etnonim peiorativ pentru comunitatea evreiască. Cel puţin doi poliţişti au fost martori ai incidentului, însă ei nu au întreprins nici o acţiune pentru a-i opri pe protestatari. Pr. Cibric a fost ulterior reţinut şi, în urma unei scurte şedinţe de judecată, a scăpat cu o sancţiune administrativă de aproximativ $50 pentru „huliganism", în loc să fie penalizat pentru o crimă motivată de ură.[30] Pr. Cibric a atacat decizia primei instanţe, afirmând că acţiunile sale nu constituie huliganism şi că el a acţionat în conformitate cu convingerile sale.

Biserica adventistă nu s-a putut bucura de dreptul la libertatea de întrunire în Piaţa Marii Adunări Naţionale din capitală, ca urmare a unui demers din partea Bisericii Ortodoxe de a nu permite organizarea unei astfel de întruniri în apropierea Catedralei mitropolitane, care se află la 100 de metri distanţă de PMAN. Municipalitatea a cerut organizatorilor să desfăşoare evenimentul în curtea bisericii lor, aflată într-o zonă îndepărtată a oraşului.

Falun Gong a întâmpinat dificultăţi create de Ministerul Justiţiei în procesul de înregistrare a asociaţiei, cu explicaţia că organizaţia ar fi una extremistă. De asemenea, organizând un concert cu dansatori chinezi, asociaţia s-a pomenit cu refuzul administraţiei teatrului pe care l-a închiriat în acest scop, refuz anunţat fără nici o notificare prealabilă şi explicaţii, la doar o zi înainte de concert. Se presupune că decizia ar fi avut un substrat politic, fiind luată la insistenţa Ambasadei Chinei în Moldova.

Datorită eforturilor depuse de Oficiul UNCHR în Moldova, persoanele cu statut de refugiat se confruntă mai puţin cu poliţia. Cu toate acestea, chiar după obţinerea cetăţeniei, persoanele care au un aspect deosebit faţă de populaţia locală (în principal după culoarea pielii) pot fi interogaţi şi hărţuiţi cu întrebări de genul „De unde ai luat aceste acte? Cât de mult ai plătit pentru ele?" etc.[31] Străinii cu aspect diferit sunt expuşi atitudinilor discriminatorii atunci când încearcă să se angajeze, să închirieze locuinţe; ei pot fi hărţuiţi, ridiculizaţi şi chiar expuşi comportamentelor agresive din partea persoanelor intolerante şi ignorante.

Recomandări

- Desfăşurarea investigaţiilor exhaustive de către poliţie ale motivelor crimelor comise împotriva minorităţilor şi aplicarea prevederilor Codului Penal, inclusiv a circumstanţelor agravante în cazurile de discriminare. Raportarea şi investigarea ulterioară a crimelor pe motiv de ură;
- Desfăşurarea unor cursuri speciale de instruire pentru poliţişti privind comportamentul faţă de grupurile multiculturale şi etnice;
- Armonizarea legislaţiei naţionale cu prevederile legislative internaţionale pentru ca minorităţile naţionale să se poată bucura de libertate religioasă în dimensiunea sa asociativă ca şi manifestare a convingerilor religioase.

30 Codul Penal al R. Moldova, Art.77: „(1) La stabilirea pedepsei se consideră circumstanţe agravante: […], d) săvârşirea infracţiunii din motive de ură socială, naţională, rasială sau religioasă;".

31 Interviu cu Paknehad Ahmad Djavid, director al Centrului de Caritate pentru Refugiaţi, 17 ianuarie 2011.

Recomandări Generale

- Adoptarea unei Legi care să interzică discriminarea pe motivele stipulate în Declaraţia Universală a Drepturilor Omului, inclusiv pe motiv de orientare sexuală şi identitate de gen;
- Ratificarea Protocolul nr.12 la Convenţia Europeană a Drepturilor Omului, care prevede o interzicere generală a discriminării;
- Revizuirea şi completarea planului naţional de acţiuni pentru a implementa politici anti-discriminare care să acopere toate criteriile de discriminare, inclusiv orientarea sexuală şi identitatea de gen;
- Elaborarea şi implementarea unui mecanism naţional de combatere a tuturor formelor de discriminare în Moldova; implementarea Legii şi Planului de Acţiuni privind eliminarea tuturor formelor de discriminare în R. Moldova, cu participarea şi strânsa cooperare a societăţii civile;
- Crearea unui climat favorabil şi promovarea diversităţii, toleranţei şi indulgenţei în societate prin oferirea continuă a informaţiei adecvate privind discriminarea şi diversele grupuri prezente pe teritoriul R. Moldova.

Promo - LEX

Promovarea Democrației şi a Drepturilor Omului

Asociația Promo-LEX

str. Dumitru Rîşcanu 11, of. 41
or. Chişinău, Republica Moldova
tel.: + 373 22/ 45 00 24; 44 96 26
fax: + 373 22/ 45 00 24
gsm: +373/ 69 07 08 00
e-mail: info@promolex.md
www.promolex.md

Pentru corespondentă:

C. P. 89, MD-2012 or. Chişinău
Republica Moldova